

Doktori (PhD) értekezés

Mező András

2018. november 5.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Mező András:

A katonai stratégia- és doktrínaalkotás Magyarországon

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Szenes Zoltán egyetemi tanár

Aláírással ellátva

.....

Budapest, 2018

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A KUTATÁSI CÉLOK	9
1.2. HIPOTÉZISEK.....	10
1.3. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK.....	11
1.4. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA	12
2. STRATÉGIAALKOTÁS	17
2.1. A STRATÉGIA FOGALMA ÉS KAPCSOLATA A POLITIKÁVAL	17
2.2. NAGYSTRATÉGIA.....	29
2.3. KATONAI STRATÉGIA	33
2.4. STRATÉGIAI MODELLEK.....	39
2.5. ÖSSZEGZÉS	68
3. A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS FORRÁSAI	70
3.1. TAPASZTALATFELDOLGOZÁS	70
3.2. A KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS A KÍSÉRLETEK KAPCSOLATA A DOKTRÍNAFEJLESZTÉSSEL	86
3.3. KÖVETKEZTETÉSEK	110
4. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MÓDSZERTANA	113
4.1. A KATONAI DOKTRÍNA ELMÉLETI KÉRDÉSEI.....	113
4.2. A DOKTRÍNÁK KAPCSOLATA A HADERŐFEJLESZTÉSSEL	126
4.3. A SZÖVETSÉGI DOKTRÍNAFEJLESZTÉS.....	130
4.4. KÖVETKEZTETÉSEK	149
5. A DOKTRÍNA- ÉS A TERMINOLÓGIAI FEJLESZTÉS KAPCSOLATA	152
5.1. FOGALOM, MEGNEVEZÉS, MEGHATÁROZÁS	153
5.2. MEGNEVEZÉS FEJLESZTÉSÉNEK ELVEI.....	154
5.3. MEGHATÁROZÁS FEJLESZTÉSÉNEK ELVEI	156
5.4. A NATO TERMINOLÓGIAI EGYSÉGESÍTÉS RENDSZERE	157
6. A DOKTRÍNAÍRÁS HUMÁNERŐFORRÁS IGÉNYE	161
6.1. A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS RÉSZTVEVŐI.....	164
6.2. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS	166
6.3. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS	167
6.4. KÖVETKEZTETÉSEK ÖSSZEFOGLALÁSA.....	171

7. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI	173
7.1. BRIT DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MINT KIVÁLÓ PÉLDA	175
7.2. CSEHORSZÁG: EGY KORÁNTSEM OLYAN JÓ PÉLDA.	186
7.3. OROSZ DOKTRÍNA A NATO-TÓL ELTÉRŐ FELFOGÁSBAN	195
7.4. KÖVETKEZTETÉSEK	210
8. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MAGYAR TAPASZTALATAI	213
8.1. A KATONAI DOKTRÍNÁK KIDOLGOZÁSÁNAK HELYZETE A NATO CSATLAKOZÁST KÖVETŐ ÉVEKBEN.....	215
8.2. AZ INTEROPERABILITÁS KULCSA: A NATO DOKTRÍNÁK HAZAI BEVEZETÉSE	234
8.3. NEMZETI SAJÁTOSSÁG: ÖNÁLLÓ MAGYAR DOKTRÍNAFEJLESZTÉS 237	
8.4. KÖVETKEZTETÉSEK	245
9. KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA.....	247
10. AJÁNLÁSOK.....	255
11. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	257
12. MELLÉKLETEK:.....	260
12.1. PÉLDA AZ INFORMÁCIÓIGÉNYLŐ ÍVRE	260
12.2. MELLÉKLET: PÉLDA A GYORS DOKTRINÁLIS ADAPTÁCIÓRA ...	269
13. IRODALOMJEGYZÉK	288
13.1. KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK	288
13.2. CIKKEK, TANULMÁNYOK.....	290
13.3. DISSZERTÁCIÓK.....	300
13.4. NATO SZABÁLYOZÓK, DOKTRÍNÁK, KÖZLEMÉNYEK.....	301
13.5. EGYÉB NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÓ, DOKTRÍNA.....	303
13.6. MAGYAR STRATÉGIÁK, DOKTRÍNÁK, SZABÁLYOZÓK, ÁLLAMI DOKUMENTUMOK	304
14. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE.....	306

1. BEVEZETÉS

Korábbi beosztásomban, mint a Magyar Honvédség (MH) egyetlen terminológiai szaktisztje, állandó meghívottja voltam doktrína- és szabályzatkidolgozó munkacsoportok üléseinek, a szükséges terminológiai egyeztetések elvégzése céljából. A különböző összetételű, eltérő helyen és időben összehívott munkacsoport-rendezvényeknek én voltam az egyetlen állandó szereplője, így nekem volt egyedül rátekintésem és átfogó képem valamennyi munkacsoport tevékenységéről. A szakértői teameknek nyújtott terminológiai támogatás közben figyeltem fel arra, hogy a kidolgozók nem ismerik a többi munkacsoport tevékenységét, sem a más csoportok által már kidolgozott dokumentumokat és szakkifejezéseket, így az egymástól függetlenül készülő doktrínák és szabályzatok egymással éles tartalmi és terminológiai ellentmondásba kerülhettek. Az Összhaderőnemi Doktrína (ÖHD) harmadik kiadása után például a Műveleti Doktrína Kidolgozó Munkacsoport (DKM) figyelmen kívül hagyta az ÖHD alapfogalmait és teljesen új fogalomkészletet használt. A Szárazföldi Műveleti Doktrína Kidolgozó Munkacsoport (DKM) ugyanezt csinálta, és ismét új fogalmakat alkotott, és végül a doktrínáknak elvileg alárendelt (zászlóalj, század, valamint a szakasz, raj, kezelőszemélyzet) harcszabályzatok szintén különböző terminológiát használtak¹. A magyar doktrínák és szabályzatok tehát ugyanazokról az alapfogalmakról hat kiadványban öt különböző dolgot állítottak.

A terminológiai ellentmondásokon túl természetesen nagyon komoly ellentétek voltak a különböző kiadványok tartalmában is. 2015-ben a doktrínahierarchia csúcsán lévő ÖHD-3 például különválasztotta a háborús és a békeidős stratégiai környezetet,² ami élesen elütött a NATO felfogástól. A magyar doktrína háború fogalma³ például nem fogadta el a műveletek teljes spektrumú (NATO szabványos) megközelítését, helyette az MH háborús katonai műveleteiről

¹ Egyedül a zászlóalj és század harcszabályzatok alapfogalmai egyeztek meg, mert ezeket ugyanaz a munkacsoport dolgozta ki. A munkacsoportok általában nem vették figyelembe egymás munkáját.

² Ált/43, MH ÖHD p.2-31.

³ „A háború fegyveres küzdelem, amely harci műveletek végrehajtásában mutatkozik meg két vagy több szembenálló fél, rendszerint reguláris erők között.” forrás: Ált/43 MH ÖHD-3, p. 2-32. és p. M1-12.)

írt, ahol fegyveres küzdelem valósult meg két magasabbegység között.⁴ Túl azon, hogy a NATO terminológia szempontjából a magasabbegység értelmezhetetlen fogalom, ez a szemlélet a felkelést és a felkelés elleni (COIN) műveleteket sem teszi a „háborús katonai művelet” tartományába. Pedig a közelmúlt COIN műveletei során számos nagy intenzitású fegyveres összecsapás is előfordult (ld: 2. melléklet: Példa gyors doktrinális alkalmazkodásra). Az ÖHD-3 a NATO felfogással szakítva nem a hadjárat egy szakaszának, hanem a válságkezelés egy (alaprendeltetésű) műveletének tekintette a felkelés elleni műveleteket. Eközben a doktrínák második szintjén elhelyezkedő Összhaderőnemi Műveleti Doktrína egész egyszerűen nem vette figyelembe az ÖHD-3 előbb ismertetett alapvetéseit, és a NATO vonatkozó doktrínájára emlékeztető (de nem azonos) módon a katonai műveletek átfogó értelmezéséről ír, ami nagyon hasonlít a műveletek teljes spektrumának NATO-ban elfogadott elméletéhez.⁵ Az ÖMD - nagyon helyesen - „felülírta” az ÖHD-3-at, amikor műveletek éles szétválasztása helyett azok összemosódottságáról, átfedéseiről értekezik. A magyar doktrína-hierarchia következő szintjén, a hadműveleti doktrínák között volt és van az MH Válságreakáló Műveleti Doktrína (VMD), mely az ÖMD-től eltérően, a felkelés elleni tevékenységet „saját hatáskörében” áthelyezte a válságkezelő műveletek közül az irreguláris tevékenységek elleni műveletek közé,⁶ a biztonsági művelet fogalmat pedig a humanitárius segítségnyújtás alá „gyömöszölte” be. Ezzel gyakorlatilag sikerült mindkét fölérendelt doktrínától eltérő új rendet létrehozni, ha egyáltalán van értelme rendszerszerűségről beszélni a magyar doktrínák kapcsán. Mindeközben a harcszabályzatok⁷ egymással is és a doktrínákkal is vitatkoztak. A stabilizálási műveletek fogalmat vagy egyáltalán nem használták (pl: IV. rész nem ismeri el, a III. és II. rész viszont széleskörűen használja), a harcászati tevékenységeket - a NATO doktrínáktól eltérő meghatározással (pl: III. rész)⁸ - felcserélik a hadműveleti szintűekkel. A stabilizációs tevékenységek (amely harcászati szint) alá sorolják be a békeidőszaki műveleteket (ami műveleti szint) és a válságkezelő műveleteket (szintén műveleti szint).⁹ A békeidőszaki műveletek

⁴ p.2-32.

⁵ MH ÖMD p.1-1.

⁶ MH VMD p.38.

⁷ Ált/59 MH Szárazföldi Haderőnemének Harcszabályzata IV. rész, MH kiadványa, Budapest, 2013., Ált/55 MH Szárazföldi Haderőnemének Harcszabályzata III. rész, MH kiadványa, Budapest, 2014., Ált/54 MH Szárazföldi Haderőnemének Harcszabályzata II. rész, MH kiadványa, Budapest, 2014.

⁸ Harcszabályzat III. kötet, p.V-1.

⁹ Harcszabályzat IV.pp. 1-2, 5-1.

fogalmát egyáltalán nem vezette be semelyik doktrína sem, helyette békeidős katonai szerepvállalás szerepel az ÖMD-ben. A stabilizációs tevékenységek fogalmának teljes félreértéséről (és így a teljes spektrumú műveletek koncepciójának félreértéséről is) árulkodik, hogy jellemzőjeként említi a „*más harcászati tevékenységektől eltérő bevetési szabályokat*”.¹⁰ Ez egyszerűen nem igaz. Ha van tanulsága az afganisztáni és az iraki szerepvállalásunknak, akkor pontosan az, hogy a műveletek teljesen váratlanul változnak át egy alacsony intenzitású béketámogató műveletből nagy intenzitású harci műveletté, melynek során súlyos veszteségekkel is számolni kell és közben a bevetési szabályok nem változtathatóak.

Ezek a problémák azonban csak a jéghegy csúcsát jelentik. További fogalmi ellentmondások tucatjai zavarják a magyar hadviselés megértését. Például furcsaságnak tűnhet, hogy a felderítést ugyanaz a harcszabályzat egyszer harccal kapcsolatos tevékenységek közé sorolja,¹¹ másszor pedig a harctámogatásnak.¹² A további ellentmondásokat több korábbi cikkemben¹³ kifejtettem, de a szakmai lektorokon kívül senki sem háborodott fel, és úgy tűnt, a doktrínafejlesztési rendszert egyáltalán nem is izgatja, hogy ilyen zavarosak az alapszabályzataink és doktrínáink.

Bármikor jeleztem a problémát a munkacsoportok vezetőinek vagy más szakmai fórumokon,¹⁴ általában csak formális választ kaptam, vagy egyenesen tagadták a dokumentumok egyeztetésének szükségességét, esetleg mind az öt különböző csoportosítástól eltérő hatodikat javasoltak. Rájöttem, hogy a probléma természete nem terminológiai, hanem sokkal inkább hibás módszertanból, pontosabban annak teljes hiányából fakad.

A magyar nemzeti stratégia- és doktrínaalkotás problémáinak vizsgálata közben több alkalommal lehetőségem adódott konzultálni külföldi szakemberekkel, illetve helyszíni látogatások alkalmával tájékozódni tudtam a doktrínafejlesztés nemzetközi tapasztalatairól is. A legáltalánosabb gond, amely több alkalommal is felvetődött a NATO releváns munkabizottságában, az Allied Joint Doctrine Working Group (AJOD WG) ülésein, a humán kapacitás hiánya, azaz a megfelelően képzett

¹⁰ Harcszabályzat II., p.V-2.

¹¹ Harcszabályzat II., p. VI-2.

¹² Harcszabályzat II., p.VII-1.

¹³ MEZŐ András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról.

¹⁴ MEZŐ: A csapatok tevékenységének osztályozásáról.

doktrínairók és doktrínafejlesztő munkacsoportok elégtelensége. Az AJOD WG vezetője több alkalommal is kérte a nemzeti doktrínafejlesztő központokat bizonyos doktrínák témafelelősi feladatainak átvételére. Többnyire olyan nemzetek (USA, UK, Németország, Franciaország) reagáltak pozitívan ezekre a megkeresésekre, amelyeknek több évtizedes tapasztalata gyűlt össze ezen a téren, és komoly humán és infrastrukturális háttérrel, valamint hagyományokkal rendelkeznek. A kisebb nemzetek ugyanis általában igyekeznek a doktrínafejlesztés humán igényét azzal megkerülni, hogy a nemzeti doktrínák fejlesztése során a legmesszebbmenően támaszkodnak a NATO doktrínafejlesztésére. Ez a gyakorlat ma már odáig jutott, hogy napjainkban már nem csak a NATO-tagállamok, de még az olyan semleges államok is NATO doktrínákat használnak, mint Ausztria¹⁵ vagy Svédország.¹⁶ A svéd hadsereg doktrinális központja például a brit Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központban van.¹⁷ Ausztria pedig nem éri be azzal, hogy egyszerűen NATO doktrínákat adaptáljon, hanem a NATO Mountainwarfare Center of Excellence (CoE) munkájában való aktív közreműködésével, közvetetten, még részt is vállal a NATO doktrínák fejlesztésében.¹⁸ Svájc és Finnország mindketten tagjai a NATO Partnerség a Békéért (PfP) kezdeményezésnek, kapcsolataik a NATO-val sokrétűek, a törvényhozási szinttől, a kormányon keresztül a vezérkari főnöki szintig kiterjednek. A PfP program keretében az interoperabilitásra, így közös doktrinális gondolkodás kialakítására törekvésük nyilvánvaló.¹⁹

Disszertációm arra a feltevésre alapoztam, hogy a stratégia- és doktrínafejlesztésnek is léteznek általános elvei, és ezeknek a sajátosságoknak a feltárása elősegíti a stratégia és doktrínák közötti koherenciát, megakadályozza az ellentmondásokat, illetve a fejlesztésre fordított erőforrások pazarlását. Ez volt a

¹⁵ Markus Koller dandártábornok és Walter Wintschalek közlése 2018. (forrás: HFKP 126-36/2018 nytsz. útijelentés)

¹⁶ Hultqvist ansluter sig till Natos doktrin, <http://www.bohuslaningen.se/%C3%A5sikt/debatt-och-ins%C3%A4ndare/hultqvist-ansluter-sig-till-natos-doktrin-1.4580809>, Släng gamla doktriner – nu går vi med i NATO, <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/XwEILr/slang-gamla-doktriner--nu-gar-vi-med-i-nato>, Closer to NATO Sweden's new military doctrine, <https://www.neweurope.eu/article/closer-nato-swedens-new-military-doctrine/>, és Sweden adopt tougher military strategy, <https://www.defensenews.com/global/europe/2016/03/17/sweden-adopts-tougher-military-strategy-doctrine/>, doctrine letöltés: 2018. 09. 01.

¹⁷ <https://www.gov.uk/government/groups/development-concepts-and-doctrine-centre>, letöltés: 2018. 09. 01.

¹⁸ <http://www.mwcoe.org//doctrine-and-standardizaton/>, letöltés: 2018. 09. 01.

¹⁹ Hans-Jakob Reichen: Swiss armed forces reform: doctrinal and organizational challenges, Fort Leavenworth, Kansas, 2016, p.54.

doktori képzésre jelentkezésem motivációja és így disszertációm is alapvetően azokat az elveket, módszereket és eljárásokat igyekszik feltárni, amelyek biztos alapot, nagy hatékonyságot és időszerűséget nyújtanak a stratégiák és a doktrínák elkészítéséhez. A disszertáció bemutatja, hogy a nemzet alapvető biztonságát szolgáló stratégiák kialakításában milyen racionális módszerességet lehet követni, és rámutat arra, hogy a katonai doktrína nem kizárólag a stratégiafejlesztés függvénye, hanem fejlesztésének önálló módszerei vannak és az így megszülető doktrínák értékes forrásai is lehetnek a stratégiai gondolkodásnak. Ez egy nagyon releváns hipotézis megfogalmazására is alkalmat ad: az alapvető biztonsági/ katonai stratégiák hiányában nem csak nem folytatható doktrínafejlesztés, hanem egyenesen szükséges is a doktrínák folyamatos fejlesztése, hogy serkentsse a stratégiai gondolkodást. Ezután már nem szükséges az axiómaként használt „felülről-lefele” elvet követni a magyar doktrinális irodalom elkészítésében, mert legalább akkora létjogosultsága van az „alulról-felfele” folyó doktrínafejlesztésnek is.

1.1. A KUTATÁSI CÉLOK

A disszertáció legfőbb célja az volt, hogy azonosítsa azokat az irányelveket, igazodási pontokat és módszereket, melyek lehetővé teszik, hogy csekély idő- és erőforrás ráfordításával életképes, időszerű stratégiák és doktrínák készüljenek. Ezeknek az irányelveknek az azonosításával a dolgozat olyan módszertani keretet állít fel, amely egyértelműen definiálja mindhárom elemzési (politikai-stratégiai, műveleti, harcászati) szinten szükséges és egymással összefüggő dokumentumok rendszerét.

A kutatás alapvetéséből kiindulva három célt fogalmaztam meg:

1. Olyan stratégiaalkotási módszertant találni, mely átfogóan veszi figyelembe a nemzet értékeit, érdekeit, veszélyeztetettségét, lehetőségeit és életképes, megvalósítható katonai stratégiát eredményez.
2. Olyan doktrínafejlesztési módszertant javasolni, amely koherens doktrínarendszert eredményez, megakadályozza a rendszertelen, egymástól függetlenül létrejövő és nagyjából a doktrínairók személyes nézeteit tükröző dokumentumok megalkotását.

3. Megtalálni azokat a nemzetközi tapasztalatokat, melyeket a magyar doktrínarendszer kidolgozása során figyelembe lehet venni.

1.2. HIPOTÉZISEK

A kutatás a következő hipotézisekre épült:

1. A stratégia és doktrínafejlesztés egymással összefügg, de egymásra gyakorolt hatásuk nem egyirányú, hanem kölcsönös, azaz a doktrínák is hatnak a stratégiai gondolkodásra.
2. A stratégia- és doktrínafejlesztésnek léteznek sajátos és általánosan elfogadott elvei, összefüggései és módszertana.
3. A stratégia- és doktrínafejlesztés egyetemes elveinek alkalmazása a NATO tagállamok doktrínáinak koherenciáját eredményezi, amely az interoperabilitás elengedhetetlen része.
4. A magyar doktrínarendszernek koherensnek kell lennie a szövetségi doktrínákkal.

Az első hipotézis bizonyítása a kutatás alapvető gondolatához kapcsolódik, a bizonyítás során igyekeztem a stratégia- és a doktrínaalkotásra érvényes általános elveket és törvényszerűségeket megtalálni. A kutatás ezt a hipotézist két részre bontva először a stratégiaalkotás elveit vizsgálta, majd a doktrínafejlesztés feltételezett elvrendszerét tanulmányozta. Ennek során kiderült, hogy nem csak a stratégiák határozzák meg a doktrínafejlesztést, hanem a kapcsolat az ellenkező irányba is hat: a doktrínák által feltárt katonai módszerek és eljárások befolyásolják a stratégiai gondolkodást is.

A második hipotézis kutatása során megtaláltam azokat az alapelveket és eljárásokat, melyek megalapozott és ésszerű stratégiák kialakítását eredményezik. Kezdeti feltételezésem, hogy ezek a stratégiaalkotás módszerei a doktrínák elkészítésében is alkalmazhatóak, nem bizonyosodott be. A kutatásaim egy teljesen sajátos módszertant tártak fel, mely a NATO doktrínafejlesztés alapját képezik és a fejlett tagállamok is alkalmazzák nemzeti doktrínafejlesztésük során.

A harmadik hipotézis a reprodukálhatóság tudományos jellemzőjére épült. A hipotézisnek elméleti feltétele, hogy a stratégia- és doktrínafejlesztés általános és különös elveit valamennyi NATO országban ismerik, értik és követik. Ha ez igaz, akkor az alapelveket figyelembe véve a szövetség tagállamai elvileg hasonló végeredményre jutnak, tehát doktrínáik nagyfokú koherenciát mutatnak.

A negyedik hipotézis (a harmadikkal összefüggésben) a magyar doktrínafejlesztés közelmúltjára és jelenére vonatkozik és provokatívnak tűnhet. Azt igyekeztem bizonyítani, hogy a NATO-val közös biztonságpolitikai kihívások, a közös stratégiai- és doktrinális gondolkodás elméletileg hasonló eredményre vezet, azaz a MH doktrinarendszere koherens a NATO doktrínákkal. Az eltérések azonban nem tudatos és rendszerszerű tevékenységből, hanem véletlenszerűek és rendszertelenek, azaz anomália eredményei.

1.3. FELHASZNÁLT MÓDSZEREK

A disszertáció alapvetően a kvalitatív összehasonlítás módszerére támaszkodott, mert a doktrinális hatások kimutatása csak ezen a módon volt lehetséges és ez megfelelő perspektívát nyújtott a stratégia- és doktrínafejlesztés vizsgálatához.

A kutatás kiinduló pontja a magyar doktrínafejlesztés, melyekkel kapcsolatban primer kutatásra került sor: megfigyelésre, elsődleges adatok gyűjtésére és elemzésére. A továbbiakban fókuszált kutatás keretében elsődleges és másodlagos forrásokra alapozva lehetővé vált pontos kép kialakítása a stratégiai és doktrinális gondolkodásról. A tapasztalatfeldolgozás, a doktrína-, a terminológia- és koncepciófejlesztés tekintetében doktrínák, útmutatók, kézikönyvek szolgáltak forrásként. Tanulmányaim során több alkalommal látogattam meg nemzetközi (NATO) és nemzeti (brit, német és cseh) doktrínafejlesztő központokat, konzultáltam külföldi doktrinai szakértőkkel, eredeti nyelvű (cseh, angol) kiadványokat, előadásokat is felhasználtam a disszertáció elkészítéséhez.

A kvalitatív dokumentumelemzésnek alávetett, a doktrínafejlesztés elméleti alapvetéseit tisztázó szövetségi dokumentumok rávilágítottak arra, hogy *a doktrínák fejlesztése egy nagyobb rendszer (a transzformáció) működésének eredménye. Így csak akkor lehet önálló doktrínafejlesztésről beszélni, ha létezik és egymással*

kapcsolatban áll a transzformációs rendszer valamennyi eleme: a jövőkutatás, a tapasztalatfeldolgozás, a koncepciófejlesztés és kísérletek és az ezek eredményeit összefoglaló formalizált doktrínafejlesztés is. Ezeknek az alapelveknek a tisztázása után egyértelművé vált az a mérce, melyhez képest értékelni kellett az összehasonlítások során a különféle országok doktrínafejlesztési gyakorlatát.

Az adatgyűjtések, elemzések, összehasonlítások olyan átfogó módszertant eredményeztek, mely ideálisnak bizonyult a disszertáció legfőbb felismerésének, a 2. hipotézisnek igazolására, nevezetesen, a stratégiafejlesztéstől független doktrínafejlesztés létezésének alátámasztására.

1.4. A VONATKOZÓ SZAKIRODALOM FELDOLGOZÁSA

A vonatkozó szakirodalom feldolgozása a stratégiafejlesztés elérhető irodalmának feldolgozásával kezdődött, amelyre Resperger István írásai hívták fel a figyelmemet. Részletesen tanulmányoztam az amerikai szerzők alapmunkáit, amelyek dominálják az atlanti szakértői világot. Kiindulási pontként használtam Arthur F. Lykke, Jr. több írását, feldolgoztam Harry R. Yarger, Henry C. Bartlett, P.H. Liotta és Richmond M. Lloyd legjelentősebb munkáit, melyek jól illeszkedtek egymáshoz és kerek, egész stratégiafejlesztési elvrendszert alkotnak. Felhasználtam Barakonyi Károly professzor stratégiáról szóló könyvét is, hogy biztosítsam a polgári és katonai stratégiaalkotás tartalmi azonosságait és terminológiai kompatibilitását.

Nagy figyelmet fordítottam a magyar szerzők, Deák János, Bali József, Csiki Tamás stratégiaalkotással kapcsolatos írásainak értékelésére, amelyek segítettek a magyar katonai stratégiai gondolkodás problémáinak megértésében, az elvi kérdések kritikus megfogalmazásában, módszertani eljárások megfogalmazásában. Írásaik számos ponton segítettek a stratégiai dokumentumok rendszerének, illetve a stratégiákkal szemben támasztott követelményeknek a megértésében.

A doktrínafejlesztés területén sajnos nem állt rendelkezésemre olyan magyar vezérfonal, melyet végig követve megérthetem a főbb nemzetközi trendeket és elméleteket. Már-már a disszertációm anyaggyűjtésének lezárása előtt ajánlották figyelmembe a doktrínafejlesztés nemzetközi irodalmának klasszikusát, Barry Posen

könyvét,²⁰ melyben a haderőfejlesztés és a doktrínafejlesztés közötti kapcsolatot tette világossá. A doktrínák szerepével kapcsolatos félreértések és a doktrínák szerepének alábecsülése jelen volt az amerikai hadseregben is a 90-es évek végén. Ezeket az anomáliákat tárta fel Lovelace Young írása.²¹ Érdekes volt olvasni, hogy az amerikai hadsereg sem volt mentes a 60-as, 70-es években olyan következtelenségektől, mint a doktrínák és stratégiák mellőzése a hadműveleti tervezési dokumentumokban. Szintén az amerikai doktrínafejlesztés zsákutcáját mutatja be Drew írása²² ugyanebből az időszakból. Nem kevesebbet állított, mint azt, hogy az Egyesült Államok Légierőjének doktrínái a 20. században, egészen 1995-ig minden alapot nélkülöztek, nem volt kapcsolatuk az éppen folyamatban lévő (pl: vietnámi háború) tapasztalataival, nem volt a kidolgozásra elfogadott intellektuális folyamat vagy rendszer, ezért mindössze az éppen megbízott (egyébként sokat tapasztalt) parancsnok vagy szellemi műhely magánvéleményét tartalmazta. Ezzel ellentétes, és sokkal korábbi szarmazó megfigyeléseket tesz Bickel, aki könyvében²³ beszámol arról, hogyan dolgozta fel a tengerészgyalogság a 2. világháborút megelőzően haiti, dominikai és nic aragui pacifikációs műveletek során gyűjtött tapasztalatait. A könyv arra világít rá, hogy milyen szerepet játszottak a középszintű katonai szervezetek vezetői a doktrína²⁴ létrehozásában. Az ilyen esetleges és véletlenszerű eredmények megtartása és fejlesztése a célja napjaink modern amerikai összhaderőnemi doktrínafejlesztési rendszerének, melyet Sawyer cikke²⁵ mutat be. Írásában az amerikai doktrínafejlesztést, mint a világon legfejlettebb és legszisztematikusabb rendszert tárgyalja, melynek alapjait a Goldwater-Nichols törvény fektette le. Az 1986-ban született törvény a korábbi Air-Land Battle doktrína valóra váltásának hiányosságait küszöbölte ki, nevezetesen azt, hogy a doktrína útmutatásait a korabeli parancsnoki szervezet nem támogatta. A törvény a Vezérkari

²⁰ POSEN, Barry: *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the Wars* című munkájában rámutat arra, hogy a modern hadseregek, különösen a nagyhatalmak mindig törekedtek technológiai fölény elérésére, de ez a fölény gyakran kockázatokat hordozott magában és legalább annyira sikeresek voltak a kisebb országok költségkímélőbb, alacsonyabb forrásigényű doktrinális megoldásai. (forrás: RESENDE-SANTOS, Joao: *Neorealism, The State and the Modern Mass Army*, pp. 73-74.)

²¹ LOVELACE, Jr, Douglas C ; YOUNG, Thomas-Durell: *Joint Doctrine Development: Overcoming a Legacy*

²² DREW, Dennis M: *Inventing a Doctrine Process*

²³ BICKEL, Keith B.: *Mars Learning, The Marine Corps' Development Of Small Wars Doctrine, 1915-1940*

²⁴ A szerző a *Small Wars Manual* című kiadványt elemzi, amely címe szerint ugyan valójában nem doktrína, de a szerepe, melyet betöltött a tengerészgyalogos tisztek képzésében, annak felelt meg.

²⁵ SAWYER, David A.: *The joint development system*

Főnökök Egyesített Bizottságának²⁶ elnöki felelősségévé tette az addig lazán koordinált doktrínafejlesztést, mely így egységes és szabályozott intellektuális folyamattá vált és biztosította azt is, hogy a doktrínák kipróbálásának első terepe ne valóságos harc legyen, esetleg magas veszteségekkel, hanem ellenőrzött körülmények között kiképzési rendezvényeken történjen meg. A doktrínák rendkívül fontosak, amint azt egy 2. világháborús példán levezeti. A francia és a német hadsereg ereje, felszerelése és tapasztalata nagyjából megfelelt egymásnak 1940-ben, de a franciák a korabeli európai katonai gondolkodástól elszakadva teljesen egyedülálló doktrínát használtak: a védelemre helyezték a hangsúlyt és a harcoknál még mindig csak a gyalogságot támogató fegyvernek látták és azok koncentrációja helyett a Maginot védvonalon dekoncentrációval tartották páncélos erőiket, így nem voltak képesek hatékonyan felvenni a harcot a sokkal inkább manőverező német gépesített erőkkel. Rámutat a cikk arra is, hogy még a helyesen elkészített doktrínák sem jelentenek garanciát a harctéri sikerekre, azokat folyamatosan frissíteni kell az újabb és újabb műveleti tapasztalatok fényében az újabb és újabb koncepcióknak megfelelően.

Kier cikke²⁷ a francia doktrínákról szólva kiemeli azok fontosságát, azt az üzenetet, melyet a hagyományos ellenségnek, azaz egy másik államnak vagy szövetségnek jelentenek, és azt fejtegeti, hogy az indokolatlanul offenzív jellegű doktrínák hogyan vezettek egy konfliktus eszkalációjához, pusztán annak kommunikációs értéke miatt. Cikkében megemlíti, hogy a doktrínák ilyen szerepe korlátozottan érvényesül napjainkban, az aszimmetrikus hadviselés viszonyai között, amikor az ellenfél (felkelők, terroristák, szakadárok, törzsek) nem kifejezetten tájékozódik a NATO védelmi vagy támadó jellegű doktrinális gondolatairól.

Napjainkban a kis hadseregek tapasztalatainak feldolgozásáról és azok doktrinális felhasználásáról írt Bjerga és Torunn.²⁸ Megállapításaik szerint olyan kis hadseregek, mint például a Norvég Fegyveres Erők korlátozott kapacitásokkal és lehetőségekkel rendelkeznek ahhoz, hogy sajátos nemzeti katonai elképzeléseiket doktrínákba öntsék. Mi több, katonai hozzájárulásuk a NATO műveleteihez inkább

²⁶ Joint Chiefs of Staff

²⁷ KIER, Elizabeth: Culture And Military Doctrine: France Between The Wars

²⁸ BJERGA, Kjell Inge és HAALAND, Torunn Laugen: Development of Military Doctrine: The Particular Case of Small States,

politikai üzenetértékű, mint valóságos katonai segítség. Így aztán műveleti tapasztalataik is alapvetően különböznek a nagy hadseregek tapasztalataitól: a téték alacsonyabbak, sem nyerni, sem veszíteni nem tudnak döntő módon ezekben a hadjáratokban. Így a kis hadseregek nemzeti doktrínái elveszítették műveleti jelentőségüket és helyette a saját hadsereg személyi állománya és a szövetségesek számára szóló politikai, etikai, jogi üzenetté váltak.

A doktrína- (és terminológia) fejlesztés hazai és nemzetközi irodalmának tanulmányozása segített felismerni azt, hogy a doktrínaalkotás módszertana nem csak egyszerűen különbözik a stratégiák írásának módszereitől, de egy másik rendszer, a transzformáció része is egyben. A transzformáció különböző részrendszereinek feldolgozása során Róth Zoltán, Murinkó Attila (tapasztaltfeldolgozás területén), Szép László és Juhász Mihály (konceptiófejlesztés területén) írásait tanulmányoztam. Ezek az írások irányították figyelmemet a NATO tapasztaltfeldolgozó rendszere és konceptiófejlesztését leíró dokumentumok felé. Ezeknek a dokumentumoknak a tanulmányozása során fedeztem fel a skandináv országok szoros együttműködését a transzformáció kulcsfontosságú területén, a konceptiófejlesztésben. Így a dán, finn, svéd norvég közös konceptiófejlesztést kifejtő módszertani kézikönyv nagyon sok praktikus tudnivalóval szolgált.

A doktrínafejlesztés nemzetközi tapasztalatait személyes látogatásaim során, informális kapcsolatok segítségével is tanulmányoztam. Így került látókörömbe a brit doktrínafejlesztés „bibliája”, az Összhaderőnemi Doktrínafejlesztési Kézikönyv,²⁹ valamint a cseh doktrínák helyzetéről szóló átfogó dolgozat, Tibor Budik írása. Ez utóbbi írás cseh nyelven készült és alaposan próbára tette gyenge cseh tudásomat, de több alkalommal is lehetőségem adódott cseh doktrínafejlesztési szakemberekkel konzultálni a témában, így tiszta képet kaptam a cseh doktrínafejlesztés helyzetéről is. Az orosz katonai doktrínák tartalmának feldolgozásához Tömösváry Zsigmond disszertációját, Deák János, Deák Anita, Kiss Annamária és Nagy László írásait dolgoztam fel. Bár ezek a munkák rendkívül informatívak voltak a doktrínák tartalmát illetően, vajmi keveset árultak el arról, hogyan készülnek az orosz doktrínák, milyen elvi, módszertani háttérrel alkotják meg őket. Ezen a ponton az amerikai War College 2010-ben megjelent tanulmánykötete sietett a segítségemre, és több nagyszerű és rendkívül jól informált szerző, Marcel Haas, John G. Hines,

²⁹ Developing Joint Doctrine Handbook

Donald Mahoney, Jacop W. Kipp, Alexander G. Saveljev írásával világította meg az orosz doktrínakészítés távolról sem könnyen átlátható természetének egyes vonásait.

A magyar doktrínafejlesztés történetének feldolgozását Perjés Géza írásával kezdtem, akinek az 1990-es évek elején keletkezett vitairata rávilágított a doktrínák természetével kapcsolatos korabeli (és máig érzékelhető) magyar félreértésekre is. A magyar doktrínák történeti fejlődésének megértéséhez Krajnc Zoltán, Nagy Sándor, Zakariás Győző, Berkovics Gábor és Ruttai László írásait tanulmányoztam, amelyek a témába vágó elsődleges forrásnak számítanak. Az írásaik keletkezése óta eltelt idő dacára továbbra is relevánsak, az általuk feltárt anomáliák ma is jelen vannak, mert ezen a területen azóta sincs említésre méltó fejlemény. Gulyás Zoltán³⁰ írása 2010-ből azért volt érdekes, mert a magyar doktrínafejlesztés olyan elméleti lehetőségét vázolta fel, mely máig sem került át gyakorlatba, noha éppen akkor és éppen ő hozta létre az azóta is egyetlen magyar doktrínafejlesztési központot.

³⁰ Gulyás Zoltán dandártábornok jelenleg a NATO Szabványosítási Iroda (NATO Standardisation Office) igazgatója.

2. STRATÉGIAALKOTÁS

"Minden elméletnek legelső teendője az összehányt s mondhatjuk összekuszált fogalmak és képzetek rendezésében áll. Ha egyszer az elmélet az elnevezésekkel és fogalmakkal tisztába jött, akkor remélhető, hogy a tárgyak szemléletében könnyen és biztosan fog haladni, s hogy az olvasóval mindenkor azonos álláspontot foglal el."

(Clausewitz)

Egy tudományos értekezésnek fontos eleme tárgyának tisztázása, az alapfogalmak pontos definiálása, a terminológia tisztázása, mert csak ezek ismerete után lehet alaposan megvizsgálni a kiválasztott tárgyat, elvonatkoztatni, törvényszerűségeket megállapítani, elméleteket alkotni.³¹

2.1. A STRATÉGIA FOGALMA ÉS KAPCSOLATA A POLITIKÁVAL

Amikor a stratégiaalkotásról beszélünk, zavarba ejtően sokszínű, esetenként ellentmondásos stratégia fogalmakkal találkozunk. Már önmagában a „stratégia” szó jelentése is kérdéseket vet fel, hogy vajon miben áll a katonai stratégia lényege.

A stratégia szó az ókori görög strategosz szóból ered, ami nem csak a hadvezért jelentette a görög városállamokban, hanem valamiféle általános művészetet vagy talán az általánosság művészetét is. A szó eredete megerősíti azokat a nézeteket, melyek szerint a stratégiaalkotásnak nem minden aspektusa dolgozható fel pusztán tudományos módszerekkel, megértése, és legfőképpen gyakorlati alkalmazása, bizonyos tapasztalatot, intuíciót,³² kreativitást igényel.

³¹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 110.

³² BARAKONYI Károly professzor, polgári stratégia kutató szerint viszont a stratégia megalkotásában csak az időhiány (rossz idő menedzsment) miatt kerülhet sor meggondolatlan, intuitív döntésre.

Magyar szakirodalom nem egységes és sokszínűen fogalmazza meg a stratégiát. A stratégia a „hadászat, hadvezetés köznyelvi megnevezése”³³, más definíció szintén egyenlőségjelet tesz a hadászat és a stratégia közé és hozzáteszi, hogy a „... hadművészet része, ... ahol a politikai, katonai felső vezetés gyakorlati tevékenysége megvalósul az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítése és a fegyveres küzdelem vonatkozásában.”³⁴. Ezek után természetesen a láthatóan szinonimát jelentő hadászat szakkifejezést is tisztázni kell: a hadászat „... a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire, törvényszerűségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere.” Úgy tűnik tehát, hogy a stratégia (és a hadászat) kifejezés alapvetően háborús vonatkozásban nyer értelmet és a stratégiai tervezés, a háború való felkészülés nem tartozik hozzá szervesen és semmiképpen sem tekint a háború horizontján túlra. Amint később látni fogjuk Liddel Hart pontosan emiatt a stratégiai szűklátókörűség, a miatt bírálta a fogalmat.

A legfrissebb magyar terminológiai szótár már függetleníti a stratégia kifejezést a háborútól vagy legalábbis megengedi használatát nem fegyveres küzdelemben is: „A politikai harc vezetésének tudománya, elveinek, törvényszerűségeinek rendszere és gyakorlata... a politika távlati céljait és megvalósításának módját tartalmazza.”³⁵ Nem szabad elfelejtenünk, hogy a stratégia szó mára már polgárjogot nyert és nem csak katonai, vagy politikai, de az üzleti életben is széleskörűen használatos. Így tehát a katonai felfogástól eltérő meghatározásokat találunk a polgári életben, ahol számos más stratégia-megfogalmazás létezik, melyek közül csak egyet ismertetek: „Egy adott helyzetből a cél által meghatározott jövőbeli állapothoz vezető út, ..., polgári szervezetekben a tervezés és irányítás tudománya.”³⁶

A MH hivatalos és a NATO egyezményes fogalma szerint katonai stratégia a katonai erő fejlesztésére és alkalmazására vonatkozik és csak egy összetevője egy nagyobb stratégiának: „A nemzeti vagy többnemzeti stratégia azon összetevője, amely megszabja a katonai erő fejlesztésének és alkalmazásának módját az ország vagy országcsoport célkitűzéseinek érdekében.”³⁷ Nyilvánvaló, hogy míg a korábbi meghatározás elsősorban a háború relációjában alkalmazta a kifejezést, ez a definíció

³³ DAMÓ László, dr. (szerk): Katonai Lexikon, p. 510.

³⁴ SZABÓ József (szerk): Hadtudományi Lexikon, p. 1226.

³⁵ BERKÁNÉ DANESCH Marianne (szerk.): Katonai Terminológiai Értelmező Szótár, p. 578.

³⁶ BARAKONYI Károly: Stratégiai döntések, Strategy-XL Bt., Pécs, 2004., p. 13.

³⁷ BERKÁNÉ DANESCH Marianne (szerk.): uo. p. 317.

már tágabban, a nemzeti célok elérésének dimenziójába helyezi a kifejezést és nem köti azt a háborúhoz feltétlenül.

A szövetségi definíció ellenére magyar katonai szakértők különféle megközelítéseket vagy meghatározásokat alkalmaznak, attól függően, hogy milyen témáról van szó. Dr. Deák János például írásaiban nagyobb hangsúlyt ad a háborúk és a haditevékenységek irányításának a katonai stratégia tárgyán és tartalmán belül: *„A katonai stratégia az államok illetve katonai szövetségek – a legutóbbi időszakban „erőközpontok” – elméleti, tudományos, egyes esetekben ideológiai háttérű nézetrendszere, egyben gyakorlati tevékenysége a katonai biztonság szférájában. ...azon tudományos ismeretek rendszere, melyek a háborúk jellegéről, a háborúk ... elkerülésének lehetőségéről, ...a katonai védelemre történő felkészüléséről, ... szólnak. A katonai stratégia gyakorlati oldala: az állami és a katonai felső vezetés tevékenysége, amely általában a háborúk elkerülésére, avagy megelőző háború indítására, az államok, szövetségek háborúra, fegyveres konfliktusokra illetve védelemre történő felkészítésére irányul, de egyben magába foglalja az államok, szövetségek fegyveres erőinek irányítását is a háborúk, fegyveres konfliktusok időszakában..”*³⁸

Dr. Forgács Balázs, hadikultúra-kutató Anton Burnhauser-re hivatkozva már rámutat a stratégia fogalmának bővülésére a hidegháború időszakában: *„...egy állam vagy koalíció összes eszközeinek alkalmazását és lehetőségeinek felhasználását értjük, időben, térben és teljes intenzitásban, a politikai vezetés által megszabott feladatok és célok érdekében.* Heinz Brill tanulmánya alapján pedig azt is állítja, hogy a katonai stratégia, egyenesen *„részstratégia”* a fegyveres erők alkalmazására az *„összstratégia érdekében és céljából”*.³⁹ Amint látni fogjuk a hivatkozott német szakírók az amerikai stratégiai gondolkodókkal (és a NATO egyezményes terminológiával) rendkívüli mértékben egybevágó stratégia fogalmat alkottak meg. Azonban Forgács által bemutatott fogalomrendszer nem minden előzmény nélkül jelent meg a magyar hadtudományban, mert Mráz István már közvetlenül a NATO csatlakozást követően is sürgette a katonai stratégia fogalmának újragondolását. Szerinte a katonai stratégia olyannyira a nemzeti stratégia része, hogy már rendkívül progresszívan ágazati stratégiának hívta, és sürgette a rendszerszemléletű, vagy üzleti

³⁸ DEÁK János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. p. 57.

³⁹ Anton Burhausert és Heinz Brillt idézi Forgács Balázs: A hadikultúra fogalmának historiográfiája II. Hadtudományi Szemle, 2009/3. sz., 2. évf., 2009., p. 3.

filozófiájú⁴⁰ stratégiaalkotás bevezetését az MH-ban is. „... *a katonai stratégia —a társadalom egészére vonatkozó nemzeti stratégiai rendszerén belül ágazati stratégiát jelenít meg.*” majd rávilágít arra, hogy semmi alapja nem maradt annak, hogy a hadászat és a stratégia kifejezések egymás szinonimái legyenek.⁴¹

Amint megfigyelhető Magyarországon több egymástól jelentősen eltérő stratégia fogalom van használatban és az eltérések egyáltalán nem nevezhetőek csekélynek. Rendkívül fontos lenne, hogy a magyar katonai stratégiáról folytatott viták során egységes fogalomkészletet használjunk. El kell ismerni azonban, hogy a stratégiával kapcsolatos terminológia még a szövetség legfejlettebb tagállamában is eklektikus volt a közelmúltig.

Az amerikai stratégiaalkotás irodalmának egyik legmeghatározóbb szereplője Arthur F. Lykke, Jr,⁴² aki a nyolcvanas évek végén kutatta a katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdéseit. Értekezését a katonai stratégia fogalmának tisztázására koncentrált, de megállapításai magára a stratégiára nézve is rendkívül hasznosak. Kutatásai során nem kevesebb, mint nyolc (!), különféle stratégia-definíciót fedezett fel, melyek egyszerre egy időben voltak érvényben az Egyesült Államok hadseregében.⁴³ Világos, hogy a sok különféle meghatározás mögött nem csak egyszerűen a megnevezések és meghatározások pontatlansága áll, hanem maguk a kapcsolódó koncepciók is ellentmondásosak, a stratégiáról alkotott nézetek összeegyeztethetetlenek. Ne felejtjük el ez a fogalom a hadtudomány egyik kulcsfontosságú kifejezése és az Egyesült Államok hadserege az akkori (1990), és mai, világ kétségkívül legfejlettebb hadserege. Lykke rámutatott, hogy a különféle viták, melyek a katonai stratégiák összehasonlításáról szóltak, azért terméketlenek és céltalanok, mert „az almát hasonlítják össze a körtével”, azaz nem ugyanazt értik a különféle szakírók a katonai stratégián. Lykke gyakorlatiasan közelítette meg a fogalmat és nem vesztegette az időt a katonai stratégia legújabb (kilencedik) meghatározásának megírására, sem megmagyarázására, helyette inkább csak az

⁴⁰ Írásában Barakonyi Károly több írása alapján fejti ki a stratégiai tervezés üzleti életben már bevált modelljeinek lehetséges interpretációját a MH-ban.

⁴¹ MRÁZ István: A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben. p. 10.

⁴² Colonel Arthur F. Lykke, Jr., (USA Retired) az US Army War College katonai stratégiai tanulmányok professzora. Utolsó beosztásában az US Army vezérkar háborús tervezési osztályán szolgált, korábban tábori tüzér osztály-parancsnokként szolgált Vietnámban és Kambodzsában. Egyetemi diplomát szerzett a Michigani Egyetem politológia szakán, valamint katonai felsőoktatási intézményekben (US Army Command and General Staff College, US Army War College).

⁴³ LYKKE, Arthur F.: Toward an understanding of military strategy, p. 3.

alárendelt fogalmakat tisztázta, Maxwell D. Taylor tábornokra hivatkozva. Szerinte a *stratégia a végcél, a módszer és az eszközök együttese*.

Hangsúlyozta, hogy a katonai stratégia nem azonos a nagystratégiával, világosan meg kell különböztetni a nemzeti stratégiától. A katonai stratégia mindössze egy része a nemzeti stratégiának, és nem azonos a hadműveleti stratégiával sem, mely a katonai hadműveleti tervezés és végrehajtás alapját képezi. A katonai stratégia mindig a nemzeti stratégiát támogatja, megfelel a nemzeti politikának. De a nemzeti politika kialakításakor mindig tekintettel kell lenni a katonai stratégia képességeire és korlátaira is.

A Lykke által kialakított fogalmi apparátust használva a katonai stratégia sokkal gyakorlatiasabban és könnyebben értelmezhető és szemléltethető. A „végcél” a kitűzött katonai célokat jelenti, a „módszer” azokat az eljárásokat és elképzeléseket, melyekkel a kitűzött végcélt igyekeznek elérni, az "eszközök" pedig azokat a katonai erőforrásokat (munkaerő, anyag, pénz, erő, logisztika stb.) melyek alkalmazása szükséges a cél eléréséhez. Más szavakkal tehát a katonai stratégia egyenlő a katonai célokkal, a stratégiai elképzelésekkel és a katonai erőforrásokkal. Ez a fajta megállapítás rámutat a stratégia alapvető hasonlóságaira a nemzeti katonai stratégiában, a hadműveleti művészetben és a harcászatban is. Stratégáknak, haderőtervezőknek, az alakulatok parancsnokainak, de még a rajparancsnokoknak (!) is azt ajánlotta, hogy olyan módszerekkel foglalkozzanak, melyek alkalmasak a végcél elérésére az adott eszközökkel.

Lykke katonai stratégiaalkotási modelljét a Carter adminisztráció (James Earl „Jimmy” Carter Jr. (1924-) Nobel-békedíjas amerikai politikus, Georgia állam kormányzója, az Amerikai Egyesült Államok 39. elnöke 1977-1981 között.) idejéből származó példán vezeti le. A Carter-(politikai) doktrína világosan leszögezte, hogy az Egyesült Államok életbevágó nemzetbiztonsági érdeke a Perzsa-öböl ellenőrzése. Új katonai stratégiát kellett készíteni, mely ezen az új politikai doktrínán alapul. A politikai „végcél” katonai szempontból a Hormuzi-szoros átjárhatóságának (hajózhatóságának) biztosítását, kulcsfontosságú olajmezők, finomítók és kikötők védelmét jelenti. A katonai cél eléréséhez több stratégiai koncepció is kínálkozott. A legbiztonságosabb változat egy Öböl-krízis esetén, a hazai területen állomásozó, felkészített és felszerelt, a stratégiai tartalékokból képzett gyorsreagálású erők átcsoportosítása lenne. De vajon rendelkezésre állt-e megfelelő katonai forrás, azaz

stratégiai légi- és tengeri szállítóképesség a térségbe? A stratégiai három összetevője (a Lykke szék lábai) nem voltak egyensúlyban. Melyik lábat kell kiigazítani? A szükséges erők szállíthatóságának kialakítása még évekig tartott volna, de a stratégiai cél elérése már sürgető szükségként jelentkezett. Ezért bölcsen az a döntés született, hogy a stratégiai koncepciót (a módszert) igazítják a másik két lábhoz, azaz amerikai erőket telepítenek a térségbe addig, amíg fel nem készül a hadsereg egy robosztus stratégiai tartalékerő átszállítására a Perzsa-öbölbe.

Sokan megkérdőjelezzik⁴⁴ azt az elképzelést, hogy vajon valóban része-e a katonai stratégiának a valóra váltásához szükséges eszköz, sőt még maga a NATO egyezményes terminológia is „kifelejt” a meghatározásból az erőforrásokat. Számukra Lykke professzor Clausewitz tábornok szavait idézi fel: az erők nagysága a stratégia életbevágó része, „*Minél gyengébb az erő, annál kisebbek legyenek a célok is.*”⁴⁵

A hosszabb távú stratégiák a jövő fenyegetéseinek és biztonsági kihívásain alapulnak, ezért az ilyen stratégiát nem korlátozza a jelen katonai helyzet. A katonai stratégiák a készítő ország (szövetség) és a biztonsági megközelítés módjától függően lehetnek regionális vagy globális jellegűek.

A katonai célokat (végcél) és a katonai stratégiai elképzeléseket mindig hozzá kell igazítani a rendelkezésre álló forrásokhoz. Ez a tétel megfordítva is érvényes: a politika által kijelölt végcélokhöz és a valóra váltásukhoz szükséges elképzelésekhez hozzá kell rendelni a szükséges erőforrásokat. Ha figyelmen kívül hagyjuk a katonai erőforrásokat a stratégia tervezése során, úgynevezett *stratégiai képességiánnal* kerülünk szembe. Ez nem okoz problémát akkor, amikor hosszú távú (haderő-tervezési) stratégia készül, mert mindössze segít megfogalmazni azokat az elvárásokat és transzformációs követelményeket, melyre fel kell készülni a távoli jövőben. A helyzet azonban katasztrofálissá válhat akkor, amikor folyamatban lévő művelet stratégiája nem létező katonai kapacitásokra épül fel. Ezért hadműveleti tervezés mindig csak létező és valóságos eszközrendszer figyelembevételével készül el.⁴⁶

⁴⁴ Vö: PEKÓ József: A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései.

⁴⁵ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. p. 294.

⁴⁶ LYKKE: Toward an understanding of military strategy, p.4.

A tudomány alapvető módszere az analízis, a fogalom elemeire bontása és az elemek vizsgálata külön-külön. Ez a fajta megközelítés a stratégia esetében gyakran zsákutcába vezet. Jomini⁴⁷ például, aki a stratégiai tanulmányokat mindig igyekezett didaktikus előírásokká redukálni, következetesen figyelmen kívül hagyott olyan tényeket, jelenségeket, melyek nem illeszkedtek elméletei közé.⁴⁸ A stratégiai gondolkodás tehát nem egyszerűen tudomány — állítja Jablonsky — hanem tudományos alapokon nyugvó „szabad és kreatív tevékenység”.⁴⁹ Álláspontját Clausewitz véleményével is alátámasztja: a stratégiai elméleteknek nem feladata, hogy örökérvényű szabályokat, törvényszerűségeket állapítson meg. Az elméletek mindössze keretet adnak a valóságról való gondolkodásnak, igazi feladatuk annak feltárása, hogy melyek a stratégia tárgyának állandó tényezői, azaz abszolútumai, és melyek az átmeneti jelenségek, valamint rámutasson az ezek között fennálló kapcsolatra.⁵⁰ Clausewitz mindig gondot fordított arra is, hogy elméleteinek érvényességét folyamatosan próbára tegye. „Mint ahogy néhány növény is csak akkor hoz gyümölcsöt, ha nem túl hosszú a szára, a gyakorlati tudományban sem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növeszteni, hanem ügyelni kell arra, hogy közel tartsuk őket saját termőtalajukhoz, a tapasztalathoz.”⁵¹

Clausewitz gondolkodásának középpontjában a háború politikai jellegének felismerése áll. „...megengedhetetlen és káros az a nézet, miszerint egy nagy hadiesemény vagy ennek tervezése tisztán katonai szempontból volna megítélhető. Sőt értelmetlen gyakorlat az (is), amikor a kabinetek a háború tervezésekor katonákat kérnek fel, hogy tisztán katonai szempontból ítéljenek.”⁵² Elmélete szerint a háború nem elszigetelt autonóm jelenség, hanem a politikai célok elérésének eszköze. Ebből következően a politikai vezetésnek kell meghatározni és irányítani a katonai stratégiai célokat, a katonai stratégiai célok pedig a taktikai célokat determinálják. „...a harcászat a csapatok alkalmazásának tana az ütközetben, a hadászat pedig az ütközetek alkalmazásának tana a háború végső céljait tekintve”^{53,54}

⁴⁷ Antoine-Henri Jomini (1779-1869), svájci tisz, később francia, majd orosz tábornok, a napóleoni idők hadművészetének legünnepeltebb katonai gondolkodója.

⁴⁸ SHY, John: Jomini. p. 235.

⁴⁹ JABLONSKY, David: Why is strategy difficult?, p.4.

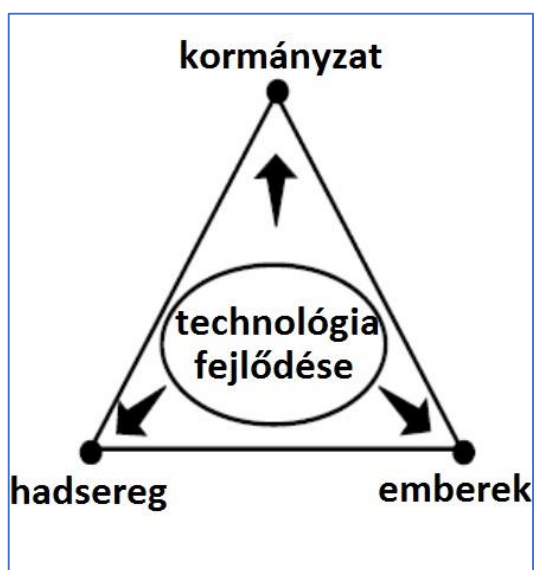
⁵⁰ PARET, Peter: Clausewitz, In. A korai stratégiai gondolkodás, Tanulmányok, Szerk: Veszprémy László, Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6, p. 253.

⁵¹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978 963 327 599 3, p. 35.

⁵² CLAUSEWITZ, Carl von I.m.: p. 670.

⁵³ CLAUSEWITZ, Carl von I.m.: p. 105.

Természetesen a politikai vezetésnek figyelemmel kell lennie a célok meghatározásakor a rendelkezésre álló katonai erőforrásokra is. Ez a viszony kölcsönös: nem csak a hadseregnek kell elfogadnia, ha a politika csak részlegesen hajlandó mozgósítani az ország erőforrásait, de a politikának is meg kell elégednie a kitűzött célok részleges teljesítésével vagy módosításával, ha nem adja meg e célok eléréséhez szükséges eszközöket. Clausewitz a stratégia abszolútumai közötti állandó összefüggésre mutatott rá ezzel a gondolattal, és elkerülte azt, hogy elmélete merev és rugalmatlan legyen, mely nem képes a fejlődésre.

1. ábra A technológia fejlődése kibővíti a háború három tényezőjét (forrás: JABLONSKY⁵⁵)

Clausewitz másik gondolata a háború három fő tényezőjére vonatkozik. Vezérelve az, hogy „*mindig hármasságban gondolkodjunk*”, mégpedig: erőszak és szenvedély; bizonytalanság, véletlen és valószínűség; politikai cél és hatás.⁵⁶ Clausewitz e három tényezőt a társadalom meghatározott csoportjaihoz társította az alábbiak szerint:

1. erőszak és szenvedély→emberek,
2. bizonytalanság és véletlen→katonai vezetők és a hadsereg,
3. politikai cél és hatás→kormányzat.

Clausewitz nem láthatta előre, hogy az a kor, melynek hajnalán élt, az ipari forradalom kora, gyökeresen változtatja meg hadviselést, a szállítást és a társadalmat. Európa népessége megnövekedett, ezzel párhuzamosan növekedett a városi lakosság aránya. A hagyományos életmód megszűnésével a társadalom új értékeket, új identitást keresett magának, ez vezetett a nacionalizmus megjelenéséhez. A korban jelentősnek mondható közoktatás megjelenése növelte az írni-, olvasni tudó emberek arányát, mely egyenesen vezetett el a politikai tanok és nézetek szélesebb körű elterjedéséhez, és ennek

⁵⁴ A XIX. században a hadművészet középső szintje, a hadműveleti művészet még nem létezett

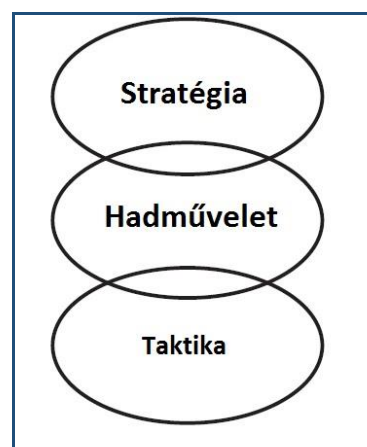
⁵⁵ JABLONSKY, David: Why is strategy difficult?, p. 4.

⁵⁶ CLAUSEWITZ, Carl von: I.m.: p. 55.

anomáliájaként a tömegek egyszerűbb befolyásolásához, manipulálásához. Ezek a folyamatok magukkal hozták a társadalmak demokratizálódását és a kormányzati felelősség megosztását is az egyre szélesebb néptömegekkel. Megszűnt a kormányzatoknak az a törekvése, hogy a népet távol tartsák a hadseregtől. Sőt, a haza fegyveres védelme már közügy lett, valamennyi polgár érdeke. Az ipari forradalom megváltoztatta a haditechnikát is, egyre bonyolultabb szerkezetek és eljárások jelentek meg, ami megkövetelte az iskolázottabb emberi erőforrást. A katonai szállítások több mint ezer éves jellege (gyalogmenet és ló vontatta szekerek) drámaian megváltozott a vasút és az autó megjelenésével. Ez megnövelte a stratégiai szállítások és taktikai mozgások gyorsaságát, így nagyobb hadseregek nagyobb távolságokra jutottak el, ezzel fokozva a háború ütemét és méretét.⁵⁷

Ezek a technológiai változások eltávolították egymástól a háború három tényezőjét. A katonai szakma specifikussá vált, a politikai vezetők már nem voltak képesek megérteni és irányítani a katonai vezetőket. A konzervatív katonai vezetők számára viszont nem volt világos a technológiai fejlődés társadalmi, gazdasági, politikai jelentősége, de sokszor még a technikai fejlődés katonai-harcászati jelentőségét is tévesen ítélték meg (pl. géppuska és a frontális roham). A tömegek növekvő iskolázottságuk miatt már érzékenyebbek és befogadó képessé váltak új eszmékre és gondolatokra,

és a világtörténelem során talán még sosem voltak ennyire könnyen mozgósíthatóak és befolyásolhatóak, akár saját kormányuk érdekében, akár saját kormányuk ellen. Az egymástól eltávolodott három tényező alapján, kombinálva az első világháború harcászati tehetetlenségével, úgy tűnt, hogy Clausewitz elméletét és a politika összefüggéseiről megcáfolta a háború. Az ütközetek ugyanis már nem mindig szolgálták a háború politikai céljainak elérését, csak újabb felesleges veszteségeket jelentettek, és magát a háborút sem a mindig a katonai sikerek döntötték el végső soron. Valójában azonban ezek a tapasztalatok nem mondtak ellen Clausewitz elgondolásának, éppen ellenkezőleg, igazolják az elmélet életképességét azzal, hogy

2. ábra A stratégia kiterjesztése (forrás: JABLONSKY⁵⁸)

⁵⁷ JABLONSKY, David: Why is strategy difficult?, p. 11.

⁵⁸ JABLONSKY, David: Why is strategy difficult?, p. 8.

a tapasztalatok alapján a *háború és a politika kapcsolata tovább bővíthető*, már nem csak vertikálisan, hanem horizontálisan is értelmezhetővé vált.

David Jablonsky⁵⁹ - az amerikai stratégiaalkotás kiemelkedő személyisége - elismeri Lykke praktikus definícióját, amelyet szerinte nem csak a katonai stratégiára, hanem a stratégiára általában is alkalmazni lehet. Jablonsky felfogása szerint ugyanis a stratégia: „*Kiszámított kapcsolat a célok és az eszközök között.*”⁶⁰ A Lykke-féle fogalom különösen az amerikai katonatisztek körében örvend nagy népszerűségnek, akik szeretik a világosan strukturált, letisztázott „teendők listája” típusú felsorolásokat, mint például az ötponos harcparancs, vagy a METT-TC⁶¹ típusú helyzetértékelés. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a stratégia kognitív, tudományos megközelítésének is vannak korlátai.

Jablonsky professzor rámutat a stratégia vertikális értelmezésének kibővülésére, és egy új, horizontális dimenzió megjelenésére is. Az első világháborúban született meg a stratégiai célokat a harcászati tevékenységekkel összekötő *hadműveleti szint* (vertikális kibővülés) és a politikai szintet felváltotta a sokkal szélesebb *nemzeti stratégia* (új horizontális dimenzió). Az USA Védelmi Minisztériuma eszerint határozta meg a nemzeti stratégiát már 1915-ben (!): „*A nemzet politikai, gazdasági, pszichológiai és a fegyveres erők alkalmazásának művészete és tudománya, háborúban és békében a nemzeti célok biztosítása érdekében.*”⁶²

⁵⁹ David Jablonsky az US Army War College biztonsági tanulmányok professzora. Egyetemi diplomát a Bostoni Egyetemen és a Kansas-i Egyetemen szerzett. Doktori disszertációját az európai történelemről írta.

⁶⁰ JABLONSKY, David: Why is strategy difficult?, p.1.

⁶¹ METT-TC: Mission, Enemy, Troops, Terrain, Time available, Civil consideration. Az akronima magyarul: Ellenség, Harcfeladat, Időjárás, Napszak, Terep, Saját erők, Rendelkezésre álló Idő, Civil tényezők (EHINTS-IC)

⁶² JABLONSKY Why is strategy difficult?, p. 19.

3. ábra A stratégia horizontális és vertikális értelmezése: a nemzeti stratégia (forrás: JABLONSKY⁶³)

világháborúban két vesztes hatalom példáján keresztül is szemléltethető kölcsönhatásuk és különválasztásuk tragikus következménye.

Az első világháború idején az államok még nem ismerték fel és ezért nem is alkalmazták tudatosan a nemzeti erő valamennyi komponensét. A korabeli felfogás a katonai erőt, mint a konfliktus megoldásának egyetlen eszközét tartották számon és más összetevőket csak felszínesen vagy egyáltalán nem vettek figyelembe.

Az első példa a Német Birodalom és annak hagyományos militarista felfogását tükrözi. A legyőzhetetlen német hadsereg és a német katona mítosza az

A nemzeti stratégia tehát nem kizárólag a katonai erőt és katonai stratégiát foglalja magában, hanem a nemzet erejének egyéb elemeit is: a gazdasági, a pszichológiai, politikai erőt is. A katonai stratégia természetesen döntő jelentőségű, de többé már nem választható el a nemzeti stratégia egyik elemétől sem. Az egymáshoz ezer szállal kötődő nemzeti stratégia elemeit már nem lehet tudományos analízisnek alávetni és egymástól elkülönülten tanulmányozni, Eccles admirális⁶⁴ ezt nevezte a stratégia „kódének”.

A nemzeti stratégiát csakis, mint egészet lehet szemlélni, egymástól nem választhatóak el. Az I.

⁶³ JABLONSKY Why is strategy difficult?, p. 9.

⁶⁴ Henry E. Eccles ellentengernagy (1898-1986) a 30-as években több tengeralattjáró parancsnoka volt, a 2. világháborúban egy romboló típusú hadihajó kapitányaként harcolt a Csendes-óceánon. A Jáva-tengeri csatában megsebesült, felépülése után elvégezte a Naval War College-et, majd a Csendes-óceáni hadszíntér előretolt flotta bázisokért felelős igazgatója lett. Az általa igazgatott terület kulcsfontosságú volt a „szigetről –szigetre ugrások” néven ismert hadműveleti stratégia megvalósításában. A világháborút követően tanított a Naval War College-on, több hajóparancsnoki beosztást látott el. Utolsó beosztásában a NATO Szövetségi Erők Dél-európai (Nápoly) Parancsnokság logisztikai törzsfőnök-helyettese, egyben a Egyesült Államok Földközi-tengeri flottájának logisztikai főnöke.

1870-es porosz-francia háborúban született meg, így a nemzeti erő e másik komponensének, a pszichológiai erőnek is többé-kevésbé tudatában voltak a német katonai gondolkodók. Így a német vezérkar — a valóságnak megfelelően — a hadsereg harci erejét és morálját, valamint a nemzeti erő másik, abban az időben legfontosabbnak tartott összetevőjét, a katonai erőt magasabbra értékelte ellenfeleinél. A katonai tervek, melyeket Franciaország megszállására készítettek, a nemzeti stratégiának csak erre a két elemére épültek: a pszichológiai és a katonai erőre. A német vezérkar figyelmen kívül hagyta azt, hogy nem egyetlen hadjáratot kell megnyerni, hanem a háborút.⁶⁵ A német katonai vezetés mindig is törekedett arra, hogy megőrizze a háború irányításának jogát saját szakterülete számára és kirekessze belőle a politikát,⁶⁶ vagyis a háború clausewitzi tényezői (ti. emberek, hadsereg, kormányzat) közül kirekesztette a kormányzatot. A háború kezdetén elért katonai sikereket nem sikerült politikai győzelemmé alakítani, a műveletek lelassultak, végül a frontok teljesen megmerevedtek. A németek reményei a háború gyors katonai megoldására szertefoszlottak, és a háború hatalmas veszteségekkel járó, felőrlő anyagcsaták sorozatává alakult át, mely próbára tette a német tábornokok által figyelmen kívül hagyott gazdasági erőt, a nemzeti erő meghatározó tényezőjét. A gazdaságilag kimerült Németország nem bírta a kétfrontos háború nyomását, amelyet tovább fokozott az 1917-ben háborúba lépő Egyesült Államok megjelenése a nyugati fronton. 1918-ban jelentősebb katonai kudarc nélkül egyszerűen összeomlott a nyugati front és Németország elveszítette a háborút.

A másik példa az Orosz Birodalomra vonatkozik. Az orosz gondolkodás nagymértékben alapozott a nemzeti erő pszichológiai összetevőjére, a pánszlávizmusra. Ettől az eszmétől áthatott kormányzat és a katonai vezetés nem vette figyelembe azt, hogy már a világháborút megelőzően is fenyegető jelei voltak a birodalom politikai gyengeségének, az orosz nemzeti érzelmeket háttérbe szorító szociális elégedetlenségnek és a tömegek befolyásolására képes eszmerendszer fenyegető előretörésének, vagyis a nemzet politikai erejét, pontosabban annak gyengeségét teljesen figyelmen kívül hagyta. A háború hatalmas embervesztései, az egyébként is gyenge és fejletlen gazdaság teljes kimerülése, a gazdasági erő teljes

⁶⁵ JABLONSK Why is strategy difficult?, p. 22.

⁶⁶ Idősebb Moltke azt mondta erről, hogy: „...a politikusoknak el kell hallgatniuk abban a pillanatban, ahogy a mozgósítás megkezdődik...” (forrás: HOWARD, Michael: Armed forces as political problem, pp. 19-20, idézi: JABLONSKY: Why is strategy difficult?)

felélése felerősítették a társadalmi feszültségeket. Oroszország alkotmányos berendezkedése nem tette lehetővé a fokozatos demokratikus változásokat és megrendült az oroszok feltétlen bizalma és odaadása a „cár atyuska” iránt is, ezzel megrendült a nemzet pszichológiai ereje is. Az 1917-ben kitört forradalom után Oroszország gyakorlatilag elvesztette a háborút, noha a győztes antant-hatalmak oldalán lépett be a világháborúba, de a németekkel kötött breszt-litovszki béke és az Orosz Birodalom megszűnése az első világháború legnagyobb vesztesévé tette.

2.2. NAGYSTRATÉGIA

Miután a doktrínák és a politika kapcsolata egyértelmű, vizsgáljuk meg azt, hogyan kapcsolódik és miben tér el a nemzeti biztonsági stratégia a nagystratégiától.

A stratégia, függetlenül tárgyától „*egy terv, mely megszabja egy komplex rendszer működésének eredményeit.*”⁶⁷ Általános jellemzője, hogy átfogó, azaz nem a kihívások egyes elemeivel foglalkozik, hanem arra hivatott, hogy egy egész kérdéskört dolgozzon fel. Fontos jellemzője, hogy kellően rugalmas legyen, vagyis ne legyen érzékeny a stratégiai környezet szinte bizonyosan bekövetkező és előre nem látott apróbb módosulására. Végül, de nem utolsó sorban, legyen tartós, a kitűzött végeredmények megvalósulásáig ne kelljen módosítani.

A stratégia elé tett „nagy” jelző mindössze annyit módosít a képen, hogy a legmagasabb szintű stratégiaként minden más stratégia felett „uralkodik”. „*A nagystratégia magába foglalja mindazokat a katonai, politikai és gazdasági eszközöket, melyekkel az államok végső céljaikat kívánják elérni a nemzetközi rendszerben*”⁶⁸ – állítja Paul Kennedy.⁶⁹ Azonban nem csak egyszerűen a részek összege a *nagystratégia*, hanem az a terv, melyből valamennyi része áttekinthető és értelmezhető, magában foglalja a többi egymás mellé rendelt (nem katonai) stratégiákat is, a katonai stratégiát és annak folyományaként a hadjáratokat, a műveleteket, manővereket.

⁶⁷ FUERTH, Leon S.: Grand Strategy In. Forging an American Grand Strategy p.9.

⁶⁸ KENNEDY, Paul: Grand Strategies in War and Peace, 1991. p.1-7.

⁶⁹ Paul Kennedy angol történész, a Yale Egyetem professzora – a világhírűvé vált *Nagyhatalmak tündöklése és bukása* című nagyszabású összefoglaló műve a XVI. század közepétől 2000-ig követi nyomon az erőviszonyok változásait az egyes országokon belül és a nemzetközi kapcsolatokban.

Basil Henry Liddell Hart *Stratégia* című könyvében tovább megy és azt írja, hogy a stratégia ugyanúgy alárendelt a nagystratégiához képest, ahogy a taktika is alárendelt a stratégiához képest. „*A nagystratégia... szerepe ugyanis az, hogy koordinálja és irányítsa a nemzet...minden erőforrását a háború politikai célkitűzéseinek elérésére, melyet viszont a politika határoz meg.*”⁷⁰ Szerinte tehát nem egyszerűen magában foglalja a nagystratégia a többi stratégiát, hanem meg is határozza azt. Liddell Hart azonban azt is hozzátette, amikor a nagystratégiáról írt, hogy ez nem csak a „korlátozott célok” elérésére (értsd: adott háború megnyerésére) irányuló „megvalósuló politikát” jelenti, hanem *a háború horizontján túlra mutat*, és eszközeit úgy használja fel, hogy ne zavarja a majdani békeállapotokat.⁷¹ Liddell Hart pontosan a nagystratégiai szemlélet hiányával magyarázta azt, hogy a legtöbb háborút olyan siralmas békeidőszakok követték, amelyek még a győzteseket is megviselték. A nagystratégia világa túlnyomórészt mind a mai napig „terra incognita”, ismeretlen terület, mely feltárássra, megértésre vár.

A nagystratégianak tehát nem csak a fogalma közelíthető meg nehezen, de az sem bizonyos, hogy létezik-e egyáltalán ilyen összetett koncepció. Mindenki számára világos, hogy amint egy komplex problémát sikerül megoldani, annak természete azonnal módosul, és elvezet egy újabb jelenséghez, melynek jellemzői és dimenziói már mások lesznek. Aki azt gondolja, hogy a nagy- stratégiák győzelmét hatalmas, zászlólengetős győzelmi felvonulás jelzi, annak át kell tanulmányoznia a történelemkönyveket.

A nagystratégia tehát inkább csak a vezetők gondolatainak kifejezése, egy narratíva azok számára, akik követik őket, hogy könnyebben ráláthassanak és megérthessék a „nagyképet”, úgy, ahogyan az őket vezető államférfi látja. A probléma az, hogy a „gondolatok kifejezése”, mint meghatározás nem eléggé specifikus, alig valami különbözteti meg a tündérmeséktől. Íme, néhány tündérmese a közelmúltból, amelyet nagy stratégiaként próbáltak eladni: önszabályozó tőzsde, munkahelyek teremtése ingyen hitellel, adóbevételek növelése az adó mértékének csökkentésével, a szabad piac és Kína gazdasági stratégiájának kombinálása stb.

⁷⁰ LIDDELL HART, Basil Henry: *Stratégia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002, p. 493.

⁷¹ Jó példa a katonai stratégia és a „nagy stratégia” közötti különbség megértéséhez a japán haditengerészet rajtaütése Pearl Harboron 1941. december 7-én. A támadás katonai stratégiai győzelem volt, de egyben elindította Japánt a háború elvesztésének útján, a japán nagy stratégia bukása felé.

Közös jellemzőjük a tanulság: semmiért mindent, a kevesebb több, a fehér az fekete és egyéb ostobaságok.⁷²

A nagystratégia időt követel a megvalósításhoz, melyet a jelenlegi demokratikus berendezkedés nem segít elő. A modern demokráciák kormányzati ciklusa négy év, melyből az első évet a kormányzati feladatok átvétele, a betanulás és az új kormányzati adminisztráció megszervezése veszi el, az utolsó évet pedig az újráválasztás emészti fel. Ez azt eredményezi, hogy a demokratikusan megválasztott kormányok általában csak két évig képesek olyan kérdésekre koncentrálni, ami munkájuk sarokköve, és ráadásul egyáltalán nem bizonyos, hogy a nagystratégia eredményei beérnek a terminus végére és hozzá fogják segíteni az újráválasztásához.

A nagystratégia nem létezhet stratégiai fegyelem nélkül, stratégiai fegyelem nem létezhet stratégiai előrelátás nélkül, előrelátás pedig nem létezhet következetes rendszeresség nélkül, amivel valóra váltják a stratégiát.

Mi tehát az igazi nagystratégia? A nemzet minden egyéb stratégiája felett álló elképzelés, az ország vezetőinek gondolata egy olyan országról, melyet saját állampolgárai irányítanak a képviselői demokrácia intézményein keresztül. Az igazi nagystratégia tehát azokból az erkölcsi elvekből és értékekből fakad, melyek minden állampolgár teljes támogatását bírják tekintet nélkül arra, mennyire nehéz azokat megvédeni és pártok közötti konszenzus, hallgatólagos egyetértés nyomán alakul ki.

A nemzeti biztonsági stratégia a nagystratégiához képest alárendelt, a nemzet fizikai biztonságával kezdődik, de nem ott ér véget, hanem az állampolgárok életmódjának és értékeinek megőrzésével a jelen és a jövő nemzedékek számára. A rendkívül praktikus amerikai hadsereg szerint a „Nemzeti Biztonsági Stratégia az Egyesült Államok elnöke által jóváhagyott dokumentum a nemzeti erő összetevőinek fejlesztésére, alkalmazására és koordinálására olyan célok elérésére, melyek a nemzeti biztonságot fokozzák.”⁷³ A brit hadsereg a „nagystratégia” terminológia helyett a nemzeti stratégia kifejezést használja: „Az Egyesült Királyság nemzeti stratégiája összehangolja a nemzeti hatalom eszközeit a nemzeti politika elérése érdekében, hogy biztosítsuk érdekeinket.”⁷⁴ Mindkét definícióban közös elem, hogy Liddel Hart-féle nagystratégia definícióból átveszi a nemzet valamennyi

⁷² FUERTH, Leon S. I.m.: p.10.

⁷³ JP 1-02 Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, p. 183.

⁷⁴ UK MOD, DCDC, JDP 0-01, UK Defence Doctrine, (5th Edition) (2014), p. 8.

erőforrásának összehangolására és irányítására vonatkozó igényt, ezért kijelenthetjük, hogy a stratégiák felett álló, láthatatlan nagystratégia bizonyos leképeződése, „tárgyasulása” és adott körülmények közötti konkretizálása a mindenkori nemzeti biztonsági stratégia.

2.3. KATONAI STRATÉGIA

A rendszerváltozás óta eltelt időben két alkalommal került sor nemzeti katonai stratégia elfogadására, bár szinte minden kormányzati ciklusban elkészült a stratégiai dokumentum tervezete. A stratégiák kidolgozása változó szakmai vitákat gerjesztett, melyek gyújtópontja ugyan maga a stratégia volt, de természetesen a stratégiai elkészítésének módszerei is kérdéseket ébresztettek. A disszertáció ezen fejezete igyekszik a stratégiaalkotás alapfogalmait tisztázni, majd olyan modelleket bemutatni, melyek a stratégia és haderőtervezés amerikai gyakorlatában már beváltak.

Amikor a stratégiaalkotásról beszélünk, elképesztően sok, gyakran ellentmondásos stratégia fogalmakkal találkozunk.⁷⁵ A stratégia a célok, módszerek és eszközök összehangolása, azaz egyfajta „játsszmaterv”, amely megmutatja, hogyan kell meghatározott erőforrásokat alkalmazni deklarált célok elérése érdekében. A koherens stratégia nélkülözhetetlen az intézményes sikerhez, ezért ugyanolyan fontos mind a minisztériumok, a hivatalok, a fegyveres erők, mint az országok vagy szövetségek számára.⁷⁶

A stratégiai gondolkodás és stratégiafejlesztés eredményét az úgynevezett stratégiai dokumentumok⁷⁷ jelenítik meg. **Stratégiai dokumentumnak** hívunk minden olyan okmányt, amely a stratégiai tervezés különböző szintjein a tervezési folyamat végső outputjaként keletkezik. Kidolgozottságuk foka és rendeltetésük szerint különféle megnevezéseik ismertek, például: zöld könyv, fehér könyv, koncepció, stratégia és akcióterv.

A **zöld könyv**⁷⁸ típusú stratégiai dokumentum olyan irat, amelynek célja egy-egy terület legfontosabb kérdéseinek, problémáinak és kihívásainak azonosítása, és az érdekelt kormányzati, szakmai és társadalmi szereplők bevonása ezek

⁷⁵ Az egymással homlokegyenest ellenkező tartalmú magyar stratégia definíciókat összegyűjtöttem a stratégia fogalma című fejezetben és korábbi írásomban: Az amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései, Honvédségi Szemle, 144. évfolyam, 2016/3. szám (forrás: http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/56013/hsz_2016-2..pdf, letöltés:2016. december 1.)

⁷⁶ BARTLETT, Henry C., HOLMAN, G Paul, SOMES, Timothy E.: A stratégia és a haderőtervezés művészete, In: Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet, ZMNE, Budapest, 1999., p. 177.

⁷⁷ A dokumentumokat állam- és közigazgatási okokból jogszabályként jelenítik meg, de ennek a nincs jelentősége a dokumentumok minősége szempontjából.

⁷⁸ Az általános amerikai felfogás szerint a „zöld könyvek” nem elégségesek stratégiai dokumentumnak.

megvitatásába. A zöld könyvek célja nem annyira a teendők strukturált felsorolása, hanem inkább csak a problémák felvetése, a gondolatok tisztázása és a konzultáció elindítása. Például Kanada Nemzeti Biztonsági Stratégiájának kereteit írja le a 2016-ban kiadott zöld könyv, amely hangsúlyozza, hogy célja mindössze a gondolkodási keretek megrajzolása és a szabad véleménycsere, konzultáció megindítása⁷⁹.

A **fehér könyv** egy adott területről készült már átfogóbb, de még mindig kötetlen struktúrájú dokumentum, amely azonosítja az adott területhez kapcsolódó problémákat, bemutatja a célkitűzéseket, és egyes esetekben már a lehetséges beavatkozási módokra is rátér. Magyarország jelenlegi Nemzeti Katonai Stratégiája például „fehér könyv”, mert a kihívásokon túl, már az ország biztonság- és védelempolitikai célkitűzéseit foglalja rendszerbe, azok elérését is vázolja, de nem azonosítja a célok eléréséhez szükséges képességek hiányait, nem fogalmaz meg haderőfejlesztési célokat, nem ad a stratégiai tervezéshez sarokszámokat, nem rendel erőforrásokat a stratégiához.⁸⁰ Dolgozatom megközelítése szerint a katonai stratégia megfogalmazására sem a fehér, sem a zöld könyv típusú dokumentumok nem alkalmasak, mert egyik sem kellően rendelkező típusú, a víziót nem követi policy – alkotás és strukturált, feladatrendszer.⁸¹

A **katonai stratégia**, amint a korábbi fejezetben már tisztáztam *a katonai végcélok, a katonai módszerek és a végrehajtásra biztosított katonai eszközök együttese*.⁸² Általános felfogás szerint a stratégia már nem csupán a katonai szférához köthető, a katonai győzelem esélyének növelését szolgáló tevékenységek összességéként, hanem úgynevezett „nagystratégiaként” az államok lehetőségeinek komplex alkalmazását jelenti a nemzetközi rendszerben. A hagyományosan állam központú nemzetközi rendszerben az államok saját maguk biztonságáról, annak alkotó elemeiről, területeiről és az azt fenyegető tényezőkről alkotott képe jelenti a kiindulási pontot, melynek megtestesülése a Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS). A NBS-hez kapcsolódva, ebből levezetve ágazati stratégiák sora írja le a NBS megvalósításának konkrétabb lépéseit. A nemzeti katonai stratégia (NKS) mindig

⁷⁹ Our Security, our Rights, National Security Green Paper, 2016., <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/ntnl-scrt-grn-ppr-2016/ntnl-scrt-grn-ppr-2016-en.pdf>, letöltés: 2017. október 21.

⁸⁰ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében, pp. 45-61.

⁸¹ Az ágazati stratégiaalkotás folyamata, valamint az egyes ágazati vezetői információs rendszerek bevezetésének tapasztalatai, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/AVIR/agazati_strat_alkotas_agazati_vir.pdf, letöltés: 2016. szeptember 11., p.3.

⁸² LYKKE, Arthur F.: Toward an understanding of military strategy, p. 3.

része a nemzeti stratégiának, azt támogatja, azaz megfelel a nemzeti politikának. A NKS a nemzeti biztonsági erőforrások, valamint a fegyveres erők fejlesztésével kapcsolatos komplex nézet-és tevékenységrendszer. A NKS már nem ismétli meg a NBS általános megállapításait, hanem annak ágazati stratégiájaként csak hivatkozik azokra. Nem szerepelnek benne a létbiztonsággal, a szociális és vagyonbiztonsággal összefüggő feladatok, hanem kizárólag a nemzeti biztonságának és a nemzeti érdekek érvényesítésének azon aspektusai, melyek katonai erők és eszközök bevetését vagy felhasználását igénylik.⁸³

4. ábra A katonai stratégia mint a nemzeti stratégia része (forrás: JABLONSKY⁸⁴)

katonai eszközök önmagukban csak nagyon korlátozott nemzeti célok elérésére alkalmasak.⁸⁶

A szabványos NATO terminológia⁸⁷ az amerikai hadiakadémia meghatározásától kicsit eltérően határozza meg a katonai stratégia fogalmát, de az amerikai felfogáshoz hasonlóan felettes fogalomként a nemzeti (vagy *többnemzeti*) stratégiát határozza meg. A NATO egyezményes terminológia rámutat arra a

A NKS tehát valóban egy a NBS ágazati stratégiái közül.⁸⁵ Egyes vélemények még tovább mennek ennél és egyenesen azt állítják, hogy a katonai stratégia nem csak egyszerűen része a nemzet stratégiájának, hanem egyáltalán nem is létezik önállóan nemzeti szinten, ugyanis azt a nemzeti erő más (gazdasági és politikai) elemei erősen befolyásolják, ráadásul a

⁸³ CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere, pp.76-81.

⁸⁴ JABLONSKY Why is strategy difficult?, p. 9.

⁸⁵ vö: MRÁZ István: A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben című írásával.

⁸⁶ RILEY, Don T., Arthur F. Lykke, Jr.: A National Military Strategy process for the future, p.5.

⁸⁷ Katonai stratégia: A nemzeti v. többnemzeti stratégia azon összetevője, amely megszabja a katonai erő fejlesztésének és alkalmazásának módját az ország vagy országcsoport célkitűzéseinek elérése érdekében. (forrás: BERKÁNÉ DANESCH Marianne (szerk.):Katonai Terminológiai Értelmező Szótár, p. 317.)

lényeges különbségre, hogy a stratégia nem csak a jelen pillanatban rendelkezésre álló katonai erőforrásokra vonatkozik, hanem a jövő képességeinek formálására is, hiszen meghatározza a források és képességek fejlesztésének irányait is. Ennek jelentősége az, hogy a nemzeti biztonságpolitika hangsúlyainak megváltozásával a stratégia a katonailag értelmezhető célok elérésére új erőforrások és eszközök megteremtését is célul tűzi ki.

A katonai stratégiák dinamikájukban lehetnek valóságos vagy fikcionális stratégiák, lehetnek deklarált stratégiák és titkos (vagy tartalék) stratégiák.⁸⁸

A **valóságos** stratégia olyan széleskörű konszenzussal született, hiteles dokumentum, melyek kormányváltásoktól függetlenül is megvalósíthatóak,⁸⁹ meghatározzák a haderő rendeltetését és célját,⁹⁰ a cél elérésének módszereit és a forrásait is kijelölik, irányt mutatnak a haderőfejlesztésnek. A valódi stratégiák végrehajtását a törvényhozás és a végrehajtó hatalom is szigorúan ellenőrzi és számon kéri: a kijelölt végcélokat apróbb (számszerűsíthető) köztes célokra bontják, megállapítják az odavezető út állomásait, mint közbeeső vagy részcélokat. A részcélok megvalósítására ütemtervet készítenek, és ez lehetővé teszi a megvalósulás pontos nyomon követését és számonkérését. Ilyen stratégiai fegyelem hiányában a stratégia megvalósítása véletlenszerű és esetleges.⁹¹

Fikcionális stratégia⁹² a stratégiaalkotásának rendkívül kreatív módja, olyan általánosan elkészített dokumentum, amely tág teret ad a kezdeményezéseknek és a szabad interpretációknak. Jövőképe ködös, kontúrok nélküli, prioritások és hangsúlyok nincsenek benne, ugyanakkor rugalmasan illeszthető a biztonságpolitikai környezet szinte bármilyen változásához. A politikai-stratégiai szint az elkészítését delegálja a végrehajtói szintekre, így a dokumentum korlátlanul és súlytalanul válik, elveszíti koherenciáját. Nincs tekintettel a nemzetállam valódi céljaira, értékeire és érdekeire, nem veszi figyelembe a rendelkezésre álló forrásokat sem. Végrehajtását nem tervesítik, forrásokat nem biztosítanak hozzá, ezért annak elmaradása prognosztizálható.

⁸⁸ LYKKE: Toward an understanding of military strategy, p.7.

⁸⁹ vő: „a honvédelem nemzeti ügy.” (forrás: NKS 11. pont)

⁹⁰ A nem hivatalosan deklarált nagystratégiát egyes vélemények szerint adott ország alkotmánya tartalmazza. Ezt igazolja, hogy az MH feladatát az Alaptörvény 45 cikke tartalmazza.

⁹¹ STOLBERG Allann G.: How a nation-states craft National security strategy documents, p. 107.

⁹² A fikcionális stratégiát az amerikai stratégiai gondolkodók csak, mint elméleti lehetőséget említik meg, nyilván azzal a céllal, hogy a vitáik során a kellően meg nem alapozott stratégiákat is felcímkézhessék.

A **deklarált** stratégiáknak fontos elvi és gyakorlati funkciói vannak, hiszen ideális esetben a deklarált stratégia egyben adott állam valóságos stratégiája is. A valóságos és deklarált stratégiák azzal a céllal készülnek, hogy „sorvezetőként” szolgáljanak saját tervezőik számára⁹³ továbbá üzenet szövetségeseeknek, partnereknek és ellenfeleknek is a haderő céljairól, mikor milyen körülmények között alkalmazzák, hogyan működik, és hogyan fejlesztik. A deklarált stratégiák megkönnyítik a haderő fejlesztési szakembereknek, valamint a közvéleménynek, hogy eligazodjanak a politikai szint szándékaival kapcsolatban. Fontos rámutatni arra is, hogy az ily módon deklarált stratégia az ellenérdekelt feleknek is nyújthat támpontot, egyfelől pozitívan segít eloszlatni alaptalan félelmeket, transzparenssé tesz a célokat, világosan meghúzza a határokat és rámutat azokra az érdekekre, melyek sérülése konfliktushoz vezethet, és így segít elkerülni a nemzetközi bonyodalmakat. Másfelől viszont negatív hatással is járhat, mert ötleteket adhat az ellenfélnek saját ellenérdekelt stratégiájának felépítéséhez. Ezért egyfelől célszerű lehet az elsődleges stratégia kudarcának esetére készen állni egy tartalék stratégiával, ami reális alternatívája a deklarált stratégiának.⁹⁴ Másfelől pedig a deklarált stratégia konkrét megvalósításának terveit is célszerű a nyilvánosság elől elzárni és csak a szükséges mértékben és körben terjeszteni. A deklarált és valóságos stratégiák célközönsége nem csak a védelmi és hadművelleti tervezéssel foglalkozó állomány, hanem az ország saját állampolgárai is. Collin Powell tábornok úgy fogalmazta meg: *"az amerikai népnek ismernie kell az új stratégiánkat, hogy értse azt, támogassa és hajlandó legyen biztosítani a szükséges forrásokat."*⁹⁵

A **tartalék** stratégia, amelyet a deklarált stratégia kudarca esetén alkalmaznak, egyrészt parancsoló szükségszerűség, de ugyanakkor súlyos kockázatokat és veszélyeket is hordoz magában. Egyfelől természete miatt (titkos) csak nagyon kevesek ismerhetik meg előzetesen, egyáltalán nem nyilvános ezért váratlan megjelenésekor bevezetése, értelmezése és végrehajtása nehézségekbe ütközik, ellentmondásba kerülhet a korábbi elképzelésekkel, stratégiai zűrzavart okozhat. Másfelől pedig a stratégia célközönsége nem csak az állami felső- és

⁹³ BALI József: Nemzeti Katonai stratégia 2012- új jövőkép kérdőjelekkel, In. Hadtudomány, XXIII. évf., 2013/3-4, ISSN 1215-4121, p.6.

⁹⁴ LYKKE: Toward an understanding of military strategy. p. 7.

⁹⁵ RILEY, Don T., LYKKE, Arthur F., Jr.: A National Military Strategy Process For The Future, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013, <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA279522>, letöltés:2016. szeptember 18. p.17.

középvezetésre korlátozódik, ezért a tartalék stratégia váratlan bevezetése az államapparátus különböző szintű szakemberein túl a szövetséges és partnerországok között is megrökönyödést kelthet és félreértésekhez vezethet.

A demokratikus jogállamok gyakorlatában a stratégia, deklarált, azaz megismerése nem ütközik akadályokba, céljai transzparenssek, ugyanakkor valóságosak is, azaz megvalósításához ragaszkodik a politikai elit. Ezeken túl a demokratikus kontroll alatt készülő katonai stratégia alkotásának optimális modellje egyszerre veszi figyelembe a fenyegetéseket és kihívásokat, a hosszú távú haderő fejlesztési és a rövidebb távú műveleti célokat, felvázolja a cél elérésének módszereit és világosan kijelöli a forrásokat is, melyeket fel lehet használni hozzá. Az így készülő stratégiák hasznos alapvetéseket tartalmaznak mind a katonai tervezési rendszer számára, mind a politikai élet képviselőinek, a polgári lakosságnak, a tudományos életnek és más országok számára egyaránt. Segítségével csökkenthetőek a konfliktusok mind a védelempolitikai tervezésben, mind a nemzetközi életben.

Tanulmányom további részében a stratégia elkészítésének részletesebb módszereit felvázoló elképzeléseket mutatom be. Felhívom a figyelmet arra, hogy a különféle stratégiai tervezési modellek látszólag sokszínűek, apró részletekben számos ellentmondás található, de valójában egymást szervesen egészítik ki, átveszik egymás alapfogalmait, hierarchikusan épülnek fel és gazdagítják ismereteinket. „*Ha két stratégia [alkotási] elmélet egymással nem kompatibilis, akkor egyik sem használható általános elméletként.*”⁹⁶ —mondta John C. Wylie admirális⁹⁷ és ebben az esetben a stratégiafejlesztési elméletek tökéletes összhangot mutatnak.

⁹⁶ GOWEN, Timothy E.: A proposal to rethink the way we develop National Military Strategy: More science, Less Art, p. 5.

⁹⁷ Joseph Caldwell Wylie, Jr, ellentengernagy (1911-1993), az Egyesült Államok Európai Haditengerészeti Erőinek volt parancsnok-helyettese, stratégiai gondolkodó. A 2. világháborúban harcolt a Guadalcanal-i és Tassafaronga-i tengeri csatában. A csata során a radar célfelderítés, a tüzérségi- és a torpedók tűzvezető rendszerek rögtönzött integrálásáért Silver Star kitüntetést kapott. Legismertebb munkája a „Military Strategy, a general theory of power of control”. Ebben a műben összehasonlította kora nagy stratégiai elképzeléseit, ezek alapján két stratégiai modellt állított fel: a *szekvenciális stratégiát* (pl: MacArthur szigetről-szigetre stratégiája), ahol minden esemény a korábbi stratégiai esemény sikerétől függ, és a *kumulatív stratégiát* (pl: Mao gerilla stratégiája), ahol az apró egymástól elszigetelt (nem feltétlenül stratégiai) események együttes hatása vezet sikerre, még akkor is, ha többségük nem is volt sikeres.

2.4. STRATÉGIAI MODELLEK

2.4.1. LYKKE-MODELL

Lykke⁹⁸ tanulmánya nemcsak a katonai stratégia fogalmának tisztázását végezte el, mert a fogalom egységes értelmezése a stratégia megalkotásának ugyan szükséges, de nem elégséges feltétele. A katonai stratégia elkészítőinek legfontosabb kihívása az, hogy le kell fordítaniuk a katonai realitások nyelvére a politikai vezetés által meghatározott célokat. Ennek során a katonai stratégiáknak *hármasságban* kell gondolkodniuk: egyfelől a politikai végrehajtó hatalom (kormányzat) meghatározza a célokat, a törvényhozás hozzárendeli a forrásokat, a katonai stratégiáknak viszont meg kell megtalálniuk azt a módszert, mely összeköti e kettőt, azaz lehetővé teszi a célok elérését a biztosított források felhasználásával.

E hármasságban gondolkodás gyakran okoz konfliktusokat és ellentmondásos impulzusokat ad, ami megnehezíti olyan koherens katonai stratégia kialakítását, mely összhangban van a nemzeti stratégiával. Kérdés például, hogy van-e a politikai irányításnak bármiféle mondanivalója a katonák számára, ami lefordítható katonai célkitűzésekre. A kormányok civil ágazatai ugyanis nem mindig mutatnak érdeklődést a védelmi politika katonai, de gyakran még a nem-katonai aspektusai iránt sem, és többnyire nem is rendelkeznek az ilyen funkciók betöltésére alkalmas civil intézményekkel sem.⁹⁹ Samuel Huntington klasszikus művében, amelyben a katona és az állam viszonyát tanulmányozta kijelentette, hogy *"A katonák gyakran kénytelenek voltak légüres térben dolgozni, s csak találgathattak, voltaképpen milyen természetű az ország politikája."*¹⁰⁰ A katonai szféra ilyen súlyosan alulvezetettsége, irányítatlansága rendszerint aláássa a civil ellenőrzés hitelességét, az ország biztonságát és végső soron arra kényszeríti a katonai stratégiákat, hogy felhagyjanak bármilyen komoly stratégiai tervezéssel. „[A stratégiák] ... *ugyanis nem látják a követendő utat.*”¹⁰¹

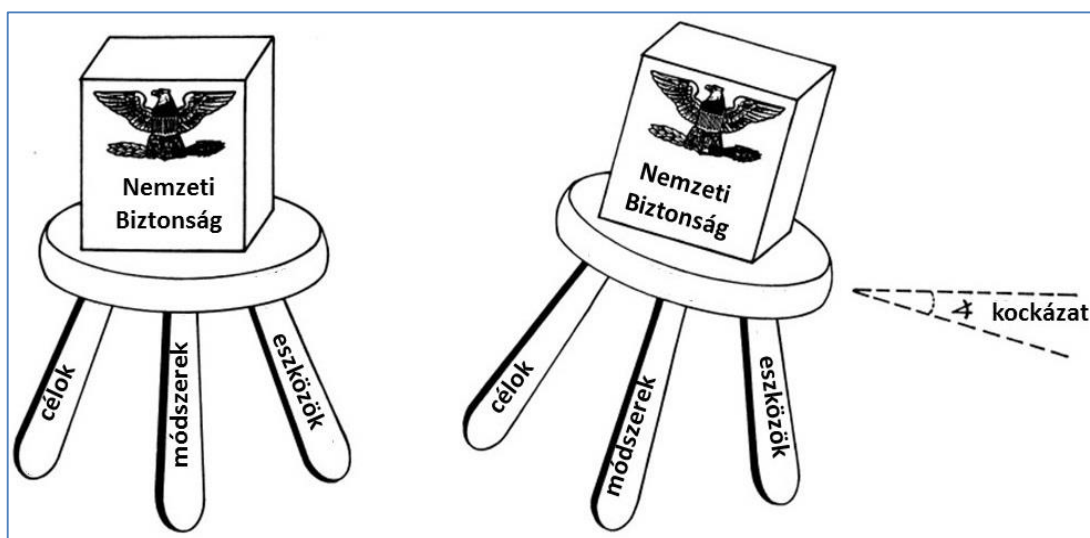
⁹⁸ Arthur F. Lykke, Jr., (USA Retired) az US Army War College katonai stratégiai tanulmányok professzora. Utolsó beosztásában az US Army vezérkar háborús tervezési osztályán szolgált, korábban táborigazgató parancsnokként szolgált Vietnámban és Kambodzsában. Egyetemi diplomát szerzett a Michigani Egyetem politológia szakán, valamint katonai felsőoktatási intézményekben (US Army Command and General Staff College, US Army War College).

⁹⁹ Ennek következtében általában a védelmi minisztériumok veszik át a háborús mozgósítás megtervezésének feladatait, mely a civil hatóságok civil háborús funkciója lenne, de azt egy katonai hivatalra kényszerítik rá. (forrás: HUNTINGTON: A Katona és az Állam Im. p.301.)

¹⁰⁰ HUNTINGTON, Samuel P.: A Katona és az Állam, p. 252.

¹⁰¹ HUNTINGTON, Samuel P.: A Katona és az Állam, Uo.

Ellenkező előjelű hiba a stratégiai „túlvezérlés” vagy „felülirányítás”, amikor a politikusok és a civil tisztségviselők szűklátókörű, rövid távú politikai céljaik érdekében (értsd: következő választások) avatkoznak be a hadsereg szigorúan szakmai irányításába és kizárólag pénzügyi, takarékosági célokat követve határozzák meg a hadsereg fejlesztésének irányait, vagy sürgetnek a politikai propaganda szempontjából fontos hadszíntéri győzelmeket.¹⁰²

5. ábra A katonai biztonság három összetevőjének egyensúlyban kell maradnia
(Forrás: LYKKE¹⁰³)

A katonai célokat (végcél) és a katonai stratégiai elképzeléseket mindig hozzá kell igazítani a rendelkezésre álló forrásokhoz és megfordítva: a politika által kijelölt végcélokhoz és a valóra váltásukhoz szükséges elképzelésekhez hozzá kell rendelni a szükséges erőforrásokat. A katonai stratégia három eleme, mint a *háromlábú szék lábai* teremtik meg a stratégia egyensúlyát. *Ideális esetben a katonai célok (végcél), a stratégiai koncepciók (módszer) és a rendelkezésre álló források (eszköz) megfelelnek egymásnak és a stratégia egyensúlyban van.* Kedvezőtlen körülmények között, ha a kijelölt források nem elégségesek a koncepció valóra váltásához, vagy a célok meghaladják a rendelkezésre álló lehetőségeket és a rendelkezésre álló koncepciók határait, akkor a stratégia „megbillen”. A billenés mértéke azt mutatja, hogy milyen mértékben került veszélybe a katonai célok elérése. Bizonyos dőlésszög után az egész stratégia megvalósítása „felborul” és komoly katonai kudarccal, vagy súlyos veszteséggel kell számolni. A katonai felső vezetés feladata a civil politikusok

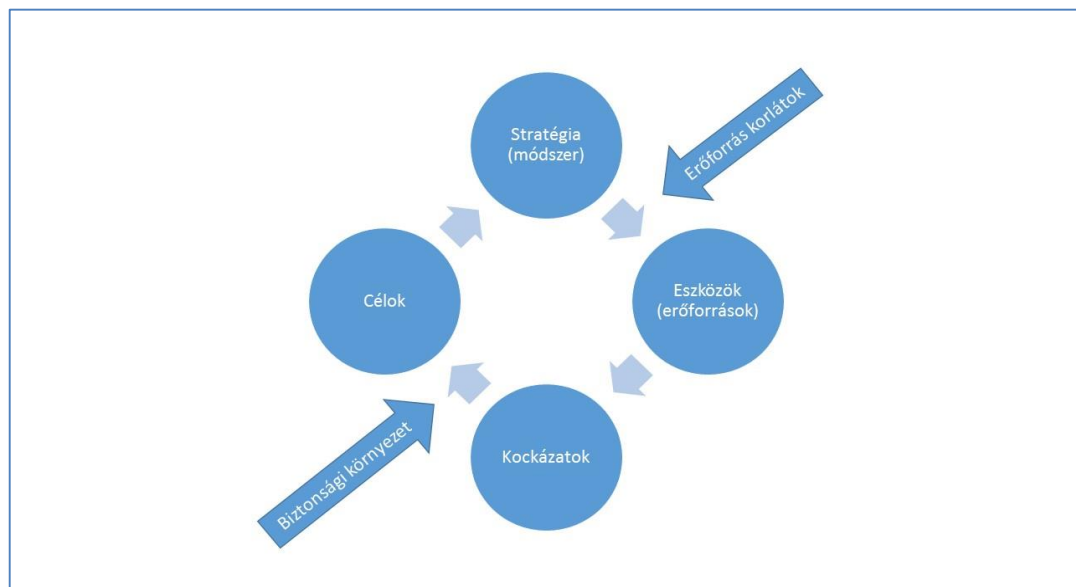
¹⁰² HUNTINGTON, Samuel P.: A Katona és az Állam, p. 300.

¹⁰³ LYKKE Toward an understanding of military strategy, pp. 6-7.

figyelmét felhívni arra, hogy a stratégia összetevői (széklábai) nem csak egyszerűen léteznek, de kölcsönösen hatnak egymásra és egyensúlyban kell lenniük. A honvédelmi kormányzat felelőssége az, hogy felhívja a kormány figyelmét arra, ha a katonai stratégia kibillent az egyensúlyából, és rávilágítson arra is, hogy az aránytalanság milyen kockázattal és következményekkel jár.

2.4.2. A BARTLETT-FÉLE STRATÉGIAFEJLESZTÉSI MODELL

Ez a modell megtartja a Lykke-féle modell eredményeit és alapfogalmait, de túllép a stratégia belső változóinak megértésén és segít megérteni a stratégiák számára azt, hogy miképpen teremtsenek egyensúlyt az egymással versengő külső változók között is. Az elképzelés felvázolja a kulcsfontosságúnak tekintett változók közötti kapcsolatot és ezzel átfogó megközelítést tesz lehetővé a stratégia fejlesztéséhez.¹⁰⁴

6. ábra Bartlett-modell (forrás: BARTLETT¹⁰⁵)

Célok és szándékok

A stratégiák rendszerint a legmagasabb szinten fogalmazzák meg a stratégia szándékait, azaz a nemzeti érdekeket tekintik olyan időben állandó és széleskörű társadalmi elismertséget élvező célnak, mely alkalmas és méltó arra, hogy a stratégiai gondolkodás fókuszába állítsák. Ilyen konkrét célkitűzés például az ország túlélése, gazdaságának egészséges és arányos működése. Kevésbé konkretizálható és ennél

¹⁰⁴ BARTLETT-HOLMAN-SOMES: A stratégia és a haderőtervezés művészete, p. 178.

¹⁰⁵ BARTLETT, Henry C., HOLMAN, G. Paul, SOMES, Timothy E.: Art of Strategy and Force Planning, p. 3. (115.)

fogva több nézeteltérést eredményező cél, mely a társadalom értékeiből vezethető le: a globális béke, a demokrácia, a szabadságeszmények és az emberi jogok védelme és elterjesztése a világban. A célok ilyen széles halmazában rendet kell tenni, strukturálni kell, hierarchiát kell felállítani, meg kell állapítani, melyek a rövidtávon teljesíthető célok, melyek szólnak hosszabb időszakra, esetleg több választási cikluson túlra, melyek számítanak regionális célkitűzésnek és melyek tartoznak a globális jelentőségűek közé. A célrendszer strukturálása során arra is fény derül, hogy ha ezek között a célok közt súlyos ellentmondás van. Ilyen például az Egyesült Államok számára súlyos morális problémát jelentő dilemma az emberi szabadság jogok terjesztése vs. közel-keleti szövetségi rendszer bővítése. Tagadhatatlan, hogy az Öböl-menti országok közötti kényes diplomáciai és szövetségi létrehozása során olyan országok is szövetségessé váltak, amelyeket joggal lehet bírálni az általános emberi jogok (szólás- és vallásszabadság, a kisebbségek és a nők helyzete és jogai) érvényesülése szempontjából. Ezt az erkölcsi kérdést széleskörű vitában kell feloldani, és végül prioritási rendet kell megállapítani, azaz el kell dönteni, hogy praktikusán vagy értékelvűen alakítják ki a stratégiát.

Biztonsági környezet

Az aktuális biztonsági környezet értékelése a stratégiák legnehezebb feladata. A globális áttekintés olyan kérdésekkel foglalkozik, mint a nemzetközi hatalmi központok, domináns irányzatok és kritikus bizonytalanságok eltolódása, stb. Sajnos ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata nem nyújt elegendően konkrét támpontot a stratégia megtervezéséhez. Ugyanis nem elegendő csak az adott ország közvetlen környezetét tanulmányozni, a regionális biztonsági környezetet áttekinteni, mert a relatíve távoli jelenségek (pl: terrorizmus, etnikai konfliktusok, klímaváltozás) globális hatásaik miatt elérik a többi földrészt is¹⁰⁶. Például a világszerte bekövetkező drámai klímaváltozás következtében kimutathatóan megnövekedett az Egyesült Államok nemzeti biztonsági kockázata— mutatott rá egy jelentés¹⁰⁷. A klímaváltozás miatt bekövetkező aszályok még olyan távoli régióban is, mint Afrika, az ott bekövetkező harc az egyre szűkülő erőforrásokért, olyan instabilitást és

¹⁰⁶ BUZAN, Barry– WAEVER, Ole: *Regions and Powers. The Structure of International Security.* Cambridge University Press, 2003. p. 360.

¹⁰⁷ DAVENPORT, Coral: *Climate Change Deemed Growing Security Threat by Military Researchers,* New York Times, 2014. május 13. <https://www.nytimes.com/2014/05/14/us/politics/climate-change-deemed-growing-security-threat-by-military-researchers.html?smid=pl-share>, letöltés: 2017. október 22.

válságokat eredményeznek, amelynek tovagyűrűző hatásai elérték az észak-amerikai regionális biztonságpolitikai komplexumot is.

A biztonsági környezet értékelésének a globális és a régiók vizsgálatán túl olyan tematikus áttekintést is tartalmaznia kell, mint a gazdasági kölcsönhatások fejlődése, a hazai közélet elvárásai, kulturális, vallási és demográfiai, vagy gender tendenciák. Nagy figyelmet kell szentelni a városiasodásnak, az ökológiai kihívásoknak, a természeti erőforrások szűkülésének, illetve azok áthelyeződésének, az egészségügyi-járványügyi helyzetnek. Fontos biztonsági következményei lehetnek az oktatás és képzettség egyenlőtlenségeinek, a technológiai, informatikai változásoknak, a szállítási módszerek és útvonalak fejlődésének. Újszerű és meghökkentő lehet, de a működésképtelen államok kapcsán már régóta a biztonságpolitika fókuszában van az állam működőképességének vizsgálata, a biztonságihiány, a korrupció és a pénzügyi helyzet, az állam és az egyén identitása közötti ellentmondások tanulmányozása is.¹⁰⁸

Stratégia

A stratégiákat gyakran „játékterv”-ként is értelmezik, olyan eljárásoknak tekintik, melyek elvezetnek az elérendő célokhoz korlátozott eszközök felhasználásával. A stratégia készítésének intuitív „művészeti” jellege nem csak abban áll, hogy a stratégia kiválassza a kínálgó alternatívák közül a legeredményesebbet, hanem azt is magában foglalja, hogy kiválassza azokat a játszmákat, amelyeket érdemes végigjátszani.¹⁰⁹ A Bartlett¹¹⁰ modell szerint a nemzeti gondolkodás legmagasabb szintjén az ilyen „játékterveket” *nagystratégiának* vagy *nemzeti biztonsági stratégiának* (NBS) nevezik. A nagystratégia hivatott gondoskodni a koncepcióról, amely meghatározza, hogy a nemzeti erő gazdasági, diplomáciai és katonai eszközeit miként alkalmazzák a nemzeti célok elérése érdekében.¹¹¹

¹⁰⁸ Az ilyen alapos egyszerre regionális és tematikus áttekintésre jó példát nyújt a Brit Védelmi Minisztérium stratégiai think - tank (Development, Concepts and Doctrine Centre) kiadványa, a „Global Strategic Trends –Out to 2045” (forrás:

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/348164/20140821_DC_DC_GST_5_Web_Secured.pdf, letöltés:2016. november 20.)

¹⁰⁹ BARTLETT – HOLMAN - SOMES: im. p. 179.

¹¹⁰ A közismert stratégiaalkotási modellt Dr. Henry C. Bartlett után nevezték el. Bartlett az Egyesült Államok Haditengerészeti Akadémiáját végezte el, majd további három közgazdasági diplomát (B.S., D.B.A, M.B.A.) szerzett az Indiana Egyetemen. Az Egyesült Államok légierijénél szolgált 1955-1980 között szakterülete a légi harcászat. Kutatási területe a haderőtervezés, védelemgazdaság, NATO kapcsolatok és a hadijátékok, a háború modellezése.

¹¹¹ Bartlett véleményét miszerint a „nagystratégia” azonos az NBS-el, nem osztja számos más szakíró. Bővebben ld: Amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései I-II. című munkámat, In. Honvédségi Szemle, 144. évfolyam, 2016/2-3. szám

A stratégia alacsonyabb szintjein a nemzeti hatalom egyes eszközeinek „ágazati” stratégiáit találjuk. Például a gazdasági stratégia tűzi ki a nagystratégiából reá háruló gazdasági célokat (pl: gazdasági növekedés, nemzetközi piacok megtartása), majd elmagyarázza, hogyan kívánja elérni ezt a célt és milyen forrásokat szán a módszerek megvalósítására. A diplomáciai stratégia írja le, hogy a nagystratégia céljait milyen diplomáciai környezet támogatja a legjobban, majd azt, hogy ennek érdekében hogyan, milyen viszonyt kell elérni a külföldi kormányokkal, hogyan kell fokozni az állam érdekérvényesítő képességét nemzetközi intézmények, külföldi kormányok irányába. Milyen narratívát kell követni és nem utolsósorban milyen anyagi eszközök (segély programok, két- és többoldalú fejlesztési együttműködések, stb) állnak rendelkezésre a különféle diplomáciai kezdeményezések alátámasztására. Végül pedig a katonai stratégiának támogatnia kell a többi stratégiát, megmagyarázva, hogy mikor és milyen körülmények között alkalmazzák befolyásolásra, elrettentésre-védelemre és/vagy kényszerítésre.

Eszközök

A kiválasztott stratégia végrehajtására elméletileg rendelkezésre áll a nemzet teljes erő- és eszközparkja. Gyakorlatilag azonban a stratégiák az adott ágazathoz kapcsolódó erőforrásokban gondolkodhatnak, amikor az eszközöket veszik számba. A nemzeti hatalom gazdasági eszközeihez tartoznak a kereskedelmi egyezmények, a segélyezések, pénzügyi együttműködések, az adó- és vámpolitika, a költségvetés és a kormányzati kiadások, a szankciók és szubvenciók. A diplomácia rendelkezésére álló források és eszközök a szövetségek, a koalíciók, a szerződések, a jószolgálatok, a tárgyalások és a megbeszélések, egyeztetések. A katonai eszköztár felöleli a fegyveres erő felhasználásának teljes tárházát, legyen az háború vagy békeművelet, valamint a nemzetközi katonai együttműködések, gyakorlatokat, a hazafias nevelést és pályára irányítási tevékenységet.¹¹²

A fenti eszközök hatásukat hazai és külföldi szintéren egyaránt kifejtik és hozzásegítik az állam vezetőit a kommunikációs tér uralásához is. Egyes szaktekintélyek hangsúlyozzák a nemzet pszichológiai erejének fontosságát, amely tükrözi a nemzet vezetőinek képességét a „propaganda-szószék” használatára, a média nyújtotta terek birtoklására, és ezáltal a hazai és a külföldi közvélemény mozgósítására és befolyásolására. A stratégiák nem hagyhatják figyelmen kívül a

¹¹² BARTLETT-HOLMAN-SOMES: A stratégia és a haderőtervezés művészete, p. 180.

kommunikációs tér nyújtotta lehetőségeket és a nemzeti erő meghatározó összetevőjét, a pszichológiai erőt.

A nemzeti stratégia valóra váltásához szükséges erőforrás- és eszközigény azonban szinte mindig meghaladja a rendelkezésre álló lehetőségeket, ezért a stratégiáknak mindig választaniuk kell a versengő igények és az egymást kölcsönösen kizáró alternatívák közül. A katonai stratégia készítőinek számos más kormányzati szervvel és igénnyel kell versenyeznie az erőforrásokért, különösen igaz ez akkor, amikor egy demokratikus ország békében él. Ennek következtében a katonai stratégia valóra váltásához szükséges erőforrások korlátozottan állnak rendelkezésre, ezért a szándékok és cselekvési változatok között mindig ki kell választani a legfontosabbakat, és elsőbbséget kell megállapítani számukra.

Kockázat

A bizonytalanság a nemzetközi és hazai biztonsági környezet alapvető jellemzője, ezért a stratégiakészítőknek meg kell vizsgálni, hogy az elkészített jövőbeni koncepció milyen eséllyel válhat be, és milyen valószínűsége és következménye lehet egy esetleges kudarcnak. Ehhez el kell végezni a biztonsági környezet ismételt vizsgálatát, a célokat, a módszereket, a rendelkezésre álló eszközöket és erőforrásokat. Kockázatot jelent nem csak a megvalósult stratégia esetleges kiegyensúlyozatlansága a célok és az eszközök tekintetében, de komoly gondot jelenthet az államapparátus belső sűrűlódása és ellenállása a stratégia megvalósítása ellen. A források hozzárendelésének koordinálatlansága és szinkronizálatlansága miatt előfordulhat, hogy a stratégia egyszerűen nem valósul meg.¹¹³ Ezt a veszélyt is figyelembe kell venni és az így elvégzett kockázatértékelés legfontosabb eredménye az lesz, hogy folyamatos törekvést eredményez a kulcsfontosságú változók közötti egyensúly megbomlásának azonosítására és helyreállítására.¹¹⁴

A Bartlett modell aláhúzza a Lykke-féle stratégiai gondolkodás egyik alapvető tanítását: a katonai stratégiáknak törekedniük kell arra, hogy felhívják a figyelmet a kitűzött katonai célok és a rendelkezésükre álló erőforrások aránytalanságára. Ezzel igyekeznek elkerülni a túlságosan nagyratörő nemzeti célokat és a nem megfelelő erőforrások miatt bekövetkező stratégiai kudarcot. Az erőfeszítésük, hogy felhívják az állami vezetők és a politikai élet figyelmét a

¹¹³ EBERHART, Paul B.: Grand Strategy of United States: a study of the process, p. 21.

¹¹⁴ BARTLETT, Henry C.: The Art of Strategy and Force Planning, pp. 4-6. (117-119.)

stratégia aránytalanságára, arra irányul, hogy a jövőben biztosíthatóak legyenek a megfelelő nagyságú és minőségű katonai erők a nemzeti stratégia alátámasztására.

A stratégiák tehát állandóan szembekerülnek annak szükségességével, hogy módosítsák a stratégiát. *A Bartlett-modell azt mutatja, hogy már egyetlen változó módosulása is a többi tényező változásának szükségességét eredményezi.* Ez a folyamat természetesen nem mehet végbe tévedések nélkül. A változók módosításának több változata lehetséges:

Célok módosítása. Racionális világban a stratégiák értékelik a nemzetközi biztonsági környezetet, az erőközpontok eltolódását, az uralkodó szövetségi irányzatok megváltozását, ezt követően elemzik sajátos nemzeti céljaikat és szándékaikat, összevetik azokat a rendelkezésre álló erőforrásokkal és a kettő közötti eltérésnek (hiánynak) megfelelően módosítják a stratégia célkitűzéseit.

Eszközök és erőforrások módosítása. A politikai változások lényeges módosulásokat eredményezhetnek a rendelkezésre álló eszközök tekintetében. A demokratikus társadalmak számára teljesen természetes és helyénvaló, ha a nemzet céljait vagy érdekeit éri kihívás, akkor jelentős forrásokat áldozzon azok elhárítására vagy biztosítására. Háborús fenyegetés esetén jelentősen növekednek a védelmi kiadások, míg a háború közvetlen fenyegetésének elmúltával nyilvánvalóan más területre csoportosítják át a forrásokat. Az ilyen típusú stratégiai áttervezésre nyújt példát a 90-es évek elején, a védelmi szektor által „alulról” kezdeményezett ún. „bottom up review”, ahol a katonai eszközöket még az új nemzeti biztonsági stratégia teljes kidolgozása előtt áttekintették.¹¹⁵

Stratégia teljes felülvizsgálata. A drámaian megváltozott biztonsági környezet joggal igényelheti a stratégia mindhárom összetevőjének (cél, eszköz és módszer) együttes és komplex megváltoztatását. Elkerülhetetlen, hogy a nemzeti biztonsági szakértők között ne legyen eltérés a kockázatok megítélésének kérdésében. A biztonság felfogása erősen percepcionális természetű, és akármennyire is törekszenek objektivitásra, a szakértők a kockázatok tekintetében továbbra is szubjektívek lesznek. A feltételezések erősen függenek adott szakértő korábbi személyes tapasztalataitól és jövőre vonatkozó nagymértékben bizonytalan

¹¹⁵ A hidegháború után a katonai eszköz képességei nyilvánvalóan meghaladták a stratégiai célok eléréséhez szükséges mértéket, hiszen azok már teljesültek a Szovjetunió összeomlásával. Az új viszonyokhoz történő alkalmazkodás két kísérletben történt meg: a Cheney-Powell-féle „Alaperő” koncepcióban és az 1993-as „alulról - felfelé irányú áttekintés”-ben.

jóslataitól is, valamint a nemzeti érdekekre vonatkozó egyéni álláspontjától, viszonyulásától.

A Bartlett-féle modell egy olyan strukturált szemléletet biztosít, ami rámutat arra, hogy a biztonsági környezet, a célok, a stratégia (módszer) és a rendelkezésre bocsátott eszközök vizsgálata egy folyamatosan ismétlődő folyamat. Ennek a modellnek a középpontjában az az erőfeszítés áll, ami a legfontosabb változók közötti egyensúlytalanságok azonosítására és kiküszöbölésére törekszik.¹¹⁶

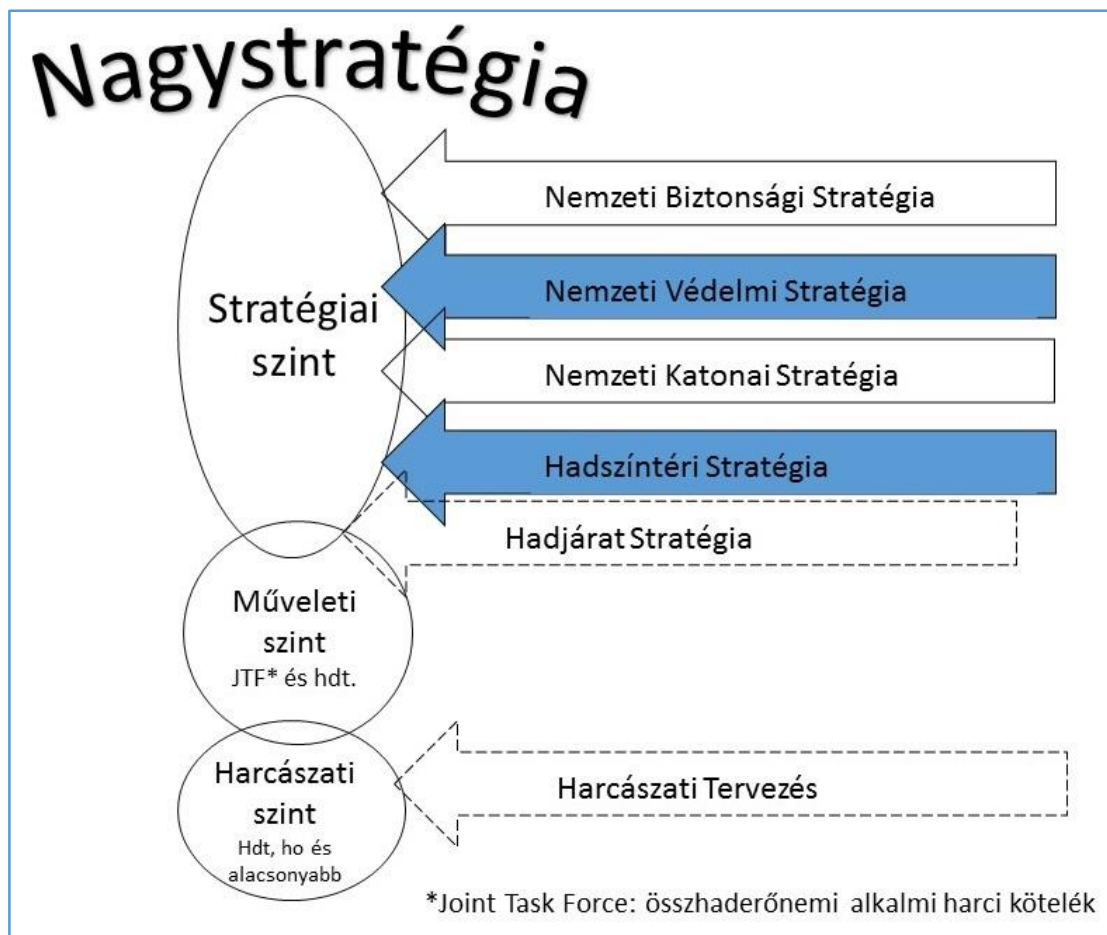
2.4.3. YARGER-FÉLE ÁTFOGÓ STRATÉGIAI TERVEZÉS

Harry R. Yarger professzor¹¹⁷ által kifejlesztett stratégiai tervezési modell alapja a háború szintjeinek és a stratégiai dokumentumok hierarchiája közötti összefüggések feltárásán alapszik. Ez a modell alátámasztja a nemzeti biztonsági stratégia átfogó jellegét, azaz a háború során nemcsak a nemzet katonai erejére, hanem a nemzeti erő valamennyi forrására ki kell terjednie. A modell jól szemlélteti a nemzet stratégiai dokumentumainak hierarchiáját, egymásba ágyazódottságát, és azt, hogy mindegyik stratégia a neki fölérendelt stratégia célkitűzéseit támogatja. Yarger véleménye szerint a nemzeti erőt a stratégiák rendszerén keresztül irányítják és szabályozzák a nemzet vezetői. *„A stratégia a hierarchia tetején lévő nagy- vagy nemzeti biztonsági stratégiából származik, általános céljainkat jelöli ki, és irányt mutat a nemzeti hatalom valamennyi eszköze számára.”*¹¹⁸

¹¹⁶ EBERHART, Paul: Grand strategy of the United States: a study of the process, p.21.

¹¹⁷ Harry R. (Rich) Yarger professzor a biztonságpolitikát oktat az US Army War College Nemzeti Biztonsági és Stratégiai Tanszéken. Fő tantárgya a stratégiai gondolkodás alapjai, hadelmélet és stratégia, a nemzeti biztonsági politika és stratégia, valamint a „Grand Strategy”. Kutatásai középpontjában a nemzetbiztonsági politika, a stratégiai elméleti kérdései, valamint a stratégiai szintű vezetők oktatásának és fejlesztésének kérdései állnak. Dr. Yarger öt évig vezetője volt a War College Távoktatási Osztályának, valamint a hadsereg vezető szakértője az on-line oktatásban. Dr. Yarger számos más az egyetemen és helyi főiskolán is tanított. Az US Army nyugdíjas ezredese, vietnami veterán, szolgált Németországban és Koreában. Dr. Yarger az Army War College diplomázott és doktori fokozatot szerzett a Temple Egyetemen

¹¹⁸ YARGER, Harry R.: Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation in the 21st Century, Westport, CT: Praeger Security International, 2008., p. 21.

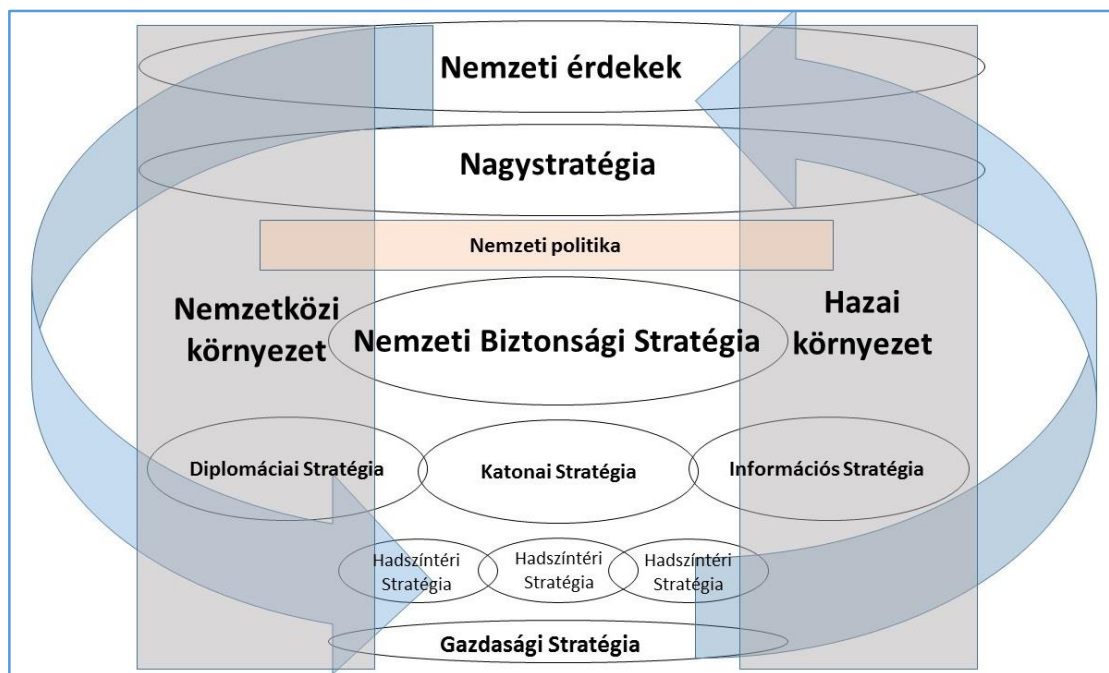
7. ábra A háború szintjei és a stratégiák hierarchiája (forrás: YARGER¹¹⁹)

Yarger ugyan ezzel a meghatározásával egyenlőséget tesz a nagystratégia és a nemzeti biztonsági stratégia közé, de amint a fenti ábra is mutatja, álláspontja nem következetes. Az összefüggések bemutatásánál inkább a nemzeti biztonsági stratégiából indul ki, mint a „láthatatlan” nagystratégia materializálódott leképezéséből, amely az USA-ban tulajdonképpen az alkotmányt jelenti. A stratégiáknak ez az elrendezése nem egyszerűen csak egy séma, a hierarchia lényege az, hogy minden stratégia legfontosabb elemeit a fölötte elhelyezkedő dokumentum határozza meg. Más szavakkal a nagystratégiában lefektetett célokat, az elérés módozatait, eszközeit és a kockázatokat a nemzeti biztonsági stratégia tükrözi, majd az ágazati stratégiák részcélokra bontják, részletesen kifejtik az elérés módozatait és eszközeit. Az így finomított célokat, eszközöket és módszereket a védelmi miniszter által jegyzett Nemzeti Védelmi Stratégia is átveszi, tovább pontosítja, konkretizálja és tovább adja a Nemzeti Katonai Stratégiának, amely aztán az alárendeltségi

¹¹⁹ YARGER, Harry R.: Strategy and the National Security Professional, p. 22.

hierarchián (haderőnemek, műveleti parancsnokságok) keresztül jut le egészen a harcászati szintig.

Az átfogó stratégiai tervezés a stratégia holisztikus jellegét tükrözi vissza, melynek lényege, hogy a stratégia nem fejleszthető elszigetelten. A stratégiáknak elsősorban figyelembe kell venniük a hazai és a nemzetközi környezetet és azok állandóan változó hatásait a háború valamennyi szintjére és azt is, hogy ezek a változások milyen hatást gyakorolnak a stratégia megvalósulására. Másodsorban a stratégia keltette hatásokat is számításba kell venni, azokat a döntéseket és erőfeszítéseket, melyek a felsőbb és alsóbb szinteken illetve a nemzeti erő más szektoraiban tesznek a stratégia valóra váltása érdekében.

8. ábra A Yarger-féle átfogó stratégiatervezési modell (forrás: YARGER¹²⁰)

Végül pedig össze kell hangolni a stratégiai koncepciókat a felsőbb és alacsonyabb szinten lévő stratégiákkal azért, hogy az ellentmondások megszűnjenek. Ezek a feladatok egyáltalán nem könnyűek, ha a kormányzat nem rendelkezik egységes stratégiai tervezési rendszerrel és eljárással.¹²¹A fenti modell legfontosabb mondanivalója az, hogy a „Nagystratégia” a nemzeti érdekekből fejlődik ki az elérendő stratégiai célok /helyzet¹²² elérésére a nemzetközi és hazai környezet figyelembevételével. A „nagystratégia” elkészítése és megvalósítása csak a stratégiák

¹²⁰ YARGER: Strategy and the National Security Professional, p. 19.

¹²¹ EBERHART, Paul B.: Grand Strategy of the United States: A Study of the Process. p. 23.

¹²² Elérendő helyzet (end state): Adott tevékenység befejezésére elérendő politikai és / vagy katonai célok, állapot, helyzet, amelynek megvalósulása azt jelzi, hogy a kitűzött célok teljesültek. (AAP-6 alapján)

rendszerének teljességében képzelhető el, azok közötti szoros együttműködéssel, még akkor is, ha legtöbbször nem jelenik meg egyetlen leírt stratégiai dokumentumként. Az ábra jól szemlélteti a stratégiák egymásra épülését, belső hierarchiáját, azt, ahogyan támogatják egymás megvalósulását.

2.4.4. A LLOYD-MODELL

Dolgozatomban igyekszem bemutatni valamennyi stratégia-alkotási modellt. Noha ezt a modellt számos más szakíró¹²³ említi, de úgy vélem sikerült a modell lényeges aspektusaihoz új részleteket feltárnom. A Richmond M. Lloyd¹²⁴ és P.H. Liotta által kidolgozott modell központjában a stratégiai célok helyes kitűzése áll, ezért a dolgozatom mottójául választott idézetet is tőle kölcsönöztem.¹²⁵

A stratégia a változók módszeres megközelítését jelenti abban az összefüggésben, hogy melyiket kell megváltoztatni és melyeket kell fenntartani a rendelkezésre álló források felhasználásával a kitűzött végcél biztosítása érdekében.¹²⁶ A Lloyd állítása szerint felülről-lefelé szemléli a stratégiát, valójában azonban inkább egy önmagába záródó folyton ismétlődő folyamatot ír le. Véleménye szerint elsőként a politikai célokat kell tisztázni (mit?) ,majd a stratégiai végrehajtás módszereit (hogyan?). A cél és módszer tisztázását követi azoknak a változóknak (milyen?) a számbavétele, melyek ezekkel összefüggésben hatnak (pl a kihívások, a fenyegetések, a sebezhetőségek, stb.), illetve melyek elősegítik (lehetőségek) a megvalósulást. A *mit*, a *hogyan* és a *milyen* kérdések tisztázását követi a rendelkezésre álló eszközrendszer tisztázása (*mivel?*): unilaterális és multilaterális alternatívák, szövetségek és koalíciók, paktumok, nemzetközi szervezetek, erős fegyveres erők, gazdasági, politikai, diplomáciai és információs eszközök, stb. A következő megválaszolendő kérdés a problémák azonosítása (*hol?*): kockázatok,

¹²³ Elsősorban Dr. Resperger István ezredes írásaiban fordul elő. Például: A stratégia tervezés alapjai (tanulmány), (forrás: ZMNE Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok Tanszék, Budapest, 2004.), A „diadal” és egyéb módszerek alkalmazása a válságkezelésben (forrás: Hadtudományi Szemle, 5. évf., 1-2. szám, Budapest, 2012.), A nemzeti biztonsági stratégia tervezésének kérdései (forrás: OROSZ András Lóránt - UJHÁZI Lóránd (szerk.): A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a 21. században, Budapest, 2013.), A stratégiai tervezés alapjai (tanulmány a Földgázszállító Zrt felsővezetői részére, Budapest, 2013). Más szerzők elsősorban Resperger István írásaira hivatkozva említik.

¹²⁴ Richmond M. Lloyd a Naval War College tanára, szakterülete a nemzeti biztonsági döntések és a latin-amerikai biztonsági tanulmányok, számos egyetem vendégprofesszora Észak- és Dél-Amerikában.

¹²⁵ LIOTTA, P.H. and LLOYD, Richmond M.: From here to there, The Strategy and Force Planning Framework, Naval War College, 686 Cushing Road, Newport, RI, 02841-1207, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a520379.pdf>, letöltés:2017. január 4., p. 3. (p. 122.)

¹²⁶ LIOTTA - LLOYD:From here to there.

hiányosságok, gyengeségek, bizonytalanságok, valószínűségek, kulturális vakság. Végül, de nem utolsósorban tisztázni kell az elérendő vagy megkövetelt stratégiai célokat (*miért?*).¹²⁷

A kérdések ilyen komplex megválaszolása biztosítja, hogy a célokat helyesen és a többi ágazati stratégia figyelembevételével tűzik ki.¹²⁸ Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy a kérdések megválaszolásakor egyensúlyt kell találni a jelen kihívásaira és a jövő lehetséges fejleményei adott válaszok között. Az egyensúly teszi lehetővé, hogy tisztán elkülöníthetők legyenek a létező képességek felhasználásával született stratégiai döntések a haderőfejlesztési törekvésektől. Világos célkitűzések és célratoró, robosztus NBS híján az Egyesült Államok képtelen lesz alakítani a jövő biztonsági környezetét és reaktív szerepre lesz kárhóztatva.

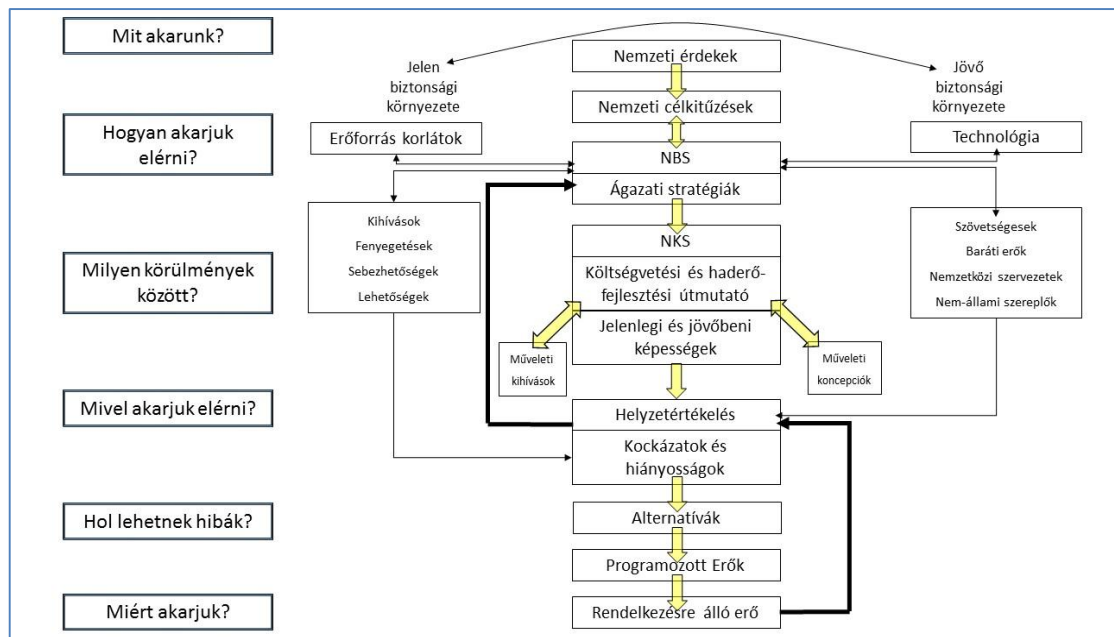
A stratégia kialakításakor nagy mennyiségű ötlet, elképzelés és koncepció merül fel, melyek megfelelő struktúra vagy keret nélkül elvesznek vagy artikulátlannul egy zavaros stratégiát fognak eredményezni. Az egymással ellentmondó elképzelések általában már a végső célok kitűzésében és a biztonsági környezet megítélésében is eltérhetnek, ennek következtében a teendők tekintetében homlokegyenest eltérő javaslatokkal állhatnak elő. A gondot az jelentheti, hogy ha a koncepciókat szervezeti érdekek, bürokratikus vagy politikai álláspontok által erősen befolyásolva, csak egy változó (pl: költségvetés) vagy néhány kitüntetett faktor (pl: közel-keleti helyzet) figyelembevételével, a biztonsági környezet teljes dimenziójának figyelmen kívül hagyásával készítik el, akkor a stratégiai javaslatok nélkülözni fogják a komplexitást.¹²⁹

A Lloyd-modell kétségtelen érdeme, hogy miközben megőrzi a korábbi stratégiafejlesztési teóriák eredményeit, világosan rámutat annak kapcsolatára a haderőfejlesztéssel is. Tekintetbe veszi ugyanis nemcsak a jelen, hanem a jövő lehetséges stratégiai fejleményeit (külső változókat) és a nemzeti erő és a stratégiai célok egyéb változásait (belső változókat) egyaránt. A komplex tervezés folyamatának vázlata megkönnyíti az eljárás áttekintését, az egymással összefüggő domináns tényezőket. Ugyanakkor a vázlat azt a kompromisszumot is tükrözi, ami a valóság összetettsége és a megértéshez szükséges egyszerűsítés között hoztak a modell megalkotói.

¹²⁷ LLOYD-LIOTTA: From here to there, p.3., (p.122.)

¹²⁸ RESPERGER István, Dr.: A stratégiai tervezés alapjai p. 21.

¹²⁹ LLOYD-LIOTTA: From here to there, p.4. (p.123.)

9. ábra A stratégia- és haderő-tervezési rendszer (A Lloyd féle-modell¹³⁰) (forrás: LIOTTA-LLOYD¹³¹)

A stratégiaalkotás ilyen keretben megkönnyíti a stratégiák és haderő-tervezési szakemberek különféle észrevételeinek, érveinek és szempontjainak megértését és feldolgozását, az alternatív ötletek és megközelítések strukturálását és a stratégiai döntések meghozatalát. Az ábra ugyan a különféle változók szoros összefüggését mutatja, de nagyjából mégis kétszer két részre osztható, a felső része a stratégiai, az alsó része a haderő-tervezési alternatívákat taglalja, bal oldala a külső-, jobb oldala a belső változókat fejt ki.

Az ábra bal oldalán a stratégia külső változóit találjuk: a jelen és jövő objektív biztonságpolitikai környezetét, és az erők fejlesztésének objektív korlátait. Olyan helyzet ugyanis sosem fog bekövetkezni, amikor a nemzet valamennyi biztonsági szükségletének kielégítéséhez elegendő forrás lesz. Az ábra jobb oldala pedig a stratégia belső változóit: a rendelkezésünkre álló eszközöket, technológiai újításokat, saját elgondolásainkat, a minket támogató lehetőségek tőlünk is függő (szubjektív) alakulását. A stratégia külső és belső változói közül kiemelkedő jelentőségű az erőforráskorlátok és a technológiai fejlesztések, melyek rendszeresen döntő befolyást gyakorolnak a NBS fejlődésére és gyakran torzítják azt. A

¹³⁰ Ez a vázlat számos ponton lényegesen eltér Lloyd és Lorenzini korábbi, a „A Framework for Choosing Defense Forces” 1981-ben publikált tanulmányában megjelent ábrától. (forrás: Naval War College Review, Volume XXXIV, Number 1/Sequence 283 (January-February 1981).)

¹³¹ LIOTTA-LLOYD: From here to there, p. 14. (p. 133.)

költségvetés és a technológiai fejlesztések irányának ésszerűtlen meghatározása odavezet, hogy nem a valóságos igényeknek megfelelően alakítják a stratégiát.¹³²

Az ábra alsó része szemlélteti az NBS részstratégiájaként kialakított NKS alapján megalkotott *Költségvetési és Haderő-fejlesztési Útmutató* kölcsönhatását a folyamatban lévő műveletek tapasztalataival (külső stratégiai változó) és a tapasztalatfeldolgozás eredményeként a kihívásokra megfelelő új műveleti koncepciókkal (belső stratégiai változó). A *tapasztalatfeldolgozás (ábrán nem szerepel), mint egy katalizátor vesz részt a folyamatban, elősegíti a haderő-fejlesztés helyes irányának alakítását.* A helyzetértékelés segít feltárni azokat a hiányosságokat, amelyek a stratégiai célok, módszerek és az eszközök közötti eltérésekből, az egymásnak meg nem feleltethetőségből keletkezhetnek. A helyzetértékelés eredménye lehet az, hogy a költségvetési megszorításokat a stratégia enyhíti és pót-forrásokat biztosít a célok elérésére, illetve a másik irányba a folyamatnak az lehet, hogy alternatív erőket vagy megoldásokat találjanak a kockázatok csökkentésére, melyet a forráshiányos haderőfejlesztés eredményezett. Az alternatívák eredményeként jön létre a „Programozott Erő”,¹³³ amelyek belátható időn belül már bevetésre fognak kerülni a stratégia megvalósítása érdekében. A vastagon kiemelt nyíl azt illusztrálja, hogy mennyire fontos eleme a stratégia készítésének és végrehajtásának az állandó értékelés, visszacsatolás és újraértékelés.¹³⁴

A helyzetértékelés több annál, hogy csak a biztonsági környezet jelen és lehetséges fenyegetéseit mérje fel: az elemzésnek ki kell terjednie a saját erők sebezhetőségére, a gyenge pontokra és a kínálkozó lehetőségekre egyaránt. A katonai stratégiák számára a helyzetértékelés eredménye feltárja a rendelkezésre álló erők hiányosságait és lehetőséget ad arra, hogy beavatkozzanak a jövő évre készülő programba, módosítsák a futó programokat a rendelkezésre álló költségvetés átcsoportosításával, az útmutató adta kereteken belül. Az értékelési folyamaton belül a védelmi tervezőknek ugyanazokat a kérdéseket kell figyelembe venni, melyeket

¹³² LLOYD-LIOTTA: From here to there, p. 6. (p.125.)

¹³³ Azokat az erőket jelenti, melyeket a „Jövő évi Védelmi Program” tartalmaz, magában foglalja a fontos harci- és harci támogatóerőket, melyek előreláthatóan a nemzeti stratégia katonai részét végrehajtják. [Nem azonos a rendelkezésre álló erőkkel.] (forrás: U.S. DOD Dictionary of Military and Associated Terms, 2018., <http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>, letöltés: 2018. 08. 11.)

¹³⁴ LLOYD-LIOTTA From here to there , p.7. (p.126.)

Lloyd és Liotta a stratégiáknak ajánlott.¹³⁵ A helyzet értékelésének egyszerre kell minőségi és mennyiségi szempontokat figyelembe vennie. A helyzet minőségi faktora az ellenfél erejére, vezetésére, doktrínáira, kiképzésére, moráljára, logisztikájára, felderítési információ-előállító (intelligence) képességére, technológiai fejlettségére és kezdeményező képességére terjed ki. A mennyiségi értékelés magában foglalja a harcrend, a tüzérő, a mozgékonyosság, a túlélőképesség, a tűzvezetés pontosság, a lőtáv, a fegyvereinek hatásosságának és számos más mérhető mennyiség értékelését. Az elemzés a továbbiakban *a modellezés és hadijátékok módszerével* tekint bele az ellenfél stratégiájának mélységeibe és kimutatja annak erős és gyenge pontjait, de számba veszi a saját erős és gyenge pontokat is. Ezzel a módszerrel feltárhatóak a stratégiai hiányosságok, melynek nyomán a NBS vagy a „Programozott Erők” egyaránt módosíthatóak.¹³⁶

A modell egyik gyenge pontja, hogy a „felülről-lefelé” szemléletének kiinduló pontját rossz helyen választja meg, a „mit?” kérdés tisztázásával. Lloyd állítása szerint felülről-lefelé szemléli a stratégiát és utoljára teszi fel a leglényegesebb kérdést, a „miért?” kérdést, ami a nemzet értékein alapuló politika és stratégia-alkotás alapvetése. Ezt a tanulmány egyáltalán nem fejti ki olyan részletesen.

2.4.5. A STRATÉGIAKÉSZÍTÉS MÓDSZERTANA

A következő modell 2004 óta¹³⁷ számos stratégiafejlesztési publikációban¹³⁸ megjelent. Eredetileg az US Army War College munkatársai készítették, de mára általánosan elfogadott módszertani útmutató és tananyag.¹³⁹ Ennek a módszertani útmutatónak előnye, hogy a Lloyd-moddellel ellentétben rámutat az értékalapú stratégia készítésének módszereire és világosan megkülönbözteti az NBS-t a „Nagystratégia”-tól, egyben segít megérteni a „Nagystratégia” kialakításának összetevőit.

A stratégia fejlesztésének kiindulópontja a szándékok tisztázása, melyek a nemzet alapvető értékein, hitén, morális és filozófiai szemléletén alapulnak. A

¹³⁵ LLOYD-LIOTTA From here to there, p.14. (p.133.)

¹³⁶ LLOYD-LIOTTA uo.

¹³⁷ BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr (ed.): U.S. Army War College guide to national security policy and strategy, July 2004

¹³⁸ BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr (ed.): U.S. Army War College guide to national security policy and strategy, 2nd Edition, June 2006.

¹³⁹ United States Army War College Department of National Security and Strategy National Security Policy and Strategy, Course Directive, Academic year 2018.

stratégáknak a mind a nagystratégiai- és a nemzeti biztonsági stratégiai értékelés során vissza- vissza kell térniük a nemzet érdekeinek és értékeinek gondos vizsgálatához, mert elsősorban ezek védelmezése a stratégia alapvető rendeltetése. A nemzet értékeinek háttérbe helyezése a stratégia alapvető céljainak elhibázását jelenti.

A modell háromfajta nemzeti érdekeket állapít meg: *a fizikai biztonság, a nemzeti értékek védelme és a gazdasági jólét*. E három szorosan összefügg egymással: a fizikai biztonság az Egyesült Államok területének és lakosságának védelmét jelenti az alapvető értékek és intézmények sértetlenségének biztosítása, a nemzet értékeinek elősegítése, és a gazdasági prosperitás biztosítása érdekében. Az alapvető érdekeket a nagystratégiai célokra fordítják le: megőrizni Amerika biztonságát, erősíteni a gazdasági fellendülést és elősegíteni az amerikai értékek érvényesülését. Eddigi valamennyi elnöki adminisztráció,¹⁴⁰ kisebb-nagyobb hangsúly- eltolódással, e három alapvető célkitűzést szolgálta.¹⁴¹

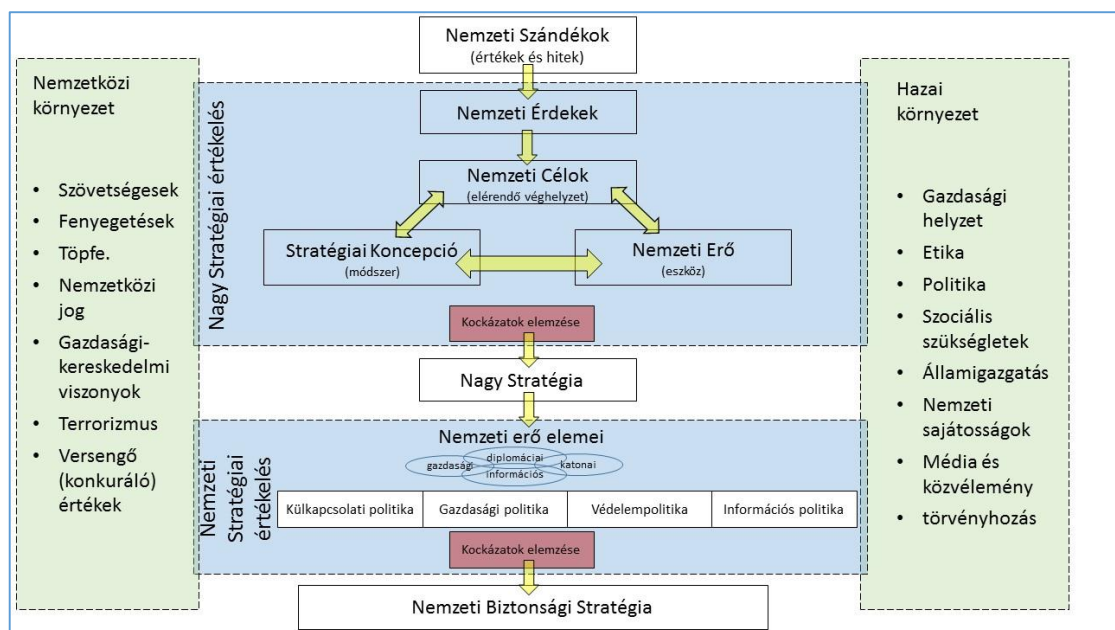
A stratégiafejlesztés következő pontja a nemzeti célok vizsgálata, a célok teljesülésének, elérésének módja és a hozzárendelt eszközöket számbavétele a hazai és a nemzetközi környezet összefüggésében. A stratégiai eszközpark kialakításának meg kell felelnie az Egyesült Államok saját szerepéről kialakított víziójának, a világban betöltött szerepének, valamint gazdaságilag megvalósíthatónak, fenntarthatónak és elegendőnek kell lennie az alapvető célok eléréséhez. Az Egyesült Államok stratégiai koncepciói nagy változáson mentek át, miközben alapvető célkitűzései alig változtak az idők folyamán.¹⁴² Miután a stratégiák számot vetnek a célokkal, az elérésük módszereivel és az azok eléréséhez hozzásegítő eszközökkel, meg kell vizsgálniuk, hogy a nemzet értékei milyen kockázatoknak vannak kitéve. A koncepciók és azok megvalósítására rendelt eszközök általában nem elégségesek a kitűzött célok teljes eléréséhez, ezért a kockázatok megítélése rendkívül összetett.

¹⁴⁰ Például a Carter adminisztráció számára az emberi jogok érvényesülése világszerte elsőbbséget élvezett a másik kettő céllal szemben, a Reagan kormányzat számára viszont Amerika biztonsága volt meghatározó, a Clinton kabinet főcélkitűzése Amerika gazdasági felvirágzása volt.

¹⁴¹ BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr (ed.): "Appendix I to: U.S. Army War College Guidelines for Strategy Formulation," *U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy*, (July 2004) p.280.

¹⁴² Így például Donald J. Trump elnök beiktatása után az Egyesült Államok külpolitikájának gyökeres fordulatot kellett volna vennie: a korábbi értékalapú, az egész világért felelősséget vállaló elkötelezettséget a kampányban megfogalmazott „*America First*” ígéret jegyében fel kellett volna adnia. Ugyanakkor az USA stratégiai érdekei továbbra is változatlanok maradtak. Bonyolítja a helyzetet, hogy Trump elnök – részben tapasztalatlansága és kialakulatlan külpolitikai céljai miatt – kevésbé érdeklődik a diplomácia világa iránt, mint elődei. (forrás: ROMSICS Gergely-UGRÓSDY Márton-WAGNER Péter: *Amerika és a világ Donald Trump első száz napja után*)

Nem elegendő azt vizsgálni, hogy a felmerülő kockázatok bekövetkezése mennyire valószínű és annak hatása mennyire súlyos, de ahogy korábban említettem a nemzet értékeinek tükrében is meg kell vizsgálni a különféle koncepciókat.¹⁴³ Ha az elemzés elfogadhatatlan mértékű kockázatot tár fel, akkor javaslataik egyszerre három különböző tényező megváltoztatására vonatkozhatnak: a túllontúl ambiciózus célok mérséklésére, új források bevonására vagy új módszerek kidolgozására.¹⁴⁴ Az értékelési folyamat eredménye maga a „Nagystratégia”, mely meghatározza a nemzet politikáját.

10. ábra Az USAWC stratégiaalkotási modellje (forrás: BARTHOLOMEES)¹⁴⁵

A „Nagystratégia” képezi a NBS elkészítéséhez szükséges értékelést. A nemzet valódi nagy stratégiáját a War College szerint nem kizárólag hivatalosan deklarált stratégia tartalmazza,¹⁴⁶ mert annak elemeit jelentik az elnöki beszédek,

¹⁴³ Például a Trump-doktrína kialakítását nagyban nehezíti a fehér házi erőcsoportok belső küzdelme, elsősorban a *Breitbart*- csoport, valamint a globalista és pragmatista, az amerikai pénzügyi élet és a nagyvállalatok érdekeit képviselő csoport között. Az amerikai külpolitikai rendszerben jelenleg a fegyveres erők korábbi meghatározó figurái jelentenek kiszámíthatóságot, azonban még nem látszik pontosan, hogy a visszkapott lehetőségekkel hogyan fognak élni. Az amerikai nagystratégiát ezeknek a csoportoknak a küzdelme fogja meghatározni miközben a végrehajtást a sokkal nagyobb döntési szabadsággal rendelkező nyugállományú katonai „triumvirátus” (Mattis, McMaster és Kelly) végzik el. (forrás: ROMSICS -UGRÓSDY -WAGNER i. m. és TÓTH Gergely: Tábormokok vették át a hatalmat a Fehér Ház felett.)

¹⁴⁴ BARTHOLOMEES: “Appendix I” p.283.

¹⁴⁵ BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr. (editor), “Appendix I” p. 279.

¹⁴⁶ Tényszerűen nincs „Nagystratégia” címet viselő, akár elnök vagy a kongresszus által jóváhagyott dokumentum. Az amerikai alkotmány, az alapító atyák közös gondolata az igazi „Nagystratégia”.

nyilatkozatok, interjúk vagy a kabinet felelős tagjainak hasonló szereplései és megnyilvánulásai egyaránt.

A „Nemzeti Stratégiai Értékelés” alapvető rendeltetése, hogy feltárja a különféle alternatívákat a stratégiai változók és bizonytalanságok fényében. Az értékelés alapja a nemzeti érdekek összesítése, azok prioritizálása, majd következik a nemzeti és a hazai környezet értékelése a lehetőségek, a kockázatok és a fenyegetések számbavételével. Ezt követi az elérendő célok tisztázása, amit aztán célok elérésére alkalmas koncepciók és azok alternatíváinak kidolgozása követ. Mindegyik alternatíva mellett meg kell jelölni a teljesítéshez szükséges forrásokat, melyek feltétlenül szükségesek a stratégiai koncepció valóra váltásához. A folyamat a kockázatok értékelésével zárul le, mely során ismét összevetik a kidolgozott koncepciókat és a nemzet széleskörűen elfogadott és támogatott értékeivel.

Az értékelés azonban több mint közönséges listák összeállítása a fenyegetésekről. A stratégiáknak el kell magyarázniuk, hogy melyik fenyegetés, milyen kockázattal jár, hogyan, miként befolyásolja az Egyesült Államok érdekeit, sőt fel kell tárniuk azokat a lehetőségeket, melyek előmozdíthatják a célok megvalósulását. Az értékelés eredményeként javaslat készül a nemzet politikájának megvalósítására és/vagy előfordulhat az is, hogy megváltoztatására.

A javaslat rámutat arra, hogy mi a jelen politika vagy politikai gyakorlat, melyek a legfontosabb stratégiai játékosok, mi az ő politikájuk és/vagy érdekeik, kivel konvergens vagy divergens az Államok politikája, milyen megvalósítható opciók állnak rendelkezésre a nemzeti erő elemeinek (gazdasági, diplomáciai, stb.) alkalmazására a politikai célok elérésére.¹⁴⁷

A haditengerészeti egyetem stratégia-alkotással foglalkozó csoportja rendkívül szabatosan¹⁴⁸ és részletesen meghatározta a stratégiaalkotás alapfogalmait és azok osztályozását is. Nem véletlenül, ugyanis az egyetemen három olyan tanfolyamot is vezetnek, amelyek célja kizárólag a stratégiai tervezés és stratégiaalkotás egy-egy aspektusának oktatása. Szerintük a nemzet alapvető aggodalmának tárgyát jelentő nemzeti érdekeket három kategóriára (anyaország

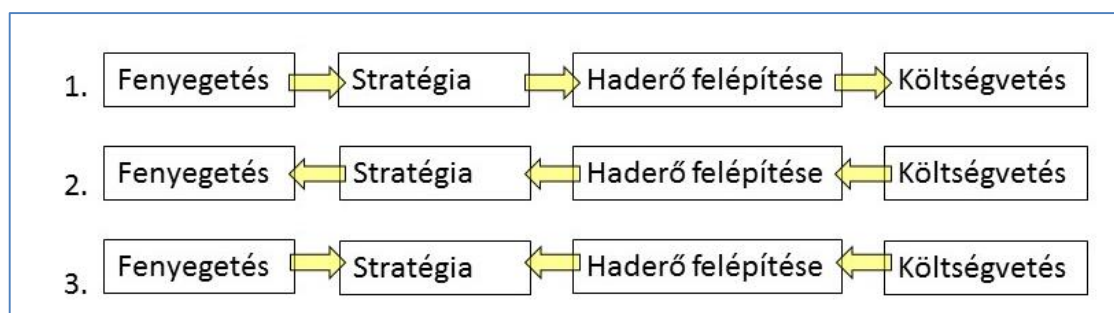
¹⁴⁷ BARTHOLOMEES: “Appendix I p.281.

¹⁴⁸ Sőt, még a koncepciók leírásának szófajait is meghatározzák. Így például az érdekek leírásához csak főneveket lehet használni igék, főnévige-nevek, melléknevek nélkül. Így például a „nyersanyagokhoz való hozzáférés” helyes, de a „megvédeni a nyersanyagforrásokat” már helytelen, vagy „nemzetközi vizek korlátlan használata” helyes, de a „tengeri utánpótlási útvonalakat biztosítani” helytelen. Ugyanakkor viszont a célok leírásához már igét kell használni. Maradva az előző példánál: „biztosítani a nyersanyagokhoz való hozzáférést” helyes, de a „nyersanyagforrások biztosítása” helytelen.

biztonsága, gazdasági jólét, amerikai értékek elősegítése) és három erősségi fokozatra (életbevágó, fontos, perifériális) lehet felosztani.¹⁴⁹ A nemzeti célokat a nemzeti politikából, Amerika nagystratégiai szerepéből és a nemzeti érdekek kategóriáinként és intenzitás szerinti részletes elemzéséből kell levezetni a nemzeti szintű problémák, a tendenciák és kihívások összefüggésében, hiszen ezek befolyásolják az érdekeket is. A Hadiakadémia oktatói a katonai stratégia egyéb alapfogalmainál támaszkodnak a szabványos (NATO) terminológiára és más szakértők (Lykke) munkásságára.

2.4.6. A CUNNINGHAM-FÉLE LINEÁRIS STRATÉGIAFEJLESZTÉSI MODELLEL

Chuck Cunningham¹⁵⁰ nyugállományú vezérőrnagy munkásságának jelentős részében az amerikai légierő technológiai fejlesztésekért felelős ügynökségénél dolgozott. A technológiai fejlesztések irányainak kitűzése, több évtizedes és több milliárdos kutatási programok elindítása alapos stratégiai és költségvetési elemzések után indulhat meg, ezért igyekezett megállapítani a stratégia külső és a belső változóinak, a nagystratégia és a haderőtervezés összefüggéseit. Modellje praktikus leegyszerűsítésben tárja fel a külső fenyegetések, a stratégiaalkotás, a haderőfejlesztés és a költségvetés tervezésének kapcsolatát különféle kormányzati helyzetekben.

¹⁴⁹ BARTHOLOMEES: "Appendix I" p.282.

¹⁵⁰ Dr. Charles Chuck Cunningham ny. vezérőrnagy az Összhaderőnemi Törzstiszti Egyetem professzora és a Haladó Összhaderőnemi Hadviselési Iskola Stratégiai Tanulmányok elnöke. Aktív katonai pályafutását F-4-es pilótaként kezdte a Vietnámban és Thaiföldön. 1968-71 között 366 bevetésben vett részt. A Hadiakadémia elvégzése után részleg, alosztály és osztályvezetőként dolgozott a Légierő Parancsnokságon, majd repülő osztály parancsnok-helyettesként és parancsnokként szolgált több kötelékben. 1980-tól visszatért a Légierő Parancsnokságra és a fejlesztésekért felelős program igazgatóként tevékenykedett. Nyugdíjazása után nevezték ki a Védelmi Biztonsági Szolgálat igazgatójának, melyet 2002-ig töltött be. (forrás: <https://web.archive.org/web/20090418133313/http://www.af.mil/bios/bio.asp?bioID=5134>, letöltés: 2016. december 3.)

11. ábra Cunningham-féle lineáris stratégiafejlesztési modellek (forrás: EBERHART)¹⁵¹

Teóriája *három modellt* vázol fel. Az *első lineáris tervezési modellnél a védelempolitika elsőbbséget élvez*, a fenyegetéseket teljes mértékben feltárták, azonosították, értékelték és erre alapozva megtervezték a stratégiát (végső célok, módszerek és eszközök együttese) is, mely képes a fenyegetéssel szemben megvédeni a nemzetet. A haderő-fejlesztési célokat a stratégiának megfelelően tüzték ki és a szükséges költségvetést (eszközt) ennek megfelelően állapították meg. *A stratégiafejlesztés ilyen optimális működése esetén nagyon kicsiny az esélye annak, hogy a stratégia elbukjon.* Hátránya viszont, hogy a nemzet elsőpró anyagi fölényét és szinte korlátlan források felhasználását feltételezi. A másik buktatója ennek a látszólag ideális modellnek az, hogy egyáltalán nem tévedhetnek a fenyegetéseket értékelő stratégiák, mert akár alábecsülik, akár fölé becsülik a külső stratégiai változókat, az mindenképpen aláássa a rendszer hitelességét. Az egyik helyzetben, ha nem megfelelően ítélték meg a fenyegetéseket, a hiba - kis valószínűség ellenére - mégis stratégiai kudarcot okozhat, a másik helyzetben pedig, amikor ésszerűtlenül nagy erőforrásokat kötnék le egy soha be nem következő fenyegetés elhárítására, felvetődhet a kérdés, hogy mi volt ennek az értelme Mindkét helyzetet nehéz elmagyarázni a választóknak, a közvéleménynek.

A második tervezési modellnél a védelemre szánt forrásokat rögzíti a törvényhozás és a pénzügyi lehetőségek függvényében fejlesztik a haderőt. Az így létrejött haderőhöz készítik el a stratégiát, melynek egyetlen rendeltetése az, hogy mérsékelje a fenyegetettség percepcióját. Ebben a modellben a védelempolitika nem élvez elsőbbséget és a kormányzati költségvetési prioritásokat máshová tüzték ki, ezért a katonai stratégia végső céljai és módszerei erősen korlátozottak. A stratégiák számára meghasonulást jelent a fenyegetések feltérképezése során, hogy a tényleges veszélyeknek megfelelő haderő nem létezik, ezért a fenyegetettséget kell újra értelmezniük és reménykedni abban, hogy a tényleges helyzet igazodni fog az elkészített stratégiához. Ez a modell is lehet életképes, de korántsem nevezhető felelősségteljes stratégiai gondolkodásnak, mert figyelmen kívül hagyja a valóság negatív változásának lehetőségeit.

A harmadik tervezési modell szakszerűbb változata a második modellnek. A források itt is rögzítettek, ezért a haderőt a lehetőségek függvényében fejlesztik, a

¹⁵¹ EBERHART: Grand Strategy of the United States p. 25.

stratégák pedig őszintén szembenéznek a fenyegetésekkel még akkor is, ha az azonosított fenyegetések meghaladják a költségvetési megszorítások eredményeképpen kialakított haderő képességeit. A stratégák igyekeznek a veszélyeknek megfelelő „költséghatékony” módszereket találni a haderő számára, hogy teljesíthesse az elérendő végső célból rá eső, katonai természetű részcélok teljesítését. A hangsúly a stratégák azon törekvésén van, hogy világosan megfogalmazzák a lehetséges veszélyeket, azok következményeit a végcélra és a veszély bekövetkezésének valószínűségét (magas, közepes, illetve alacsony). A stratégiai gondolkodás eredményeit a politika meghatározói értéklik, hogy mennyire fogadható el a társadalom számára, aminek eredményeképpen elfogadják a stratégák javaslatait (és annak kockázatait) vagy újra fogalmazzák a haderő céljait illetve további forrásokat jelölnek ki számukra. Ez a modell teljesen egybevág a Lykke-modell alapvetéseivel, alátámasztja azt és kiegészíti. Igazi előnye azonban az, hogy egyszerre veszi tekintetbe a valódi fenyegetéseket és a rendelkezésre álló forrásokat, miközben ösztönzi a kritikus gondolkodást és kreatív megoldások kidolgozását egy bizonytalan világban.¹⁵²

2.4.7. HELYZETÉRTÉKELÉS A STRATÉGIAFEJLESZTÉSI MÓDSZEREK KÖZÖTT

Harcászati szintű helyzetértékelés lépései	Stratégiai megfelelője	Stratégiai kérdés
Harcfeladat	Nemzeti Biztonsági Stratégia célkitűzései, érdekek és értékek	miért?
Saját erők	Fegyveres erők képességei, erős és gyenge pontjai	ki?
Terep	Geopolitikai környezet	hol? mi?
Időszámvetés, napszak	Időszámvetés	mikor? mikorra?
Civil tényezők vizsgálata	Összkormányzati megközelítés	hogyan?

1. Táblázat A harcászati helyzetértékelés adaptálása stratégiai szintre (forrás: LYKKE alapján a szerző)

A következő, szintén Lykke professzor nevéhez köthető *stratégiafejlesztési koncepciót* közvetlenül a hidegháborút követő években fejlesztette ki.¹⁵³ Alapja

¹⁵² EBERHART: Grand Strategy of the United States, pp. 25-27.

¹⁵³ LYKKE, Arthur F.: Toward an understanding of military strategy, p.9.

pedig a taktikai szinten széles körben elterjedt METT-TC¹⁵⁴ helyzetértékelés. A helyzetértékelés, melyet harcászati-hadműveleti szinten alkalmaznak jól bevált és bizonyítottan alkalmas elemzési módszer a problémák teljességének feltárására és logikus megoldások kidolgozására.

Nemzeti Biztonsági Stratégia célkitűzései, érdekek és értékek

Az értékelés első és legfontosabb lépése a nemzet értékein és érdekein alapuló nemzeti célkitűzések elemzése. A célkitűzések származhatnak a Nemzeti Biztonsági Stratégiából vagy egyéb politikai útmutatásból vagy alapelveket tartalmazó dokumentumból. A célok elemzése (harcászati szinten: feladatelemzése) azonban sokkal több azok pusztá megértésénél. A célok kinyilvánítása egyben megmagyarázza azok okait is, azokat az érdekeket és értékeket, melyek katonai erő alkalmazását igénylik egy régióban vagy országban, és egyben választ ad arra, hogy miért kell azokat a célokat elérni (harcászati szinten megfelel a parancsnok szándékának). Ilyen értékek lehetnek: „*a béke, a biztonság, az államok szuverenitása és területi épsége, a demokrácia és a jogállamiság, az emberi és azon belül a kisebbségi jogok, valamint az alapvető szabadságok*”¹⁵⁵ megvédése. A katonai stratégia a nemzet alapvető értékeinek megőrzésére fókuszál.

A célok elemzése lehetővé teszi azt, hogy a stratégia megőrizze rugalmasságát, szövegezése felhatalmazza a katonai vezetőket önálló gondolkodásra és cselekvésre a stratégia nyújtotta keretek közt. Lehetővé teszi, hogy a politikai élet beavatkozása nélkül is kezdeményezően léphessenek fel, kihasználhassák a kínálkozó lehetőséget, illetve a lehető legjobban támogathassák a nemzeti célkitűzések megvalósítását (feladatközpontos vezetés. A politikai vezetés szándékainak pontos megértésével nemzeti stratégiai összefüggéseibe helyezzük a honvédelmi célokat, könnyebben lesz érthető, milyen részcélokat kell elérni a kitűzött cél elérése érdekében, milyen politikai és gazdasági korlátok között kell ezt elérni.

A katonai stratégia készítőinek a következő kérdéseket kell megválaszolni az elemzés során: Mi a honvédelmi vezetés (a közvetlen előljáró) szándéka és mi az állami vezetés (két szinttel magasabb előljáró) szándéka és mi a honvédelem szerepe

¹⁵⁴ METT-TC: Mission, Enemy, Troops, Terrain, Time available, Civil consideration. Az akronima magyarul: Ellenség, Harcfeladat, Időjárás, Napszak, Terep, Saját erők, Rendelkezésre álló Idő, Civil tényezők (EHINTS-IC)

¹⁵⁵ A Kormány 1035/2012 (II.21.) határozata (Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája), 9. pont

ezekben a tervekben? Melyek azok a célkitűzések, melyek katonailag értelmezhetőek, átültethetőek, részcélokra bonthatóak és konkrét feladatokra? Melyek azok a célok, amelyekben csak katonai közreműködés képzelhető el? Mit kell a hadseregnek teljesítenie és milyen más feladatok (harcászati szinten: magában foglalt feladat) ¹⁵⁶ következnek ebből? A nemzeti célkitűzések általában világosan fogalmazzák a célok tekintetében, de aligha sorol fel minden részfeladatot. A nevesített feladatok mellett mindig található odaértett, magában foglalt részfeladat is, melyek a politikai vezetés szándékának ismeretével együtt rámutatnak a kritikus tevékenységre és így ezek határozzák meg a hadsereg fő erő kifejtését is. Milyen korlátozások (pl.: gazdasági, társadalmi, jogi) vannak a stratégiai célok elérése során? A leggyakoribb korlátot az idő jelenti, de a politikai koncepciók, a földrajzi távolságok, katonai és pénzügyi lehetőségek és képességek a rendelkezésre álló források is mind-mind egy-egy, cselekvési változatot zárnak ki. A stratégiai szándékok kinyilvánítása óta változott-e a biztonságpolitikai helyzet? Érvényesek-e vajon az akkor kitűzött célok vagy vannak olyanok, amelyek már nem aktuálisak (teljesültek vagy már nem relevánsak), ha a két szinttel magasabb (politikai szint) koncepciója már nem érvényes feltétlenül új politikai útmutatást kell igényelni.

A nemzeti stratégiai dokumentumok katonai értelmezéséről könnyebb beszélni, mint megvalósítani, ezért a stratégia kidolgozása során folyamatos politikai konzultációra van szükség, ideális esetben valamennyi politikai szereplő bevonásával. Az NKS hosszú távú jellege miatt fontos, hogy a kijelölt irányok kormányciklusokon átíveljenek és négyévenkénti módosítása ne herdálja el a befektetett forrásokat és közülük is a legfontosabbat, az időt.

Fenyegetések és kockázatok

A helyzetértékelés második pontja az ország biztonságpolitikai helyzetének felmérése. Milyen fenyegetések és kockázatok merülnek vagy merülhetnek fel és hol? Nem csak az ország közvetlen környezetének elemzését kell elvégezni, hiszen a kihívások többsége nem regionális, hanem globális természetű.

Meg kell vizsgálni a földrajzi régiókat, melyek az ország és a politikai vezetés figyelmét élvezik, majd azokat a globális biztonsági témákat, melyek befolyásolhatják az országot. A stratégia megalkotásakor nem elegendő pusztán leírásra szorítkozni,¹⁵⁷

¹⁵⁶ Angolul: implied tasks

¹⁵⁷ ld: CSIKI i. m. p. 35.

hanem a katonai információ előállítás¹⁵⁸ módszereivel a lehető legteljesebb képet felrajzolni adott régió politikai, katonai, gazdasági, közlekedési helyzetéről. Törekedni kell arra, hogy ne csak statikusan, egy adott időpillanatban rögzítsük a jelenlegi helyzetet, hanem dinamikájában szemléljük azt és a meglévő potenciálok felvázolása mellett a különféle politikai, etnikai és vallási csoportok és irányzatok jellegéről, céljairól és jövőbeni szándékairól is információt kell szerezni, hogy a lehető legpontosabban megítélhető legyen, hogy egy-egy régiónak milyen hatása van vagy lehet az ország biztonságára. Sosem fog rendelkezésre állni teljes felderítési információ a fenyegetést jelentő erőkről és folyamatokról, ezért a stratégia mindig feltevésekkel pótolja ki a hiányzó réseket és az események bekövetkezésének valószínűségét és annak súlyosságát vizsgálja.

A fenyegetéseket nem lehet minden esetben adott földrajzi térséghez kötni, így célszerű a globális biztonságpolitikai trendek és azok hatásainak áttekintése is: túlnépesedés, erőforrások beszűkülése, ivóvízhiány, városiasodás, migráció, technológiai fejlődés, stb. Ezek bonyolult egymásra hatása, egymás hatásainak felerősítése vagy kioltása ezek összegzett hatásának értékelése és bekövetkezésének valószínűsége nélkülözhetetlen ismeret. Ezen a területen értékes konzultációra van szükség szövetségeseinkkel és független nemzetközileg elismert stratégiai kutatóközpontokkal. A stratégiának természetesen nem kell szükségszerűen defenzív jellegűnek lenni, nem kell megelégedni azzal, hogy minden jelenségben és régióban a lehetséges fenyegetéseket keressük. Rá kell mutatni azokra a lehetőségekre is, melyek nemzeti érdekek előmozdítását szolgálják és meg kell ragadni és ki kell használni a lehetőségeket, amelyek kétoldalú vagy többoldalú katonai együttműködések terén mutatkoznak. Fel kell használni a diplomácia és a szövetségesek kapcsolatrendszerét, és ki kell terjeszteni befolyásunkat a számunkra érdekes területeken.¹⁵⁹

Fegyveres erők képességei, erős és gyenge pontjai

A helyzetértékelés során számot kell vetni a kitűzött végcélok elérésére szánt forrásokkal is. Figyelembe kell venni a pillanatnyilag rendelkezésre álló fegyveres erők létszámát, haditechnikai eszközparkját, kiképzettségét, diszlokációját, jelenleg

¹⁵⁸ Információ előállítás: Idegen országokra, ellenséges vagy potenciálisan ellenséges erőkre vagy elemekre, tényleges vagy lehetséges hadműveleti területekre vonatkozó információk feldolgozásának eredménye. (forrás: MH Integrált Terminológiai Adatbázis)

¹⁵⁹ LYKKE, Arthur F., Jr.: A methodology for developing a military strategy, In. Military Strategy Theory and Application, Ed: Colonel Arthur F. Lykke, Jr. USA Retired, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050, p.10.

folyamatban lévő műveleteit. Számításba kell venni a NATO teljes szövetségi rendszerét is a saját képességek értékelésekor. A források értékelésénél a védelemre kijelölt pénzügyi források döntőek, mert a stratégia távlati célkitűzéseinek elérése haderő-fejlesztési beruházásokat igényel. A stratégiai koncepció kialakításánál fel kell tární célok és a pillanatnyilag rendelkezésre álló források közti különbséget, azaz a stratégiai képességihiányra is rá kell mutatni. Ez segít megfogalmazni azokat az elvárásokat és követelményeket, melyre fel kell készülni a távoli jövőben. Vigyázni kell azonban, hogy rövid távú vagy éppen folyamatban lévő művelet stratégiáját nem szabad még nem létező katonai kapacitásokra felépíteni. A rövid távú és hadművelleti tervezés mindig csak létező és valóságos eszközrendszer figyelembevételével készülhet el.¹⁶⁰

Geopolitikai környezet

A geopolitika mint tudomány, olyan multidiszciplináris elemző módszer, amely több más diszciplína (történelem, földrajz, politológia) metodológiájának egyesítésével nagy segítséget nyújt az államok számára terveik megvalósítása során. A geopolitikai klasszikus elméletei tudományosan megalapozott elméletekkel szolgálnak saját önmeghatározásuk érdekében. *Az ország földrajzi helyzetének ismerete elengedhetetlen feltétele a katonai stratégia megalkotásának.* Az országok geopolitikai hovatartozása és pozíciójuk meghatározásában a geográfiai jellemzők adhatnak támpontokat, mint például: az ország terület nagysága, fekvése és alakja, az éghajlati feltételek, milyen természeti kincsek találhatóak, népesség száma, képzettsége, hány természetes vagy mesterséges folyami vagy tengeri kikötővel, repülőtérral rendelkezik, áthalad-e az országon gázvezeték és nem utolsósorban milyen jellegű a történelmi földrajza, gazdasági és politikai berendezkedése.¹⁶¹ Országvédelmi szempontból fontos, hogy milyen hosszúságban, milyen természetes határai vannak, azok milyen akadályt jelentenek, mennyire védhetőek, milyen járható irányok mutatkoznak, melyek az ország irányításhoz nélkülözhetetlen közigazgatási és kommunikációs központok, vonalak, stb.

A geopolitikai kihasználásához tisztában kell lenni minden országnak, melyek azok a földrajzi adottságok, amelyek mentén egy állam tudatosíthatja, nemzetközi pozícióját kihasználhatja az ezekből fakadó geopolitikai lehetőségeit. Nem szabad elfelejteni, hogy a geopolitikai adottságok önmagukban nem statikusak,

¹⁶⁰ LYKKE, Arthur F.: Toward an understanding of military strategy, p.4.

¹⁶¹ KOMJÁTI-GARDÓ Simona: A geopolitika mint tudomány haszna az államok számára, p.90.

azok dinamizmusa a lakosságon és az ország kommunikációs képességein múlik. Régóta ismert, hogy minden államnak legfontosabb geopolitikai tényezője a nép maga, mert az államterület geopolitikai adottságai önmagukban holtak, passzívak, és csak a népesség teszi őket cselekvő, tényezővé.¹⁶² Ezen felül az ország hovatarozását módosítják a különböző régiók és országok közötti gazdasági, diplomáciai és kulturális kapcsolatok és a politikai kommunikáció.¹⁶³

Időszámvetés

A stratégia időt követel a megvalósításhoz, melyet a demokratikus politikai berendezkedés nem segít elő. A stratégia gyors és éles változásai aláássák annak hitelességét és megkérdőjelezi annak komolyságát. Ugyanakkor, ha a stratégia a biztonságpolitikai környezetben bekövetkező változásokra nem reagál, elveszíti relevanciáját, ezért úgy kell elkészíteni a stratégiát, hogy a felülvizsgálati ciklusok lehetőleg ne érintsék a stratégiai koncepció teljességét és csak mindig a szükséges mértékben módosítsa azt, lehetőleg maradjon rugalmas és valóra váltása során biztosítson rugalmasságot.

A stratégia elkészítésekor is figyelemmel kell lenni a megvalósítás időszükségletére. A stratégiai szint döntéseinek a kormányzati igazgatási és a katonai szolgálati úton kell eljutnia a hadműveleti és harcászati szintekre, itt nem szabad lerövidíteni semmit, mert hatalmas káoszhoz vezet, ha átnyúlnak bizonyos vezetési szint felett és közvetlenül a stratégiai szint dönt taktikai szinten. Az alacsonyabb stratégiai koncepció megfogalmazása, a magasabb stratégia kiadása után még jelentős időt fog igénybe venni, hogy a stratégiát használó szakemberek, a hadművelet (J3), haderőtervezés (J5), a doktrínairók elolvassák, feldolgozzák, részcélokra és feladatokra bontsák, majd a stratégia alapján konkrét műveletekre, haderő-fejlesztési elképzelésekre, doktrínára és szabályzatokra váltsák át a stratégiai koncepciót. Itt is érvényes az a harcászati szintű szabály,¹⁶⁴ hogy az adott tevékenységet végrehajtóknak is szükségük van felkészülési időre és a végrehajtásnak is van objektív időigénye.

A stratégiai időszámvetés elkészítésénél előfordulhat, hogy egy fenyegetés máris küszöbön áll és elhárítására, vagy arra felkészülésre azonnali lépéseket kell tenni. Ha a stratégia valóra váltásához nem állnak rendelkezésre források, nincs

¹⁶² KOMJÁTI-GARDÓ Simona A geopolitika mint tudomány haszna..., p.90.

¹⁶³ KOMJÁTI-GARDÓ Simona: A geopolitika mint tudomány haszna..., p.91.

¹⁶⁴ Harcászati szinten a teljes idő 1/3-át fordíthatja a parancsnok saját felkészülésére (harccparancs kiadásáig) és az idő 2/3-át az alárendeltek felkészülésére kell szánnia.

elegendő idő, akkor a stratégiai képesség hiány áthidalására ideiglenes stratégiát kell alkotni, melyet azonnal meg lehet valósítani. Ennek a módszernek nagy hátránya, hogy párhuzamosan két stratégiai döntés megvalósítására kell forrásokat biztosítani: a rövid távú megoldásra a már meglévő képességeket kell lekötni, ugyanakkor jelentős pénzügyi áldozatokat kell hozni a hosszú távú megoldás elérésére is.

Ha a fenyegetés bekövetkezésének viszonylag határozottan megjósolható időpontja van (pl: népeségrobbanás, klímaváltozás, társadalom előregedése) akkor a hátraszámolás módszerét kell alkalmazni. Ennél a módszernél a fenyegetés várható bekövetkezésének idejére alakítják ki azokat a képességeket, amelyek annak elhárításához szükségesek. Előnye, hogy nem kell egyszerre két megoldásra forrásokat felhasználni, hátránya, hogy ha a fenyegetés a jelzettnél hamarabb következik be, akkor gyakorlatilag egy félig kész megoldással kell felvenni vele a küzdelmet.

Összkormányzati megközelítés és együttműködés

A helyzetértékelés utolsó lépése a valóra váltással kapcsolatos nemzetközi jogi, emberi jogi tényezők figyelembevételével kezdődik. A katonai stratégiának nagyon óvatosan kell tárgyalnia, hogy hogyan kívánják azt valóra váltani. Tisztázni kell, milyen nemzetközi egyezmények, megállapodások vonatkoznak adott tevékenységre. Gondoskodni kell arról, hogy bármilyen tevékenység a lehető legnagyobb legitimitációval és a nemzetközi közösség vagy az ENSZ felhatalmazásával történjen meg. Túl a nemzetközi jogi következményeken a műveleteknek mindig jól kommunikálhatónak kell lennie mind a hazai mind a nemzetközi közösség irányába, ezért a nemzeti fenntartásokat és az erő-alkalmazás szabályait (Rules of Engagement - RoE) úgy kell megállapítani, hogy az rokonszenvet ébresszen a művelet iránt.

Az összkormányzati gondolkodás természetes következménye annak, hogy a *katonai erő csak egy összetevője* a nemzet erejének. Az összkormányzati szemlélet lehetővé teszi a nemzeti stratégia összetevőinek, hogy az egyébként is nyilvánvaló egymásra hatásuk és szétválaszthatatlanságukon túl, koherens, szinergikus egészként hassanak a stratégia környezetre. Ez a szemlélet megköveteli azt, hogy a közreműködők rugalmasan lépjenek túl szervezeti kereteken és a katonáknál már régóta ismert és alkalmazott „*feladatközpontú*” megközelítéssel egybeolvassák tevékenységeiket és összhangban lépjenek fel.

A stratégiához fontos annak megértése, hogyan kell használni a hatalom teljes eszköztárát, diplomáciai, az információs, a katonai és a gazdasági eszközöket¹⁶⁵. A nemzeti erő eszközei a diplomáciai tevékenység, az információs, a katonai és a gazdasági eszközök. Miután nemzeti stratégiai döntés született a nemzet valamennyi információs forrásának támogatásával kell bevetni a teljes diplomáciai, katonai és gazdasági eszköztárat a cél elérése érdekében.

A stratégiát összhangba kell hozni a nem-kormányzati szervezetek célkitűzéseivel. Meg kell keresni azokat a partner szervezeteket, non-profit, jótékonyági és egyházi szervezeteket, amelyek adott régióban kapcsolatokkal rendelkeznek, van tapasztalatuk és elképzelésük adott térséggel kapcsolatban, és ha lehetséges, akkor stratégiai célkitűzéseket össze kell hangolni velük, ha ez nem lehetséges, akkor is igyekezni kell a lehető legnagyobb együttműködésre, hogy az erőfeszítések egymást erősítsék adott térségben.

A stratégia felülvizsgálata

Lényeges mozzanata bármely elkészített stratégiának az, hogy mielőtt az nyilvánosságra kerül, független szakértők egy csoportja megvizsgálhassa és észrevételeivel, kritikájával elősegíthesse hitelességét, érvényességét. Amerikai gyakorlatban már bevált és egy fajta tesztjét is jelenti a stratégiának, hogy a politikai élet ellentétes oldalán dolgozó szakértőket is bevonjanak az ilyen munkába.¹⁶⁶

A stratégiai koncepció elkészítését követően egy független és az addigi stratégiai fejlesztési munkában részt nem vevő csoport (ún: Red Team) megvizsgálja, hogy a stratégia alkalmas-e, megvalósítható-e és végül elfogadható-e. Az alkalmasság kritériuma az, hogy a stratégia célkitűzéseinek teljesülése valóban a NBS fő célkitűzéseit támogatják-e. A megvalósíthatóság feltétele pedig az, hogy a kijelölt források vajon valóban elegendőek lesznek-e a kitűzött célok eléréséhez, végül pedig a nemzet számára is világosan megérlik-e az elérésükre fordított áldozatot.

A végső döntést természetesen *a politikai vezetés hozza meg*, a nemzeti értékek és érdekek maximális figyelembevételével. A döntést követően a stratégia szövegezését is meg kell kezdeni úgy, hogy világos és egyértelműen kivehetőek legyenek a katonai célok (mit?), lehetőleg azok indoklása, hogy miért, hogyan

¹⁶⁵ A Szövetséges Műveleti Parancsnokság Átfogó Műveletek Tervezése Irányelvei úgy ismerteti a hatalom eszközeit, mint a katonai, politikai, gazdasági és civil eszközök.

¹⁶⁶ A demokrata Obama adminisztráció 2010-es Nemzeti Biztonsági Stratégiájának véleményezésére a köztudottan republikánus Collin Powel-t, a korábbi külügyminisztert és vezérkari főnököt is felkérték. Részletesen korábbi írásomban, „Az amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései”-ben fejtettem ki.

vezették le azokat a nemzeti értékekből és érdekekből. Tartalmaznia kell a célok az elérésének módszereit (hogyan?) és a módszerekre fordítható erőforrásokat (mivel?). A stratégiáknak nincs általános és egyértelmű formátuma, de amennyiben nem található meg mindhárom kérdésre válasz nem beszélhetünk teljes katonai stratégiáról. Nem utolsó szempont a stratégiákkal kapcsolatban az sem, hogy minden stratégia csak annyit ér, amennyit megvalósítanak belőle. A stratégia nem létezhet stratégiai fegyelem nélkül, stratégiai fegyelem nem létezhet következetes rendszeresség nélkül, amivel valóra váltják a stratégiát.

Az utolsó lépés a katonai stratégia és a tervezés közötti kapcsolat megteremtése.

A katonai tervezés számára az NKS jelenti a kiindulási alapot (mester-terv), mely alapján konkrét cselekvési változatokat készítenek el, majd összehasonlítják azok előnyeit és hátrányait, majd felkészülnek a helyzet különböző változataira és eshetőségi vagy vészhelyzeti terveket készítenek. Azok a tervek, melyeket az NKS figyelmen kívül hagyásával készítenek el, nem érnek célt, mert nem a stratégia célkitűzéseit támogatják, így nem a nemzet érdekeit szolgálják.

2.5. ÖSSZEGZÉS

Az értekezés I. fejezetében tisztáztam a stratégiaalkotás fogalmait, bemutattam stratégiák különféle szempontok szerinti csoportosítását. Az amerikai stratégia-fejlesztés módszerei szerteágazónak tűnnek, de egymással nem kerülnek ellentmondásba. A Lykke-féle stratégia fogalom könnyen illeszthető a Bartlett-féle modellbe, melynek további finomítását és részleteit látjuk viszont Lloyd, Yarger, Cunningham és az US Haditengerészeti Egyetem módszertanában.

A sorba nehezen illeszthető, de egyedi meglátásai, újszerű ötletei és hasznos következtetései miatt fontosnak találtam bemutatni a harcászati értékelés analógiájára elvégzett stratégiai értékelést is. Ez egy rendkívül praktikus módszer, melynek alapját a parancsnok harcászati szintű értékelése képezi, de egyaránt alkalmazható mind a politikai-stratégiai szinten, mind a műveleti szintű koncepciók kidolgozása során, de hasznos eszköz lehet előre nem látott válsághelyzetekkel kapcsolatos eshetőségi tervek kidolgozására is.

Az elkészített stratégiák hitelességét és a kormányokon átívelő végrehajthatóságát garantálja, ha a lehető legszélesebb konzultációkkal és összkormányzati együttműködéssel alakítják ki. A kritikus gondolkodás, az építő

bírálat ma már szerves része a fejlett stratégiai kultúráknak és az ún. „Red Teaming”¹⁶⁷ feladatok helyes módszereinek is egyre kiterjedtebb irodalma van.

A dolgozat első részének másik fontos megállapítása az, hogy a katonai komponens nem nézhet szembe egymaga a stratégiai kihívásokkal, veszélyekkel és fenyegetésekkel, hiszen a biztonság és a nemzeti erő összetevői közül a katonai elem csak az egyik alkalmas eszköz a válságok mélyben rejlő okainak megoldására. Az összkormányzati szemlélet az, ami a nemzeti erő valamennyi összetevője között összhangot megteremti, és eléri azt, hogy a katonai erőfeszítések ne vesszenek kárba.¹⁶⁸ Csak a kellő komolysággal, módszerességgel és mélységgel kidolgozott NKS teremti meg a kapcsolatot a nemzet érdekei, céljai és a katonai tervezés között.

Kutatásaim kezdetén azt feltételeztem, hogy a katonai stratégiák kidolgozásának ebben a fejezetben bemutatott módszereihez hasonló elméleteket fogok találni a doktrínák fejlesztésének helyes módszereiről is. Ilyen mélységű és konzisztens irodalom azonban csak a NATO Átalakítási Parancsnokságának (ACT) és alárendeltjeinek hivatalos, szolgálati dokumentumrendszerében állt rendelkezésre a doktrínákkal kapcsolatban. A doktrínák a stratégiáktól eltérő forrásokból táplálkoznak és eltérő módon, sokkal formalizáltabban készülnek el.

¹⁶⁷ A „Red Team” feladatoknak kiterjedt hagyománya van az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban. A Red Team feladata eredetileg az volt, hogy bármely stratégiai elképzelés, terv, koncepció gyenge pontjait, hibáit megtalálja, rámutasson a problémákra, és ezzel lehetővé tegye a kijavítását. A Red Team feladatokat ma már a stratégiai szint mellett műveleti szinten is végzik és ezen a módon tesztelnek műveleti koncepciókat, mielőtt jóváhagyást kapnának. (forrás: Red Teaming Guide)

¹⁶⁸ LYKKE: A methode for developing a military strategy, p.11.

3. A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS FORRÁSAI

3.1. TAPASZTALATFELDOLGOZÁS

*„... a gyakorlati tudományban sem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növeszteni, hanem ügyelni kell arra, hogy közel tartsuk őket ..., a tapasztalathoz.”
(Clausewitz)*

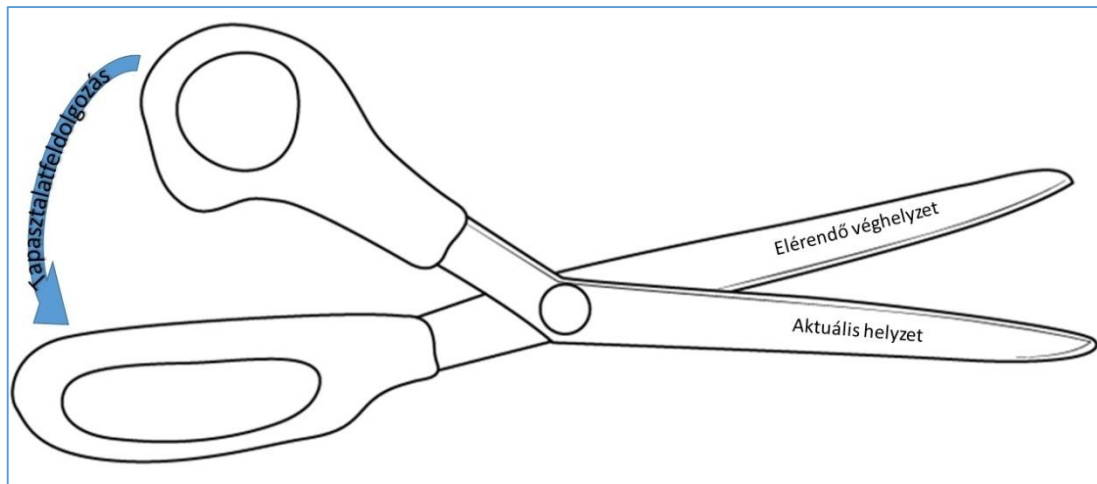
A doktrínákban foglalt alapelvek nem deduktív következtetésekből fakadnak, hanem induktív módon a háború, a harc jelenségeinek megfigyeléséből származnak. A doktrínafejlésnek ezért

legfontosabb kiinduló pontja a tapasztalatfeldolgozó rendszer és a hadtörténelem. A tapasztalatfeldolgozás kapcsolata a doktrínafejléssel garanciát biztosít arra, hogy a doktrínák bizonyítékokon alapuljanak és ne személyes véleményeken.

A katonai szervezetek sikeres működésének feltétele az alkalmazkodás a 21. század kihívásaihoz, a dinamikusan változó környezethez, a tökéletesítésre való folyamatos törekvés. A műveletekkel összefüggő tapasztalatok elemzése az egyik alapvető eszköze a haderő hatékonyságának növeléséhez. A tapasztalatfeldolgozás¹⁶⁹ (TAFE) rendszere az egységes módszertannal és a feldolgozott tapasztalatok megosztásával egy olyan eszköz a parancsnokok kezében, amely elősegíti a feladatok előkészítése és végrehajtása során feltárt hiányosságok kiküszöbölését, megszüntetését. A rendszer segítségével csökkenthető, illetve minimalizálható a hibák újbóli elkövetésének lehetősége illetve a már megszerzett tapasztalatok rögzítését, bevezetését, megosztását és továbbfejlesztését is támogatja.

A tapasztalatfeldolgozás célja, hogy a parancsnok elképzelései (az elmélet) és az eredmények (gyakorlat) közötti különbség okait feltárja és igyekezzen azt minél kisebbre csökkenteni. A tapasztalatfeldolgozásban a parancsnok szándékai, az elérendő véghelyzet és a megvalósult eredmények, az aktuális helyzet közötti különbséget TAFE ollónak hívják.

¹⁶⁹ A belső szabályozókban „*tapasztalat-feldolgozás*” írásmóddal terjedt el, de a magyar nyelv helyesírási szabályzata (94.-95. pont) és a Katonai Helyesírási Szótár, valamint a Katonai Terminológiai Értelmező Szótár szerint is egybe írandó: „*tapasztalatfeldolgozás*”. Továbbiakban ezzel a helyesírással használom.

12. ábra Tapasztalatfeldolgozó olló (forrás: szerző)

Az olló szárai közötti eltérés a rendszer nem megfelelő működését és a kudarc mértékét jelzi. Csekély eltérés esetén a tapasztalatfeldolgozás rendszere csak apró javításokra, módszertani kiigazításokra törekszik, de ha jelentős különbség mutatkozik az a haderő alapvető problémáira mutat rá a szabályozókban és a doktrínákban, a szervezetben, a kiképzésben vagy egyéb területen. A tapasztalatfeldolgozás célja és rendeltetése, hogy feltárja ezeket a hiányosságokat, zárja a TAFE olló szarait és elősegítse a haderő céljainak megvalósulását.

3.1.1. ALAPFOGALMAK

A **tapasztalatfeldolgozás** a katonai tevékenységekből származó megfigyelések kezelésére és *bevezetett tapasztalattá vagy legjobb gyakorlattá*¹⁷⁰ minősítésére és elérhetővé tételére vonatkozó eljárás.¹⁷¹

A megfigyelés¹⁷² jelenti a kiindulópontot a tapasztalatfeldolgozás folyamatához. Egy cselekmény, esemény vagy téma észlelése alapján a megfigyelést végző személy **megfigyelést** tesz, ha észrevétele szerint mások számára hasznos gyakorlatot tapasztalt, egy probléma elhárításának konstruktív, előremutató megoldását figyelte meg akkor vagy javasolja elfogadott tapasztalatként történő bevezetését és széleskörű elterjesztését. Ha éppen ellenkezőleg, egy negatív példát figyelt meg, ahol a problémának nem találtak megfelelő megoldását, akkor javító folyamatot

¹⁷⁰ Korábbi terminológia szerint „bevált gyakorlat” volt a megnevezése, de a Terminológiai harmonizációs Testület a Tapasztalatfeldolgozó Osztály kezdeményezésére megváltoztatta az angol „best practice” kifejezést jobban visszaadó „legjobb gyakorlat”-ra.

¹⁷¹ Integrált Terminológiai Adatbázis (ITAB)

¹⁷² A megfigyelések formája lehet feladatáró jelentés vagy összesített előzetes megfigyelés.

kezdeményez. A megfigyelések legértékesebb forrása a (harc-)feladat vagy kiképzési feladatok után tartott feladatzáró megbeszélések, amelyek a feladatba bevont valamennyi személy közreműködésével készül és elsődleges forrása a tapasztalatoknak. A **feladatzáró megbeszélés** olyan beszélgetés, melyben nyitott kérdések segítségével a feladatba bevont személyi állomány őszintén elmondja és feltárja a doktrinális, szervezeti, kiképzési vagy vezetési okokat, amelyek a TAFE olló szárainak szétnyílását eredményezték, vagyis az elérendő véghelyzet és az aktuális helyzet eltérését.

A megfigyelések lehetnek elfogadott tapasztalatok, részleges vagy teljes értékű megfigyelések, esetleg visszautalt megfigyelések. Az **elfogadott tapasztalatok**, amint korábban már említettem olyan mások számára is hasznosítható gyakorlatból adódnak, melyet nem szükséges javítani, de széles körben még nem ismert, ezért népszerűsíteni kell, el kell terjeszteni a teljes haderőben. A **részleges megfigyelés** nem tartalmaz elegendő részletet, hogy a tapasztaltfeldolgozás rendszere feldolgozza, ezért további adatgyűjtést igényel. A **visszautalt megfigyelés** egyáltalán nem alkalmas a tapasztaltfeldolgozás rendszer számára bevitelre, nem felel meg a beviteli kritériumoknak, míg a **teljes értékű megfigyelés** elegendő adatot tartalmaz a további elemzés végrehajtásához.¹⁷³

Az **azonosított tapasztalat** egy fajta köztes terméke a tapasztaltfeldolgozásnak, mely egy elemzett és értékelt tapasztalaton (pozitív vagy negatív) alapuló javaslat, amelyből más szervezetek is tanulhatnak annak érdekében, hogy fejlesszék teljesítményüket egy adott feladat végrehajtása vagy cél elérése érdekében. A folyamat, mely elvezet a legjobb gyakorlathoz vagy bevezetett tapasztalathoz a **javító folyamat**, mely a témafelelős által végrehajtott feladatok összessége, amelynek célja az azonosított tapasztalatban megfogalmazott probléma kijavítása, illetve a legjobb gyakorlat alkalmazásának elősegítése.¹⁷⁴

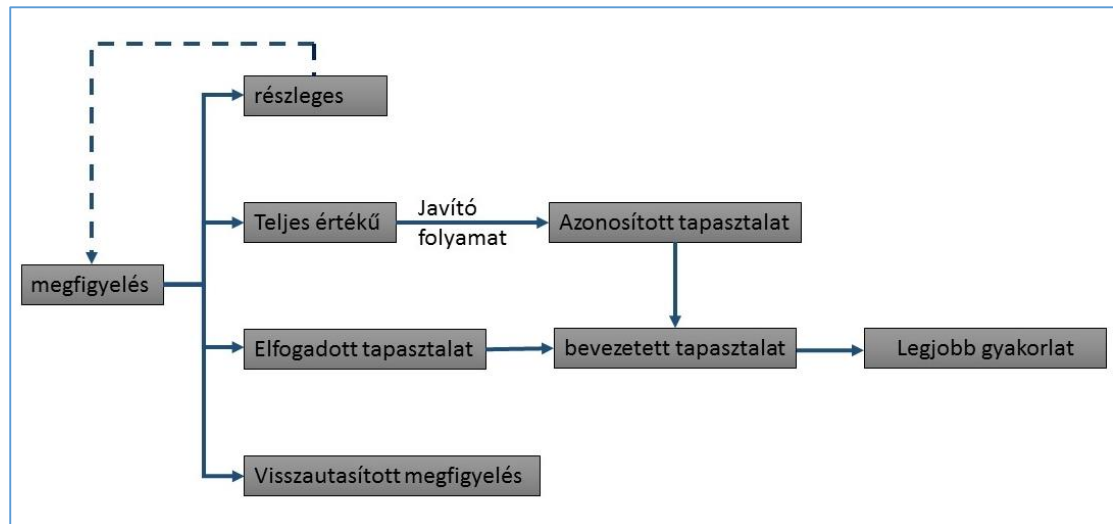
Ebben az értelemben a **bevezetett tapasztalat**, a javító tevékenység végrehajtásából származó eredmények összessége, melyek pozitív, mérhető változást eredményeztek az egyén tevékenységében vagy a szervezet működésében, teljesítményében, amelyet a tapasztalatból való tanulás eredményezett.¹⁷⁵ A **legjobb**

¹⁷³ Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv, pp. 14-15.

¹⁷⁴ ITAB

¹⁷⁵ ITAB a Lessons Learned Handbook alapján.

gyakorlat (korábbi terminológia¹⁷⁶ szerint bevált gyakorlat) pedig egy olyan technika, folyamat vagy módszer, amely hozzájárul egy szervezet teljesítményének fejlesztéséhez, és amelyet legjobb módszerként azonosítottak egy bizonyos területen más jó gyakorlatokhoz képest. A legjobb gyakorlat legyen hozzáférhető, megismételhető és azonnal felhasználható.¹⁷⁷

13. ábra A tapasztalatfeldolgozás eredménye és köztes eredményei (forrás: *Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv alapján a szerző*)

3.1.2. TÖRTÉNELMI PÉLDA A MAGYAR TAPASZTALATFELDOLGOZÁSRA

A tapasztalatok gyűjtése és módszeres feldolgozásának különösen nagy jelentősége van, műveleti környezetben, akkor, amikor a tapasztalatokért emberélettel kell fizetni. Ennek a gondolatnak egy korai megfogalmazása Major Jenő vezérőrnagyhoz¹⁷⁸ fűződik, aki az 1941-es hadjárat tapasztalatait dolgozta fel.¹⁷⁹

Major vezérőrnagy szerint „A tapasztalat gyűjtés célja azok kiértékelése, támpontok, követendő irányok keresése a jövőre nézve.”¹⁸⁰ Különösen fontosnak és példaértékűnek lehet nevezni, hogy a vezérőrnagy saját tevékenységére nézve is

¹⁷⁶ A terminológiát a Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiegészítő Parancsnokság Tapasztalat-feldolgozó Osztályának kerzdeményezésére 2017-ben változtatták meg.

¹⁷⁷ ITAB a Bi-SC Directive 080-006 Lessons Learned alapján.

¹⁷⁸ Major Jenő (1891–1972) katonatiszt, vezérezredes. Fialat tisztként a tiroli császárvadász ezredben szolgál az 1. világháborúban végig frontszolgálatban a 11. tábori vadászászlóalj tisztje, többször megsebesül, a 2. világháborúban az 1. gépkocsizó dandár, majd I. páncélos hadtest, majd a 2. hadsereg parancsnoka.

¹⁷⁹ BONHARDT Attila: Major Jenő vezérőrnagy jelentése a M. kir. Gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratának tapasztalatairól.

¹⁸⁰ Idézi: LISZNYAI Lajos: Hadtörténelmi tapasztalatok feldolgozása és alkalmazása a Magyar királyi Honvédségben 1939-1941 között, In. Aetas, 26. évf., 1. sz., 2011., http://epa.oszk.hu/00800/00861/00052/pdf/aetas_2011-01_044-055.pdf, letöltés: 2018. március 16., p. 45.

kritikát fogalmaz meg jelentésében, rámutat saját tévedéseire is, noha a sem a korabeli sem a jelenlegi magyar, katonai-szervezeti kultúra nem bátorítja az ilyen őszinte szembenézést a hiányosságokkal. A mellékletet Lisznyai Lajos hivatkozott írása alapján a TAFE „Megfigyelési Kisokos”¹⁸¹ felhasználásával, készítettem el. A vezérőrnagy megfigyeléseit a modern tapasztalatfeldolgozás kérdésrendje szerint csoportosítottam.

Doktrínák, szabályozók. A jelentés megállapítja, hogy a Szovjetunió elleni háború első időszakában a vezető szervek nem minden esetben voltak tisztában a gép- és harcjárművek gyakorlati üzemanyag fogyasztásával vagy a gyalog seregtestek tényleges menetteljesítményével sem. Ez közvetetten a szükséges tábori szabályzatok irányába megfogalmazott kritika, de az elégtelen vagy hiányzó szabályozókat pótolhatta volna a parancsnokok talpraesettsége és problémamegoldó képessége. Sajnos a vezetés és irányítás problémáihoz tartozott az önállóság, mint követelmény, pontosabban annak hiánya minden alacsonyabb szintű parancsnok részéről. Emlékeztetek rá, hogy a korabeli német szövetségeseknél már abban az időben is széleskörűen elterjedt vezetési szemlélet és egyben elvárás is volt, a küldetésorientált vezetés¹⁸², melynek szellemében minden tiszt kezdeményezően lépett fel és hatáskörében minden lehetséges akadályt leküzdve teljesítette a feladatot, előljárói intézkedések bevárása nélkül is. Érdekes, hogy a magyar hadvezetés nem ismerte fel a németek vezetési rendjének jelentőségét, előnyeit és nem vette át, nem vezette be a korabeli magyar hadseregben, szabályozókban.

Haditechnikai anyagok, eszközök és szervezeti felépítés, interoperabilitás. A Gyorshadtest alkalmazásának másik fontos tapasztalata a különböző menetteljesítményű és sebességű fegyvernemek összevonása a leglassúbb jármű szintjére csökkentette az egész hadtest menetteljesítményét. A különböző menetteljesítményű alegységek tevékenységének megszervezése és harcban történő alkalmazása is nagy problémát jelentett. Ha a gépkocsizó dandárok létrehozta egy erős páncélosokkal megerősített felderítő élt és zömöt, akkor már nem minden esetben maradt elegendő megfelelő tüzérvél, mozgékonyssággal és terepjáró képességgel rendelkező jármű, az oldalbiztosítás feladatainak ellátására. A fegyverzeti eszközök nem megfelelő mennyisége és minősége szintén problémát jelentett. Major vezérőrnagy jelentése szerint menet közben minden zászlóaljzat meg

¹⁸¹ A TAFE „Megfigyelési Kisokos”-t 2015-ben a Közös Akarat feladat

¹⁸² Németül: „Auftragstaktik”.

kellett erősíteni egy-egy üteggel, így a dandárparancsnoknak már csak egy üteg állt közvetlen alárendeltségében. Váratlan találkozóharc kialakulása esetén a tüzérség át-alárendelésének megszüntetése és visszacsoportosítása a sok időt vett igénybe, ráadásul a zászlóaljknál sem maradt megfelelő mennyiségű tüzéreszköz, mert 1941-ben a gépkocsizó és lovasdandárok zászlóaljainál mindössze 2-4 darab 81 mm-es aknavető volt hadrendben. Ez sem mennyiségben, sem minőségben nem volt képes biztosítani azt a tüztámogatást az önállóan védekező vagy támadó gyalog zászlóaljak számára. Páncéltörő eszközök terén szintén minőségi és mennyiségi hiányosságokkal szembesült a hadtest. Major tábornok szerint a páncélelhárítást megszervezni seregtesten belül nem lehet. A páncéltörő célra rendszeresített vagy alkalmazott fegyverek különböző löszereket, pótalkatrészeket használtak. Ez a logisztikai rendszert is már-már megoldhatatlan feladat elé állította. Major véleménye szerint tehát a legfőbb gond, a kevés és korszerűtlen haditechnikai eszköz, majd a gyengén felszerelt hadsereg elégtelen eszközeinek szétaprózása, nem megfelelő szervezeti rendjük kialakítása, végül pedig az eszközök kompatibilitásának, vagyis az interoperabilitás egyik összetevőjének hiánya. A korabeli hadsereg nem csak német szövetségeseivel, de még saját magával is nehezen tudott együttműködni.

Vezetés, irányítás. Az általa készített tapasztalatfeldolgozó jelentés alaposan vizsgálja a gyorshadtest alkalmazását a felkészüléstől az eredeti helyzet visszaállításáig. Major vezérőrnagy elismeri, hogy a hadtestnél felmerült hiányosságok és hibák fő oka minden szintű vezető szervnél a csapattapasztalat és a gyakorlat nem elegendő mennyisége vagy teljes hiánya. Ezzel a tapasztalatfeldolgozás kérdésrendjéből kiemeli, és első helyre teszi a vezetés és irányítás kérdését és azt, hogy az mennyire károsan érintette a gyenge vezetés a hadtest műveleti képességeit. A vezetés és irányítás szempontjából megállapítható, hogy a tisztai kar gyakorlati felkészültségében komoly hiányosságok mutatkoztak.

Kiképzés. A nagyobb hadgyakorlatok, valamint a kötelék éles lögyakorlatok hiánya folytán mindent csak elméletben, papíron hajtottak végre olyan csapatokkal, olyan felszereléssel, melyek az adott időszakban valójában nem álltak rendelkezésre. A feladatközpontú vagy küldetésorientált vezetésszemlélet német minta alapján történő átvétele nem történt meg a honvédségben. Névlegesen, tanulmányok,

szabályzatok révén kísérletet tettek a meghonosítására. Sokkal gyakoribb volt az alárendeltek parancsközpontú vezetése.¹⁸³

A jelentés nem tér ki rá, de a fentiekből következik, hogy a harcoló állomány kiválasztása, hadrafoghatósága (személyügy), a legénység kiképzése valamint a német szövetségesekkel történő együttműködési képesség területén is súlyos problémák adódtak.

Major vezérőrnagy anélkül, hogy ismerte volna a tapasztalatfeldolgozás rendszerét és módszertanát gyakorlatilag a ma létező tapasztalatfeldolgozás kérdésrendnek megfelelően tökéletesen megfigyelte, kifejtette tapasztalatait a keleti fronton és következtetéseivel megvalósítható javaslatokat tett a Magyar Királyi Honvédség képességfejlesztésére. Sajnos a történelemből tudjuk, hogy javaslatait, következtetéseit a stratégiai vezetés objektív és szubjektív okok miatt nem fogadta meg. A tapasztalatfeldolgozás rendszerének hiánya miatt ez a megfigyelés önmagában nem volt elegendő, hogy hatást gyakoroljon a magyar képességfejlesztés teljes spektrumára.

3.1.3.A TAPASZTALATFELDOLGOZÁS MŰKÖDÉSÉNEK SZABÁLYAI

A tapasztalatfeldolgozás egységes rendben, meghatározott módszertani és eljárási szabályok alapján, központi adatbázis használatával működik. A tapasztalatfeldolgozás nem csak a megfigyelt, feltárt hiányosságokra összpontosít, hanem feldolgozza a sikeresen végrehajtott műveletek tapasztalatait is. A rendszer működésének alapelvei és követelményei.¹⁸⁴:

Hozzáférhetőség és őszinteség. A tapasztalatok feldolgozásával foglalkozó vagy kijelölt szervezet az azonosított tapasztalatokat ismerteti és megosztja, terjeszti, hogy az érintettek magyarázattal láthassák el, illetve véleményüket, javaslataikat hozzáfűzhessék. A tapasztalatfeldolgozásnak nem csak dinamikusnak és szakszerűnek kell lennie, de a felhasználók szempontjából folyamatosan hozzáférhetőnek kell lennie, hogy az eredményei pozitívak, időszerűek és előremutatók legyenek. A tapasztalatfeldolgozás során ismertté vált tények nem képezhetik alapját semmiféle felelősség megállapításának vagy fegyelmi felelősségre vonásnak. Nem célja a rendszernek sem személyi vagy szervezeti értékelés, minősítés. A rendszer arra épít, hogy a katonák saját maguk és a haderő érdekében

¹⁸³ LISZNYAI: Hadtörténelmi tapasztalatok. pp. 54-55.

¹⁸⁴ Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv, pp. 16-19.

őszintén mondják el tapasztalataikat és nem titkolják hibáikat, fogyatékságaikat. Ha a rendszer működése során ez az alapvető bizalom megrendül, mert a parancsnokok alárendeltjeik ellen fordítják a megismert tényeket, akkor a katonák nem fogják tényleges tapasztalataikat megosztani, hanem szépíteni fognak a beszámolóik során, elkerülik a hibák feltárását és ezért okai is rejtve maradnak, ezért a rendszerbe lesz kódolva a hiba megisméltése. A rendszer hosszabb távon életképtelenné válik.¹⁸⁵

Egységes vezetés. Az azonosított tapasztalatoknak illeszkedniük kell a hadsereg feladatrendszerébe, valóságos problémáiba, aktuális kihívásai közé. A javaslatoknak végrehajthatónak és gyakorlatiasnak kell lenniük, ezért a tapasztalatfeldolgozást minden esetben a parancsnok (vezető) rendeli el és felügyeli. A rendszernek mindig a parancsnok szándékai szerint kell működni, azokat a célokat kell szolgálnia, melyet a szervezet elé tűztek. A parancsnok által kijelölt felelős működteti a rendszert, figyelemmel kíséri a feltárt hiányosságok kiküszöbölésére irányuló javító folyamatot.

Doktrinális alapok. A tapasztalatfeldolgozás rendszer minden esetben az érvényben lévő doktrínák, szabályzatok, utasítások elvein és előírásain alapul. Azt kell vizsgálnia, hogy a megfigyelt esemény, jelenség, hiba, azaz azonosított tapasztalat az érvényes szabályozáshoz képest hogyan helyezkedik el. Ha a tapasztalat a kívül esik a szabályzórendszeren, vagy egyenesen ellentmond neki, akkor a tapasztalatfeldolgozás során azonosított bevált gyakorlatot fel kell használni az új doktrínák, szabályzatok és szabályzók készítésekor, valamint a meglévők módosítására és kiegészítésére is fel kell használni. Amennyiben a feltárt probléma nem a doktrinális alapok hiányosságait mutatja, magyaráz a végrehajtás a doktrínák figyelmen kívül hagyása miatt keletkezett, akkor folytatni kell, hogy a vizsgálatot, mely a kiképzési vagy vezetési hiányosság eredményezte a jelenséget vagy hibát.

Alaposság. A tapasztalatfeldolgozás minden szakaszában konzultálni kell az érintett szervezetekkel, szakértőkkel annak érdekében, hogy a javító folyamatra mindenki által elfogadott, szakmailag megalapozott és kidolgozott cselekvési változatok készüljenek és kerüljenek a parancsnokhoz jóváhagyásra. A tapasztalatfeldolgozás alaposan megvizsgált tényeken, objektív elemzési

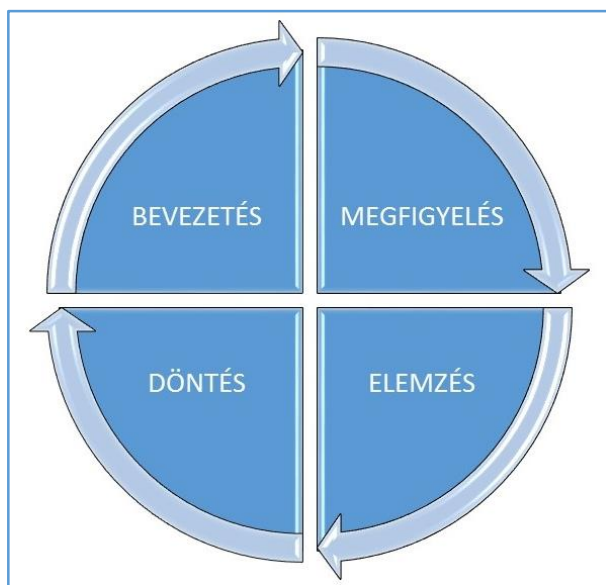
¹⁸⁵ TÓTH László, ezredes: Tapasztalatfeldolgozás a parancsnoki munkában, Honvédségi Szemle, 2017/5., p. 69.

módszereken alapszik, azért, hogy a legcélszerűbb javító folyamat végrehajtásával kialakítható legyen egy fejlettebb gyakorlati módszer, eljárás, szabályzás.

3.1.4. A TAPASZTALATFELDOLGOZÁS FOLYAMATA

A tapasztalatfeldolgozás a megfigyelés bevitelével kezdődik és a bevezetett tapasztalat jóváhagyásáig tart, a *megfigyelés, elemzés és értékelés, döntés-előkészítés és jóváhagyás*, valamint *bevezetés* szakaszból épül fel. Tapasztalatfeldolgozás harcászati, hadműveleti és stratégiai szinten folyhat, a szintnek megfelelő területeken és irányokban. A különböző szintek a központi tapasztalat-adatbázis (KTA) segítségével cserélnek információt, és abban rögzítik a parancsnoki döntés-előkészítéssel, feladatszabással és jóváhagyással kapcsolatos adatokat is.¹⁸⁶

Megfigyelés. Megfigyelések származhatnak kijelölt- és spontán megfigyelőktől¹⁸⁷ és/vagy a katonai szervezetek tapasztalatfeldolgozást végző állományától. A megfigyeléseket a felhasználhatóság szempontjából minősíteni, és a

14. ábra TAFE folyamata (forrás: szerző)

feldolgozhatóság céljából kategorizálni (teljes értékű, részleges, stb.) kell. A megfigyelések kritériumai: alkalmazhatóság, értékesség, teljesség és érthetőség. A megfigyeléssel szemben támasztott és gyakran félreértett kritérium az alkalmazhatóság, vagyis az, hogy a megfigyelő egy objektív és rendszer szintű problémára hívja fel a figyelmet. Az egész tapasztalatfeldolgozási folyamatot eltérítheti, ha a megfigyelő szubjektív panaszát ismerteti, vagy egy nyilvánvalóan egyedi esetet tár fel, ami csak egy közös hibából, félreértésből vagy figyelmetlenségből fakad¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv, pp. 35-55.

¹⁸⁷ A tevékenységek végrehajtásába bevont állomány véleményének artikulálását szolgálja a feladatzáró megbeszélés, mint a legelterjedtebb fórum.

¹⁸⁸ A MH Központi Tapasztalat-adatbázis hat legjobb (bevált) gyakorlatról tartalmaz rekordot. Az altisztavatással kapcsolatos legjobb gyakorlat között szerepel egy, ami a sajtópáholy helyének

A megfigyelés értékessége abból fakad, hogy jelentős, nagy hatású (stratégiai), gyakran megismétlődő, a haderő működésébe belekódolt hibás működésre mutat rá, amelyet a rendszer folyamatainak, eljárásrendjének megváltoztatásával korrigálni lehet. A megfigyelés teljességét az biztosítja, ha a megfigyelő elegendő részletet tár fel és rámutat a probléma **doktrinális**, szervezeti, kiképzési, anyagi, vezetési, személyügyi, intézményi és interoperabilitási¹⁸⁹ (**doctrine**, organisation, training, material, leadership, personnel, facilities and interoperability, DOTMLPFI) aspektusaira. Dolgozatom szempontjából a doktrinális részletek nyilván kiemelkedő jelentőséggel bírnak, de a problémák komplexitása miatt csakis a DOTMLPFI összefüggésben szabad vizsgálni a folyamatot.

Elemzés. Az elemzés lehet a tapasztaltfeldolgozás folyamatában alkalmazott egyszerűsített és speciális elemzés. Egyszerűsített elemzést a tapasztaltfeldolgozó állomány hajt végre a rendszerbe bevitt megfigyelések minősítésére, a megfigyelések, azonosított- és bevezetett tapasztalatok közötti trendek felfedésére, illetve a javító folyamat eredményének vizsgálatára. Egyszerűsített elemzést követően eldől, az egyes megfigyelések sorsa. A részleges megfigyelés visszakerül a tapasztaltfeldolgozási folyamat első lépésbe a megfigyelésbe, a teljes értékű megfigyelés a döntés, az elfogadott tapasztalat a bevezetésbe, a visszautasított megfigyelés pedig kikerül a ciklusból.

Speciális elemzés bármelyik katonai szervezet parancsnoka (vezetője) által jóváhagyott elemzési követelmény alapján lefolytatható, melyet az elemzési követelményt jóváhagyó parancsnok (vezető) szervezetéből kijelölt témaelemző csoport hajt végre. A speciális elemzés lefolytatásához szükség esetén külső szakértők is felkérhetők. A speciális elemzés kiterjed a DOTMLPFI teljes spektrumára és végeredménye a javító folyamatra kidolgozott cselekvési változatok, javaslat a témafelelősre és a javító folyamat befejezési határidejére, amennyiben a javító folyamat kidolgozása az adott szint hatáskörét meghaladja, akkor a magasabb szintre történő felterjesztés is. Írásom szempontjából releváns doktrinális hiányosságokat a speciális elemzés mutatja ki.

kiválasztására vonatkozik, vagyis arra, hogy ne a nappal szemben helyezték el a páholyt, mert a kamerák nem rögzítenek megfelelő minőségű képet az eseményről a rossz fényviszonyok miatt. Nyilvánvaló, hogy egyszerű figyelmetlenségről, emberi hibáról van szó és nem valóságos tapasztalatról.

¹⁸⁹ A magyar tapasztaltfeldolgozó rendszerben a DSZHKVÁLE rövidítés terjedt el: **doktrinák**, szabályozók, **szervezet**, **kiképzés**, **haditechnikai anyagok**, **eszközök**, **vezetés**, **irányítás**, **személyi állomány**, **létesítmények**, **együtműködési képesség**. (forrás: Megfigyelési kisokos, a Közös Akarat feladatba bevont állomány részére kiosztott tapasztaltfeldolgozó kártya.)

Az elemzés nem éri be azzal, hogy csak adminisztrálja a kérdéses problémákat vagy beérje azok rövid távú megoldásával, hanem feltárja annak mélyebb okait és meg kell előznie azt, hogy a jövőben megismétlődjön a jelenség. Dolgozatom témája miatt kizárólag az elemzés doktrinális aspektusát és annak felgombolyítását vizsgálom meg.

Az elemzés megvizsgálja, hogy a hatályban lévő doktrínák (vagy szabályzók) érintik-e az adott megfigyelés tárgyát. Meg kell határozni milyen (pl: összhaderőnemi, haderőnemi vagy alacsonyabb szintű) doktrína vonatkozik adott területre, vagy létezik-e még alacsonyabb szintű szabályozás (pl: harcászati- vagy törzsszolgálati szabályzat, harceljárás,¹⁹⁰ hatályos műveleti eljárás.¹⁹¹ Érvényesítették-e a megfigyelt cselekmény során ezeket vagy éppen ezek figyelmen kívül hagyása eredményezte a problémát? A hatályos doktrínák (vagy egyéb szabályozók) érvényesítése megelőzte volna a megfigyelt eseményt vagy csökkentette volna hatását? Ha van vonatkozó doktrína, melyet nem alkalmaztak akkor nyilván nem a doktrinális tartományban kell keresni a javító folyamat megoldását, hanem szervezeti, vezetési vagy kiképzési területen. Ha a létező doktrína alkalmazása vezetett a megfigyelt esemény kudarcához, akkor a javaslat a doktrína megváltoztatása, átírása, az új műveleti tapasztalatok beledolgozása lesz, ha nincs vonatkozó doktrinális irodalom, akkor viszont a javaslat a doktrinális igény megfogalmazása lehet.¹⁹²

Döntés-előkészítés. A döntés-előkészítés és jóváhagyás szakaszában a tapasztalatfeldolgozást végző katonai szervezet parancsnoka (vezetője) jóváhagyja a javító folyamatra – a tapasztalatfeldolgozó állomány által – kidolgozott cselekvési változatok egyikét. A szakasz kimeneti információi az azonosított tapasztalatban megfogalmazott probléma kiküszöbölésére kidolgozott jóváhagyott javító folyamat, témafelelős, együttműködő és határidő, melyek végrehajtási tervben kerülhetnek rögzítésre.

Témafelelősnek a tapasztalatfeldolgozás műveleti szintjeibe sorolt, hatás- és jogkörrel rendelkező szervezet jelölhető ki. Ha a felfedett probléma oka doktrinális hiány, akkor annak megoldása, vagyis a javító folyamat, egy az illetékes témafelelős számára felterjesztett doktrínafejlesztési kezdeményezés, mely nem kizárólag

¹⁹⁰ Tactics, techniques and Procedures, TTP

¹⁹¹ Standing Operating Procedure, SOP

¹⁹² Joint Analysis Handbook, p. 60.

egyetlen doktrínára vonatkozik, hanem a kapcsolódó, és ezért szintén módosításra szoruló egyéb doktrínákat is megnevezi.

Bevezetés. Ebben a szakaszban a javító folyamat megvalósítása, eredményességének tesztelése történik. A javító folyamat eredményéről készült jelentés alapján a javító folyamatot elrendelő parancsnok a saját hatáskörében dönt az azonosított tapasztalat bevezetett tapasztalattá minősítéséről és annak doktrínában (szabályzóban) történő rögzítéséről. A bevezetett tapasztalatot minden esetben fel kell terjeszteni a magasabb szinten tapasztalatfeldolgozást végző szervezethez, hogy további feldolgozást követően az szélesebb körben is bevezetett tapasztalattá minősülhessen. Ha a bevezetett tapasztalat valós életben történő helyes működését több alárendelt katonai egység is pozitívan igazolta vissza, akkor a bevezetett tapasztalat minősítését végrehajtó parancsnok (vezető) javaslatára a hatáskörrel rendelkező parancsnok (vezető) dönthet annak legjobb (bevált) gyakorlattá történő minősítéséről, és a kapcsolódó doktrína (szabályzó, szabályzat) módosításáról, illetve kiegészítéséről.

3.1.5.A TAPASZTALATFELDOLGOZÁS RENDSZERÉNEK GYAKORLATI MŰKÖDÉSE KIKÉPZÉSI ÉS MŰVELETI KÖRNYEZETBEN

Magyar tapasztalatfeldolgozási rendszer elvi felépítése és működése a NATO előírásokon alapszik, de teljes hatékonyságát még nem érte el. A NATO tapasztalatfeldolgozási folyamatának egyetlen részletét emelem ki, hogy rámutassak arra, hogy a doktrínafejlesztés alapvető forrása: a gyakorlat, a való élet.

A kiképzési és műveleti tapasztalatok feldolgozása között nincs elvi különbség, de a tapasztalatfeldolgozás rendszerének működtetése a kiképzés során nagyobb jelentőséggel bír, mert az itt elkövetett hibákért nem kell drága árat fizetni, nincsenek veszteségek és sokkal pontosabban figyelhető meg az esemény, jobban dokumentálható, elemezhető és korrigálható. Például a NATO Összhaderőnemi Hadviselési Központ (Joint Warfare Centre, JWC) és az Összhaderőnemi Kiképző Központ (Joint Force Training Centre) kifejezetten olyan kollektív kiképzésre szakosodott intézmények, amelyek tevékenységük során kiképzési tapasztalatokkal, visszacsatolással támogatják a tapasztalatfeldolgozást, a koncepciófejlesztés és kísérleteket, ezen keresztül az egész transzformációt és haderőfejlesztést.¹⁹³ A

¹⁹³ Bi-SC 075-003, Collective Training and Exercise Directive, 2014. december 11. p. 26.

műveleti környezet nem teszi lehetővé az események olyan pontos megfigyelését, a résztvevők közreműködése is nehéz, hiszen egy feszített tempójú, többnemzeti művelet után a különböző anyanyelvű résztvevők visszatérnek saját táboraikba vagy újabb bevetésre indulnak¹⁹⁴.

Valamennyi gyakorlat célja a közvetlen kiképzési célokon túl az, hogy a gyakorlat megfigyelésével olyan értékes tapasztalatok és tanulságok keletkezzenek, melyek a NATO műveleti képességeinek javításához járulnak hozzá.¹⁹⁵ A haderő – a kiképzési rendezvényekből való intézményesített tanulás leghatékonyabb elősegítését biztosító módszer- és eszközként –következetesen alkalmazza a gyakorlatot követő jelentés¹⁹⁶ gyakorlatát. Ez a gyakorlat eredményeit összegző jelentés tartalmazza a megfigyelők jelentéseit, értékeléseit, észrevételeit a gyakorlaton résztvevők saját véleményét, a feladatzáró megbeszélések konklúzióit, az azonosított tapasztalatokat. A jelentések nem csak rámutatnak a tanulságokra, de egyben javaslatot tesznek a javítási folyamatra is, ha a gyakorlatot irányító parancsnokság szintjén nincs lehetőség a javításra. A jelentés az intézményesített tanulás eszköze. Tartalmazza mindazt, amit a gyakorlatba bevont csapatok végrehajtottak: mi ment jól és rosszul, milyen változtatási javaslatokat dolgoztak ki a doktrína, a felszerelés, az eljárások és a szabványok megváltoztatására vonatkozóan. Az információk rendelkezésre bocsátásával, a haderő egésze számára elérhetővé tételével lehetőség nyílik arra, hogy mások is tanuljanak a résztvevők tevékenységéből. A gyakorlatot követő jelentés a kiképzési rendezvény során tartott feladatzáró megbeszélések „lepárolt” eredményét tartalmazza. A feladatzáró megbeszéléseken nemcsak az elért teljesítményt értékelik a résztvevők, hanem a doktrínára, a szabványokra, a felszerelésre, a személyi állományra, az időre és az erőforrásokra vonatkozó észrevételeket is megvitatják. E megbeszélések rendeltetése, hogy elősegítsék az intézményesített tanulást, segítsenek a valódi változások generálásában. A gyakorlatot követő jelentéseket elemezni kell, és az azonosított ügyeket következetesen kezelni kell a tapasztalatfeldolgozás folyamatában. Az intézményesített tanulás csak akkor érhető el, ha egyértelmű változások következnek be a viselkedésben, a képességben, a felfogásban és a folyamatokban. Csak akkor

¹⁹⁴ Műveleti környezetben elterjedt eljárás az úgynevezett „Hot-wash”, ahol a katonák a bevetés után azonnal, még a fegyverek és a felszerelés leadása előtt egy pár perces visszacsatolást adnak parancsnokaiknak a friss műveleti tapasztalatokról.

¹⁹⁵ Bi-SC 075-003, p. 90.

¹⁹⁶ Post Exercise Report vagy Final Exercise Report.

érheti el célját és rendeltetését, ha kapcsolódik a tapasztaltfeldolgozás rendszeréhez, és annak egyik alapvető elemét és módszerét képezi.¹⁹⁷

A kiképzési rendezvényeket összegző jelentés fontos összetevője tehát a résztvevők saját megfigyeléseit felszínre hozó beszélgetés a feladatzáró megbeszélés,¹⁹⁸ a gyakorlat utáni beszélgetés¹⁹⁹, az azonosított tapasztalatok listája, a javító folyamatról szóló jelentés.

A felsorolt összetevők közül önkényesen csak egyetlen elemet ragadok ki, hogy röviden bemutassam: a feladatzáró megbeszélés a fejlett NATO hadseregekben széleskörűen alkalmazott és elismert eljárás, mely élesen szakít a korábbi tekintélyelvű parancsnoki megközelítéssel. A megbeszélés jelentősége túlmutat a tapasztaltfeldolgozási rendszer működésén, mert nem csak az alegységparancsnokok, és kötelékek nélkülözhetetlen tapasztalatszerzési formája, hanem alkalmazásával közvetlenül növelhető a kiképzés hatékonysága, a műveletek biztonsága és a szakmai tudás. Szabályai, levezetésének rendje egyszerűek és jól alkalmazhatóak bármilyen körülmények között, s nem csak a (had-) műveletek és a kiképzés során. A feladatzáró megbeszélésre közvetlenül a kiképzési esemény után kerül sor, célja pedig a kiképzési esemény vagy harc feladat végrehajtásának követelményei (kiképzési vagy műveleti szabványai) és minősítés (érdemjegy vagy osztályzat) nélküli értékelése. A megbeszélés lehetővé teszi, hogy a végrehajtásban résztvevő katonák maguk is megértsék mi történt, miért történt, hogyan lehet az erősségeiket megtartani és fejleszteni illetve javítani a gyengeségeiken ezáltal javul a katona, a vezető és az adott katonai szervezet teljesítménye. Az eredmény egy összetartóbb és gyakorlottabb harcoló erő kialakítása. A feladatzáró megbeszélés olyan eszköz, amelyet a parancsnokok és adott törzsek arra használhatnak, hogy minden egyes cselekményből (kiképzési eseményből vagy harc feladattól) tanulni lehessen. Ezzel nem csak a saját a szervezet hatékonyságát és eredményességét növelik, hanem értékes inputtal szolgálnak a tapasztaltfeldolgozás rendszeré számára. A parancsnok által végrehajtott értékelés általában nem megfelelő alap az adott katonai szervezet kiképzésének vagy tevékenységének minősítésére, megítélésére, ugyanis a parancsnok, függetlenül felkészültségétől, sosem tudja a kiképzési rendezvény vagy harc feladat minden részletét annyira megfigyelni, mint

¹⁹⁷ MURINKÓ Attila–RÓTH Zoltán: A kiképzés és a tapasztaltfeldolgozás kapcsolata a haderő képességeinek fejlesztésében és hatékonyságának növelésében, p. 28.

¹⁹⁸ After Action Review, AAR.

¹⁹⁹ Post Exercise Discussion, PXD

azok a katonák és beosztott parancsnokok, akik maguk is résztvevői voltak és végrehajtották azt. A megbeszélés lendületes, őszinte, szakmai beszélgetés a kiképzési rendezvényről, vagy feladról, mely a végrehajtott feladat kiképzési szabványainak (követelmények) teljesítésére összpontosít. A megbeszélés nyílt, azaz bárki hozzászólhat, kérdezhet és hozzáteheti saját megfigyelését, sajátos nézőpontját, ami segít a kötelék kiképzési-, vagy egyéb hiányosságainak feltárásában vagy a kötelék sikerét meghatározó erős oldalainak, pozitív tulajdonságainak megmutatásában.

Mivel a beosztott tisztok és parancsnokok is részt vesznek a megbeszélésen, azaz aktívan tárják fel, hogy mi történt és miért történt, így többet tanulnak meg saját magukról, szervezetük képességeiről és még több értékes tapasztalatot lesznek képesek megfogalmazni, sokkal többet mintha ugyan azok az észrevételek csupán kritikaként hangoznának el külső megfigyelő szájából. A megbeszélés nemcsak a problémákat tárja fel, hanem megoldásokat is keres, mert a megbeszélés célja a kiképzés javítása és a doktrínák hiányosságainak feltárása. A megbeszélés során nyert tanulságokról és tapasztalatokról, melyeket az alegység parancsnoka nem tud javítani, mert a vonatkozó szabályzatok vagy doktrínák hiányára vagy nem megfelelő minőségére utalnak illetve jelentőségük miatt szélesebb körben kell megosztani. A felelős személy feladat záró jelentést készít és továbbítja a tapasztalatfeldolgozás rendszerének.

3.1.6.A TAPASZTALATFELDOLGOZÁS RENDSZER EREDMÉNYEI

A rendszer működtetése minden bizonnyal leterheltséget jelent az állomány számára, mindazonáltal a rendszer működtetése valóban jelentős előnyökkel jár. A rendszer működtetése nem az ügyintézők felelőssége, hanem a katonai felsővezetők, stratégiai döntés hozóké. Ha „*nem akarjuk ugyanazt a hibát mindig elkövetni*”²⁰⁰, akkor át kell venni azt a szervezeti kultúrát, amelyik doktrinális alapokon működik, és doktrináit folyamatosan frissíti, javítja a műveleti tapasztalatok feldolgozása alapján. Fontos feltétele a fejlődésnek az is, hogy a feldolgozott tapasztalatok ne csak egyszerűen

²⁰⁰ Henrik Sommer dandártábornok (OF-6) a Staff Capability Engineering and Innovation törzsfőnök helyettesének felszólalása a NATO Lessons Learned Centre Konferenciáján 2015. november 10-én.

bekerüljenek a doktrínákba, hanem azokat ténylegesen is alkalmazzák, teszteljék, és folyamatos visszacsatolást nyújtsanak róla.²⁰¹

A műveletekkel összefüggő tervezéssel, előkészítéssel, felkészítéssel, illetve a műveletek végrehajtásával, értékelésével kapcsolatos tapasztalatok elemzése az egyik legfontosabb módja a hatékonyság növelésének. Így a tapasztalatfeldolgozás rendszere a módszeresen végzett elemzésen és a bevezetett tapasztalatok megosztásán túl az egységes, koordinált végrehajtás útján egy olyan fontos eszköz a parancsnokok (vezetők) kezében, amely nagymértékben megkönnyíti az általuk vezetett szervezet hiányosságainak kiküszöbölésére irányuló döntéseik előkészítését és meghozatalát. A tapasztalatfeldolgozó rendszer ezen felül hozzájárul a legjobb gyakorlat kialakításához, rögzítéséhez, megosztásához és továbbfejlesztéséhez, csökkentve, illetve minimalizálva a hibák újbóli elkövetésének esélyét, elősegítve a magas szintű, professzionális műveleti képesség fenntartását, fejlesztését.

A tapasztalatfeldolgozás folyamata összetett és többszereplős. Magyar Honvédségben két szinten²⁰² és több munkacsoportban zajlik, ugyanakkor nem csak nemzeti, hanem nemzetközi szinten is hálózatba szerveződik. A magyar tapasztalatfeldolgozás rendszere számos ponton kapcsolódik a NATO és a NATO-tagállamok saját tapasztalatfeldolgozás rendszeréhez is, így egymás tapasztalatainak megismerése, megosztása szinergiát eredményez, mely hozzásegít olyan nagyszámú és minőségű tapasztalatok megismeréséhez, amelyekre egy kis tagállamnak önállóan nem volna lehetősége. A tapasztalatok ilyen sokszereplős feldolgozása és megosztása azt eredményezi, hogy időben és térben távoli szereplők különböző céloktól vezérelve vesznek részt a folyamatban, információikat és eredményeiket megosztják, de a számos résztvevő hátrány is egyben, mert azt eredményezi, hogy a lassú²⁰³ tapasztalatfeldolgozás nem hoz azonnal hasznosítható megoldásokat. Ezzel szemben előnyt jelent, hogy időben és térben távoli tapasztalatok feldolgozásának eredményei megjelenhetnek olyan tapasztalatlan és humán erőforrásokkal nem kellően ellátott haderő doktrínáiban is, mint amilyen a MH.

²⁰¹ Closing the Loop, The Lessons Learned Capability in Support of NATO Transformation, NATO JALLC, Monsanto, Lisboa, Portugal, 2015. pp. 13-14.

²⁰² Stratégiai szinten a MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság Tapasztalatfeldolgozó Osztálya, műveleti-harcászati szinten pedig az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Elemző-értékelő Főnökség végzi.

²⁰³ Mark Cooper kapitány (OF-5) a NATO Védelmi Tervezési Osztály osztályvezetője felszólalásában a NATO Lessons Learned Centre Konferenciáján 2015. november 10-én egyenesen arra panaszkodott, hogy a tapasztalatfeldolgozás négy éves ciklusa meghaladja a törzstisztek három éves szolgálati idejét a NATO parancsnokságokon és így nem biztosítható a zökkenőmentes munka.

Például a NATO afganisztáni missziójában elvégzett tapasztalatfeldolgozás eredménye az Afgan Mission Network, melyet az egész NATO-ra kiterjesztve jelent meg a Federated Mission Network²⁰⁴ koncepció. A koncepció nyomán az afganisztáni műveleti tapasztalatokat bevezették és alkalmazzák a releváns doktrínákban, szabványokban és ezzel fokozta a szövetség tagállamainak együttműködési képességét is.²⁰⁵ Ez a koncepció a MH-ben Hálózatalapú Műveleti Képesség nevet kapta, mely nemcsak a híradó és informatikai rendszerek felépítésében és alkalmazásában hozott változást, hanem megváltozott a döntési-parancskiadási rend, a döntési szintek a szervezeti hierarchiában szükség szerint feljebb vagy lejjebb tolódhattak.²⁰⁶

A következő fejezet, a tapasztalatfeldolgozástól nem teljesen független koncepciófejlesztést mutatja be, azaz azt a folyamatot, amikor nem csak a közelmúlt tapasztalatait hasznosítják, hanem a jövő kutatás eredményeit is figyelembe veszik.

3.2. A KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS A KÍSÉRLETEK KAPCSOLATA A DOKTRÍNAFEJLESZTÉSSEL

A doktrínák tehát szoros kapcsolatban állnak a folyamatban lévő műveletek tapasztalataival, azokon alapszanak. Azonban a műveletek során feltárt hiányosságokra leggyakrabban nem lehet a helyszínen egyszerű választ találni, nincsenek kész megoldások, és a javító folyamatok sem hoznak mindig megnyugtató eredményeket. Ráadásul a tapasztalatfeldolgozás mindig reaktív jellegű és meg van az a veszélye, hogy a doktrína mindig a legutolsó háborúra készül, csak annak megfelelő tanokat tartalmazza. Ezért alaposabb, komplexebb és tudományos igényű folyamatra van szükség ahhoz, hogy választ találjanak a jövő műveleti kihívásaira is. Ezt az újszerű, innovatív folyamatot koncepciófejlesztés és kísérletek (Concept Development and Experimentation (CD&E) néven vezették be a korszerű katonai gondolkodásba.

²⁰⁴ A tapasztalatfeldolgozás és koncepciófejlesztés tette lehetővé a Hálózatalapú (hálózatközpontú) hadviselés koncepciójának kidolgozását és megvalósítását a korszerű hadseregekkel rendelkező államokban, amely a NATO-ban először a NATO Hálózat-nyújtotta Képesség (NATO Network Enabled Capability – NNEC) megnevezéssel jelent meg, majd a Federated Mission Networking (FMN) programmal folytatódott. (forrás: GERŐFI Szilárd: A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere alkalmazásának lehetőségei a XXI. századi kihívások tükrében, p. 96.)

²⁰⁵ Closing the Loop, p. 14.

²⁰⁶ GERŐFI Szilárd: A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere..., p.101.

A katonai koncepció (a stratégia fogalma alapján) úgy írható le, mint egy módszer a katonai képességek felhasználására a meghatározott célok elérése érdekében. A Lykke-modell szerint a nemzet politikai vezetése határozza meg a katonai célokat és a koncepciófejlesztés az, ami kidolgozza a célok eléréséhez vezető különféle módszereket. A doktrínák pedig „...*azok az elvek, melyek irányítják a katonai erőket vagy azok részeit a nemzeti célkitűzések elérésében. Felhatalmazó jellegű, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges*”²⁰⁷. A doktrína lényegét, fő tartalmát, az innovatív gondolatokat, melyek megkülönböztetik a korábbi doktrínát az újabb változattól, a koncepciók hozzák létre. A koncepciók természetesen addig nem kerülnek a doktrínákba, amíg a megfelelő katonai-stratégiai szint meg nem vizsgálta és jóvá nem hagyja. Nem minden koncepció kerül bele doktrínába, hiszen sok elméletben jól hangzó elgondolás nem állja ki a tesztelés próbáját és így elvetik azokat mielőtt doktrínákba kerülhetne. Ilyen esetekben sem szabad azonban a koncepciófejlesztés kudarcáról beszélni, hiszen ezek csak kizártak egyet a számtalan lehetőség közül, arra világítottak rá, hogy mely elképzelések életképtelenek és alkalmatlanok.²⁰⁸ Ebben a fejezetben a koncepciófejlesztés és kísérletek folyamatát mutatom be és kiemelem a doktrínafejlesztéssel való kapcsolatát.

3.2.1. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ALAPFOGALMAI

A koncepciófejlesztés alapfogalmainak tisztázásakor elsőként a tágabb értelmezési tartományt a transzformációt kell értelmezni, mert ebben a fejezetben a koncepciót csak ebben az értelemben használom. A transzformációról szóló koncepciókat ugyanis világosan meg kell különböztetni a stratégiai-,²⁰⁹ a hadműveleti-,²¹⁰ és harcászati koncepciótól,²¹¹ melyek konkrét katonai cselekményekhez kapcsolódnak és nem a haderő átalakításához. A doktrínafejlesztéseket szabályozó AAP-47 doktrína is hangsúlyozza a stratégiai- és műveleti koncepciók közti különbségeket,

²⁰⁷ JP 1-02, Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, p. 77.

²⁰⁸ SMITH John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, p. 7.

²⁰⁹ Stratégiai koncepció (strategic concept): A stratégiai helyzet felmérésének eredményeként elfogadott cselekvési változat. A végrehajtandó feladat általános megfogalmazású kihirdetése, ami eléggé rugalmas ahhoz, hogy lehetővé tegye felhasználását a belőle következő katonai, diplomáciai, gazdasági, lélektani és más intézkedések kialakításában. (forrás: ITAB)

²¹⁰ Elgondolás (concept of operations): A megszabott feladat végrehajtása érdekében a parancsnok által kiválasztott cselekvésmód világos és tömör megfogalmazása. (forrás: ITAB)

²¹¹ Harcászati elgondolás (tactical concept): Később kialakítandó harcászati doktrína nagy vonalakban felvázolt alapvetése. (forrás: ITAB)

de hozzáteszi, hogy a magas szinten²¹² elfogadott stratégiai koncepciók, melyek a műveletek alapját képezik, egyben közvetlen hatást gyakorolnak a NATO politikájára, stratégiájára és a doktrínákra is, tehát nem tárgyai a koncepciófejlesztés és kísérletek eljárásának. A műveleti koncepciók ezzel szemben műveleti vagy harcászati szintű problémákra nyújtanak megoldást és ezért validálásuk során át kell menjenek a koncepciófejlesztés és kísérletek rendes eljárásán is.²¹³

A gyorsan változó környezet és a korábbiaknál is sokkal gyorsabb ütemű technológiai fejlődés megköveteli valamennyi hadseregtől a képességek folyamatos fejlesztését és adaptációját, hogy azok megfeleljenek a mindenkori kihívásoknak. Ugyanakkor az adaptáció mellett a technológiai előny megőrzésének és a működési környezet proaktív alakításának igénye megköveteli a transzformációs szervezeti kultúra kialakítását és szervezeten belüli létrehozását. A transzformáció rugalmasságot és magas fokú alkalmazkodó-képességet biztosít a katonai szervezetek részére, amit új elgondolások kidolgozásával és megvalósításával, illetve hatékonyabb képességek és rugalmasan alkalmazkodó szervezetek kialakításával érnek el. A NATO és a tagállamok nagy jelentőséget tulajdonítanak a transzformációnak és arra a folyamatos megújulás, átalakulás motorjaként tekintenek. A katonai **transzformáció** „*folyamatos és proaktív folyamat innovatív koncepciók, doktrínák és képességek fejlesztésére és integrálására a katonai erők hatékonyságának és interoperabilitásának javítása érdekében.*”²¹⁴ A transzformáció célja a jelen és a jövő kihívásaira hatékony válaszadási képességet biztosító – a szükséges vezetési-, irányítási és logisztikai rendszerrel, fegyverzettel és felszereléssel ellátott, megfelelően kiképzett, motivált, bevethető és fenntartható – olyan katonai erő létrehozása, amely kellően integrált, megfelelő reagáló-képességgel bír és hiteles elrettentést jelent. A NATO öt meghatározó – nem kizárólagos – transzformációs tevékenységi témakört azonosított: haderőszerkezet, korszerűsítés, készenlét, interoperabilitás és műveleti fenntarthatóság²¹⁵ A NATO 2002-es prágai Csúcstalálkozóját követően létrejött a haderő átalakítására szakosodott stratégiai parancsnokság a NATO Transzformációs Főparancsnoksága. A transzformáció feladatait eleinte szűkebben értelmezve, a korai években (2003-

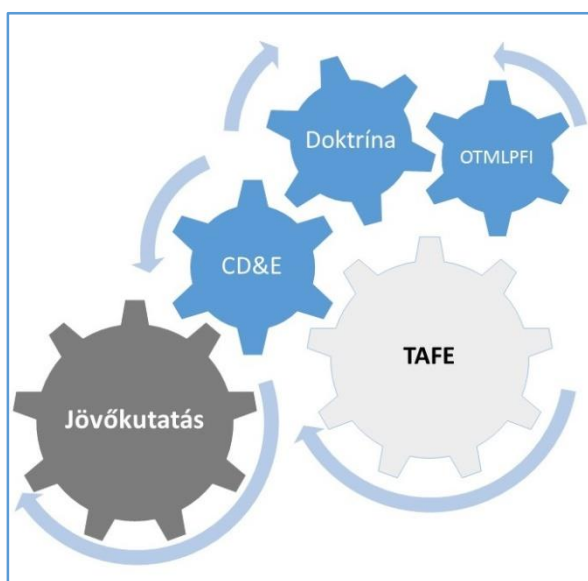
²¹² Észak-atlanti Tanács vagy más magas szintű bizottság által jóváhagyott.

²¹³ AAP - 47(B) p. 1-4.

²¹⁴ NATO Term

²¹⁵ Forrás: What is Transformation? An Introduction to Allied Command Transformation

2007 között) a tagállamok alapvetően a haderők technológiai modernizációjára fókuszáltak. Ez a gyakorlatban a NATO robusztusabb vezetési és irányítási rendszerek kialakítását eredményezte, modernebb és hálózatokat alkalmazó, interoperabilisabb, jobban fenntartható szövetséges erőket. Röviden az információk technológia fejlesztése került a célkeresztbe. 2007 után egy sokkal kiegyensúlyozottabb megközelítés kezdett kialakulni, amely az alapvető képességfejlesztési feladatokon túl a doktrína, kiképzés és oktatás fejlesztésére, valamint a hosszabb távú stratégiai tervezésre helyezte át a hangsúlyt. A Transzformációs Főparancsnokság felismerte, hogy a NATO sikeréhez rugalmasabb és alkalmazkodóbb erőkre van szükség, amelyek integrálódni képesek és hatékonyan együtt tudnak működni a hadszíntéren. Ugyanakkor a hatékonyság elérésével a transzformáció nagyobb hangsúlyt fektetett a humán erőforrásokra és a kreatív megközelítésen alapuló tervezésre.²¹⁶

15. ábra A transzformációs körfolyamat (részlet) (forrás: Honvéd Vezérkar Haderőtervezési Csoportfőnökség)²¹⁷

A fenti ábra szemlélteti a transzformáció folyamatát, és kapcsolatát a tapasztalatfeldolgozó- és a CD&E rendszer is.²¹⁸ Amint megfigyelhető a rendszer két inputot kap: a folyamatban lévő műveletek feldolgozott tapasztalatait és tanulságait a tapasztalatfeldolgozórendszerrel, valamint a jövőkutatást végző tudományos kutatóhelyek elemzései és tanulmányai, előrejelzéseit. A tapasztalatfeldolgozás és a jövőkutatás eredményei nyomán

indul el a koncepciófejlesztés és kísérletek (CD&E) folyamata, melynek eredményeit a doktrínákban jelenítik meg. A doktrínák azok a dokumentumok, melyek alapvetően befolyásolják a haderő gondolkodását a haderőfejlesztés egyéb (OTMLPFI)

²¹⁶ Ezt a NATO 2010-ben elfogadott új Stratégiai koncepciója átfogóan tükrözi.

²¹⁷ Transzformációs elgondolás a Magyar Honvédségben, 2018.

²¹⁸ Transzformációs elgondolás a Magyar Honvédségben, 2018.

területén. A doktrínákban foglalt vezérelvek nyomán indul meg a szervezeti- (O: Organisation), a kiképzési átalakítás (T: Training), új hadfelszerelés beszerzése (M: material), a vezetés korszerűsítése (L: leadership), személyügyi követelmények megállapítása (P: personnel), intézményi megújítás (F: facilities) és a haderő szabványosítása (I: interoperability).

A **konceptiófejlesztés** tehát a transzformáció részeként egy olyan „*Folyamat, melynek célja, hogy megoldást találjon a stratégiai képesség hiányokra vagy részképességekre.*”²¹⁹ A konceptiófejlesztés eredményeképpen létrejött **konceptió** pedig „*Megoldásközpontú (haderő)átalakító elképzelés, ami a stratégiai képesség hiányokkal, részképességekkel foglalkozik.*”²²⁰ Ez utóbbi meghatározás nem NATO egyezményes terminológia,²²¹ de ez foglalja össze legtalálébban a konceptiófejlesztés és kísérletek szempontjából a fogalom lényegét.²²² A konceptió tehát a konceptiófejlesztés kontextusában egy átfogó jellegű, kidolgozott képességfejlesztési **javaslatot** jelent, mely egy adott problémára vagy kihívásra jelent megoldást vagy egy kínáló lehetőség, előny kihasználására vonatkozik. Dolgozatomban szempontjából e javaslatok doktrinális komponense számít relevánsnak, de a konceptiófejlesztés komplexitása miatt nem ragadom ki azt környezetéből.

Nem számít konceptiónak már létező képesség javítása, műveleti vagy harcászati eljárások, technikák módosítása, még akkor sem, ha a módosítás érinti a DOTMLPFI összetevőit. Nem konceptió transzformációs értelemben a már többször említett műveleti elgondolás²²³ és a tudományos kutatások eredményeit összegző jelentések, tanulmányok vagy értekezések. Ez utóbbi dokumentumok képezhetik

²¹⁹ NATO Term

²²⁰ Concept Development and Experimentation Handbook, Allied Command Transformation, p. 21.

²²¹ Elsőként az MC 0583 „Policy for NATO Concept Development and Experimentation (Change 1) dokumentum hivatkozott így erre a fogalomra 2011-ben.

²²² A konceptió egyezményes fogalma a közelmúltban megváltozott. A korábbi meghatározás szerint a **konceptió** még csak: „*Elképzelés vagy ötlet kifejtése valami megvalósításáról vagy kivitelezéséről, ami bevált gyakorlatot eredményez.*” (AAP-6 (2013). Ez a terminológia még csak a fogalom módszer részére (hogyan?- az ötlet) helyezett hangsúlyt az új meghatározás már tovább lépett: „*Rendszerint egy dokumentumban közzé tett egyezményes elképzelés vagy ötlet, amely útmutatást nyújt a különböző szakterületek számára, és amely az eljárásrend fejlesztését eredményezi.*” (NATOTerm) Ez a definíció már többet mond, mert világosan benne van a vizsgálni kívánt terület (mit?- a probléma vagy a lehetőség), a vizsgálat célja (miért? – a képességfejlesztés) és a módszer (hogyan? – az ötlet). Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez a terminológia már nem csak a CD&E szakterületére érvényes, hanem sokkal általánosabban használható.

²²³ Concept of operation

alapját a koncepciófejlesztésnek azzal, hogy képességihiányokat tárnak fel, ötleteket vetnek fel és javaslatokat tesznek a megoldás kidolgozására.²²⁴

A kísérletezések alapvető fontosságúak az empirikus tudományos szemléletben, hiszen feltárják az ok-okozati kapcsolatokat a változók között ezért mind a természettudományokban, mind a társadalomtudományokban széleskörűen alkalmazott eszköz. A **kísérletezés** „ellenőrzött vizsgálati folyamat új információ felfedezéséhez, egy hipotézis megerősítéséhez vagy egy megoldás validálásához. A kísérlet számos kapcsolódó kísérletből állhat.” A **kísérlet** ebből következően: „Olyan ellenőrzött és irányított tevékenység, amely a koncepcióval kapcsolatos új információk felfedezésére, hipotézis tesztelésére vagy megoldás validálására szolgál. Általánosságban elmondható, hogy egy kísérlet egy olyan esemény, amelynek célja annak feltárása, bizonyítása vagy demonstrálása, hogy egy adott cselekvés nyomán keletkező hatás mérhető és elemezhető.”²²⁵

A kísérlet abban tér el a megfigyeléstől, amit a tapasztalatfeldolgozás folyamán használunk, hogy itt valamennyi változót ellenőrzés alatt lehet tartani. A kísérlet biztosítja a hipotézis legerősebb ok-okozati és működésének ellenőrzését. Ezzel a kísérlet igazolja a működőképes hipotézist vagy éppen ellenkezőleg, cáfolja az életképtelen hipotézist. A kísérletek létfontosságúak a koncepciófejlesztés és kísérletek folyamatában, hiszen az innovatív elméleti megoldásoknak nem is lehet más igazolása, mint az, hogy a gyakorlatban is alkalmazhatóak. Ugyanakkor a kísérletek olyan tudásbázishoz is hozzá segítenek, mely lehetővé teszi új koncepciók kialakítását, új kutatási irányok kitűzését. A kísérletek méretükben és jellegükben mindig igazodnak céljukhoz és a vizsgált szakterülethez, de közös jellemzőjük, hogy megismételhetőek és az eredményeket logikusan elemzik. Céljukat tekintve a kísérletek lehetnek felfedező, hipotézist igazoló és demonstrációs kísérletek. A felfedező kísérletek, melyek során a független változók segítségével a függő változó értékeit mérik és dokumentálják. A felfedező kísérletekre a koncepciófejlesztés és kísérletek korai szakaszában kerül sor, amikor még nem áll rendelkezésre elegendő tudás adott témában. A hipotéziseket igazoló kísérletek a már elkészült, de még nem teljesen kiforrott (analitikus) koncepciók bizonyos aspektusainak ellenőrzését szolgálják. A demonstrációs kísérletek pedig a már érett és életképesnek bizonyult

²²⁴ Concept Development and Experimentation Handbook, pp. 21-22.

²²⁵ Concept Development and Experimentation Handbook, p. D-2.

(átmeneti) koncepciók hitelességének igazolására szolgálnak olyan közönség számára, akik nem ismerik a kutatás addigi állomásait.²²⁶

A koncepció tehát egy módszer vagy egy rendszer leírása egy katonai képesség alkalmazására egy meghatározott cél elérésére. A koncepció fogalma kiterjedhet a legmagasabb szintű és legszélesebb értelmezéstől, az egészen átfogó elképzelésektől, a legszűkebb értelmezésekig, amikor a koncepció csak egy technológiai részletre vagy egy adott kiképzési rendszerre vonatkozik. Ennek megfelelően a koncepciók célja is stratégiai céloktól egészen a technológiai célokig terjedhetnek. A koncepció lényege a meghatározott célt szolgáló módszer leírása. Sem a cél sem a képesség önmagában való leírása nem jelent koncepciót, a koncepciót az jelenti, amikor elmagyarázza, hogyan lesz a cél elérhető a rendelkezésre álló képességek felhasználásával.²²⁷ Visszautalva a Lykke stratégiafejlesztési modelljére, megállapítható, hogy az, amire a modell, mint módszer hivatkozik valójában a katonai koncepció. A katonai doktrínák valójában a koncepció eredményeit rögzítik és formalizálják.²²⁸

A koncepciófejlesztés és kísérletek alkalmazott tudomány, mely a tudomány struktúrájának és módszereinek alkalmazásával a jövő katonai képességeinek kialakítására nyújt segítséget. A tudományos módszerek alkalmazása lehetővé teszi olyan korszerű, innovatív és jövőbelátó megoldások kidolgozását, melyeket a katonai szervezetek hagyományos hierarchiájában nehéz volna elérni. További előny, hogy a koncepciófejlesztés és kísérletek folyamata költség és forrás kímélő és nem éri be azzal, hogy elméleti megoldásokat találjon, hanem azokat kipróbálja, teszteli és csak a kísérletekben is életképesnek bizonyult megoldások megvalósítására tesz javaslatot. A CD & E nem kizárólag technikai megoldásokat keres, hanem igyekszik megtalálni adott probléma **doktrinális**, szervezeti, kiképzési, anyagi, vezetési, személyügyi, intézményi és interoperabilitási (**doctrine**, organisation, training, material, leadership, personnel, facilities and interoperability, DOTMLPFI) aspektusait és az ezeken a területeken kínáló megoldásokat is, melyek előnyöket jelentenek a jövő műveletei során. A jövő orientált koncepciók lehetővé teszik, hogy jelentősebb források felhasználása előtt megállapítható legyen az elgondolás

²²⁶ CD&E Method Description, p. 16.

²²⁷ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, working paper, p. 6.

²²⁸ CD&E Method Description, p. 50.

működőképessége, megalapozottsága, megvalósíthatósága, egyben kihasználja más korábbi adott területen keletkezett tanulmányok és kísérletek eredményeit. Ez utóbbi tudományos módszer segítségével elkerülhető az erőforrások pazarlása és megszüntethetőek a felesleges párhuzamosságok, ismétlődések is. A megalkotott tudományos értékű koncepciók csak akkor tudják kifejteni hatásukat a képességekre és az interoperabilitásra, ha azokat felhasználják a haderőtervezés és a doktrínafejlesztés során.

A koncepciófejlesztés megfelelő keretek és definíciók nélkül hibás elképzelésekhez, rendszertelen ötletekhez vezethetnek, melyek érkehetnek akár a politikai-stratégiai szintről, a védelmi ipar beszállítótól vagy egyéb partner szervezetektől is. Ezek a hirtelen jött intuitív felismerések vagy ötletek lehetnek természetesen megvalósíthatóak és működőképesek is, de nincsenek kapcsolatban egymással és ezért nem képesek átfogó megoldást adni adott problémára. Elszigeteltségük és a megfelelő tudományos módszeresség hiánya miatt ezek az elképzelések nem is felelnek meg a koncepció fogalmának, a szónak abban az értelmében, ahogy a CD &E strukturált folyamata értelmezi. Még akkor is így van, ha az elszigetelt ötlet nagyon alapos elemzés, kutatás eredménye, de természetük lényegén ez sem változtat és széles körben további vizsgálatra és finomításra szorul.

A koncepciófejlesztés eredményei valóban költség és erőforrás kímélőek, de maga a módszer és annak infrastrukturális háttere mégis jelentős emberi erőforrásokat köt le. A kisebb országok, amelyek nem képesek a koncepciófejlesztés és kísérletek teljes folyamatát elvégezni vagy nagyszabású projektekbe kezdeni, célszerű együttműködni és csatlakozni nagyobb országok koncepciófejlesztéséhez (pl: munkacsoportok, konferenciák és kísérletek) vagy egész egyszerűen a már kidolgozott és bevált koncepciókat átvenni és a nemzeti viszonyokra vagy igényekre módosítani. Jó példa a kis országok koncepciófejlesztési együttműködésre a Nordic Defence Cooperation (NORDEF), az öt skandináv ország (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország) együttműködésének keretében hosszú távú, átfogó védelmi együttműködést folytatnak. Nem csak a védelem stratégiai és politikai szintű kérdéseiről konzultálnak, hanem törekednek a fegyveres erők hatékonyságát és minőségét növelni azzal, és a doktrínák közötti kapcsolat költséghatékonyan használják fel. A közös tevékenység révén a nemzeti szinten rendelkezésre álló forrásoknál jelentősen több forráshoz férhetnek hozzá. Ez a költséghatékonyan lehetővé teszi azt is, hogy együttesen nagy forrású igényű projektek eredményeibe is

betekintést nyerjenek, alkalmazkodjanak azokhoz és az interoperabilitást fokozzák. A nemzetközi koncepciófejlesztés és kísérletek tevékenységekben való részvétel kedvező hatással van a kis országok innovációira, koncepciófejlesztésére és a folyamatban résztvevő nemzeti szervezetek is jobban megértik a nemzetközi trendeket és folyamatokat és a koncepciókat is szélesebb körben fogadják el és hajtják végre.²²⁹

3.2.2.KONCEPCIÓFEJLESZTÉS CÉLJA ÉS JELLEMZŐI

A koncepciófejlesztés és kísérletezés célja a haderőfejlesztés támogatása olyan tudományos módszerekkel, ami biztosítja a koncepciók állandó minőségét és megbízhatóságát. A koncepciófejlesztés és kísérletek nem más, mint olyan módszertani leírás, melyből minden fejlesztőcsapat vagy nemzet kiválasztja a saját maga számára alkalmas elemeket és ebből építheti fel saját koncepciófejlesztési rendszerét. Ugyanakkor számos előnnyel jár a koncepciófejlesztés és kísérletek minél teljesebb átvétele, hiszen lehetővé teszi az együttműködést olyan kis országok számára is, amelyek nem képesek a koncepciófejlesztést teljes mélységben kiépíteni és működtetni.

A CD&E olyan módszer, mely a jelen műveleti igényei során, illetve a jövőre vonatkozó képességfejlesztés folyamatában felmerülő kihívások és problémák kezelésére szolgál. A koncepciófejlesztés eredménye a probléma, a jelenség vagy a kérdéses képesség jobb megértése és javaslatok kidolgozása a fejlesztés irányaira illetve új módszerek bevezetésére. A folyamatos validáció²³⁰ és a probléma megoldásában érdekelt felek magas szintű bevonása a koncepciófejlesztés és kísérletek folyamatába garanciát nyújt arra, hogy a kifejlesztett megoldás érvényes, releváns és kiszámítható minőségű legyen. A koncepciófejlesztés hitelessége, megbízhatósága és kiszámíthatósága szilárd alapot biztosít olyan döntésekhez is, amelyek a rendelkezésre álló forrásokat nagymértékben igénybe veszik. A koncepciófejlesztés és kísérletek módszere áthidalja a szakadékot, ami a kutatási fejlesztési projektek (K+F) és a haderő valós szükségletei között jelentkezik. A módszer lényege a folyamatosan ismétlődő fejlesztés, a koncepció alkotása és

²²⁹ CD&E Method Description, p. 8.

²³⁰ Az idegen kifejezésre nehéz egyetlen magyar szót találni. Egyszerre jelenti a koncepció (vissza- és ön-) igazolását, elismerését, jóváhagyását, megerősítését és jóváhagyását is.

validálása közötti folyamatos kölcsönhatás, amelynek eredményeképpen növekszik a koncepciók érettsége, az érdekelt felek legszorosabb közreműködése a folyamatban, párhuzamos fejlesztés több már folyamatban lévő koncepciófejlesztés és kísérletek projekttel és rugalmasság és az eredmények folyamatos értékelése.²³¹

3.2.3.A KONCEPCIÓK CSOPORTOSÍTÁSA

A katonai koncepciók osztályozása segíthet megérteni a koncepciófejlesztés és a doktrínák közötti kapcsolatot, de a koncepciók tágabb összefüggései és tartalmuk sokkal több irányba mutathatnak a doktrínafejlesztésen kívül. A koncepciók időbeli perspektívában feloszthatóak történelmi, aktuális és jövőbeli koncepciókra. A koncepciók hatókörüket, érvényességi tartományukat tekintve lehetnek intézményi, műveleti (stratégiai, hadműveleti és harcászati), funkcionális és képessétevő²³² koncepciók. Célja szerint a koncepciók osztályozhatóak „pillérfej”, képessétevő és alkalmazott koncepciókként, a koncepció kidolgozottság szintje szerint lehetnek analitikus, átmeneti vagy alkalmazott koncepciók.

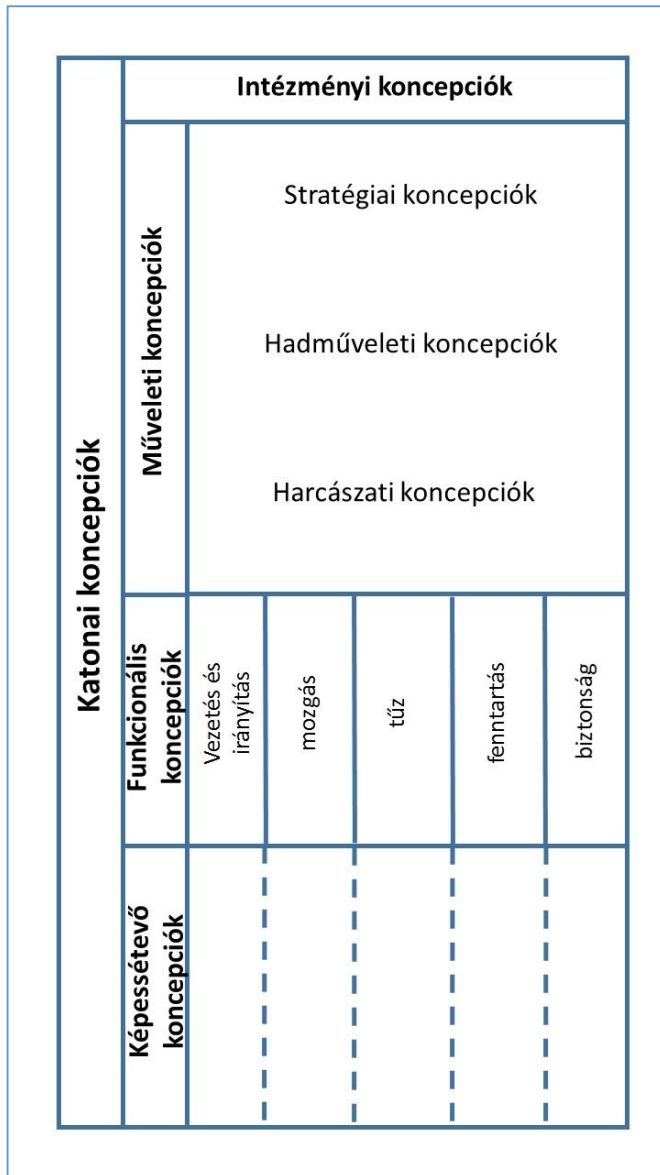
Koncepciók a célrendszer és hatókör perspektívában. A koncepciók rendeltetésük és céljaik szerint lehetnek intézményi (stratégiai), műveleti szintűek, funkcionális, és képessétevő koncepciók.

A katonai koncepciók hierarchikusan helyezkednek el, a hierarchia tetején a hadsereg szervezetére vonatkozó koncepciók állnak, alatta a műveleti koncepciók, melyek a hadsereg működésével kapcsolatos elgondolásokat fejtik ki stratégiai, hadműveleti és harcászati szinten, ez alatt az összefegyvernemi funkciók, valamint a képessétevő koncepciók szerepelnek. Eszerint a koncepciók egymáshoz képest alá-fölé- és mellérendelő viszonyban állnak, így a magasabb rendű koncepciók általánosabb elképzeléseket tartalmaznak és útmutatóként szolgálnak az alacsonyabb rendűek számára, az alacsonyabb szintű koncepciók több részletet tartalmaznak úgy, hogy kompatibilisek maradjanak a magasabb szintű koncepciókkal. Míg általában az alacsonyabb hatókörű koncepciók az általánosabb elképzelések kereteiben maradnak, előfordulhat olyan átütő jellegű, új, forradalmi gondolat, ami szükségessé teszi a magasabb rendű koncepció újragondolását az alacsonyabb rendű koncepció alapján.

²³¹ CD&E Method Description, p. 10.

²³² Angol eredetiben: enablement, jelentése képesség fokozó vagy sokszorozó vagy „képessétevő”. (A Szabványosítási és Doktrinális Tanács 2018. január 25-i döntése szerint ez utóbbi a hivatalos és egybeírandó katonai műszó. forrás: ItaB. és MH HFKP (SZDT) feljegyzés, nytsz: 202-6/2018)

A koncepciók felosztása hatókörük tekintetében nem mindig világos és nem is mindig van jelentősége, hiszen az újszerű gondolatok szétfeszítik ezeket a kereteket, de fontos annak felismerése, hogy hogyan kapcsolódnak egymáshoz az alá-, fölé- és mellérendelt teóriák, mert a koncepciók rendszerének összefüggőnek, koherensnek kell maradniuk.²³³

16. ábra Katonai koncepciók hierarchiája (forrás: CD&E Method)

1. Az intézményi koncepciók stratégiai-politikai szinten születnek és nemcsak a katonai erők széles körű alkalmazásának módszereit írja le, hanem egyszersmind politikai célokat támogató katonai részcélokat és haderő-fejlesztési célokat is megjelölnek. Ilyen koncepció az „aszimmetrikus hadviselés” vagy a „hibrid hadviselés” koncepció.²³⁴ A hadsereg legmagasabb aktuális²³⁵ intézményi koncepcióját a doktrína hierarchia csúcsán álló doktrína (pl: az amerikai FM-1, a brit JP-01, a NATO AJP-01 vagy magyar vonatkozásban az ÖHD) tartalmaz. A jövőre vonatkozó intézményi koncepciót megfelelően magas szinten kodifikált irat (pl: az amerikai

²³³ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, working paper, p. 6.

²³⁴ CD&E Method Description, p. 98.

²³⁵ Id: koncepciók az idő perspektívájában.

TP525-3-1, a brit FAS (refine) 2020, a NATO Active Engagement, Modern Defence, magyar vonatkozásban a Zrínyi 2026) tartalmaz.

2. A műveleti koncepciók²³⁶ a hadműveleti művészet és a hadtudomány széleskörű gyakorlati alkalmazására vonatkoznak. Általános elveket és alapvető témákat dolgoznak fel és kerülnek a specifikus helyzetekre vonatkozó elgondolásokat, az egy bizonyos vagy különleges harchelyzetre, vagy műveleti környezetre vonatkozó egyedi megoldásokat és nem korlátozzák hatókörüket összhaderőnemi funkciókra.
3. A funkcionális és képesség fokozó, vagy képesség fokozó, sokszorozó vagy „képesítő”²³⁷ koncepciók, azok a koncepciók, melyek nem célokat fogalmazzak meg, hanem a támogatják a stratégiai koncepciókat, azok kereteiben dolgozzák ki részletes elképzeléseiket. A funkcionális koncepciók azok a katonai koncepciók, melyek a műveleti koncepciók keretein belül egy-egy összhaderőnemi funkcióval kapcsolatos területre vonatkoznak, például: az „összhaderőnemi ellátási lánc koncepció”.²³⁸ A funkcionális koncepciók lehetnek egyenesen alkoncepciói egy nagyobb intézményi vagy műveleti koncepciónak. Számos funkcionális koncepciót tartalmaz, például az Egyesült Államok „Joint Vision 2020” koncepciója, mely ma már aktuális koncepció: „domináns manőver”, „precíziós bevetés”, „teljes dimenziós védelem” vagy a „fókuszált logisztika”.²³⁹
4. Képessé tevő koncepciók olyan elképzelések, melyek adott összhaderőnemi összefüggéseiben egy adott feladat végrehajtásának konkrét lehetőségeit tárják fel egy adott technológia, kiképzési vagy oktatási program, szervezet, eszköz, stb. segítségével. A képesítő koncepciók kedvező feltételek kialakításához járulnak hozzá más koncepciók kivitelezésében. Ezek a koncepciók azok, melyek a legtöbb pontos részletet tartalmazzák és az általuk támogatott „képesítő” feladat hozzájárul a szélesebb összhaderőnemi funkció teljesüléséhez. Az ilyen koncepciókat gyakran hibásan hadműveleti követelményeket megfogalmazó dokumentumok

²³⁶ Emlékeztetek rá, hogy ezt a fogalmat nem szabad összekeverni egy adott művelet elgondolásával (concept of operation). Elgondolás: A megszabott feladat végrehajtása érdekében a parancsnok által kiválasztott cselekvésmód világos és tömör megfogalmazása. (ITAB)

²³⁷ angol eredetiben: enabling, MH SZDT döntése szerint: képesítő. (katonai műszó)

²³⁸ VENEKEI József: A katonai logisztikai ellátási lánc...

²³⁹ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, working paper, p. 9.

tartalmazzak.²⁴⁰ Képesítő koncepció például a NATO „összhaderőnemi városarc” művelet koncepciója.²⁴¹

Koncepciók kidolgozottsága. A koncepció kidolgozottságának érettségének szintje szerint lehetnek analitikus, átmeneti vagy alkalmazott koncepció.

1. Az analitikus koncepció olyan kezdeti elgondolás, mely a politika változására, új trendek és innovatív gondolatok megjelenésére, mint egy fajta reakcióként születnek meg és további finomítást igényelnek, illetve más koncepciók kidolgozásának képezik alapanyagát. Ezek inkább csak egy személy vagy kis létszámú kutatóműhely szűkebb véleményét tükrözik és szélesebb körben meg kell vitatni. Az analitikus koncepciókat tovább kell vagy lehet fejleszteni átmeneti és alkalmazott koncepcióvá.
2. Az átmeneti koncepció csak egy fejlesztési szakasz az alkalmazott koncepció felé vezető úton. Ezeket a koncepciókat az különbözteti meg az analitikus koncepciótól, hogy már valamilyen szinten elismerték, jóváhagyták és kiválasztották, mint olyan életképes elképzelés, amelyet érdemes teljesen kidolgozni, de még nem vált általánosan elfogadottá és nem kapta meg a szükséges hivatalos jóváhagyást sem.
3. Az alkalmazott koncepció az átmeneti koncepcióból születik, miután megkapták a hivatalos és végső jóváhagyást. Ezeket a koncepciókat a *doktrína*-, a haderőfejlesztés, a védelmi tervezés, a kiképzés, stb (DOTMLPFI) során felhasználják. Időhorizontja 10-20 év, mert az alkalmazott koncepció azt írja le, hogyan lehet több jövőbeni képességet felhasználni a jövő műveletei során egy probléma megoldására vagy egy képességhiány kezelésére.

A koncepciófejlesztés folyamatosan ismétlődő folyamat, mely során az eredeti gondolatok egymást követő apró lépésekkel fejlődnek addig, amíg kielégítő eredményre nem vezet a fejlesztés. Az egyre fejlettebb, érettebb koncepciókat nem csak formális döntések választják el egymástól, hanem a koncepció validálása és gyakorlati kipróbálása.²⁴²

Koncepciók az idő perspektívájában. A koncepciók időbeli csoportosítása önkényesnek tűnhet, hiszen a koncepciófejlesztés és kísérletek módszertanának

²⁴⁰ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, working paper, p. 11.

²⁴¹ CD&E Method Description, p. 98.

²⁴² CD&E Method Description, p. 28.

megalkotása előtti koncepciók megalkotói nem követhették ezt a modellt, de a történelmi példák közelebb visznek a fogalom megértéséhez is. A koncepciók az idő perspektívájából lehetnek történelmi, aktuális és jövőbeni koncepciók.

1. A történelmi katonai koncepciókra csak hadtörténelmi kutatásokból következtethetünk, ritka a papírra vetett, leírt történelmi koncepció és valószínűleg gyakran nem is fogalmazta meg az a történelmi személy, akinek tulajdonítják őket. Ilyenkor az adott korban, adott eszközök felhasználásával —a hadtörténészek által feltételezett— katonai teóriákról beszélhetünk. A legismertebb hadtörténelmi koncepció a „villámháború”-nak vagy más néven a „Schliffen-terv”-nek hívott katonai koncepció. A terv létezése inkább hadtörténelmi elemzések eredménye és eszköze semmint bebizonyított tény, de alkalmas lehet arra, hogy az 1. világháború eseményeit narratívába állítsa és magyarázza.²⁴³
2. Az aktuális koncepció napjaink stratégiai célkitűzéseinek elérésére szolgáló, modern haditechnikai képességek felhasználásával, létező katonai szervezettel elérhető módszerek leírását tartalmazza, melyet egy általában egy megfelelően kodifikált irat tartalmaz. Ilyen jóváhagyott dokumentum, ami az éppen aktuális koncepció formális megjelenítése. a mindenkori doktrína, a műveleti koncepció, az állománytábla, a kiképzési intézkedés, stb... a megoldandó probléma természetétől függően, hogy melyik területre (DOTMLPFI) vonatkozik. Az aktuális koncepciók alapján tervezik meg a fegyveres erők műveleteit, ez képezi alapját a kiképzésnek, a szervezeti rend kialakításának, a haditechnikai eszközök beszerzésének, a hadműveleti doktrínáknak és harcászati szabályzatoknak és a harceljárásoknak (Tactics, techniques and procedures, TTP).²⁴⁴
3. A jövőbeni koncepciók a jövő feltételezett célkitűzéseinek elérése érdekében, a jelenben esetleg nem is létező képességek igénybevételével kapcsolatos módszereket írja le. Ezek a koncepciók kezdetben nem tesztelhetőek, hiszen előbb ki kell alakítani azt a képességet, melynek felhasználására vonatkozik, de később feltétlenül szigorú vizsgálat tárgyát

²⁴³ A terv létezését cáfolja több munkájában ZUBER, Terence amerikai történész. Tanulmány magyarul: A Schliffen-terv — újragondolva, In. Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás, Tanulmányok, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005., ISBN 9633273986, pp. 307-347.,

²⁴⁴ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, p. 7.

kell képeznie. A kísérletezés és tesztelés kényszeríti ki a jövőbeni koncepciók fejlődését és érvényre juttatását vagy végleges elvetését. Így válik a jövőbeli koncepció egy kipróbálatlan hipotézisből határozott következtetéssé és haderőfejlesztési javaslattá. Természetesen békében bizonyos koncepciók nem tesztelhetők, de ilyenkor is törekedni kell, hogy a feltételezett körülményeket a lehető legjobban megközelítő körülmények között kipróbálják. A katonai koncepciók kifejezést általában ebben az értelemben a jövőre vonatkozó koncepcióként kell értelmezni.

Az aktuális és jövőbeli koncepciók nem állandóak, hanem a különféle körülmények megváltozásával evolúción esnek át. A koncepciók életciklusuk során először a jövőre vonatkozó koncepcióként rengeteg vitát váltanak ki és vizsgálaton esnek át, módosulnak, majd megfelelő dokumentumok (doktrínák, állománytáblák, stb.) hivatalos teóriává, nézetté teszik, ekkor válnak jelenre vonatkozó koncepcióvá, majd újabb változások kikényszerítik további módosítását és a korábbi, már elavult vagy rendeltetésüket betöltött nézetek történelmi koncepcióvá válnak. A koncepciók ilyen evolúciója mögött állhat **külső ok** (változások a nemzeti biztonsági stratégiában, technológiában, biztonsági fenyegetések területén, belpolitikában, erőforrásokban és a katonai költségvetésben) és/vagy **belső ok** (hadsereg szervezeti érdekei, a doktrínafejlesztés módszereinek változása, hadsereg bürokratikus rendjének változása és a katonai felső vezetés kognitív pszichológiai képességeinek megváltozása). A belső és a külső okokban bekövetkező változások mindig kikényszerítik a koncepció megváltoztatását. A koncepciók evolúciójának jól dokumentált példáit tartalmazza a következő fejezet.

3.2.4. PÉLDA A KONCEPCIÓK EVOLÚCIÓJÁRA

A koncepciók evolúciójának példája a közelmúltból a „két hadszíntéri háború” egyidejű megvívásáról (*Two Theater War*) szóló amerikai katonai koncepció, mely kis mértékben módosult, fejlődött az úgynevezett „1-4-2-1” teóriára. Az új elgondolás megtartotta az korábbi koncepció egyes elemeit: az Egyesült Államok területének megvédése, a világ négy régiójában párhuzamosan műveletek végrehajtása, az ellenség legyőzése két párhuzamos katonai művelet során (az

egyikben döntő mértékű győzelem kivívásával, a másikban az ellenség céljai elérésének magakadályozásával); és egy humanitárius művelet végrehajtása.²⁴⁵

A koncepciók evolúciójára szépen dokumentált másik példa sokkal korábbi: az Egyesült Államok szárazföldi hadseregének koncepció váltása az 1976-os „Aktív védelem”-ről az 1992-es az „Airland Battle” koncepcióig.²⁴⁶ Az „aktív védelem” koncepciója alapvetően az indirekt (kifárasztó, felmorzsoló) hadikultúrából fakad, ezért a tüzérő elsődlegességét hangsúlyozta a manőverekkel szemben, a háború technikai részleteit emeli ki a humán tényező rovására, a védelemre helyezte a hangsúlyt a támadással szemben és fontos eleme volt az „első csata” megnyerése. A váratlanul kirobbanó konfliktus elején már nem lehetséges mozgósítani és tartalékokat felvonultatni, ezért az Egyesült Államok európai csapatainak harckészültsége döntő jelentőségű. Az első csata a fegyverek fejlettsége miatt hatalmas veszteségeket fog okozni az agresszornak és ezek a veszteségek el fogják rettenteni a műveletek folytatásától és tárgyalóasztalhoz kényszerítik. A koncepció alaptétele szerint a nemzet politikai és diplomáciai ereje meg fogja akadályozni, hogy az európai hadszíntéren kirobbant háború döntő jellegű legyen. A gyors háborút gyors békekötés fogja lezárni, ezért a háború első csatája egyben a háború utolsó csatája is lesz, ezért tartalékok bevetésére nem lesz idő, így nem is kell stratégiai szállítási képességeket kiépíteni és felvonulási terveket készíteni. A Varsói-szerződés csapatait az Európába telepített NATO szövetséges haderő egységeinek egymással kapcsolatban álló védőkörletei vonalas harcrendben fogják feltartóztatni. Tartalékokat sem műveleti sem harcászati szinten nem kell képezni, az erő kifejtéseket a harcterület fővédő övére kell koncentrálni, az ellentámadásokat csak harcászati szinten szabad végrehajtani. A mögöttes területen kizárólag az önvédelemre felkészült logisztikai csapatok tevékenykednek.

Ezzel szemben az 1982-től 1990-ig²⁴⁷ érvényben volt „Airland Battle” koncepció már a közvetlen vagy manőverező hadikultúrán alapult. Az összhaderőnemi manővert részesítette előnyben a tüzérővel szemben, a háború humán dimenzióját hangsúlyozta a technikai aspektusok helyett és a támadást határozta meg alapvetőnek a védelemmel szemben. A koncepció szerint az ellenség

²⁴⁵ CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely: Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra, pp. 105–106.

²⁴⁶ LONG, Jeffrey W.: The Evolution of U. S. Army Doctrine from active defense to Airland Battle and beyond

²⁴⁷ 1986-ban formálisan megjelent új doktrína (FM-100-5) nem tartalmazott ugyanis új elemeket.

teljes megsemmisítése, felőrlése felesleges és nem kellően hatékony módja az ellenség legyőzésének. Elegendő koncentrált manőverekkel, helyi erőfölény birtokában, keskeny arcvonalra összpontosítani, kimozdítani állásaiból az ellenséget, megbontani vezetési rendszerét, megtörni győzelmi akaratát, a tüzérő pedig alárendelt szerepet tölt be a manőverekhez képest, csak támogatja azt. Az önállóan tevékenykedő kisebb amerikai harccsoportok kihasználják a technológiai, légi- és tűzfölényt és betörnek a Varsói Szerződés szélesen szétbontakozott csapatainak mélységébe, majd csapásokat hajtanak végre a mélységben a vezetési pontokra, ezzel megbontják a vezetési rendet, az ellátó csapatokra és az összeköttetési vonalakra, ezzel az utánpótlástól elvágják az első lépcsőben harcoló alakulatokat, szétverik a második lépcső ellentámadását és megtörik az ellenség győzelmi akaratát. A koncepció szerint mind a csapatok manőverei során, mind a mélységben harcoló amerikai egységek ellátása során az amerikai légi erőnek és a légi fölénynek döntő jelentősége lesz.

A két koncepció közötti különbség hatalmas, de valójában nem revolúciós, hanem evolúciós változás történt, az „aktív védelem” koncepciójából fejlődött ki az „Airland Battle” koncepció. 1976-ban az amerikai stratégák kénytelenek voltak tudomásul venni a tényeket, a szovjetek minőségében hasonló, mennyiségében az amerikai erőket felülmúló hadseregét, a hazai közvélemény csöppet sem támogató hangulatát, a törvényhozás szűkmarkúságát. Mindezek a külső tényezők miatt a hadsereg szervezeti érdekeit háttérbe kellett szorítani. 1982-re azonban a megváltozott politikai légkörben, növekvő költségvetési támogatás mellett és az egyre nyilvánvalóbb amerikai haditechnológiai fölény birtokában már érvényesülhettek a hadsereg elképzelései és megkezdődött a koncepció fokozatos átformálása védelmi jellegű koncepcióból egy szemléletében új elgondolássá.

A kiinduló pont az „Aktív Védelem” egyik újdonsága a „mission command” volt. Az 1976-os koncepció szembenézett azzal, hogy a védelemben lévő erők szilárd vezetése meg fog bomlani, ezért bevezette az irányítás új „feladatközpontos” vezetését, hangsúlyozta minden szintű parancsnok kezdeményezésének fontosságát az előljáró által meghatározott keretekben. Az „Aktív Védelem” a parancsnokok centralizált döntéshozatalára és az alárendeltek decentralizált végrehajtására épült. Az 1982-es teória nem csak megtartotta ezt a koncepciót, hanem tovább is fejlesztette és már az alárendeltek teljes önállóságáról beszélt az általános terv kereteiben. Az elszigetelt egységek felhasználják a kínálkozó lehetőséget, reagálnak

az előre nem látott eseményekre, eltérnek el az előre gyártott forgatókönyvektől, improvizálnak, ésszerű kockázatot vállalnak. Az „Airland Battle” koncepció megvalósításához a parancsnokok szándékainak kereteiben az alárendeltek széles körben kezdeményeznek és határozottan tevékenykednek, ezért a hadműveleti terület a harc során elveszíti lineáris jellegét, az ellenség mélységében folytatott harc során kis létszámú harccsoportok nagy eredményeket érnek el és az ellenséget a háború lezárására kényszeríti.²⁴⁸

Mindkét koncepció rövid és intenzív háborút prognosztizált, melyet végül politikai döntés zár le, de az 1976-os koncepció átengedi a kezdeményezést az ellenségnek, míg az „Airland Battle” teória a kezdeményezés megragadására és a támadó lendület fenntartására épít. Az „Aktív Védelem” szerint a háborút az rövidíti le, ha koncentráltan alkalmaznak tüzerőt, az 1982-es elképzelés szerint a támadó műveletek minél nagyobb szabadsága és a parancsnokok kezdeményezése hozza közelebb a háború végét. Megfigyelhető, hogy a korábbi koncepció néhány elemének megtartásával és a hangsúlyok áthelyezésével egy teljesen új elmélet született, az „Airland Battle” koncepció, mely 1982-re érett és bevezetett koncepcióként jövőre vonatkozó koncepcióból jelenre vonatkozó koncepcióvá vált, míg a korábbi „Aktív Védelem” koncepciót történelmi koncepcióvá tette.²⁴⁹

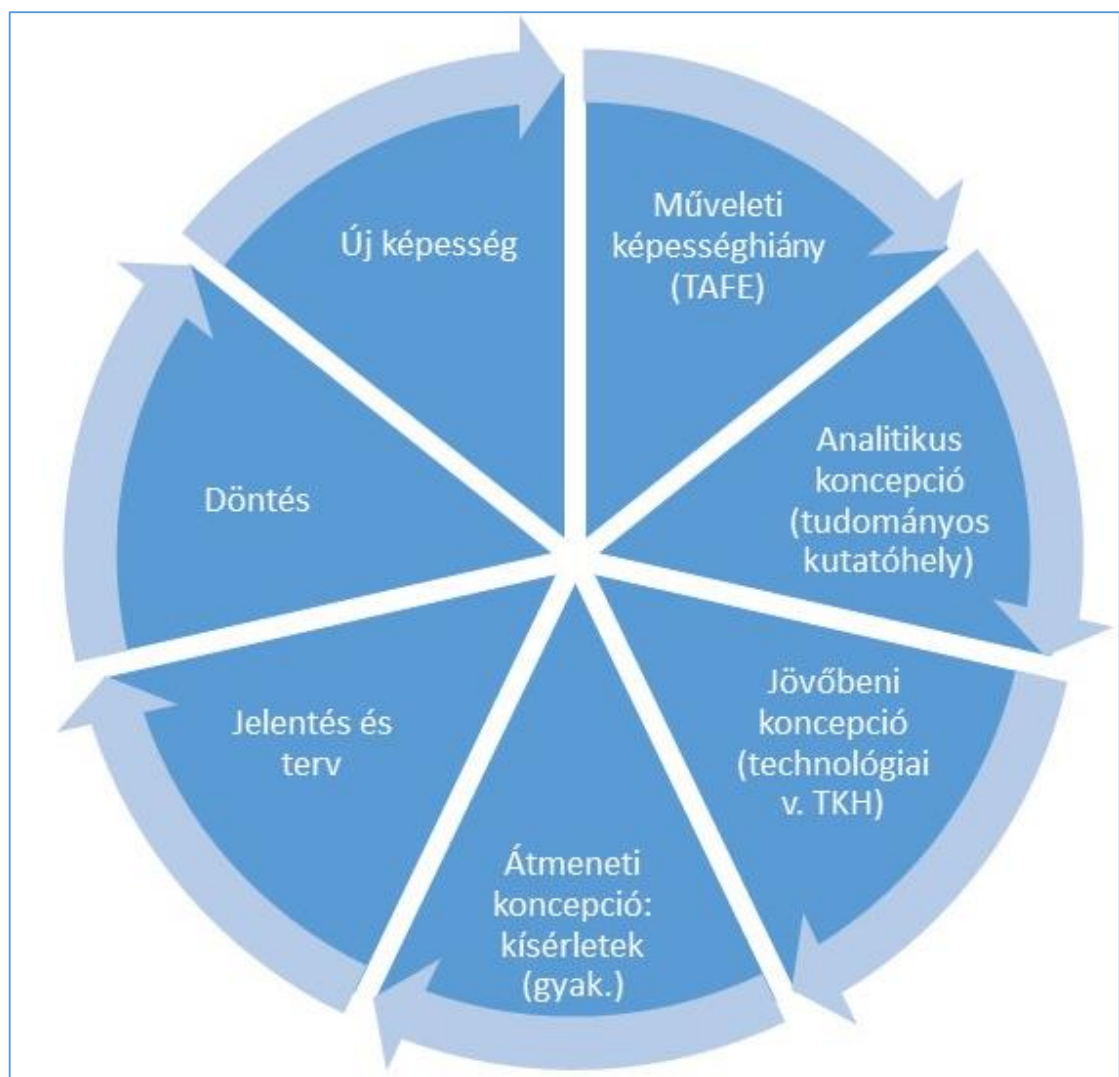
3.2.5. A KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS KÍSÉRLETEK ISMÉTLŐDŐ JELLEGE

A koncepciófejlesztés és kísérletek (concept development and experimentation, CD&E) két egymástól elkülönülő és egymást támogató folyamatra bontható szét: a koncepcióalkotásra és a validációra. A koncepcióalkotás a felmerült igényeket olyan kutatási módszerekkel igyekszik kielégíteni, mint a vonatkozó szakirodalom áttanulmányozása és újabb tanulmányok készítése, műhelyviták, szemináriumok rendezése, ötletek gyűjtése, hadijátékok, elemzések, stb... A kísérletek, szintén az alkotófolyamat részeként sokkal inkább feltáró jellegűek, új szempontokra hívhatják fel a figyelmet, rámutatnak a koncepció gyengeségeire és új megoldásokra ösztönöznek.

²⁴⁸ LONG, Jeffrey W.: The Evolution of U. S. Army Doctrine from active defense to Airland Battle and beyond, pp. 28-76, 314-320.

²⁴⁹ SMITH, John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, p. 4.

A koncepciók validálása az alkotófolyamattól (és a kidolgozó műhelytől is) elkülönülten zajlik, de formájában ahhoz hasonlóan történhet kísérletezés, szimuláció, szeminárium, hadijáték útján. A különbséget a validáció célja jelenti, mert a megoldás keresése helyett a koncepció érettségét, relevanciáját, a hipotézis alkalmazhatóságát és megvalósíthatóságát vizsgálja és demonstrálja. A validáció megállapításait a koncepciót létrehozó műhely összeveti saját megállapításaival és kísérleteivel, elemzi a különbségeket, majd az eredmények alapján döntés születik a koncepció analitikus koncepcióról átmeneti vagy alkalmazott koncepcióra történő emeléséről, vagy nem kielégítő eredmények esetén a koncepcióalkotás folytatásáról.

17. ábra A CD&E körfolyamata (forrás: szerző)

3.2.6. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS KÍSÉRLETEK FOLYAMATA

A koncepciófejlesztés kezdeti időszakában tisztázzák a fejlesztés okait, az adott szintű problémát, melyet meg kell oldani vagy azt a kínákozó lehetőséget, melynek kihasználásának módjait kell kidolgozni. Az azonosított problémák kapcsolódhatnak a folyamatban lévő műveletek tapasztalataihoz (tapasztaltfeldolgozás eredményei alapján) vagy a jövőkutatás során megállapított jövőben bekövetkező és előre látható képességihiányhoz. A kínákozó lehetőségeket általában az innovatív technológia hozza létre. Meg kell állapítani ebben a szakaszban, hogy a lehetséges előnyök arányosak lesznek-e a koncepció kidolgozására szánt erőforrásokkal és idővel. A kezdeményezés érkezhetsz katonai szervezettől vagy kutató intézettől egyaránt. A kezdeti vizsgálódásnak azt is fel kell tárnia, hogy történtek-e ezen a területen korábbi koncepciófejlesztések, kapcsolódik-e a probléma valamely már folyamatban lévő fejlesztéshez.²⁵⁰

A koncepciófejlesztés ismétlődő folyamata, a benne résztvevő érdekelt szervezetek közreműködése garanciát jelent arra, hogy az eredmény érvényes, használható, ellenőrzött, jó minőségű legyen. Az érintett szervezetek bevonása a koncepciófejlesztés és kísérletek minden mozzanatába azért is hasznos, mert az ő közreműködésükkel elkészült a koncepciót a megfelelő felhatalmazás után a szervezetek azonnal végre is hajtják a rájuk vonatkozó mértékben. Saját szellemi terméküknek fogják érezni, hasznosságáról, alkalmazhatóságáról meg lesznek győződve, így párhuzamosan több területen is egyszerre jelenhet meg az új koncepció új doktrínák, új szervezetek vagy intézmények, új kiképzési eljárások vagy programok, új vagy módosított haditechnikai eszközök, megváltozott vezetési rend vagy eljárások, személyügyi változások formájában.²⁵¹

3.2.7. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS KÍSÉRLETEK MÓDSZERE

A koncepciófejlesztés folyamatában tehát részt vesz az adott kérdés szakértőinek lehető legszélesebb köre és azok a szervezetek, amelyek érdekeltek a koncepció kidolgozásában, kezdeményezték azt, felhasználói lesznek az eredmény terméknek, stb.

²⁵⁰ CD&E Method Description, p. 17.

²⁵¹ CD&E Method Description, pp. 18-23.

Az új koncepcióval szemben a legfontosabb követelmény, hogy miközben koherens más érvényes és elfogadott koncepciókkal, lényegesen el is tér azoktól. Ezért a koncepció vagy egy egyedülálló különleges kérdéssel foglalkozik vagy egy eddig is ismert kihívás újszerű, szokatlan megközelítését javasolja. Mindkét esetben a koncepciófejlesztők dolga, hogy tisztázzák a koncepció kapcsolatát más releváns koncepciókkal (pl: doktrínákkal). Meg kell határozni, hogy mely koncepciók lesznek a hierarchiában magasabb rendű (pl: stratégiai), alárendelt (pl: képessétevő), mellérendelt (pl: funkcionális) koncepciók és meg kell jelölni azt is, hogy mely koncepciókkal kerül majd ellentmondásba az új koncepció. Ezek az ellentmondó koncepciók kezdetben csak konkurens koncepciók lesznek, de a megfelelő szintű jóváhagyás után már elavultakká válnak és a koncepció által érintett területeken (általában a DOTMLPFI teljes spektrumában) szükséges a változásokat keresztül vinni.²⁵²

A még kidolgozatlan (analitikus) koncepciók esetében, különösen akkor, ha ezek a koncepciók radikálisan új eltéréseket vezetnének be, fontos tekintetbe venni a korábbi esetleg még hadtörténelmi távlatokig visszatekintő katonai tapasztalatokat adott témában. Sokkal valószínűbb, hogy egy jövőbeni koncepció beválik, ha a történelmi analógiákat is figyelembe veszi, mintha kizárólag elméleti okoskodásból és feltételezésekből indul ki. A történelmi tapasztalatokat figyelmen kívül hagyó katonai koncepciók hiteltelenek, mert nem értik a múlt és a jelen fejleményeit sem. A jövőbeni koncepcióknak explicit vagy implicit módon be kell építenie a létező katonai elméleteket. Igaz, hogy az elméletek egy része az idővel megváltozik vagy elavul, de ha egy koncepció jelentősen ellentmond eddigi alapvető hadelméleteknek, akkor nagyon meggyőző bizonyítékokkal kell szolgálnia arra, hogy a jelenlegi katonai elméletek miért nem lesznek alkalmazhatóak a jövőben.

A jövőbeni koncepciókat kiválóan lehet alapozni a technológiai fejlődésre, abban az esetben, ha koncepció a technológia használatában lévő katonai lehetőségek kiaknázására irányul. A koncepció nem a jövő technológiai változásainak előrejelzésére épül, hanem a technikai újdonság katonai alkalmazásának új módjait tárja fel. A koncepció nem feltételezheti új technológiák megjelenését, melyek nem állnak rendelkezésre a belátható időhorizonton (10-20 év) belül, de nem hagyhatja figyelmen kívül azokat, melyek kidolgozása a közeljövőben reális lehetőség. A

²⁵² A doktrinális irodalom fejlesztéséhez szükséges RFI is ezeket az ellentmondásokat igyekszik kiküszöbölni bizonyos kérdéseivel.

technológiára épített koncepció nem csak a technológia alkalmazására vonatkozik, hanem annak lehetséges elhárítására, új módszerekre, amelyek ebből következnek és megváltoztatják a teljes DOTMLPFI spektrumot. A koncepciónak azzal is szembe kell néznie, ha az előre jelzett technológiai fölény nem a saját erők kezében jelenik meg, hanem a potenciális ellenfelek fogják elsőként használatba venni.

Az átmeneti koncepciók érvényességét kísérletekkel ellenőrzött környezetben szimulációkkal, modellezéssel, vagy műveleti erőkkel oktatási vagy gyakorlati környezetben lehet végrehajtani. A kísérletek azonban alapvetően más célt szolgálnak, mint a kiképzési rendezvények, noha felszínesen emlékeztetnek egymásra. A kiképzési gyakorlatok célja az állomány gyakorlati ismereteinek, készségeinek és képességeinek fejlesztése, a kísérlet célja viszont az új ötletek és elképzelések feltárása, fejlesztése és bizonyítása. Elvileg az állomány kiképzettsége konstans a kísérletek során, de gyakorlatban nehéz megoldani a kezelők párhuzamos felkészítését a gyakorlatra és a kísérletre egyszerre. A gyakorlatok részlegesen mégis használhatók kísérletezésre, de a koncepciófejlesztőket korlátozza az ilyen környezet, hiszen a gyakorlatokon résztvevő állomány az éppen érvényes szervezeti, kiképzési és doktrinális elvek szerint készül fel és a gyakorlat célja is ezekhez a szabványokhoz igazodik. Mindazonáltal praktikus okokból mégis összehangolják a kísérleteket a gyakorlatokkal. A gyakorlatokra tervezett kísérletek során a másik korlátozást az idő jelenti: az állományt rövid idő alatt kell ki- vagy átképezni másik technikára, szervezeti rendre, eljárásra, stb. ez a kísérlet eredményeit is jelentősen befolyásolhatja. A kísérletekbe bevont személyi állomány és technikai eszközök mennyisége és minősége²⁵³ is csak korlátozottan áll rendelkezésre, ez az optimálisnál kisebb mintanagyságot eredményez. Az előbbieket alapján nyilvánvalónak látszik, hogy a kísérletek optimális módszere a csapatokkal elvégzett éles gyakorlat²⁵⁴ helyett inkább a parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat²⁵⁵.

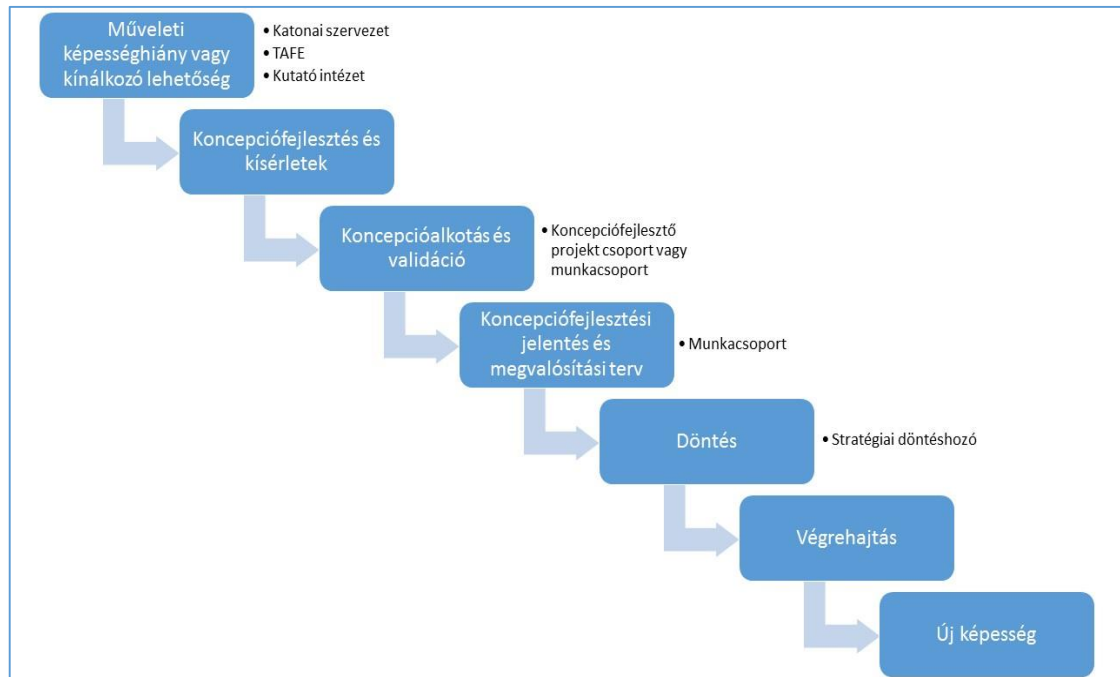
A kísérletek összevonása a gyakorlatokkal előnyökkel is jár: költségkímélő és a műveleti környezetet legjobban felidéző kiképzési környezet meggyőzően bizonyíthatja a koncepció robosztusságát, életképességét a döntéshozóknak, ráadásul közvetlen visszacsatolást is biztosít a végfelhasználók irányából. A gyakorlatokon

²⁵³ A Svéd Fegyveres Erők Haderőtervezési Csoportfőnökség tapasztalatai szerint az éves kiképzési terv és a kiképzési események naptár szerinti gyakorlatok mindig elsőbbséget élveznek a CD&E tevékenységekkel szemben. (forrás: CD&E Method Description, p. 27.)

²⁵⁴ live exercise (LIVEX)

²⁵⁵ command post exercise (CPX)

végzett kísérletek hozzájárulnak ahhoz is, hogy az érdekelt felek magukénak érezhessék a koncepciót és így könnyebben fogadják el, amikor alkalmazott koncepcióvá válik.²⁵⁶

18. ábra A CD & E folyamata a képességihiánytól a megszerzett új képességig (forrás: CD&E Method Description alapján a szerző)

3.2.8. A CD & E EREDMÉNYEINEK FELHASZNÁLÁSA

A CD&E eredményeinek gyakorlati eredményeinek megvalósítási tervet²⁵⁷ készítenek, melyet folyamatosan módosítanak, ahogy a koncepció alakul és fejlődik. A tervben megjelölik azokat a területeket, melyeket a koncepció érint és változások szükségesek. Ebben a tervben a megvalósításhoz szükséges konkrét tevékenységeket részletesen is megjelölik, így a terv például megnevezi a szükséges technikai beszerzéseket, a megköendő haditechnikai megállapodásokat vagy együttműködéseket, a felülvizsgálandó doktrínákat, szabályzatokat, stb. Az elkészült koncepció megállapításait és a DOTMLPFI területére vonatkozó megfelelő ajánlásokkal terjesztik fel, hogy gondoskodjanak a koncepció valóra váltásáról. Az ajánlások elengedhetetlenek a végrehajtáshoz és a részletek kidolgozásához.

A döntéshozó számára a megfelelően kiérlelt, kikísérletezett és validált koncepciók alacsony kockázatot jelentenek, de ebből a perspektívájából célszerű

²⁵⁶ CD&E Method Description, pp. 24-27.

²⁵⁷ Roadmap of necessary implementation

költségszámításokat is mellékelni és több ambíció szintet is felvázolni. Szintén megkönnyíti a döntést, ha a megfelelő szintű vezetést a koncepciófejlesztés egészéről folyamatosan tájékoztatták és ismeri a részeredményeket is, valamint valamennyi érdekelt katonai szervezet ismeri és támogatja az előterjesztést. A megfelelő szintű döntéshozatal és jóváhagyás után az érintett szakterületek felelősei hozzákezdenek a jóváhagyott koncepció rájuk eső feladatainak formalizálásához (pl: doktrína felülvizsgálata) és megvalósításához.²⁵⁸

3.2.9. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

Hazánkban a koncepciófejlesztés és kísérletek, dacára annak, hogy már közel egy évtizede ismerjük, még mindig új területnek számít. A rendkívül összetett rendszer működéséhez szükséges feltételek a Magyar Honvédségen belüli és kívüli szervezetek között szétszórtan jelentkeznek. A koncepciófejlesztési tevékenység a honvédelmi tárcánál is megtalálható, azonban széttagolt, nem kellően koordinált, a kísérletezés és tesztelés pedig teljesen hiányzik a folyamatból. A nemzeti koncepciófejlesztési erőfeszítéseket illeti, a múltban folytak ilyen irányú tevékenységek,²⁵⁹ de ezek nem önálló törekvések voltak és nem lehetett érzékelni a hatásukat az egész struktúrára vonatkozóan sem, mivel nem volt egy olyan szervezet, amely effektíven koordinálta volna ezen feladatok összességét. Magától értetődő, hogy szabályzói sem kerülhettek kialakításra a területnek ebben az időszakban, mivel nem volt egy kézben a program.²⁶⁰

Időszerűvé vált egy a folyamatot koordinálni képes szervezeti elem kialakítása abból a célból, hogy a haderőfejlesztésre fordítható szűkös erőforrásokat racionalizáltan, a képességfejlesztésben érintett katonai és nem katonai szervezetek, a védelmi ipar, a tudományos élet és a nemzeti képviselők bevonásával minél szakszerűbben használjuk fel.²⁶¹

Megoldást jelentene, ha a koncepciófejlesztéssel és teszteléssel, valamint a kísérletezéssel kapcsolatos feladatokat egy, a Haderőtervezési Csoportfőnökség (HTCSF) alárendeltségébe tartozó szervezet hatáskörébe utalnák, ahol a

²⁵⁸ CD&E Method Description, p. 50.

²⁵⁹ A Multinational Capability Development Campaign projekt keretében alakították ki az MH kibervédelmi koncepcióját is.

²⁶⁰ Transzformációs elgondolás, p. 4.

²⁶¹ SZÉP László- JUHÁSZ Mihály: Koncepciófejlesztés és kísérletek a NATO-ban és a Magyar Honvédségben, pp. 4-6.

koncepcionális alapelvek megfogalmazásától kezdve a doktrínafejlesztés, a szabályzat-kidolgozás, valamint egy tényleges tapasztalatelemzésen és -feldolgozáson alapuló innovációs tevékenység is megvalósulhatna. A HVK HTCSF szervezetében létező Transzformációs Osztály²⁶² ígéretes lépés a megoldás irányába, mert rendeltetése szerint ez az osztály fogja össze a transzformáció területeit, koordinálja a decentralizált transzformációs szervezeteket az MH-n belül és kidolgozza szabályzói rendszerét. Az osztálynak jelenleg nincs kellő kapacitása a nemzeti transzformáció teljes folyamatának menedzseléshez, ezért nem törekszik önálló nemzeti projektek beindítására, hanem a nemzetközi programokra támaszkodva igyekszik betölteni szerepét. Összességében elmondhatjuk, hogy a nemzeti katonai transzformációs folyamat a nemzetközi (NATO) gyakorlat adaptációjával kerül kialakításra, az MH-n belül jelenleg megtalálhatóak mindazok a területek, amelyek támogatni tudják a transzformációs folyamat egyes lépéseit, de ezek között a területek között nincs szinergia és eredményeik sem alkalmasak koncepciófejlesztésre. A transzformációnak dedikált osztály létrehozását követően rendelkezik azzal a kezdeti képességgel, hogy koordinálja, illetve irányítsa a nemzetközi projektekre támaszkodó nemzeti katonai transzformációs feladatokat és folyamatokat.²⁶³

3.3. KÖVETKEZTETÉSEK

A tapasztaltfeldolgozás az intézményi tanulás fontos eszköze a katonai szervezetek kezében. Működése megteremti a feltételeket a doktrínák vagy egyéb (szervezeti, kiképzési, stb.) tényezők tapasztalatokon alapuló és indokolt módosításához. Hatékony tapasztaltfeldolgozó rendszer hiányában nem csak a doktrinális fejlesztés szakad el a valóságtól és veszíti el hitelességét, hanem a haderőfejlesztés, a transzformáció minden eleme.

A MH hiányzó releváns műveleti tapasztalatainak hiányában kénytelen más olyan haderők tapasztalataira támaszkodni, amelyeknek valódi jártassága van a műveletek teljes spektrumában, azaz a közelmúltban végrehajtott mind békeidős

²⁶² A Transzformációs Osztályt 2017. augusztus 17-én alakították meg, jogelőd szervezetét, a Haderőfejlesztési és Transzformációs Osztályt 2015-ben szüntették meg. A transzformáció feladatainak ilyen ötletszerű átszervezései hátrányosan hatnak az itt végzett munka színvonalára, különösen azért, mert az osztály tervezési időhorizontja ideálisan 10-20 év lenne.

²⁶³ Transzformációs elgondolás, p. 7.

szerepvállalást, béketámogatást, biztonsági műveletet és háborús tevékenységet egyaránt. A nemzetközi téren nyert tapasztalatok átvétele megtörténhet a különféle tapasztalatfeldolgozó adatbázisok megosztásával is, például a NATO Összhaderőnemi Elemző és Tapasztalatfeldolgozó Központtól (JALLC), de a kész „végtermékekhez” azaz a feldolgozott tapasztalatokhoz hozzá lehet férni a nemzetközi együttműködés egyéb fórumain is. A DOTMLPFI tényezőket a NATO releváns szakmai szervezetei szívesen megosztják a tagállamokkal, sőt bizonyos keretek között még a PfP országokkal is. A tapasztalatok által kikényszerített szervezeti, anyagi-technikai, vezetési és intézményi (_O_ML_F) változtatások megvitatására a MC ülései, vagy a nemzeti fegyverzeti igazgatók ülései jelenthetnek kiváló alkalmat. A doktrinális, kiképzési és interoperabilitási (D_T_I) tapasztalatok megosztását pedig a NATO Szabványosítási Iroda²⁶⁴ és az általa menedzselte doktrínafejlesztő bizottságok munkájában való tevékeny részvétel útján lehet elérni. Csak így tehetünk szert azokra, jelenleg hiányzó, magyar műveleti tapasztalatokra, melyek éltető talaját jelentik a doktrínafejlesztésnek.

Clausewitz szavaival élve: „*közel kell tartani*” a doktrínafejlesztést termőtalajához, a tapasztalathoz.

A transzformáció feladatainak részeként jelentkező koncepciófejlesztés nem teljesen független a tapasztalatfeldolgozástól és kétségtelenül a *legalkalmasabb eszköz* a tudományos doktrínafejlesztés feladatainak ellátására. A koncepciófejlesztés felhasználja nem csak a jelen és a közelmúlt műveleti tapasztalatait (azaz rámutat a jelen képességihiányaira), hanem értékes tudományos kutatásokkal feltárja a jövő lehetséges forgatókönyveit, előrejelzéseket készít arra, hogy ezek az alternatívák hogyan befolyásolják a jövő hadviselését, azaz a jövő képeség hiányaival is szembesítenek és megoldásokat dolgoznak ki a hiányosságok megszüntetésére. Eredményes koncepciófejlesztés feltétele, hogy az elméletben kidolgozott megoldások tesztelésének bázisa legyen. A folyamat bonyolult, összetett, ezért nagy tudományos kutatóhelyet, jól kvalifikált humánerőforrást és jelentős infrastruktúrát, valamint komoly költségvetést igényel. Egy ilyen kutatóhely költségei ugyan még mindig alatta maradnak a helytelen elgondolásokon alapuló, ötletszerű haderőfejlesztés költségeinek, de így is nehezen kommunikálható egy think-tank szervezet felállítása egy olyan forráshiányos szervezetben, mint az MH.

²⁶⁴ 2018 óta Gulyás Zoltán dandártábornok vezeti.

Így tehát hatékony nemzeti koncepciófejlesztés és kísérletek (CD & E) szervezet hiányában a magyar koncepció- és így a doktrínafejlesztés is kénytelen a NATO releváns szervezeteinek munkájára támaszkodni. Ezt diktálja nem csak az erőforrások szűkössége, hanem az is, hogy ezek a tudományos központok világszínvonalú szellemi termékeket²⁶⁵ állítanak elő, melynek átvétele és felhasználása kézenfekvő.

A koncepciófejlesztés és kísérletek területén kínálkozó nemzetközi együttműködésnek lehetnek a NATO-n kívüli lehetőségei is bilaterális alapon is vagy multilaterális alapon (pl: NORDEFECO), amelyek erősíthetik a nemzeti rendszert. A hozzánk hasonlóan kis országok a közös tevékenység révén hatékonyabban tudják felhasználni a koncepciófejlesztésre rendelkezésre álló forrásokat, részesednek nagy országok koncepcióinak eredményeiből és jobban megértik a nemzetközi trendeket és koncepciókat.

Összegezve a nemzetközi téren rendelkezésre álló tapasztalatfeldolgozási és koncepciófejlesztési együttműködési lehetőségeket megállapítható, hogy hatalmas lehetőségeket jelentenek a MH számára.

²⁶⁵ A Egyesült Királyság Doktrína- és Koncepciófejlesztési Központ (DCDC) által elkészített „*Global strategic trends - out to 2045*” méltán világhírű elemzése elkészítésében 106 (!) nemzetközi intézmény és egyetem működött közre, mint például: a brit Bristol University, Cranfield University, Oxford Research Group, Imperial College London, Oxford Analytica, University of Cambridge, University of Oxford, French Directorate of Strategic Affairs, Getulio Vargas Foundation, Brazil, RAND Europe, Norwegian Ministry of Defence, Saudi Arabia Armed Forces War College, Slovak Republic Institute for Security and Defence Studies Ministry of Defence(!), Swedish National Defence College, US Army Training and Doctrine Command, stb. (forrás: *Global strategic trends - out to 2045*, pp. 170-171.

4. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MÓDSZERTANA

Ez a fejezet disszertáció számomra legfontosabb fejezete, amely tisztázni kívánja a doktrínák alapfogalmait, egyszersmind bizonyos félreértéseket is eloszlat a doktrínák alkalmazásával kapcsolatban. A továbbiakban pedig bemutatja azt, hogy a doktrínák és a doktrínafejlesztés mennyire mélyen be van ágyazva más rendszerekbe, mennyire sok igazodási pontot kell figyelembe venni. A politika által létrehozott stratégiák nyilvánvaló hatást gyakorolnak a doktrínákra, de kevésbé ismert tény, hogy a doktrínák is gazdagítják a stratégiai gondolkodást.

A korábbi fejezetekben már bemutattam, hogyan kapcsolódik a doktrínafejlesztés a tapasztalatok feldolgozásához, a koncepciófejlesztéshez, de ez a fejezet ismét röviden utal ezekre a kapcsolatokra, most kifejezetten a doktrínák szemszögéből. A doktrínafejlesztés ilyen determináltságának ismertetése után a doktrínairás szövetségi gyakorlatát, egészen pontosan a NATO doktrínafejlesztés gyakorlatának elméletét ismertetem az erre vonatkozó doktrína alapján. (Az elmélet valóra váltását az egyes országok vonatkozásában a 8. fejezet tartalmazza.)

4.1. A KATONAI DOKTRÍNA ELMÉLETI KÉRDÉSEI

Az ilyen irányú kutatások szerint az első valóban katonai doktrínának számítható művet a 16. századi Angliában adták ki a haditengerészet számára. A korabeli haditengerészeti bevetéseken a flotta, a hajórajok vagy egyes hajók önállóan több hónapra vagy akár több évre is az admirális irányítása nélkül tevékenykedtek és manővereik a teljes földgolyóra kiterjedhettek. Ezért igényként jelentkezett, hogy a flotta kapitányainak és tengerésztisztjeinek kiadjanak egy olyan dokumentumot, mely az Admirális Lordjának gondolkodásmódját, nézeteit, tanait tartalmazza és ezért útmutatóul szolgálhat olyan előre nem látott helyzetekben is, melyre a kifutás előtt kézhez vett parancs nem terjedt ki. A doktrína olyan alapelveket, eljárásokat és gyakorlati tapasztalatokon alapuló tanácsokat tartalmazott, mely a tisztek felkészítését és tevékenységét segítette.

A brit szárazföldi haderő sokáig nem igényelte, hogy doktrínák segítségével megismerjék vezetőik nézeteit, hiszen a tisztek, tábornokok személyes jelenlétükkel irányítottak, a jól képzett tiszthelyettesi kar pedig a katonákba vert drill segítségével

kikényszerítette a végrehajtást. A 19 és 20. századfordulójának háborúiban, legjellemzőbben az 1. világháborúban azonban gyökeresen megváltozott a helyzet, a megnövekedett tűzerő és mozgékonyság, a tőle elmaradó fejlettségű híradástechnikai lehetőségek, a védettség követelménye nem tette lehetővé a brit csapatok centralizált vezetését, a harcrendet kifejezetten szétszórtan kellett felépíteni, az egységeket pedig harcárkokban kellett elhelyezni. Ez olyan harcmodort kényszerített a brit gyalogságra, amely műveleti és harcászati szinten is megkövetelte az egyes katonák, parancsnokok és egységek nagyobb motivációját, önállóságát és önfegyelmét. Harcászati szinten megszűnt a korábbi idők feszes irányítása, az egyes katonák maguk döntöttek a tűzmegnyitásáról vagy beszüntetéséről, az előretörő gyalogság a senki földjén áthaladva önállóan manőverezett, a megbízható híradás hiányában az rohamcélú teljesítő alegységek és egységek parancsnokai döntöttek a továbbtámadásról, az üldözésről vagy az elfoglalt terepszakasz megerősítéséről, saját belátásuk és helyzetértékelésük alapján.²⁶⁶

Ugyanebben az időben a német hadseregben is egyre jobban megszilárdult a német hadsereg alapvető vezetési filozófiája az „Auftragstaktik”, azaz küldetesközpontos vezetés. A katonai iskolák átfogó ismereteket adtak mind a tisztek, mind az altisztek számára, melyet elősegített a kiképzési szabályzók folyamatos fejlesztése, egységesítése is. A parancsnokok elsősorban agresszív kezdeményezőkézséget és nem szigorú vasfegyelmet vártak el beosztottaiktól. Ennek keretében a tisztjelöltek olyan helyzeteket is gyakoroltak, ahol szándékosan meg kellett tagadniuk a parancsot anélkül, hogy az előjáró elgondolásától eltértek volna. A világháborúban alkalmazott német „rohamharcászat” bizonyította a küldetésorientált vezetés gyakorlati alkalmazhatóságát.²⁶⁷

A második világháborút követő időszakban Magyarországon (és az egész Varsói Szerződésben) szovjet mintára, egy erősen centralizált jellegű, az alárendeltek számára kevés önállóságot hagyó, úgynevezett parancsorientált vezetési felfogás szellemében működött. Ez a vezetésszemlélet a parancsok szinte gondolkodás nélküli és automatikus végrehajtását preferálta, ami az alárendeltek feltétel nélküli és

²⁶⁶ EVANS, Nick: From drill to doctrine, pp. 330-338.

²⁶⁷ LIPPAI Péter: A küldetésorientált vezetés történelmi tapasztalatai, és CZEGLÉDI Mihály: A küldetésorientált vezetés kialakulása.

korlátlan engedelmességre épült. Sajnos napjainkra ez az orosz jellegű, szabályzatcentrikus, előíró jellegű szemlélet teljesen gyökeret vert.

Amíg a parancsorientált vezetési filozófia aprólékos, előíró szabályzatrendszer kíván, a feladatközpontos vezetés elengedhetetlen *feltétele a tisztek szabad gondolkodását bátorító doktrína.*

Az Észak-atlanti szövetség tagállamaiban napjainkra az előíró jellegű doktrinális szemlélettel szemben az útmutató-jellegű, angolszász modell vált elfogadottá. E modell vagy inkább filozófia értelmében a katonai doktrína a fegyveres erők alkalmazására vonatkozó *alapelvek és iránymutatások* hivatalosan elfogadott gyűjteménye. A doktrína nem cselekvési program, hanem a haderő felépítését, a műveleteket megtervező katonai vezetők gondolkodás- és szemléletmódját kialakító *ajánlás.*²⁶⁸

Ma már mind a magyar, mind a NATO terminológiai források is úgy határozzák meg a doktrínát, hogy „*Katonai erőket célkitűzéseik elérésében irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges.*”²⁶⁹ A doktrína segít a parancsnokoknak egy olyan általános és közös perspektíva és gondolkodásmód kialakításában, mely nem részletes előírásokon alapszik, hanem egy olyan szemléleten, amelyre számítani lehet a műveletek tervezése, irányítása és végrehajtása során. A doktrína egyfajta útmutatás egy nyitott, rugalmas felfogás elérésében, mely mindig az adott helyzetre adaptálható és segít az adott helyzethez történő alkalmazkodásban. A doktrína növeli a hadsereg műveleti hatékonyságát a parancsnokok közös gondolkodás módjának kialakításával és az erők egységes kiképzéséhez és alkalmazásához szükséges iránymutatással. A doktrína a nemzeti erő katonai eszközének alkalmazásával kapcsolatos közös bölcsességet és tapasztalatokat gyűjti össze és foglalja rendszerbe.²⁷⁰

A brit összhaderőnemi doktrína első kiadása kicsit más hangsúlyokkal magyarázza katonai doktrínát: „*A doktrína nem előírások rendszere, melyeket gondolkodás nélkül lehet alkalmazni. A doktrína a fegyveres konfliktusok természetének és a fegyveres erők alkalmazásának megértését segítő keret [dokumentum]... Célja, hogy iránymutatást, magyarázatot adjon, oktasson, és*

²⁶⁸ RUTTAI László-KRAJNC Zoltán: A katonai doktrínákról, pp. 38-40.

²⁶⁹ AAP-47, Szövetségi Összhaderőnemi Doktrínafejlesztés (B), North Atlantic Treaty Organization Standardization Office, 2016. p. 1-1. Ezenkívül a NATO Terminológiai Adatbázis (NATOTerm), Integrált Terminológiai Adatbázis valamint a Magyar Katonai Terminológiai Értelmező Szótár is ugyanezt tartalmazza.

²⁷⁰ AAP-47, p. 1

*alapot biztosítson további tanulmányokhoz a szakértői vitákhoz.*²⁷¹ A doktrína tehát olyan eszköz, ami a parancsnokok és törzstisztek jobb eligazodását és tanulását szolgálja, egy olyan közös alap és fogalomkészlet megteremtésével, amiről értelme van elkezdeni a közös munkát vagy vitát (vö: Clausewitz idézet az Alapfogalmak fejezet elején.) A kanadai haderő meghatározása szerint: „*A katonai doktrína... katonai tudás és gondolatok formális megjelenítése... inkább leíró, mint előíró jellegű és használata során a helyzetnek megfelelően kell alkalmazni. A doktrína nem dogma és nem ellenőrző lista, hanem határozott vezérlőelv, mely leírja, mit gondol a haderő a harcról, de nem írja le, hogyan harcoljon. Elég határozott, hogy irányítsa a katonai tevékenységeket, és elég rugalmas, hogy kezelje a váratlan helyzeteket is.*”²⁷² A katonai doktrínák tehát olyan leírásai napjaink és a jövő lehetséges konfliktusairól és a műveletek végrehajtásának módjairól, melyekre alapozható a haderő felkészülése és műveletek tervezése egyaránt. Más gondolkodók szerint a „...doktrína **intellektuális alapot** biztosít a végrehajtók, parancsnokok, törzsek és beosztottak részére a haderő helyes alkalmazásához alapos megfontolásokra támaszkodva.”²⁷³ Mások a doktrínák gyakorlati forrásaira hívják fel a figyelmet: „...a doktrína kötelező vagy alkalmazható iránymutatás arról, amit a **jelenkor legjobb katonai gyakorlatának tartunk.**”²⁷⁴ Ez az utolsó idézet már átköt minket ahhoz, az egyáltalán nem mellékes kérdéshez, hogy honnan származnak ezek a kiváló gondolatok, melyek „intellektuális alapot” biztosítanak, „nem dogmák”, de azért határozottan „vezérlő elvek”, „magyaráznak, oktatnak”, de „nem írnak elő” semmit.

A doktrínákban foglalt alapelvek természetesen nem deduktív következtetésekből fakadnak, hanem induktív módon a háború, a harc jelenségeinek megfigyeléséből származnak. A doktrínafejlesztésnek ezért legfontosabb kiinduló pontja a tapasztalatfeldolgozó rendszer és a hadtörténelem. A közelmúlt és a folyamatban lévő műveletek tapasztalatai *elsőrangú forrásai* azoknak a következtetéseknek, melyek a parancsnokokat felkészítik a következő hadjáratra. Ezért fontos időről-időre áttekinteni a doktrínákat, felülvizsgálni, hogy azok továbbra is megfeleljenek a biztonsági és hadműveleti környezet aktuális követelményeinek,

²⁷¹ British Defence Doctrine, Joint Warfare Publication (JWP) 0-01, First Edition, 1999. p. 12.

²⁷² The Conduct of Land Operation, Canada Department of National Defence (B-GL-300-001/FP-001), 1998., p. iv.

²⁷³ CODNER, Michael: Purple Prose and Purple Passion, p. 37.

²⁷⁴ GRAY Colin. S.: The strategy bridge: theory for practice, p. 18.

de a technológiai változásokat is figyelembe vegyék. Mindig fennáll annak lehetősége, hogy a következő hadjárat (háború) természete gyökeresen különbözni fog az előzőétől. A doktrínáíróknak meg kell találni azokat az általános tapasztalatokat, melyek relevánsak lehetnek a következő konfliktusban is, és ezeket rendszerbe foglalva be kell illeszteni az addig hasznosnak bizonyult elvek közé. Azokat az elveket pedig, melyek elvesztették jelentőségüket, ki kell venni a doktrínából. Olyan doktrínák bevezetése és indokolatlan rendszerben tartása, mely elszakad az adott kor katonai gondolkodásától és műveleti jellemzőitől, nem felel meg a jövő háborújának és ezért nemzeti katasztrófához is vezethet. Például a francia külön utas doktrinális fejlődés a 2. világháború előestéjén a katonai gondolkodás zsákutcájának bizonyult és a hadsereg teljes vereségéhez vezetett. Ez is rámutat, hogy milyen következményekkel jár, ha a hadvezetés fittyet hányva az európai fejlődés főbb tendenciáira teljesen független gondolkodásban látja jövő kulcsát.²⁷⁵

Ésszerű egyensúlyra kell azonban törekedni, hiszen a doktrínák túl gyakori és éles megváltoztatásai elbizonytalanítják a vezetőket és aláássák a doktrína hitelét is, másfelől viszont a valaha megszerzett (és időközben elavult) műveleti tapasztalatokhoz való ragaszkodás a doktrínát dogmává teszi. Ezért a doktrínákban mindig a lehető legáltalánosabb és legidőállóbb összefüggéseket kell feltárni úgy, hogy mégis gyakorlatiasak és érvényesek maradjanak.

A doktrína fogalma kizárja, hogy merev és szigorú szabálygyűjtemény legyen, inkább csak útmutatásként szolgál az olvasó számára, megmutatja a helyes gondolkodást, de nem azt, hogy mit gondoljanak. Így a doktrínák sokoldalúsága segíti a parancsnokok analitikus gondolkodását, amely szükséges a folyton változó hadműveleti környezethez való alkalmazkodásban. A gondolkodás képességének a fontosságát az angol John Fuller így fejezte ki: *„Önmagában véve nem elegendő megadni azt, hogy mit kell gondolni, ez csak afféle nyersanyagot ... biztosíthat ahhoz, hogy hogyan gondolkodjunk. A mit gondolkodjunk csak a téglák és habarcs. A hogyan az a szakértelem.”*²⁷⁶

A doktrínák jelentős forrása a hadtörténelmi tapasztalat, de azokat óvatosan kell kezelni, hiszen már nem aktuálisak azok a körülmények, melyek között

²⁷⁵ DOUGHTY, Robert Alan: *The Seeds for disaster: The development of French Army Doctrine 1919-1939*, pp. 179-180. A szerző művében azt bizonyítja, hogy a franciák nem helyes következtetéseket vontak le az I. világháború tapasztalataiból és valójában ugyanarra a háborúra készültek fel, modernebb fegyverekkel.

²⁷⁶ John F.C. Fuller vezérőrnagy (1878-1966) brit katona, hadtörténész és katonai stratégia, a páncélos hadviselés elméletének korai előfutára.

születtek, így következtetéseiket is kikezdhetette az idő. A történelmi kitekintés hiánya elvezethet a háború állandó természetű alapelveinek mellőzéséhez. Régmúlt idők klasszikus katonai gondolkodóinak időtálló gondolatai azonban még mindig felfedezhetők a modern doktrína-irodalomban is. Példának álljon itt egy tanítás magától Szun-ce²⁷⁷-től: „...az okos harcos rákényszeríti akarát az ellenségre, de nem engedi meg, hogy bármiben az ellenség akarata legyen rákényszerítve”^{278, 279}. Ebben az intelemben nem nehéz felfedezni az AJP-01 Szövetségi Összhaderőnemi Műveletek doktrína elvei közül a kezdeményezésre és a biztonságra vonatkozó ajánlásokat.

A doktrínáknak *egy összefüggő, koherens rendszert* kell alkotniuk, nem tartalmazhatnak egymáshoz nem kapcsolódó gondolatokat és semmiképpen sem lehetnek egymásnak ellentmondóak. A doktrínát a hadsereg teljes szervezetének át kell vennie, hiszen azok a vezetők nézeteit tükrözik és csak ezen keresztül biztosítható az egységes szemlélet, a közös nyelv.

Tudományos és vallási doktrínák. Végül el kell határolnunk a fogalmat (ti. a katonai doktrína) a doktrína kifejezéstől, melyet általában elgondolások, tanok rendszerét jelenti más tudományterületeken. Például a pszichológia tudományában Descartes gondolatai („gondolkodom, tehát vagyok”) nyomán Wilhelm M. Wundt alkotta meg az introspekció (önmegfigyelés, önreflexió) doktrínáját.²⁸⁰ A vallástudományban a vallási előírások, javaslatok kodifikált és az egyház által promulgált (mint Istentől kinyilatkoztatott igazság) gyűjteményét szintén doktrínának hívják. Ilyen doktrína az isten megismerhetőségéről szóló doktrína más néven dogma.²⁸¹

Politikai doktrínák. A külpolitikában politikai irányelveket vagy irányelvek gyűjteményét, amelyek alapján egy adott párt, politikai mozgalom, ország, vagy egy vezető egy bizonyos politikai helyzetet kezel, illetve arról vélekedik, szintén doktrínának hívják. Előzményének az 1923-ban közzétett ún. Monroe-elv tekinthető,

²⁷⁷ Szun-ce (i.e. 544 – i.e. 496) ókori kínai hadvezér, a hadtudomány klasszikusa, a „Háború művészete” című könyv szerzője.

²⁷⁸ Szun Ce: *A hadviselés tudománya*, ford: Édes Bálint, Göncöl Kiadó, Budapest, 1996. p.50.

²⁷⁹ Más fordításban: „Aki tehát igazán ért a harchoz, az maga irányítja az ellenséget, s nem hagyja magát az ellenség által irányítani.” (ford: Tókei Ferenc) forrás:

<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#elvek> (letöltés: 2016. december 7.)

²⁸⁰ BERNÁTH László-RÉVÉSZ György(szerk): *A pszichológia alapjai*, p. 21.

²⁸¹ Magyar Katolikus Lexikon,

<http://lexikon.katolikus.hu/I/Isten%20megismerhet%C5%91s%C3%A9ge.html>, letöltés: 2018. május 8.

amely szerint az amerikai kontinens nem válhat az európai gyarmatosító hatalmak terjeszkedésének célterületévé. A második világháború után elfogadott irányelveket már gyakran doktrínának nevezték. Ezek a doktrínák általában jelentős állami- vagy politikai vezetők fontosabb beszédeiben, nézeteiben vagy téziseiben jelennek meg. Ha ezek a szónoki szempontból jelentős, de politikai stratégiai szempontból laza szerkezetű beszédek és az abban megfogalmazott követelmények és irányelvek összekapcsolódnak és rendszert alkotnak, akkor valóban joggal nevezhető politikai doktrínának. Ilyen például a Truman- (1947), Eisenhower- (1957), Nixon- (1969) vagy Brezsnyev-(1968) és Putyin–doktrína (2014).

Nem hagyható figyelmen kívül természetesen, hogy ezek a minden szempontból jelentős politikai doktrínák hatással vannak (voltak) adott kor katonai doktrínáira is, hiszen a katonai doktrínáknak e politikát kell fegyveres erők alkalmazása szempontjából alátámasztani. A politikai életet meghatározó nézetek ilyen kifejezései meghatározó módon befolyásolják a védelempolitikát és a katonai doktrínákat is.²⁸²

Dolgozatomban a doktrína szót kizárólag katonai értelemben használom, és nem vizsgálom sem a tudományos sem politikai jelentéstartalmát.

4.1.1. A DOKTRÍNA FELHASZNÁLÁSA

A doktrínák fókuszja többnyire a műveleti szintre összpontosít, ezért a doktrína elsősorban a műveleti szintű parancsnokoknak és törzstiszteknek szól, de a valóság kicsit bonyolultabb. A doktrínák ugyanis világos kapcsolatot jelentenek a stratégiai-politikai szint és a harcászati szint között, ezért mindkét szint számára hasznos ismereteket biztosíthatnak.²⁸³

A doktrínák a hadsereg és a hadviselés „filozófiáját” mutatják be, céljuk az, hogy *útmutatóként szolgáljanak* a hadviselés állandóan változó természetéről, bemutassák, hogyan kell gondolkodni egy tisztnek általában, de a katonai doktrínákban lefektetett elvek bizonyos mértékű interpretációja mindig megengedett. A doktrínák segítséget nyújtanak az összhaderőnemi gondolkodás kialakításában, egységesítik a katonai vezetők szemléletét, közös alapokat raknak le, támpontot nyújtanak a kiképzés megtervezéséhez. A közös doktrína elősegíti az MH és a

²⁸² LIDER, Julian: Az Egyesült Államok katonai doktrínája, pp. 6-7.

²⁸³ AAP-47, p. 1-1.

szövetség közötti együttműködést, az interoperabilitást, a szabványos terminológiát, a jelrendszert, a kiképzést, a parancsnoki és törzsmunkát és az eljárásokat.

A helyesen elkészített doktrínáknak nem csak a katonatisztek gondolkodást kell általában áthatnia, de hatásuknak a katonai felső vezetésre is ki kell terjednie, hiszen ők azok, akik döntően meghatározzák a haderőfejlesztésének irányait, a kiképzés és oktatás céljait. A jól összeállított doktrína erősokszorozóként működhet, amennyiben a harcoló szervezet következetesen használja azt. A doktrínák ugyanis kapocsként szolgálnak az elmélet (konceptiók) és a gyakorlat (tapasztalatok és műveletek) között. Valójában ez a megközelítés nem új és mindig is áthatotta a legkorábbi írott katonai szabályzatokat is: a megfigyelésekből levont tanulságokat (induktív gondolkodás) igyekeztek a legszélesebben elterjeszteni a harcoló szervezetben, hogy azt az egyedi esetekre máshol is alkalmazhassák (deduktív gondolkodás). A stratégiai elméletek és műveleti tervezés ötvözésével a modern doktrínák lefordítják a hadviseléssel kapcsolatos elképzeléseket funkcionális műveleti alapelvekké.²⁸⁴

A doktrínák legfontosabb előnye, hogy elősegítik a kreativitást, a kezdeményezést, a feladatközpontos vezetést²⁸⁵. A közös doktrínák segítségével ugyanis már nem szükséges minden részletre kiterjedő parancsnoki vezetés vagy a helyzet összes lehetséges megváltozásával kapcsolatos tervezés, mert a közös szemlélet alapján a parancsnok szándékainak ismeretében az alárendelt parancsnokok az általa megszabott keretekben és a doktrínák nyújtotta alapelvek figyelembevételével bátran hoznak döntéseket.²⁸⁶

Világos azonban, hogy a doktrínák által biztosított „útmutatás” egy katona számára nem lehet mindig elegendő egy koordinált katonai művelet vagy harctevékenység során. *Harcászati szinten* a műveletek feszes koordinációja, a pontos, precíz végrehajtás és az egyöntetűség megköveteli, hogy a beosztott tiszti állomány *részletes előírásokat* kapjon. Ilyen részletes előírásokat nem találunk a doktrínákban, ezért taktikai szinten szabályzatokat,²⁸⁷ műveleti eljárásokat stb. kell készíteni arról, hogy pontosan mit kell gondolnia és tennie a tisztnek adott helyzetben. Ezek az előírások már nem „ajánlások” és nem „útmutatók”, hanem

²⁸⁴ POSEN, Barry R.: The source of military doctrine: France, Britain and Germany between the two World Wars, p. 245.

²⁸⁵ mission command: magyarul két változatban terjedt el: feladatközpontú vagy küldetésorientált vezetés. A téma magyar szakértője, Lippai Péter, a küldetésorientált kifejezést használja.

²⁸⁶ CZEGLÉDI Mihály: A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban, pp. 3-19.

²⁸⁷ Hivatalos megnevezésük: szolgálati könyvek és főnökségi kiadványok.

szigorúan normatív, kötelező jellegű dokumentumok, melyek betartását a hadseregnek minden helyzetben meg kell követelnie. A szabályzatok azonban távolról sem függetlenek a doktrínáktól, azoknak alárendelve érvényesülnek, azokból származó elvek gyakorlati megvalósításának részleteit tartalmazzák. Összegezve: a doktrínák a katonai vezetők és rangidős tisztek parancsnokok, törzstisztek) munkáját segítik a közös gondolkodás alapjainak rögzítésével, míg a szabályzatok a beosztott tisztek és altisztek tevékenységét részletesen írják elő.

A doktrína azonban nem csak a katonáknak, hanem a hadsereggel és biztonságpolitikával kapcsolatban álló polgári olvasóközönségnek is hasznos, mert bemutatja a civil partnerek, a kormányzati, a nem-kormányzati, a nemzeti és a nemzetközi szereplők, a tudományos élet és az oktatás részvevői, a média, a közvélemény számára *a hadsereg szempontjait, képességeit és sajátos szemléletét, értékeit és ethosát*. Ez az ismeretrendszer segíti a védelempolitika meghatározó szereplőit is a képesség követelmények szakszerűbb megfogalmazásában.

Végül pedig a doktrínák nyilvánosan elérhető dokumentumok, amelyek ellenfeleink számára világosan kifejezik, hogy fegyveres erőink felkészültek, erősek és egységesek, ezzel pedig a nemzet és a szövetség szélesebb értelemben vett elrettentő képességéhez is hozzájárulnak.²⁸⁸

4.1.2.A DOKTRÍNÁK ÉS A POLITIKA KÖZÖTTI KAPCSOLAT

Ahhoz, hogy megértsük a doktrínák és a stratégia közötti kapcsolatot el kell fogadnunk, hogy a doktrína az elmélet és a gyakorlat közötti létfontosságú kapcsolat. Így tehát a stratégia és a doktrína „kéz a kézben jár”, együtt fejlődnek és hatásukat egyszerre fejtik ki. A stratégia meghatározza a politikai célokat és azok eléréséhez szükséges instrumentumokat, a katonai doktrína pedig kifejti, hogyan kell a fenti célok érdekében a fegyveres erőknél fellépnie.²⁸⁹

A megjelenés alatt álló Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína²⁹⁰ hasznos és más NATO tagállamok doktrínáival egyező leírást ad a politika és a stratégia összefüggéseiről. A politika dönti el és fogalmazza meg azt a cselekvési változatot, mely a kormányzat által elfogadott iránynak legjobban megfelel, kifejezi a kormányzat szándékait és cselekvési irányait. A kormányzati politika akkor működik

²⁸⁸ Developing Joint Doctrine Handbook, p.1-3.

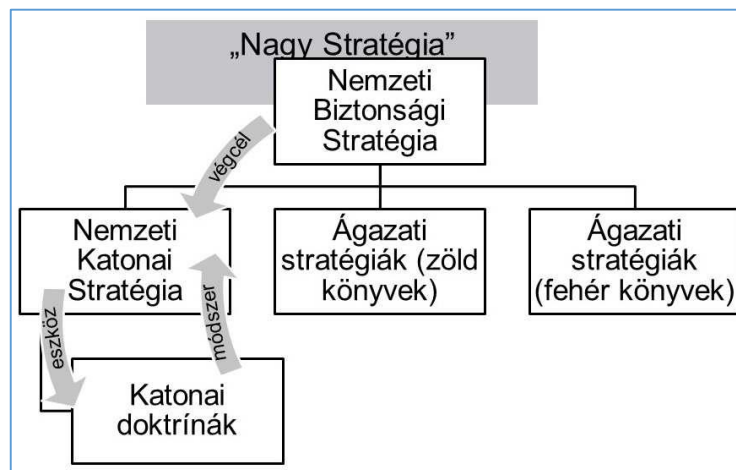
²⁸⁹ SZN: Doktrína alapvetések (kézirat), 2104.

²⁹⁰ Ált/44 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 4. kiadás, DOFT kód: ÖHD (4), Magyar Honvédség kiadványa, 2017, pp. I-1-4.

eredményesen, ha a politikai végcélokat és elérendő helyzetet egyértelműen fogalmazza meg és olyan hiteles stratégia támogatja a célok teljesülését, mely nem csak a hosszú távú politikai célkitűzéseket határozza meg, hanem az azt támogató eszközöket is.²⁹¹

A stratégia, mely eredetileg katonai terminológia volt és bizonyos mértékig még mindig megtartotta ezt a jellegét, időközben meghonosodott a nemzet hatalmi eszközeinek egyéb területein is (pl: gazdasági stratégia). A stratégia ilyen horizontális kiterjesztése mellett megjelent a stratégia vertikális tagozódása is: a nagy- a katonai-, a műveleti- és egyes vélemények szerint a harcászati stratégia is.

A nemzet „nagy stratégiája”²⁹² a legmagasabb nemzeti szint, mely a nemzeti érdekeken és értékeken alapuló, kormányzati ciklusokon is átívelő politika, kiterjed a nemzeti hatalom valamennyi területére, meghatározza az ország céljait, kül- és biztonságpolitikáját. Ez a stratégia az államok gyakorlatában nem egy valóságosan létező irat, hanem inkább egy olyanfajta láthatatlan, megfoghatatlan szellemiség, melyet a nemzet értékei, érdekei és nemzeti sajátosságai határoznak meg és áthatja a nemzet politikai életét. A nagystratégia konkrétabb megfogalmazása, artikulálása és dokumentálása érdekében Nemzeti Biztonsági Stratégiát készítenek.

19. ábra A politika és a doktrínák kapcsolata (forrás: szerző)

A katonai stratégia a legmagasabb katonai szint, a katonai erők fejlesztése, fenntartása a kormánypolitika támogatása és a nagy stratégiában (nemzeti biztonsági stratégiában) lefektetett célok elérése érdekében. A műveleti stratégia a hadjáratok

tervezése és a katonai erő bevetése a katonai stratégiai célok elérése érdekében. A „harcászati stratégia” a műveleti parancsnokok és haderőnemi parancsnokok felelőssége a szárazföldi, tengeri vagy légi illetve összhaderőnemi műveletek

²⁹¹ LAWRENCE, Craig (Ed.): Getting Strategy Right (Enough), p. 2.

²⁹² Részletesebben a Nagy stratégia fejezetben foglalkozok vele.

irányítása és a kijelölt erők bevetése a műveleti célok elérése érdekében.²⁹³ Ez utóbbi koncepciót (értsd: harcászati stratégia) általában brit katonai doktrínák fejtik ki, véleményem szerint a stratégia szó harcászati szintű használata oximoron, a fogalmat értelmetlenné teszi. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a briteken kívül más nemzetek is hasonlóan gondolkodnak.²⁹⁴

A védelmi politika és a doktrínák tartalma és jellege *sok hasonlóságot mutat*, ezért nem is csoda, hogy a magyar politikai és szakmai közélet sokáig összekeverte e két fogalmat.²⁹⁵ Világos, hogy valójában a politika domináns szerepet játszik a doktrínák fejlesztésében azzal, hogy meghatározza az elérendő végső célokat és kijelöli a célok eléréséhez szükséges forrásokat.²⁹⁶ A nemzeti biztonságpolitika határozza meg az ágazati stratégiákat, mint például a nemzeti katonai stratégiát (NKS) azzal, hogy a nemzeti célkitűzések közül az adott ágazat számára elérendő célokat rögzíti.

A NKS a végcélokat katonai szempontból értelmezhető részcélokra bontja, és ideális esetben kijelöli a részcélok elérésére szolgáló erőforrásokat is. Az NKS és a doktrína fejlesztése számos ponton kapcsolódik egymáshoz, hatást gyakorolnak egymásra. A stratégia kijelöli az elérendő végcélokat és rendelkezésre álló erőforrásokat, de ezenközben tekintettel van a haderő képességeire is. Ideális esetben ugyanis a stratégiát készítő szakpolitikai műhely figyelembe veszi a katonai gondolkodás sajátosságait, a már bevált katonai elméleteket és elveket, valamint a hadsereg állapotát, a személyi és tárgyi feltételeket. Egy jól megírt katonai doktrína a legjobb összefoglalója a legfrissebb katonai elveknek és gondolatoknak, informálja olvasóját a hadsereg feladatairól, kulcsfontosságú képességeiről. Ezért a doktrínák hatékonyan elősegíthetik a nemzeti biztonsági és katonai stratégia katonai részeinek, mindenekelőtt a reálisan teljesíthető katonai biztonsági célok pontosítását, konkretizálását a politikai stratégia szintjén, a stratégia gyakorlatában. A haderő

²⁹³ LAWRENCE: Getting Strategy Right (Enough), p. 4.

²⁹⁴ Pl: A cseh doktrínarendszerben is megfigyelhető. Részletesebben a Doktrínafejlesztés nemzetközi tapasztalatai fejezetben.

²⁹⁵ 1990-es években a Beszélő online webpage-n (<http://beszelo.c3.hu/search/node/katonai%20doktr%C3%ADna>) Pick Róbert alezredes, a köztársasági elnök katonai irodájának vezető írása nyomán komoly vita bontakozott ki az új köztársaság által követendő honvédelmi politikáról, szövetségi rendszerekről, semlegességről. A hozzászólók és maga Pick Róbert is a doktrínát nemzeti biztonsági stratégia értelemben használta. Aligha tévedek azzal a következtetéssel, hogy a hozzászólók (politikuskok, HM főosztályvezető, politológusok) terminológiai tévedése teljesen általános volt a NATO csatlakozásig.

²⁹⁶ MCM-077-00, Military Committee Guidance on the Relationship between NATO Policy and Military Doctrine.

tevékenységeit és műveleteit a meghatározott biztonsági - vagyis politikai - célok elérése érdekében hajtja végre, melyek vezérlését és sikerét közvetlenül a doktrína elveinek helyes alkalmazása szavatolhatja. A katonai doktrína tehát közvetett módon – a biztonsági stratégiára és a haderő tevékenységeire gyakorolt hatásával – az *állam biztonsági céljait* szolgálja.

A biztonságpolitika által meghatározott célok és az elérésükhöz biztosított források közötti kapocs szerepét általában a doktrína tölti be. A katonai doktrína az a szakmai dokumentum vagy „protokoll”, amely a célok valóra váltásának katonai eszközeit és módszereit tisztázza. A doktrínairók feladata tehát az, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel megtalálják a katonai stratégia megvalósulását támogató részcélok eléréséhez szükséges módszereket.²⁹⁷

Így tehát a politika kialakításáért és a doktrínafejlesztéséért felelős személyek szoros együttműködésben dolgoznak és összehangolják erőfeszítéseiket.

A doktrínafejlesztés módszerei a NATO-n belül egységesek és rendkívül komplexek. A NATO tagállamok közül azonban ilyen mélységű és kiterjedésű önálló doktrínafejlesztési munkára csak a legfejlettebb és legnagyobb tagállamok képesek, amelyek saját nemzeti doktrínafejlesztési eljárásukban gyakorlatilag a szabványos NATO eljárásrendet követik, ezért ebben a fejezetben a NATO doktrínafejlesztésének módszereit, mint általános módszer mutatom be.

A NATO számára a szövetségi doktrínafejlesztés kiemelt jelentőséggel bír, mert a koalíciós erők képességfejlesztése, a műveletek tervezése, végrehajtása, vezetése és támogatása csak egységes, világos és széles körben ismert doktrínákkal lehet eredményes. A tagállamok nemzeti sajátosságait, a hadseregek sokszínű szervezeti kultúráját, nyelvi különbségeit csak egyhangú, egységes, egyöntetű doktrínarendszerrel lehet áthidalni. A nemzeti sajátosságok megjelenése a pillérfej és zárókő²⁹⁸ doktrínákban egyáltalán nem fogadható el és alacsonyabb szinten is csak azokban a nemzeti kiadványokban fogadható el, amelyek a témáját egyetlen NATO doktrína sem írja le, területén nem létezik és indokolatlan a nemzetközi együttműködés.

Nyilvánvaló, hogy a NATO együttműködés nem terjed ki a műveleti, harcászati szinten a legapróbb eljárási vagy logisztikai kérdésre és ezért ezek doktrinális

²⁹⁷ Raymond L. Garthoff (1929-), amerikai hidegháború szakértő és nagykövet) és Willard G. Wymann vezérezredes (1898-1969, hadseregearancsnok) véleményét idézi LIDER, In. Az Egyesült Államok katonai doktrínája, p. 399.

²⁹⁸ Magyarul az első és második szintű doktrínákban.

egységesítése sem indokolt. Olyan tagállamoknak azonban, melyek műveleteik során szorosan együttműködnek más nemzetekkel, esetleg kénytelenek más tagállamok harcászati- vagy logisztikai támogatását²⁹⁹ vagy eszközeit is igénybe venni³⁰⁰ érdemes megfontolni az együttműködést biztosító valamennyi szabvány átvételét és bevezetését. A többnemzeti együttműködés és más haderőtől érkező támogatás fogadásának egyik alapfeltétele az interoperabilitás.

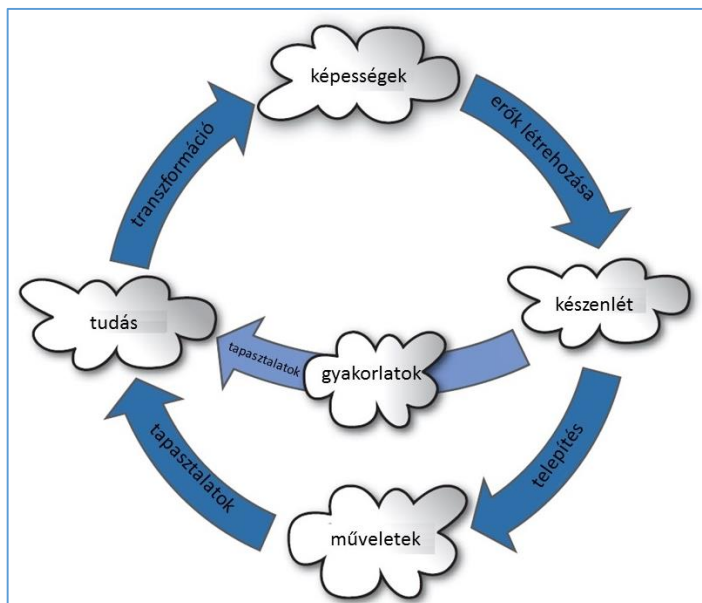
A NATO Szövetségi Összhaderőnemi Publikációk fejlesztésének előírásait az AAP-47 -es és az AAP-3-as Szövetségi Adminisztratív Publikációk tartalmazzák. A NATO szabványosítási programjának célja, hogy a szövetség tagjai fennakadás nélkül tudjanak együttműködni egymással a műveletek legszélesebb körében és a lehető legalacsonyabb szinteken is. A szabványosítási folyamat ezért kiterjed a katonai gondolkodás alapjait lefektető összhaderőnemi műveleti doktrínákra (AJP), harcászati doktrínákra (ATP), logisztikai előírásokra (ALP) és számos más publikációra (AP).

²⁹⁹ [Az Afganisztánba telepített magyar különleges műveleti erők] „...**logisztikai támogatása 90%-ban** az Egyesült Államokkal meglévő együttműködési megállapodások, technikai megállapodásokon alapul. A logisztikai támogatás nemzeti felelőssége minimális. A Magyarországról, a nemzeti felelősségbe tartozó anyagok is (sisak, rádiókészülékek, fegyver) segélyprogramok keretében kerülnek biztosításra.” (Baráth István dandártábornokot, az MH Logisztikai Központ parancsnokát idézi Bodoróczki János. (forrás: Hadmérnök, IX./2 sz., 2014. június, http://hadmernok.hu/142_15_bodoroczki_2.pdf, p. 174.

Máshol Sándor Tamás ezredest idézi: „...**az amerikai ellátási rendszer fedi le a hadszíntéri ellátás 98%-át...**” és „[A magyar katonai logisztika integritása] **15 év NATO tagság után esetleg a NATO elvek átvételével és megvalósításával.** [fokozható]”. Bodoróczki János: A különleges erők logisztikája, PhD értekezés, pp. 240-241.)

³⁰⁰ A MH a közelmúltban több alkalommal is különféle konstrukciókban átvett vagy megvett szállító eszközöket, harci eszközöket és fegyvereket. Pl: Viking terepjáró thgk. (brit), Cougar PSZH (amerikai), HMMWV M1151A1 páncélozott katonai terepjáró (amerikai), MRAP NAVISTAR MAXXPRO (amerikai). Harci eszközök: TeleMAX könnyű tűzszerész robot (német), ANDROS F-6A tűzszerész robot (amerikai). Fegyverek: Heckler & Koch MP5A3 géppisztoly (német), USA M4A1 SOPMOD gépkarabély, USA Remington 870 Marine sörétes puská, USA M249 SAW golyószóró, USA Remington 700 (M24 hadijelzéssel) mesterlövészpuska.

4.2. A DOKTRÍNÁK KAPCSOLATA A HADERŐFEJLESZTÉSEL

20. ábra Összhaderőnemi erők fejlesztési ciklusa
(forrás: AAP – 47 (B))³⁰¹

jövőben szükséges képességeket. Az alábbi ábra szemlélteti.

A doktrínák nem az egyetlen eleme a haderő képességeinek, mert az lényegesen több komponensből tevődik össze és ezek kombinációja eredményezi azt: a doktrína, a szervezet, a kiképzés és oktatás, anyagi eszközök, vezetés személyi állomány, intézmények és interoperabilitás (DOTMLPFI). A fenti ábra demonstrálja, hogy a doktrínák összegzik a műveletek, gyakorlatok tapasztalataiból leszűrt elméleti tudást. Így a doktrínafejlesztés a meglévő képességeken és haderő struktúrán, a jelenlegi hadfelszerelésen alapszik, felhasználja a tapasztalatfeldolgozás eredményeit és a kidolgozott (validált) koncepciókat, valamint a bevált műveleti alapelveket és ismereteket.³⁰² A tapasztalat feldolgozás és doktrínafejlesztés részletes kapcsolatát a korábbi fejezet részletezi.

A védelempolitikai irányelvek meghatározzák a politikai célokat, azt, hogy mit kell elérni, meghatározza a feladatokat, megadja a prioritásokat, költségvetési

³⁰¹ AAP-47, p. 1-2.

³⁰² AAP-47, p. 1-1.

szempontokat és leírja azokat a kívánatos katonai képességeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a haderő képes legyen a stratégia által ráruházott feladatokat ellátni.³⁰³

A szövetséges műveleti doktrínák rendeltetése, hogy kapcsolatot hozzanak végre az elérendő véghelyzet (ends), és az eszközök (a haderő kapacitásai) között a módszerekkel (ways). A doktrínák a katonai módszerek és kompetenciák tisztázásával a védelem politikai szint számára is útmutatást nyújtanak a stratégia fejlesztése során. Ugyanakkor a doktrínafejlesztőknek biztosítani kell, hogy a stratégiai útmutató és összefüggések megfelelően megfogalmazódjanak a doktrínában is és a doktrína konzisztens maradjon a politikával. Ez nem jelenti azt, hogy a védelempolitikai irányelveknek szó szerint meg kell jelenniük a doktrinális publikációkban, de egyszersmind azt is jelenti, hogy a doktrínák befolyásolhatják a védelempolitikát. A NATO gyakorlatában ezt a feladatot, a védelempolitikai irányelvek és a doktrínák közötti összhang megteremtését a doktrínafelelős (custodian) a nemzetközi törzsszel közösen végzi.³⁰⁴

4.2.1. KÉPESSÉGHÍÁNYOK AZONOSÍTÁSA

A NATO doktrína fejlesztésének első lépése nem a doktrínarendszer hiányosságának felismerése, mert azt nem izoláltan kezelik a többi képesség komponenstől (DOTMLPFI), hanem a képesség hiány azonosítása, melyet vagy hadfelszerelés fejlesztési programmal, új beszerzésekkel oldnak meg vagy nem anyagi megoldásokkal: új eljárásokkal, doktrínákkal, kiképzéssel vagy oktatással. A doktrínafejlesztés mindig csak a képességhiány megoldására nyújtott *egyik* válasz. A doktrínafejlesztési megoldásoknak azonban nem szabad sokáig késlekedniük, gyors és releváns megoldást kell felmutatni, hiszen a doktrína a DOTMLPFI egyéb területeire is hatással van. Például egy képességhiány elszigetelt megoldási kísérlete a kiképzés és oktatás vonatkozásában rendkívül szerencsétlen eredményre vezet, hiszen a vonatkozó doktrínák és szabályzatok még nem születtek meg, ezért az együttműködés területén ellentmondásokhoz vezethet.

A képességhiányok ilyen komplex kezelésének egyetlen eszköze a koncepciófejlesztés és kísérletek (CD&E), mely olyan érett és validált koncepciókat

³⁰³. KURTA Gábor: Légierő-hadművelet elmélete (szerk).

³⁰⁴ AAP-47(B) p. 1-3.

hoz létre, mely egyszerre foglalkozik a képességihiány valamennyi (DOTMLPFI) aspektusával.

4.2.2. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS ÉS KÍSÉRLETEK ÉS A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS

A NATO doktrínák képezik alapját a szövetség összhaderőnemi kiképzésének, az oktatásnak és a közös gyakorlatoknak. Az alapelvek leírása és az elfogadott NATO terminológia használata révén a szövetség összhaderőnemi doktrínái közös alapot teremtenek, amely segíti a parancsnokokat és törzsüket abban, hogy kiképzési szabványokat állapítsanak meg a kiképzési rendezvényeken. A kiképzési rendezvényeken, gyakorlatokon előfordulhat, hogy egy új koncepció validálása érdekében egy kísérletet kell elvégezni a résztvevőknek. Ilyen lehet például egy új műveleti koncepció, mely a kidolgozás után már eljutott az átmeneti koncepció fázisába (A koncepciók kidolgozottságának leírását lásd a Koncepciók csoportosítása fejezetben.) és a teljes elfogadásához kísérletekkel kell igazolni életképességét. Ilyenkor el kell térni a bevezetett doktrínáktól, de a gyakorlaton résztvevő állománnyal meg kell értetni, hogy a megszokott és begyakorolt doktrínától való eltérés csak ideiglenes és csak a kísérletezés céljait szolgálja. A koncepcionális megújulás nem jelenti azt, hogy folyamatos és állandó a doktrinális megújulás is. Sőt, a doktrínákkal kapcsolatos bizalom csak akkor alakul ki a tagállamokban, a parancsnokokban és a törzsekben, ha viszonylag állandó és a szükséges változtatások is apró fokozatos lépésekben evolúció útján kerülnek a doktrínákba és nem hatalmas, forradalmi átdolgozásokkal, amikor egyszerre több ponton, nagymértékben változtatnak a doktrínák tartalmán. Másfelől viszont, ha egy koncepció életképesnek bizonyul a kísérletezés során az azt jelenti a doktrínafejlesztők számára, hogy vagy új doktrínát kell készíteniük vagy a korábbi doktrínákat kell módosítaniuk és a változtatások mértékét nem a doktrínák olvasóinak befogadóképessége határozza meg, hanem az, hogy az adott koncepció mennyire tartalmaz eredeti elképzeléseket és forradalmi változásokat.³⁰⁵

³⁰⁵ AAP-47(B) p.1-5.

4.2.3. TAPASZTALATFELDOLGOZÁS

Korábbi fejezetben már kifejtettem és bemutattam, hogy a képesség hiány és így a doktrinális deficit tudatosulása általában a műveletek során keletkező tapasztalatokból fakad. Ez a rövid alfejezet a doktrínafejlesztés irányából mutatja be a korábban már részletezett kapcsolatot. A tapasztalatfeldolgozó rendszer a hadműveletek során az azonnal javítandó és megszüntetendő hiányosságokon túlmenően rámutat azokra a tapasztalatokra, melyeket be kell építeni a doktrínákba, eljárásokba és a kiképzésbe. Így a tapasztalatfeldolgozás jelentősen befolyásolja a

„A tapasztalat-feldolgozó rendszer...rámutat azokra a tapasztalatokra, melyeket be kell építeni a doktrínába.”

(AAP-47)

doktrínafejlesztést, mert a megfigyelésekből, a műveleti jelentésekből és a gyakorlatokat követő jelentésekből megállapítható hiányosságokat, amennyiben szükséges, a fejlesztő folyamaton keresztül feltárják, és következtetéseket, javaslatokat beépítik a

doktrinális, a kiképzési, a haderő-fejlesztési koncepciókba és a megfelelő doktrínákba. A haderő az új tapasztalatokat az új doktrínák vagy azok kiegészítése útján építi be a felkészítési rendszerbe, a kiképzésbe. A felhasznált és a doktrínákba beépített tapasztalatok növelik a doktrínák hitelességét, hiszen a műveleti környezetben már bizonyított és bevált gyakorlatot ültetik át elméletbe. Így a doktrínák mindig aktuálisak és relevánsak lesznek.³⁰⁶

A tapasztalatokon alapuló doktrínafejlesztési kezdeményezések leggyakrabban a NATO testületei kezdeményezik a Szövetségi Átalakítási Parancsnokság (Allied Command for Transformation, ACT) irányába, mint a NATO doktrínák legfőbb alkalmazói és a legtöbb tapasztalattal rendelkező szervezetek. Elméletileg természetesen bármelyik nemzet kezdeményezheti a doktrínák fejlesztését, de erre nagyon ritkán van példa. A tapasztalatokon alapuló doktrínafejlesztési kezdeményezések többnyire a JWC-től, az Összhaderőnemi Elemző és Tapasztalatfeldolgozó Központtól (Joint Analysis and Lessons Learned

³⁰⁶ AAP-47(B) p. 1-5.

Centre, JALLC), az ACO-tól és a Kiválósági Központoktól (Center of Excellence, CoE) indul ki.

4.3. A SZÖVETSÉGI DOKTRÍNAFEJLESZTÉS

4.3.1. RÉSZTVEVŐK

A doktrínafejlesztés meghatározó szereplője az ACT és alárendelt intézményei (JALLC, JFTC, JWC). Az ACT, mint a szövetség átalakításáért felelős szervezet alapvető jelentőséget tulajdonít a DOTMLPFI spektrumból a doktrínák fejlesztésének. A Szövetségi Műveleti Parancsnokság (Allied Command for Operations, ACO) és alárendelt parancsnokságai³⁰⁷ szerepe a doktrína fejlesztésében az, hogy visszajelzéseket biztosítson a szövetséges kiadványok végrehajtása (a gyakorlatokból és műveletek) során megszerzett tanulságokról és a megszerzett tapasztalatokról.

A nemzetközi katonai törzs (International Military Staff, IMS) doktrína védnökei biztosítják a NATO parancsnokságokon és a NATO parancsnoki struktúrájában rendelkezésre álló releváns ismeretekhez való hozzáférést. Az IMS mindegyik doktrína fejlesztéséhez és az új doktrínális kezdeményezések számára is kijelöl egy védnököt, aki a Katonai Bizottság elgondolásainak ismeretében gondoskodik a doktrína és a védelmi politika közötti konzisztenciáról, hozzáférést biztosít a szükséges szakismerethez és szakértőkhöz, útmutatást nyújt, összekötő szerepet tölt be a doktrínafejlesztők és a releváns NATO szervezetek közt, aktívan részt vesz a doktrínafejlesztő munkacsoport munkájában.

A Katonai Tanács (Military Committee, MC) szabványosítási testületei valamint más munkacsoportok és albizottságok. Az MC a felelős feladatszabó eljáró³⁰⁸ (Tasking Authority, TA) a katonai műveleti szabványosításért így a

³⁰⁷ Az alárendelt parancsnokságok közül kiemelkedő a Különleges Műveleti Parancsnokság (Special Operations Headquarters) szerepe a doktrínafejlesztésben. Ugyanis ez a parancsnokság nem egyszerűen biztosítja a szakterületéről származó feldolgozott tapasztalatokat, de egyben gondoskodik is saját doktrínáinak fejlesztéséről és más doktrínákkal való vertikális és horizontális harmonizációjáról.

³⁰⁸ A NATO szabványosításban egy felsőbb szintű NATO bizottság, ami szabványosítási egyezményeket kidolgozása és Szövetségi kiadványok elkészítése érdekében jogosult a neki alárendelt munkacsoportnak feladatot szabni. (forrás: NATO Term) Feladatszabó eljáró például a katonai műveletek tekintetében a Military Committee, a fegyverzetfejlesztésben a Conference of National Armaments Directors stb.

szövetséges összhaderőnemi doktrínáért is, feladatát átruházta az Összhaderőnemi Szabványosítási Bizottságnak (Joint Standardisation Board, JSB), aki az MC nevében hagyja jóvá a szövetségi összhaderőnemi doktrínákat. Azokban az esetekben, ahol az alacsonyabb szintű doktrína elkészítéséhez szükséges szakértelem más szabványosítási bizottságban áll rendelkezésre a jóváhagyás konkrét aktusát ezekre a testületekre ruházza át, de a jóváhagyás felelősségét továbbra is viseli.

Az MCJSB által működtetett munkacsoportok közül kiemelkedően fontos a Szövetségi Összhaderőnemi Műveleti Doktrinális Munkacsoport (Allied Joint Operations Doctrine Working Group, AJODWG).³⁰⁹ Ez a testület határozza meg a doktrínafejlesztés irányait, módszereit és a doktrínák rendszerét, valamint harmonizálásuk módját a MC és a Logisztikai Bizottság által létrehozott más munkacsoportok együttműködésével. Az AJODWG célja a NATO-erők interoperabilitásának és hatékonyságának fokozása (az AJP-k révén) a közös műveletek tervezése és végrehajtása során. Ez a munkacsoport biztosítja a koherenciát és a következetességet (ideértve a terminológiát is) az AJP-k között, amelyeket a szövetséges összhaderőnemi doktrína architektúrájában (Allied joint doctrine architecture. AJDA) szemléltet.³¹⁰ Tagjai között megtaláljuk valamennyi tagállam doktrínafejlesztési központjának képviselőit és a doktrína- és képességfejlesztésben érintett valamennyi fontos NATO szervezetet. Például: az ACO művelettervezési és harcbiztosítási munkacsoport, a nemzetközi törzs doktrína védnökei, Légügyi Szabványosítási Bizottság Légi műveletek munkacsoport, az MC szabványosítási bizottságai közül a terminológiai, vegyvédelmi, hírszerző (információ előállító), IED elhárítási, szárazföldi műveleti, műszaki, haditengerészeti műveleti, egészségügyi szabványosítási munkacsoportok, a NATO PSYOPS és logisztikai munkacsoportja, valamennyi CoE képviselője, stb.

A szabványosítás állandó szervezeti felelőse a NATO Szabványosítási Iroda (NATO Standardisation Office, NSO), mely felelős a szabványosítási bizottságok munkájáért. A Szabványosítási Iroda Brüsszelben székel és tevékenységéről saját — jelszóval védett— honlapjáról lehet tájékozódni. Az NSO honlapjára kormányzati vagy katonai e-mail címmel³¹¹ bárki regisztrálhat. A honlap nem csak az iroda, de valamennyi szabványosítási bizottság aktuális tevékenységéről, folyamatban lévő

³⁰⁹ Ez a munkacsoport 2014-ben és 2018-ban is Budapesten tartotta ülését.

³¹⁰ AAP - 47(B) p. 1-8.

³¹¹ NSO Honlap: <http://nso.nato.int/nso/>

doktrínafejlesztéséről is pontos, naprakész információt nyújt. Az NSO tevékenységének legfőbb eredménye a szabványok (STANAG-ek), melyek nagyobbik része nyílt, ezért bárki számára elérhető és letölthető a honlapról.³¹²

A nemzetek hozzájárulása kulcsfontosságú lenne a doktrínák készítése során. A doktrínafejlesztés hatékonyságának fokozásához szükséges lenne, hogy a nemzetek kezdettől fogva megküldjék észrevételeiket³¹³ és bedolgozásait a fejlesztés folyamatába. Az időben megküldött nemzeti bedolgozások lecsökkentenék annak kockázatát, hogy a doktrínafejlesztés későbbi stáuszában, esetleg a ratifikáció során merüljenek fel olyan nemzeti fenntartások, kifogások, észrevételek, amelyek a doktrína elfogadását és bevezetését megakadályoznák. Sajnos a tapasztalatok azt mutatják, hogy igazi aktív szerepvállalásra csak az olyan nagy és általában a NATO hivatalos nyelveit anyanyelvükként beszélő nemzetek képesek, mint az Egyesült Királyság, Egyesült Államok, Franciaország, illetve megfelelő infrastruktúrával, humán kapacitással és szervezeti kultúrával rendelkező nemzetek, mint Németország, Hollandia.³¹⁴

A NATO doktrínák fejlesztésének konkrét tennivalóira, az ügyintézésére doktrínafelelőst (custodian) jelölnék ki. Doktrínafelelős lehet egy nemzet vagy a NATO valamelyik testülete (Kiválósági Központ, Stratégiai Parancsnokság stb.) is. A doktrínafelelős feladata az AAP-47-ben meghatározott adminisztrátori teendők elvégzése, a szerző (vagy szerzők) és a szerkesztők kijelölése, a bedolgozások bekérése és azok harmonizálása, kapcsolattartás az IMS doktrína védnökkel.

4.3.2. DOKTRÍNAFEJLESZTÉSI TERV

A doktrínafejlesztési feladatok összehangolt irányítása érdekében hozzák létre a doktrínafejlesztési tervet (Allied Joint Doctrine Campaign Plan, AJDCP), melyet a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation,

³¹² Az NSO nyílt honlapjáról, regisztráció nélkül is hozzáférhető valamennyi nyílt doktrína: <http://nso.nato.int/nso/nsdd/listpromulg.html>

³¹³ Az észrevételeket az úgynevezett információ-igénylő íveken (Request for information, RFI) vagy visszacsatolást igénylő íveken (Request for feedback, RFF) kéri be a doktrínafelelősök.

³¹⁴ Magyarország szerepe eddig kifejezetten reaktív jellegű és egyetlen összhaderőnemi doktrína elkészítésében sem vállalt aktív szerepet. A magyar tevékenység inkább csak a ratifikáció során feltárt nemzeti fenntartások megfogalmazására korlátozódik, de annak kommunikációja is kívánivalókat hagy maga után. Pl. Az AJP-4.5 Befogadó Nemzeti Támogatási Doktrínával kapcsolatban megfogalmazott nemzeti fenntartásokat 2017. októbertől jelen sorok írásáig (2018. szeptember.) nem ismertette a NATO-val. (!)

ACT) a gyakorlatokkal, koncepciófejlesztéssel és a tapasztalatok feldolgozásának folyamatával valamint a transzformációs igények figyelembevételével alakít ki.³¹⁵ A terv alapján tervezhető a doktrínafelelősök számára valamennyi első és második szintű³¹⁶ doktrína rendszeres felülvizsgálata és szükség szerinti megújítása, a tapasztalatok gyűjtésében közreműködő szervezetek (JALLC, JWC, JFTC, CoE) időbe felkészülnek és a releváns területen keletkezett tapasztalatok átadására. A doktrínafejlesztési tervet folyamatosan frissítik, aktualizálják a mindenkori igények és helyzet függvényében. Ez a gördülő tervezés lehetővé teszi, hogy az egymással összefüggő doktrínák horizontális és vertikális harmonizációját, a műveletek és gyakorlatok során feltárt tapasztalatok gyors és hatékony bedolgozását a doktrínákba, ugyanakkor koherenciát is biztosít a doktrínák és az elfogadás alatt álló koncepciók és védelempolitikai változások között és végül, de nem utolsó sorban lehetővé teszi azt is, hogy a megjelenő doktrínák érvényesítése is tervezhető legyen a soron következő műveleti szintű hadgyakorlaton.³¹⁷

4.3.3. SZÖVETSÉGI ÖSSZHADERŐNEMI DOKTRÍNÁK ARCHITEKTÚRÁJA

A NATO doktrínák szintjüknek megfelelően stratégiai, hadműveleti, illetve harcászati szintű doktrínákra oszthatóak fel. A legmagasabb szintű doktrínák az úgynevezett „pillérfej” és „zárókő” doktrínák, melyek elsősorban a gondolkodásmódot pallérozzák, leírják a filozófiát és az elveket és így kezdeményező képességgel ruházzák fel a katonai vezetőket. A következő szinten található műveleti doktrínák a stratégiai doktrínákhoz hasonlóan foglalkoznak az elvekkkel, de már több gyakorlati útmutatót is tartalmaznak a bevált gyakorlat és eljárások tekintetében. Ezek a kiadványok már átvezetnek a legalsó (taktikai) szintű doktrínákhoz, melyek már egészen egyértelmű és konkrét útmutatóként szolgálnak.

³¹⁵ Closing the loop, p. 23.

³¹⁶ Magyar rendszer szerint az első, második és harmadik szintű doktrínákról van szó. Az architektúrát klésőbb ismertetem. A NATO AJDCP hatóköre ugyan nem terjed ki az harmadik szintű (harcászati) doktrínákra, de a releváns munkacsoportok figyelembe veszik saját terveik elkészítése során és igyekeznek szinkronizálni, összehangolni.

³¹⁷ AAP-47(B) p. 1-9.

A NATO doktrínarendszernek nem része, de szoros kapcsolata van a harcászati eljárásokat részletesen és normatívan előíró nemzeti harcászati dokumentumokkal: harcszabályzatokkal, kézikönyvekkel stb. Ezek a könyvek az (al-) egységek tevékenységét egységesítik azért, hogy irányításukat, együttműködésüket lehetővé tegye.

Megnevezése	Szint	Fókusz	Elsajátításának módja	Hatások
„pillérfej” doktrína	első szint: stratégiai	Leírja a „filozófiát”, az elveket és a gondolkodás módját.	oktatás és önképzés	Általános gondolkodási keretek kialakítása.
„zárókő” doktrína	második szint: (had-) műveleti	Hogyan?		Módszeresség kialakítása a problémák megközelítésében. Útmutatás a vezető megértéséhez és kezdeményezőképességéhez. A vezető megérti a politika, a stratégia és hadművelet közötti összefüggéseket.
műveleti doktrína		harmadik szint: harcászati	Leírja a bevált gyakorlatot és eljárást.	kiképzés és gyakorlatok
harcászati doktrína	harcászati	Mit?	kollektív és egyéni kiképzés, harcászati alakai foglalkozások	Egységesíti és szabványosítja a harcászati eljárásokat, a vezetési- és kommunikációs rendet.
szabályzatok, kézikönyvek, hatályos műveleti eljárások (HAME), taktikák, technikák és eljárások (TTP)		Egységes nyelvezet és szabványos eljárások leírása.		

2. táblázat A katonai doktrínák és a harcászati szintű dokumentumok jellemzői (forrás: *Developing Joint Doctrine Handbook*)

Amint a fenti táblázatból is leolvasható, a különböző szintű doktrínák célja, tartalma között vannak átfedések és pontosan ez a táblázat cáfolja azt a brit és számos más ország nézetét, miszerint harcászati szinten is doktrínákat adnak ki. Had emlékeztessenek a doktrína fogalmára³¹⁸ röviden, a doktrína elsősorban elvek leírása, célja a parancsnok gondolkodás módjának kialakítása és az abban foglalt alapelvek szabadon felhasználhatók. Vannak olyan elvek, melyet az adott helyzetben lehet és kell alkalmazni esetleg más alapelvek rovására.³¹⁹ Harcászati szinten az egyöntetűség

³¹⁸ Doktrína: „Katonai erőket célkitűzéseik elérésében irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges.” (forrás: NATOTerm)

³¹⁹ Például McKay tábornok a Musa-Qala-i csatában szándékosan mellőzte a biztonság és meglepetés elvét a város elleni roham megindításakor, azért, hogy más — a helyzethez jobban illeszkedő — elvek nagyobb hangsúlyt kaphassanak. Az alapelvek kreatív felhasználásának példája a brit doktrínafejlesztésről szóló fejezetben található.

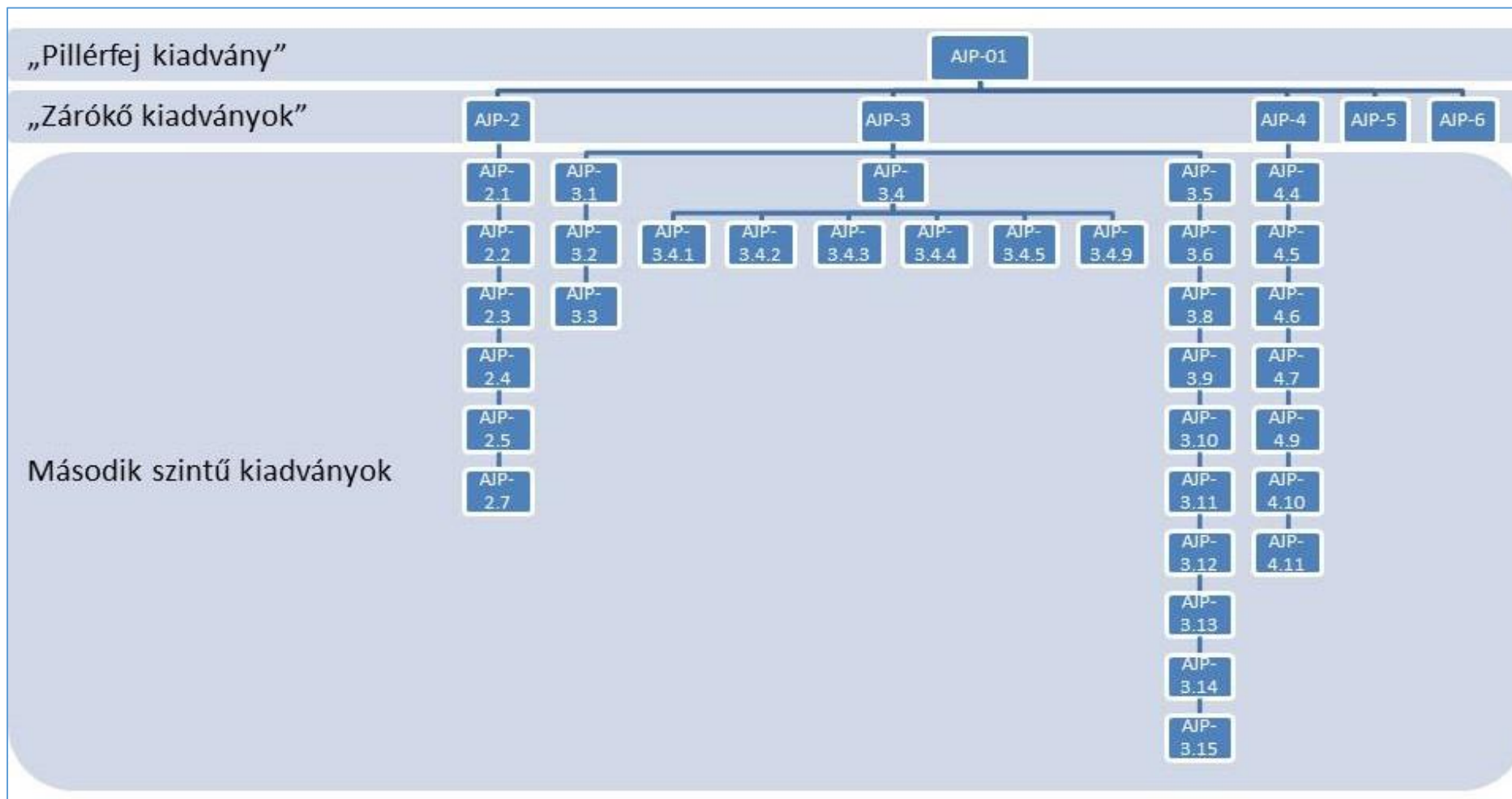
és irányíthatóság megköveteli a többé-kevésbé állandó és szabványos eljárásokat, melyek végrehajtása nem bízható a harcászati szintű parancsnok belátására.

A NATO doktrínák építménybe (architektúrába) strukturálódnak. Szándékosan használtam az építmény szót, mert 2012 óta a NATO már nem az alá-fölérendeltséget kifejező hierarchiába rendezi a doktrínákat, hanem sokkal inkább „építőköként” tekint a rendszer minden elemére, melyben az egyes építőkövek (doktrínák) egymást megtámasztják és alátámasztják, a közöttük lévő kapcsolat nem alá- fölé rendelő, hanem egyenlően fontos építőelem. Az építmény alapvetően megegyezik a hagyományos törzsfunkciókkal (2: információ előállítás, 3: műveletek, 4: logisztika, 5: haderőtervezés, stb.), a számozás rendje pedig a doktrínák közötti funkcionális és tárgyi kapcsolat megértését segítik elő. Például az AJP-3: műveletek doktrína alatt az AJP-3.4: válságreagáló műveleteket találjuk, melyet az AJP-3.4.1: béketámogató műveletek doktrína támaszt alá.)

A NATO doktrínák első szintjén a „pillérfej”³²⁰ (AJP-01) és „zárókő”³²¹ (AJP-2,3,4,5,6) kiadványok helyezkednek el, ezek a doktrínák átfogó jellegűek és a NATO legfontosabb közös összhaderőnemi gondolatait foglalják össze, azaz a műveleti parancsnokok számára relevánsak, segítenek a műveleti célkitűzések megértésében és azok elérésében. Az építmény tetején az AJP-01 doktrína található, mely a szükséges kapcsolatot jelenti a doktrínák rendszerét a szövetség stratégiájával, a tagállamok nemzeti stratégiáival és a NATO parancsnoki rendszerével. A szintén első szinten elhelyezkedő „zárókő” kiadványok pedig a törzsfunkcióknak megfelelő területek alapvető elveinek alapját képezik. Az első szinten elhelyezkedő doktrínák nem tartalmazznak érzékeny részleteket a szövetségi műveletekről, ezért minősítés nélküli, nyílt kiadványok.

³²⁰ Pillérfej: az egész építményt, a boltívet és a falat összetartó kő.

³²¹ Zárókő: a boltív egymáshoz támaszkodó köveit összetartó kő.

21. ábra A NATO doktrínarendszer szerkezete (részlet) (forrás: a szerző)

A második szintű doktrínák olyan összhaderőnemi doktrínák, melyek támogatják, alátámasztják az első szintű doktrínák tartalmát azzal, hogy részletesebben írják le a műveleti koncepciókat (hogyan gondolkodjunk és nem azt, hogy mit). Ezen a szinten még mindig nincsenek részletes leírások műveleti eljárásokról, de itt már előfordulhatnak minősített doktrínák,³²² mert még az eljárással kapcsolatos általános elvek is túl sokat árulnának el. Ilyen például az AJP-2.3 humán felderítési információ előállítási (harcászati hírszerzés) doktrína, ugyanis a doktrínában lefektetett alapelvek megismerése is olyan következtetésekre vezethet, amelyet ellenfeleink ellenünk fordíthatnak folyamatban lévő műveletek során.

A harmadik szintű doktrínákban (nem szerepelnek a fenti ábrán) részletekbe menő műveleti- és harcjeljárások (TTP) leírását találjuk, melyek támogatják a felettes doktrínák tartalmát és kifejtik, értelmezik, konkretizálják az ott lefektetett alapelveket. Ezeket a kiadványokat nem tartalmazza a doktrínafejlesztési terv és az AJOD WG is csak összekötők útján biztosítja a szükséges harmonizációt azokkal a munkacsoportokkal, akikre a feladatszabó előjáró ráruházta ezt a jogkört. Ennek ellenére ezek a munkacsoportok az AJOD WG doktrínafejlesztési tervével párhuzamosan létrehozzák saját tervüket és a fenti architektúrára hasonló módon szervezik rendszerbe saját harmadik szintű doktrínáikat és erőfeszítéseiket mindig összehangolják az AJOD WG-ban végzett munkával.

A harmadik szinten a betűjelzések AJP (Allied Joint Publication) megváltoznak az adott szintnek (pl: ATP: Allied Tactical Publication, harcászati szint) és szakterületnek (pl: ALP: Allied Logistics Publication, logisztikai szakterület) megfelelően.³²³

A harmadik szintű doktrínák számozása is követi az első két szint számozásának logikáját, így a doktrínák és szakterületek nyomon követése továbbra is egyszerű marad. Például az AJP-3 műveletek doktrína alatt az AJP-3.2 szárazföldi műveletek doktrína található (ábrán nem szerepel) és harmadik szinten az ATP-3.2.1 szárazföldi harcászati doktrína támasztja alá őket. A sor folytatódik tovább lefelé az ATP-3.2.1.1 stabilizálási műveletek útmutatóval, mely már nevében sem doktrína és

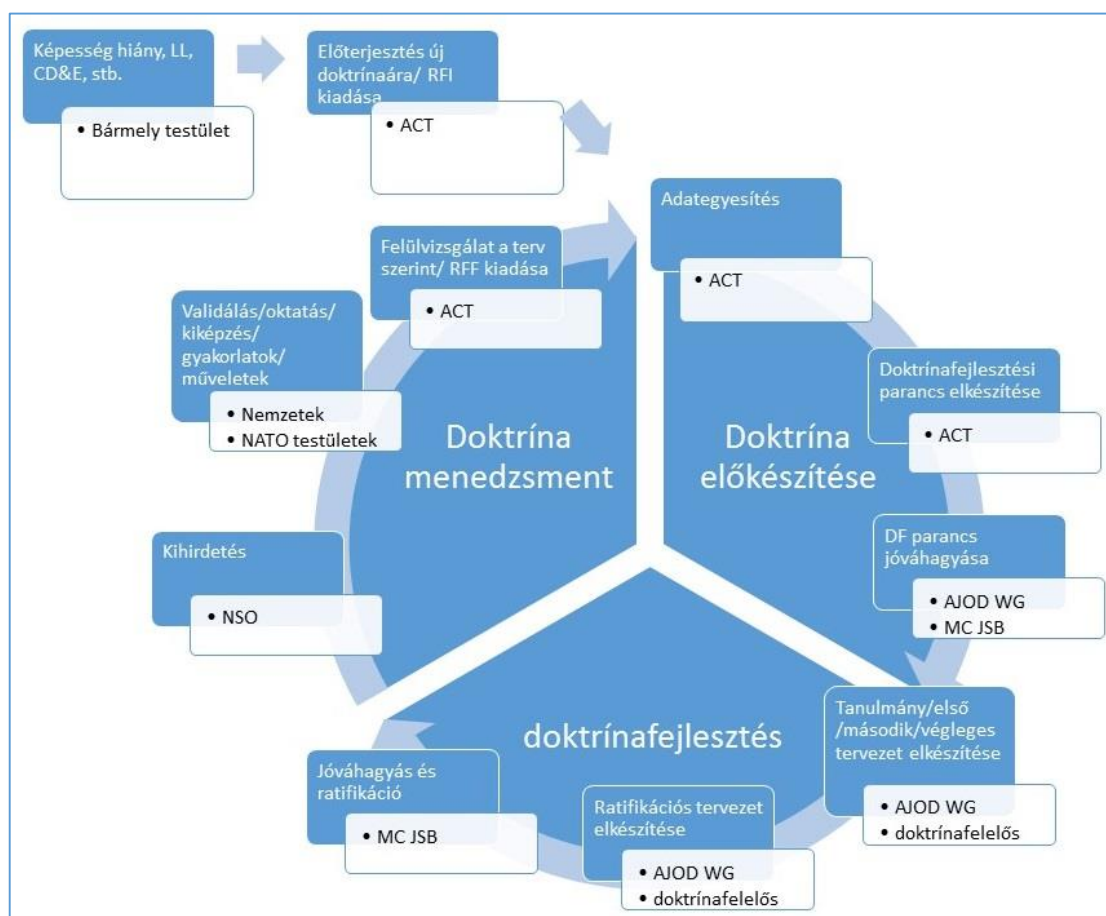
³²² NATO minősített doktrínák például az AJP-2.2 Felderítés és hírszerzést elhárító tevékenység, AJP-2.3 HUMINT, AJP-2.4 SIGINT. Ezek a doktrínák nem érhetőek el a máskülönben nyílt NSO honlapon. A minősített doktrínák (és szabályzatok) terminológiája is minősített és nem része a szintén nyíltan elérhető NATOTerm online terminológiai adatbázisnak. Pl: Rejtjelzési szabályzat.

³²³ AAP -03(J) Production, maintenance and management of NATO standardization documents, 2015. December. pp. A-1-5.

tartalma olyan részletes és normatív jellegű (pl: gépjármű ellenőrző-átesztő pont, vagy kordon felépítése és működtetése), amelyek ugyan lehetővé teszik a harcászati szintű parancsnoknak bizonyos változatok alkalmazását, de alapvetően előíró jellegű, ezért szerintem a NATO harmadik szinten elhelyezkedő kiadványai nem doktrínák, hanem szabályzatok.

4.3.4. DOKTRÍNAÍRÁS HELYETT ÉLETCIKLUS KEZELÉS

A NATO szakítva a korábbi gyakorlattal a doktrínafejlesztést nem csak a dokumentum elkészítésének egyedülálló, önmagában való folyamatként kezeli, hanem a doktrínák teljes életciklusának egyik állomásaként. A lenti ábra szemlélteti az új felfogás egyes állomásait és az azokért felelős szervezeteket. A teljes életciklus a következő szakaszokból áll: a doktrína előkészítése; doktrínafejlesztés; doktrína menedzsment.

22. ábra A szövetségi doktrínák életrajza (forrás: AAP-47 alapján a szerző)³²⁴

Doktrína előkészítése

A doktrína előkészítési szakasz rendeltetése, hogy a doktrínafejlesztési munkát megfelelően előkészítse és kockázat-mentesítse, időtartama általában 6 hónap. A korábbi doktrínafejlesztést szabályozó publikáció az AAP-47 (A)³²⁵ még nem tartalmazta ezt a fázist. A NATO doktrínafejlesztését a múltban számos kudarc érte, amikor nem megfelelően definiált doktrinális kezdeményezés alapján kötöttek le rengeteg erőforrást és vesztegettek el időt olyan doktrína kidolgozására, mely indokolatlansága miatt végül sosem készült el.

³²⁴ Az ábrán használt rövidítések: LL: tapasztalat-feldolgozás, CD&E: koncepciófejlesztés és kísérletek, ACT: Szövetségi Átalakítási Parancsnokság, RFI: információ-igénylő ívek, AJOD WG: Szövetségi Összhaderőnemi Műveleti Doktrinális Munkacsoport, DF: doktrínafejlesztés, MC JSB: Katonai Tanács Összhaderőnemi Szabványosítási Bizottság, NSO: NATO Szabványosítási Iroda, RFF: visszacsatolást igénylő ív.

³²⁵ AAP – 47 (A) Allied Joint Doctrine Development Supplement to AAP-3(J), 2011 szeptember.

A doktrína előkészítése akkor veszi kezdetét, amikor a NSO új doktrína elkészítésére vonatkozó kezdeményezést kap, illetve a doktrínafejlesztési terv szerint egy már létező doktrína felülvizsgálata válik szükségessé. Az indítvány tartalmazza az új doktrína bevezetésének indoklását (új stratégiai útmutatás, képességhiány, vonatkozó tapasztalatfeldolgozás vagy koncepciófejlesztés eredménye) és célját, a doktrína javasolt címét, vázlatát, lényeges új gondolatait, fejezet címeit, javaslatot a kidolgozásra (doktrínafelelős, kidolgozó munkacsoport összetétele stb). A kezdeményezésnek azt is fel kell tárnia, hogy milyen más doktrínákkal áll kapcsolatban a javasolt doktrína tartalma, azokat hogyan érinti, milyen változásokat fog indokolni az új doktrína a már meglévő doktrínákban. A kezdeményezés formátuma azért egységes, hogy az ACT szakemberei számára megkönnyítse a szükséges elemzéseket és a kezdeményező szervezetet arra kényszerítse, hogy fegyelmezetten végig gondolják javaslatukat. A hiányosan kitöltött, nem megfelelően részletezett és homályos kezdeményezéseket egyszerűen visszaküldik a kezdeményezőhöz további indoklást kérve.

Új doktrínára vonatkozó doktrínafejlesztési kezdeményezést az NSO továbbítja az ACT-nek, aki értékeli és elemzi a kezdeményezést. Az ACT szakemberei megvizsgálják, hogy a kezdeményezés valóban megfelel-e a doktrína fogalmának, létező doktrinális hiányt tölt be, meglévő képességen alapul, ami még nincs más doktrínában tárgyalva, az első vagy második szintű doktrínák körébe tartozik, és nincs folyamatban hasonló másik kezdeményezés elbírálása. Figyelemre méltó és átvételre érdemes, hogy az ACT által kiértékelt és elutasított doktrinális kezdeményezéseket³²⁶ a doktrínafejlesztési terv „vörös listájára” teszik. Ezen a listán az elbukott javaslatokat azért gyűjtik össze, hogy a tervezés következetességét erősítsék és minél szélesebb körben ismert legyen az elutasítás oka, így a hasonló felesleges kezdeményezéseknek is elejét lehet venni.³²⁷

Miután a parancsnokság megvizsgálta a kezdeményezés indokoltságát, jóváhagyása esetén kiad egy információigénylő ívet (Request for information, RFI³²⁸), melyben kikéri a nemzetek, az IMS doktrínavédnökök, az ACO és a CoE-k véleményét is. A visszaérkezett vélemények összegzése és elemzése alapján egy úgynevezett adategyesítési (datafusion, DF) ülésre kerül sor, melyen valamennyi a

³²⁶ Lásd: HFKP parancsnokának doktrinális kezdeményezését az 1. sz. mellékletben.

³²⁷ AAP-47(B) p. 2-5.

³²⁸ Egy részlegesen kitöltött visszaküldött információigénylő ív található a mellékletek között.

doktrínába kerülő gondolatot összesítenek, megállapítják a doktrína alapvető tartalmát, összetevőit, helyét, szerepét, felelősét. Elvárás a nemzetektől és valamennyi NATO testülettől, hogy azok, akik érintve érzik magukat a doktrinális kezdeményezés tárgyával és részt kívánnak venni a kidolgozásában, vagy releváns véleményük van a tárgyban, ebben a korai szakaszban mondják el kritikus véleményüket, illetve kísérik figyelemmel a doktrína további kidolgozását és ne a folyamat végén kezdjenek el új szempontokat hangoztatni, amikor már nincs lehetőség a folyamat újraindítására vagy irányának megváltoztatására. Az ACT az adategyesítési ülés alapján a feltárt doktrinális hiányosság kiküszöbölésére indítványt tesz és elkészíti a kidolgozásra vonatkozó parancsot, melyet az AJOD WG hozzájárulásával továbbítanak az MC JSB-nek, mint feladatszabó előjárónak.³²⁹

A feladatszabás kijelöli a doktrína felelősét, felvázolja az elvégzendő munkát, meghatározza a feldolgozandó dokumentumokat, megállapítja a kidolgozás időrendjét, szabványosítja a doktrína tervezet címét és számozását, meghatározza helyét a doktrína architektúrában. Korábban létező doktrínák új kiadását az ABC emelkedő betűjelzésével különböztetnek meg a korábbi változatoktól. Például az AJP-01 2016-ban megjelent kiadása „E” betűjelzést kapott, hogy megkülönböztethető legyen a korábbi „D” kiadástól. A parancs legfontosabb része a doktrína tartalmi összetevőinek (céljának, fókuszának, olvasó közönségének, és minősítésének) és a kihirdetési kritérium meghatározása. a kihirdetési kritérium azt jelenti, hogy milyen arányban kell a nemzeteknek elfogadni és bevezetni a doktrínát, hogy az hivatalosan is a NATO doktrinarendszerének része legyen. A parancs rendkívül részletes és végrehajtását, különösen a határidőket a feladatszabó előjáró szigorúan betartatja.

Azok a doktrínákat, melyek a NATO tagállamok interoperabilitását alapvetően befolyásolják, valamennyi tagállamnak el kell fogadnia és be kell vezetnie (pl: AJP-01). A tagállamok többségének, azaz legalább 15 tagállamnak kell elfogadnia azokat a doktrínákat, melyek olyan képességeket szabványosító publikációk, melyhez nem minden nemzet járult hozzá vagy nem érdekelt a képesség kialakításában (pl: AJP-3.3.5 Szövetségi légtér felügyeleti doktrína). Ennél kevesebb

³²⁹ AAP-47(B) pp. 2-1-2.

nemzet elfogadásával csak különleges és indokolt esetben hirdethető ki egy doktrína.³³⁰

A már létező doktrína felülvizsgálatára a doktrínafejlesztési terv alapján elvileg négyévente kerül sor, de a doktrínafelelősök változása, illetve a nemzetek kihátrálása miatt előfordul még az első szinten is több, mint 10 éves (!) doktrína³³¹. Az ACT a nemzetek és más NATO testületek doktrína alkalmazásával kapcsolatos megfigyeléseit, tapasztalatait az RFI-hoz hasonló visszacsatolást igénylő kérdőíven (Request for feedback, RFF) gyűjti össze és hasonlóan az új doktrinális kezdeményezéshez a visszaérkezett vélemények összegzése, elemzése, majd a DF ülést követően kiadja a kidolgozási parancsot.

Doktrínafejlesztés

A doktrínafejlesztés akkor kezdődik el, amikor a doktrína kidolgozására vonatkozó parancsot a nemzetek jóváhagyják az MC JSB ülésén. A parancsban kijelölt doktrínafelelős a fejlesztésre önként jelentkező nemzetek, érintett NATO szervezetek és más szakértők bevonásával létrehozza a doktrína kidolgozó munkacsoportot és 30 napon belül összehívja az első munkacsoportülést. A doktrinakidolgozó munkacsoport elsőként a doktrínatervezet „munkapéldányát”-t készíti el a kezdeményezés alapján, majd ha a munkacsoport valamennyi tagja egyetért vele átadják az AJOD WG titkárának a köröztetés elvégzésére. A titkár (ha nem minősített) a doktrína „kezdeti tanulmányát”³³² felteszi az NSO honlapjára. A „első” kezdeti tanulmány három hónapos³³³ véleményeztetése után a nemzetek és releváns NATO testületek kommentárjait összegyűjtik egy úgynevezett kommentár mátrixban, melyek szintén elérhetőek az NSO honlapján. Az összegyűjtött kommentárookra három kategóriát állítanak fel:

- **Kritikus bírálat:** lényeges hiányosságra, pontatlanságra, ellentmondásra vagy következetlenségre hívja fel a figyelmet. Ezek a megjegyzések annyira lényegesek adott testületnek vagy országnak, hogy figyelmen kívül hagyása a doktrína ratifikálásának megtagadásához vagy nemzeti fenntartás

³³⁰ AAP-03(J) p. 34.

³³¹ Így például az AJP-4 Logisztikai doktrína 2004-ben készült el, 14 éves, de a legidősebb az AJP-2.2 Ellenséges hírszerzés elleni védelem és biztonsági eljárások doktrína 2002-ben készül, azaz 16 éves.

³³² study draft

³³³ A 90 napos határidőt általában meg kell hosszabbítani, hogy felszínre kerüljenek a releváns szervezetek véleményei, illetve a nemzeteknek is elegendő ideje legyen feldolgozni azt.

bejelentéséhez fog vezetni. A kommentárok nem tartalmaznak általános véleményt, hanem mindig konkrét szöveghelyre hivatkoznak. Ha valamely szövegrész ellen kifogással élnek, a kommentárt csak akkor fogadják el, ha egyben javaslatot is tartalmaz az új szövegre.

- **Fontos észrevétel:** lényeges kérdésben járul hozzá a dokumentum minőségének javításához.
- **Szerkesztési megjegyzés:** a szöveg vagy az ábrák stílusára, szerkesztésére, tagolására vagy a helyesírására vonatkozó hozzászólások.³³⁴

A kommentárokat munkacsoport bírálja el, majd minősíti őket a következő kategóriákkal: „elfogadva”, „elfogadva, módosítással”, „visszavonva”³³⁵, „nem elfogadható”. A mátrixot ezután a munkacsoport elhelyezi az NSO honlapján, majd egyeztető értekezletet hívnak össze, ahol minden érintett szervezetet meghívják, illetve bármelyik nemzet részt vehet. Az egyeztetésen megvitatják a különféle álláspontokat, esetleg a szerzőgárda kibővítésére is sor kerülhet. A munkacsoport egy hónapon belül elkészíti a második tanulmányt, melyet az előzőekben leírtak szerint ismét megköroztetnek. Ez a folyamat elvileg már nem ismétlődik, mert a munkacsoport már nem kap vissza semmilyen észrevételt vagy kommentárt és a gyakorlatban is ritka, hogy a második tervezet is olyan kritikus bírálatot kapjon, mely megakadályozza a folyamatot. A harmadik tanulmány elkészítése általában azt sejtetné, hogy a doktrína előkészítése nem volt megfelelően végrehajtva, ezért a folyamatot felügyelő MC JSB a parancsban rögzített határidők módosítását nem engedélyezi és az adott doktrína fejlesztését leállítják.

A doktrína „végleges tervezet”-ét, felterjesztik az MC JSB számára, ahol elkészítik a doktrína francia nyelvű változatát és további egyeztetéseket, pontosításokat végeznek a feladatszabó elöljárókkal. Az AJOD WG elnökhelyettese felelős azért, hogy a végleges tervezetet még egyszer egyeztesse a doktrína architektúra többi elemével és gondoskodjon róla, hogy mind vertikálisan mind horizontálisan harmonizáljon valamennyi más doktrínával. Például az egészségügyi vagy logisztikai doktrínákat a Katonai Bizottság Egészségügyi Szabványosítási Tanácsa és Logisztikai Bizottság is megvizsgálja azért, hogy a doktrínát

³³⁴ AAP-47(B) p. 2-12.

³³⁵ Ezt a kategóriát a bedolgozó nemzet vagy NATO testület hozzájárulásával lehet használni. Az egyeztetések során a munkacsoport meggyőzi a kommentár készítőit, hogy álláspontjuk nem releváns vagy elfogadhatatlan.

harmonizálják az architektúra többi tagjával is. A munkacsoport a horizontális egyeztetéseket úgy végzi el, hogy a doktrína azon szövegrészeire felhívja a figyelmet, amely más szakterületet is érint.

A vertikális doktrínaharmonizáció kérdése sokkal összetettebb. A doktrínák írócsoportjának feladata, hogy a doktrínaszerkezetben (architektúrában) pontosan határozzák meg az adott doktrína helyét, azaz az alá- és a fölérendelt doktrínát, így pontosan követhetőek az összefüggések, elkerülhetőek az ellentmondások és a duplikációk is. Csak kivételesen indokolt esetben ismételheti meg az alacsonyabb doktrína a magasabb szintű doktrína szövegrészeit vagy ábráit és ideális esetben sosem kerülhet ellentmondásba két egymással kapcsolatban álló doktrína. Ez utóbbi elv nehezen tartható be akkor, amikor hirtelen nagy változás következik be a NATO stratégiájában és ez a változás a doktrínákra is kihat. Ilyenkor szinte egyszerre kellene kicserélni a teljes doktrínarendszert, ami a doktrínafejlesztés átlagos idejét (17-22 hónap) figyelembe véve kivihetetlen vállalkozás. Az ilyen nagymérvű változásoktól eltekintve is előfordulhat, hogy a legfrissebb, de alárendelt doktrína tartalmazza a legutolsó és legpontosabb, legaktuálisabb gondolatokat és gyakorlatot. Ilyen esetben a munkacsoportnak fel kell hívnia a figyelmet a szövegezés során erre a tényre és a felettes doktrína soron következő felülvizsgálata során, a lehető leggyorsabban meg kell teremteni az összhangot.

A „ratifikációs tervezet” doktrínákat mindkét nyelven megküldik a nemzetek számára, hogy lefolytassák saját nemzeti elfogadási eljárásukat. A NATO stratégiai szintjén elhelyezkedő (pillérfej és zárókő) doktrínákkal szemben nagyon magas a követelmény: csak a nemzetek teljes konszenzusával fenntartás nélkül elfogadott doktrínák lesznek úgynevezett „ratifikációs tervezetek”, melyeket a nemzetek saját nemzeti eljárásaik szerint elfogadnak és bevezetnek. A harmadik szinten elhelyezkedő doktrínák esetén elegendő, ha a nemzetek többsége elfogadja azokat. Az esetleges nemzeti külön vélemények, melyek nem kerültek be a doktrína szövegébe és amennyiben az adott nemzet ragaszkodik hozzá a doktrína elején, mint „nemzeti fenntartás” kerül rögzítésre. Ezek a fenntartások tartalmazzák adott nemzet észrevételeit a kifogásolt szövegrésszel kapcsolatban illetve magyarázatot arra, hogy az miért nem fogadható el számukra. Ha nem ennyire erőteljes a kifogásolt ponttal kapcsolatos nemzeti ellenvélemény, akkor kommentárként is rögzíthetik a doktrína elején.

A *fenntartások* a nemzetek hivatalos nyilatkozatai arról, hogy adott doktrína részeit vagy bizonyos pontjait nem vezetik be, mert saját nemzeti hatáskörükben tartják annak szabályozását. A fenntartások — egyéb műveleti tapasztalat, vagy stratégiai irányváltás hiányában— képezik alapját a doktrína következő felülvizsgálatának. Természetesen a nemzeti fenntartások tekintetében tekintettel kell lenni arra, hogy többnemzeti művelet során az adott nemzet esetleg feladja saját álláspontját és a műveleti gyakorlatát igazítja a NATO doktrínához.³³⁶

A *nemzeti kommentárok* a fenntartásoknál erőtlenebb formában fogalmazzák meg a NATO doktrínától eltérő nemzeti álláspontot. A kommentár nem tartalmaz korlátozást a doktrína alkalmazására.

A nemzeti ratifikációs eljárás végén a nemzetek a következő válaszokat³³⁷ deklarállhatják:

- **Elfogadva és bevezetve:** a nemzet teljesen egyetért a doktrínával és azt alkalmazza. A nemzet válasza tartalmazza a bevezetésről szóló nemzeti határozat (joganyag) számát. Az első és második szintű doktrína csak valamennyi nemzet egyhangú „elfogadva és bevezetve” válasza esetén lép érvénybe. Nemzeti kommentároknak, fenntartásoknak nem lehet helye.
- **Elfogadva és bevezetve fenntartással:** a nemzet bizonyos pontok kivételével egyetért a doktrínával. A fenntartásokat részletesen meg kell indokolni és javaslatot is kell tenni a probléma áthidalására. Ilyen válasz csak harmadik szintű doktrínák esetében megengedett.
- **Elfogadva, jövőbeni bevezetéssel:** a nemzet egyetért az adott STANAG-el, de pillanatnyilag nem képes eleget tenni neki. Ilyen válasz általában csak anyagi jellegű szabványok esetén fordulhat elő, doktrína esetében nem indokolható érdeemben a jövőbeni bevezetés.
- **Elfogadva, jövőbeni bevezetéssel és fenntartással:** a nemzet bizonyos pontok kivételével egyetért az adott STANAG-el, de pillanatnyilag nem képes eleget tenni neki. Az ilyen választ beküldő nemzet a fenntartásokat

³³⁶ Például az AJP-3.8 doktrína 0103 paragrafusával kapcsolatban (CBRN fogalma) az Egyesült Királyság fenntartást jelentett be, de a NATO műveletek során elfogadják az egyezményes terminológiát és csak az önálló brit műveleteknél használnak nemzeti terminológiát.

³³⁷ A nemzeti válaszok bizonyos kategóriái doktrínák esetében csak elméleti lehetőségek, gyakorlatban csak az anyagi jellegű STANAG-ek esetében kerül sor.

részletesen megindokolja és javaslatot is tesz a probléma áthidalására. Doktrínák ritkán kerül sor ilyen válaszra.

- **Nem fogadja el:** a nemzet ilyen válasza nagyon súlyos következményekkel lehet a NATO interoperabilitási képességeire, ezért csak alapos indoklás és módosító javaslatok esetén veszik komolyan. Harmadik szintű doktrínák esetében az indoklás nélküli „nem fogadja el” választ nem veszik figyelembe a doktrína kihirdetésekor.[7.]³³⁸
- **Nem vesz részt:** a nemzetet nem érinti adott doktrína tartalma, így nem emel kifogást bevezetése ellen.

A nemzeti fenntartások és kommentárok megfogalmazása illetve megfelelő formába öntése a nemzeti doktrínafejlesztő központ feladata. Erről a központnak időben értesítenie kell a releváns nemzeti katonai szervezeteket és azok szakembereivel kidolgozza alternatív javaslatait.

Ha a doktrína keresztülment a nemzetek ratifikációs eljárásán és teljesítette a követelményeket, azaz az első és második szintű doktrínák esetében minden nemzet elfogadta és bevezette, a harmadik szintűek esetében pedig legalább a nemzetek fele elfogadta, akkor kerül sor a kihirdetésre. A kihirdetés előtt a doktrína mindkét nyelven elkészített „ratifikációs” változata elé illesztik táblázatos formában a nemzetektől beérkezett fenntartásokat és kommentárokat, valamint a NATO Szabványosítási Iroda igazgatójának kihirdetésről szóló levelét. Doktrínák esetében általában nincs hatályba léptetési időpont megadva, mert a kihirdetés pillanatától hatályban vannak. Harcászati szintű doktrínák esetében, nagyon ritkán, amikor fontos, hogy a folyó műveletekben egyszerre térjenek át a szövetségesek egy bizonyos egységes eljárásrendre, előfordulhat, hogy a NATO hatályba lépés idejét is megadják. A kihirdetés utolsó mozzanataként a doktrínát az AJOD WG titkára feltölti az NSO honlapjára és levelet küld a nemzetek számára a doktrína bevezetéséről és kihirdetéséről, valamint letöltési helyéről.³³⁹

Doktrína menedzsment

A doktrína menedzselésének szakasza elvileg a doktrína kihirdetésével veszi kezdetét, ez a leghosszabb fázis a doktrína életciklusában, mert a ciklus végével (elvileg öt év), a doktrínával kapcsolatos észrevételek, kifogások összegyűjtésével ér

³³⁸ AAP – 47 (B), p. 32. 2.5.2.1.5. para.

³³⁹ AAP – 47 (B) p. 2-16.

véget. A doktrína menedzsment fázis a doktrína tulajdonképpeni használatbavételét foglalja magában: a doktrína validációját, oktatását, a kiképzéseket, a gyakorlatokat és a műveleteket, melyeket a doktrína alapján hajtanak végre.³⁴⁰

Gyakorlatban ez a szakasz átfedésben van a doktrínafejlesztéssel, hiszen a doktrína elkészítésében érintett szervezetek és nemzetek figyelemmel követték a doktrína kidolgozását és már a második tanulmánytól illetve legkésőbb a ratifikációs tervezettől már átvették a doktrínát és gondoskodtak arról, hogy beépüljön nemzeti (vagy intézményi) oktatási-kiképzési programjaikba. Az AJOD WG elnöke szintén figyelmezteti a munkacsoport tagjait, hogy a ratifikációs eljárást követően intézkedjenek alárendeltjeik irányába is a doktrína végrehajtásáról.

Alapvető fontosságú ebben a szakaszban a doktrína használati értékének felmérése. A doktrínafejlesztési terv szerint valamennyi doktrínát ötévente felülvizsgálják, ennél sűrűbb revízió és változtatás zavart kelt és nehézséget okozhat a doktrína felhasználói között, különösen oktatási és kiképzési intézeteknél, ahol a képzési és oktatási programok gyakori változtatása a tervezhetetlenné teszi a tanítási folyamatot. Ugyanakkor nem is zárható ki teljesen, hogy a folyamatban lévő NATO műveletek visszajelzései alapján, vagy új politikai útmutatás nyomán a rendes cikluson kívül³⁴¹ is frissíteni kell egy-egy doktrínát, ezért a doktrínát közvetlenül kibocsátása után, majd rendszeres időközönként validálni³⁴² kell különféle módszerekkel. A validálás leghitelesebb módszere az lenne, ha közvetlenül a műveleteket végző parancsnokságok törzsei igazolnák a doktrína életképességét és alkalmazhatóságát, de a műveleti tempó és környezet nem teszi lehetővé a harci törzsek számára, hogy ilyen adminisztratív, a művelettel nem szoros összefüggésben lévő üggyel is foglalkozzanak. A műveleti tapasztalatok begyűjtése ezért csak közvetetten, a műveleti tapasztaltfeldolgozó rendszer felhasználásával, a bevetés utáni feladatszáró megbeszélésekről készült feljegyzések tanulmányozásával lehetséges. Így hát a doktrínák validálásának elsőrangú terepe a gyakorlatok. Az ACT ezért szorosan együttműködik a gyakorlatokat szervező szervezetekkel (JWC,

³⁴⁰ AAP - 47(B) p. 2-3.

³⁴¹ A kezdeményezés joga ilyenkor a feladatszabó előljáró joga és kötelessége.

³⁴² Validation: hitelesítés, tanúsítás: Szervezetek, személyek, anyagok vagy rendszerek teljesítményének és képességeinek objektív bizonyítékokkal való tanúsítása, arról, hogy kielégítik a tervezett szabványokat vagy kritériumokat. Megjegyzés: A katonai erőkre vonatkozóan a hierarchikus kapcsolat logikai sorrendje: helyzetmegítélés; elemzés; a katonai vezető általi hitelesítés (tanúsítás) és a hivatalos hitelesítés. (forrás: NATOTerm/ITAB)

JFTC) azért, hogy a gyakorlatok céljai tartalmazzák a releváns doktrínák értékelését is.

A doktrínák formális felülvizsgálata a doktrínafejlesztési terv szerint történik meg az RFF kérdőív segítségével. A kérdőívekre adott beérkezett válaszok összesítése és elemzése után az ACT elvégzi az adategyesítést (DF), melynek eredményét egy jelentésben rögzíti. A jelentés képezi a doktrína következő életciklusának és előkészítésének alapját. A jelentés következtetése a beérkezett válaszok alapján lehet az, hogy a doktrína az eltelt időszakban megőrizte érvényességét és változtatás nélkül rendszerben kell tartani. A jelentés javaslatot tehet arra, hogy ugyan a doktrína alapvetően hiteles maradt, de szerkesztési változtatásokra van szükség. Ilyen lehet például félreérthető mondatok átfogalmazása, terminológiai pontosítások, amelyekre a doktrína használata során derült fény és félreértésekre adott alkalmat. A doktrína életciklusának teljes hossza azonban azt eredményezi a leggyakrabban, hogy a doktrína elveszíti használhatóságát és alapvetően kell átírni, megváltoztatni. Ritkábban, de előfordul, hogy a jelentés a doktrína törlésére tesz javaslatot. Például jelenleg folyamatban van az elmúlt két évtized legnépszerűbb doktrínájának, az AJP-3.4.1 Béketámogató műveletek doktrína törlése. Ez nem azt jelenti, hogy a béketámogatás, mint műveleti kategória szűnik meg, hanem azt, hogy az eddig testidegen és ezért külön doktrínában kezelt művelet típus annyira integrálódott a NATO katonai gondolkodásba, hogy az ebben a doktrínában lefektetett elvek egy része a legmagasabb összhaderőnemi műveleti doktrínákba (AJP-01 és 3), valamint a művelettervezési doktrínába (AJP-5) került. Az így kiüresedett doktrína maradék gondolatait, pedig a felette álló AJP-3.4 Válságregálási doktrína fogja felszippantani, így ez a doktrína (ha a tagállamok többsége egyetért a javaslattal) meg fog szűnni a közeljövőben.³⁴³

A kihirdetett (elfogadott és bevezetett) doktrínák apróbb szerkesztési változtatásait a formális felülvizsgálati eljáráson kívül a doktrínafelelősök önállóan is elvégezhetnek, de ezek a módosítások természetesen nem érinthetik a doktrínák alapvető tartalmát. Ilyen változtatás lehet a képek világosabb és áttekinthetőbb

³⁴³ Doctrine change proposal (draft) cancellation STANAG 2181-AJP-3.4.1 edition A, Allied Joint Doctrine For The Military Contribution To Peace Support Operations, forrás: <https://nso.nato.int/protected/>, letöltés: 2018. május 11.

átszerkesztése, időközben megváltozott tények (megváltozott dokumentumok hivatkozási száma, vagy marginális védelempolitikai változtatás) átvezetése a doktrínába.

Ennél nagyobb volumenű változtatásokra csak formális felhatalmazással kerülhet sor. A javaslatot bármelyik szervezet vagy nemzet megteheti, ha a doktrína alapjául szolgáló dokumentumok (alapvetően újra írt hivatkozási dokumentum, lényegesen megváltozott védelempolitika) indokolják a doktrína bizonyos szöveg részeinek megváltoztatását. A javaslatot az ACT megvizsgálja és megállapítja, hogy a módosítást azonnal be kell dolgozni a doktrínába vagy átvezetése ráér a következő tervezett felülvizsgálatig. Ha a javaslatot ésszerűnek találják, a doktrínafelelős elkészíti a kihirdetett doktrína új változatát, amelyet az eredeti betűjelzés megtartásával és verzió szám hozzáillesztésével különböztetnek meg a korábbi változattól. Például az AJP-2³⁴⁴ „A” kiadása 2014-ben jelent meg, melyet két évvel később módosítottak a doktrínafelelős javaslatára, ezért most az „AJP-2(A) Ver. 2.” van érvényben. Sajnos a NATO AJOD WG még nem tette magáévá azt a gyakorlatot³⁴⁵, hogy a doktrínák verzióinak elején egy összefoglalóban kiemeljék azokat a változásokat, amely miatt indokolt volt az új verzió. Az AJP-2 esetében a változtatás oka az „értékelés”³⁴⁶ terminológia 2015-ös megváltoztatása volt.³⁴⁷

4.4. KÖVETKEZTETÉSEK

Napjainkra széleskörűen elfogadott, hogy a doktrína nem szigorú előírások vagy normatív rendszabályok gyűjteménye, hanem olyan útmutató vagy igazodási pont, mely segít kialakítani a fegyveres erők közös gondolkodását. Ez a nem-kötelező jellegű, közös gondolkodás különösen akkor nyer nagy jelentőséget, amikor a helyzet előre nem látható, gyors és éles megváltozásai miatt nem lehetséges közvetlen és részletes parancsokkal irányítani valamennyi alárendeltet és ezért inkább az alárendeltre bízzák az általános terv keretein belül a végrehajtás részleteit. Ez a filozófia elsősorban az angolszász hadikultúrára jellemző, mert az ott elterjedt

³⁴⁴ AJP – 2 (A) Allied Joint Doctrine For Intelligence, Counter-Intelligence and Security

³⁴⁵ Az AJOD WG 2017. október 10-13. között tartott ülésén az amerikai delegáció javasolta, hogy valamennyi új doktrína, függetlenül attól, hogy új kiadás vagy új verzió, első lapján jelenjen meg egy rövid összefoglalás a korábbi doktrínától való eltérés összefoglalására.

³⁴⁶ Értékelés: Felderítő szóhasználatban a felderítési ciklusban az információforrás megbízhatóságát és az információ hitelességét értékelő tevékenység. (forrás: NATOTerm/ITAB)

³⁴⁷ AJP-2(A) Ver. 2., Allied Joint Doctrine for Intelligence, counter-intelligence and Security, p. 4-5.

feladatközpontos vezetés egyik alapvető gondolata és követelménye az alárendeltek nagyfokú önállósága. *Kijelenthető, hogy a küldetésközpontos vezetés nem valósítható meg korszerű doktrínák nélkül.* Nem véletlen, hogy Magyarországon a NATO tagsággal párhuzamosan jelent meg a doktrínák iránti igény, ami az alárendeltek önálló gondolkodását bátorító dokumentum.

A doktrína garantálja azt, hogy a helyzet váratlan fordulata esetén, és/vagy az egymástól hirtelen elszigetelt parancsnoki szintek idő- és konzultáció hiányában is képesek egységes irányba tevékenykedni, erőfeszítéseik nem keresztezik egymást, egyformán gondolkoznak minden további egyeztetés vagy eligazítás nélkül is. Ahhoz, hogy a doktrína ezekben a kiélezett harchelyzetekben „ütés- és golyóálló” legyen, biztosítani kell, hogy valóban kipróbált és érett gondolatokat tartalmazzon, ezért *a doktrínafejlesztés mélyen be van ágyazva más rendszerekbe: a tapasztalatfeldolgozás-, a koncepciófejlesztés- és képességfejlesztés rendszerébe.* A műveleti tapasztalatok feldolgozásának kifinomult rendszere és infrastruktúrája garanciát jelent arra, hogy a doktrína tartalmazza a jelenben létező haderő legfontosabb és legaktuálisabb tapasztalatait. A koncepciófejlesztés tudományos módszerei pedig arról gondoskodnak, hogy a jövő hadereje felkészüljön a jövő lehetséges kihívásaira is. E két tényező (tapasztalatfeldolgozás és koncepciófejlesztés és kísérletek) mellett a doktrínákat természetesen döntően befolyásolja a politikai élet, a nemzeti biztonsági- és a nemzeti katonai stratégián keresztül. A doktrínafejlesztés tapasztalati és tudományos determináltsága miatt azonban teljesen indokolt az is, hogy a kapcsolat (ti. a stratégiák és a doktrína közötti kapcsolat) ne csak egyirányú, hanem *kétirányú* legyen, azaz a doktrína is informálja a politikai-stratégiai szintet a legfrissebb műveletekből leszűrt következtetésekről (TAFE) és a jövőre vonatkozó tudományos elképzelésekről (CD&E).

A doktrínafejlesztésen kívül a sokkal komplexebb haderőfejlesztés is felhasználja a tapasztalatfeldolgozás és a koncepciófejlesztés és kísérletek eredményeit, sőt tulajdonképpen *a doktrínafejlesztés a haderőfejlesztés részeként, annak alrendszereként valósul meg.* A tapasztalatok és a tudományos előrejelzések alapján azonosított képességihiány megszüntetésére tett erőfeszítések egyik (tegyük hozzá, a legolcsóbb és legkevésbé forrás igényes) komponense ugyanis a doktrinális komponens. De a képességihiány megszüntetése nem egyetlen tényezőtől függ, ezért a doktrínafejlesztésnek összehangoltan kell megtörténnie a szervezeti-, kiképzési-,

anyagi-, vezetési-, személyügyi-, intézményi- és interoperabilitási (DOTMLPFI) változásokkal.

A vizsgálatok arra a kérdésre is választ adtak, hogy melyik változás irányítja a többit: a szervezeti változások indukálják-e a doktrína és a DOTMLPFI többi tényezőjének változtatását, vagy az anyagi-, haditechnikai beszerzések indítják be valamennyi komponens átdolgozását, vagy a szervezeti változtatások iniciálják-e az egész eljárást? ³⁴⁸. A kutatás azt bizonyítja, hogy *az egész rendszer lelke a koncepciófejlesztés tudományos igényű módszere*, amely biztosítja a rendszer többi elemének azt az egységes intellektuális talajt, azt *a koncepciót*, amely minden részrendszer számára kijelöli a megújítás főirányát.

Az egységes koncepció alapján folyó doktrínafejlesztés adminisztratív irányítása (a doktrínafejlesztési terv és a doktrína architektúra) garanciát jelent arra, hogy a doktrínák egymással konzisztens, aktuális ismereteket tartalmazzanak. A doktrínák életciklus szemlélete pedig azt is lehetővé teszi, hogy ez a konzisztencia és aktualitás ne csak statikusan, vagyis egyetlen időpontban érvényesüljön, hanem a dinamikus, azaz a rendszer teljes működése során képes legyen feldolgozni az újabb és újabb impulzusokat: a folyamatosan beérkező tapasztalatokat (RFF, RFI, TAFE, stb) és koncepciókat (CD&E) és beépíteni a doktrínákba.

³⁴⁸ Lásd: Zrínyi 2026-al kapcsolatban felmerült számos koordinációs dilemmát és vitát.

5. A DOKTRÍNA- ÉS A TERMINOLÓGIAI FEJLESZTÉS KAPCSOLATA

Az előző fejezetben is többször utaltam rá, hogy a doktrínafejlesztés elengedhetetlen

„...a szerzőnek NATO egyezményes terminológiát kell használnia...”

(AAP-47)

feltétele és egyben szerves része is az egyezményes és szabványos terminológia használata.³⁴⁹ A NATO közös bölcsességét és gondolkodást megjelenítő doktrínák értelmezhetetlenek lennének

közös szókincs, azaz terminológia nélkül. Az ismeretek és gondolatok konvertálásának egyértelmű lehetőségét az egységes és egyezményes katonai terminológiák kialakításával lehet elérni.³⁵⁰ Az alábbiakban bemutatom a NATO terminológiai egységesítésének szereplőit, rendszerét és folyamatát.

A Magyar Értelmező Kéziszótár³⁵¹ mindössze egyetlen szóval definiálja a terminológiát: **szakszókincs**. Mindenki előtt ismert, hogy egy tudományos – szakmai szöveg, könyv, cikk, folyóirat hitelességét, szakmaiságát a helyesen alkalmazott szakmai szókincs, azaz a terminológia határozza meg. Az állítás természetesen fordítva is igaz: egy komolynak szánt dokumentumot teljesen nevetségessé tehet, ha a benne használt szavak nem értelmezhetőek az olvasó számára, pontatlanok vagy félreérthetőek, vagy az argóhoz tartoznak.

A NATO Terminológiai Egységesítési Politikát rögzítő dokumentum [14.]³⁵² szerint: a terminológia nemcsak magát a szót jelenti, hanem elsősorban a fogalmat, melyet fel kell idézni adott szövegösszefüggésben, annak rövid, szabatos meghatározását is. A NATO Terminológiai Egységesítés végeredménye a NATO "egyezményes" (NATO agreed) kifejezés, illetve az azt tartalmazó adatbázis.³⁵³

³⁴⁹ AAP-47 (B) 2-12. p., 0232. para.

³⁵⁰ RUTTAI-KRAJNC: A katonai doktrínákról, p. 40.

³⁵¹ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

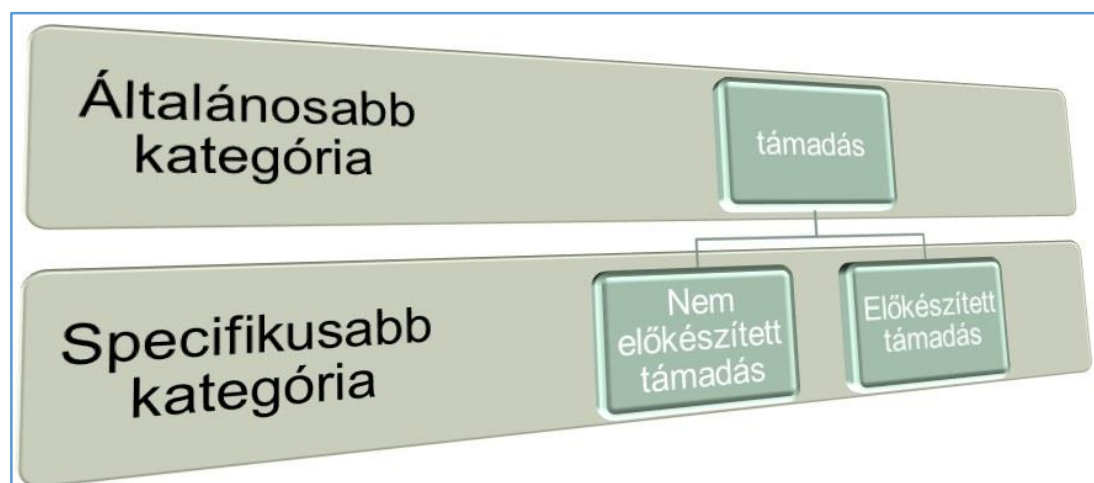
³⁵² 5. p.

³⁵³ NATOTerm. Korábban papíralapú kiadvány az AAP-6 tartalmazta a NATO egyezményes terminológiát.

NATO „egyezményes”-nek azt a kifejezést (és a hozzátartozó meghatározást, rövidítést és egyéb metaadatot) hívjuk, melyet mind franciául, mind angolul jóváhagytak és a NATO teljes egyeztetési folyamatán (NATO Terminológiai Program, NATO Terminology Programme, NTP) keresztülment. A folyamat végeredményeként megszülető kifejezés használata valamennyi NATO doktrínában kötelező! Ez jelenti azt, hogy az „egyezményes” kifejezést abban az értelemben kell használni, amit az adatbázisban hozzárendeltek és megfordítva: az adott fogalom vagy meghatározás kifejezéséhez azt a szót kell használni, ami már NATO „egyezményes”. Tilos rokon értelmű szavakat (szinonimákat) használni, nemzeti katonai kifejezések angolra fordítását stb., melyek nem felelnek meg az egyértelműség és félreérthetlenség követelményének. Valamennyi NATO doktrína melléklete tartalmazza az adott szakterület (és a szöveg) legfontosabb kifejezéseit és azok meghatározását, a rövidítéseket és azok jelentését.

5.1. FOGALOM, MEGNEVEZÉS, MEGHATÁROZÁS

A terminológia alapvető elemei a fogalom, a megnevezés és a meghatározás. A kiindulási pont mindig a fogalom (gondolat), amely szellemi leképezése tárgyának, a kifejezni kívánt jelenségnek. A fogalmak mindig viszonyulnak valamilyen módon egymáshoz, hierarchiába rendeződnek a legáltalánosabbtól lefelé a legspecifikusabb felé.

23. ábra A fogalmi hierarchia (forrás: szerző)

A fogalmi hierarchiák segítenek megérteni a különféle alá-, fölé- és mellérendelt fogalmak közötti összefüggést és rámutatnak azokra a lényeges tulajdonságokra (hasonlóságokra vagy különbségekre), melyek alapján az úgynevezett jelentéstani családokat meg lehet állapítani. A fogalmat a nyelvben a megnevezés vagy kifejezés segítségével jelenítjük meg. Kimondásával, leírásával az a célunk, hogy a kommunikációs csatorna másik oldalán lévő személynek (vevő) is ugyanazt a fogalmat jelenítse meg.

Szinonima. Számos alkalommal fordulhat elő, hogy ugyanannak a fogalomnak a megjelenítésére több megnevezés is kínálkozik, ezeket szinonimáknak hívjuk. A szinonimák használata a katonai szövegekben általában kerülendő, de előfordulhatnak olyan rokon értelmű szavak, melyeknek adott szövegkörnyezetben mégis elsőbbséget kell adni. A hasonló jelentésű szavak között egyértelmű hierarchiát kell megállapítani aszerint, hogy mennyire alkalmas a fogalom kifejezésére. A legmagasabb kategória az úgynevezett „egyezményes” terminológia, mely az esetek döntő hányadában pontosan és egyértelműen jelöli adott gondolatot (pl. „katona”). Bizonyos összefüggésben azonban egy szinonima alkalmasabb lehet a fogalom kifejezésére, ezeket „ajánlott” szavaknak nevezzük (pl. „honvéd”). Más rokon értelmű szó, mely csak ritka esetekben alkalmas a fogalom felidézésére „elfogadható” lesz. Olyan esetekben, amikor a kifejezés már kifejezetten alkalmatlan doktrinális szövegekben való használatra, akkor „elavult”, végül pedig, ha a szinonima félreérthető, így teljesen alkalmatlan a fogalom egyértelmű megnevezésére, akkor „nem használatos” kategóriába kerül.

Poliszémia. Számos alkalommal egy megnevezés több fogalom leírására is alkalmas. Példa: „szerelvény”, mely három egymástól élesen különböző fogalmat jelöl: a katona felszerelését, eszközeit, amelyet visel; összeállított vasúti kocsikat és csővezetékekből vagy villamos elemekből összeállított szerkezetet.

5.2. MEGNEVEZÉS FEJLESZTÉSÉNEK ELVEI

A megnevezés egy fogalom felidézésére szolgáló szó, vagy szavak. Fejlesztése során a következő elveket kell alkalmazni: konzervativizmus, érthetőség, tömörség, stabilitás és következetesség.

Konzervativizmus. A megnevezés, azaz a fogalom felidézésére szolgáló szavak fejlesztésének legfontosabb elve a hagyományok tisztelete. Káoszhoz³⁵⁴ vezet az, ha egy-egy fogalom megnevezése ötletszerűen és indokolatlanul cserélődik egyik évről a másikra és a doktrínák felhasználóinak körében is zűrzavart okoz egy-egy már bevált terminológia megváltozása. Ha a rendelkezésünkre álló terminológiai forrásokban már létezik a tárgyra vonatkozó, vagy hasonló kifejezés, akkor azt kell használni, fejleszteni, javítani. A teljesen új megnevezések megalkotását lehetőleg kerülni kell.

Érthetőség. Az érthetőség a második legfontosabb elv a megnevezés fejlesztése során. A helyes megnevezés a meghatározás nélkül is utal a fogalomra, melyet megjelöl. A meghatározás ismerete nélkül is kikövetkeztethető jelentése, mindenki számára világos vagy legalábbis többnyire világos.

Tömörség. A helyesen fejlesztett megnevezés olyan kevés szót tartalmaz, amennyire csak lehetséges, úgy, hogy ne kerüljön ellentmondásba az érthetőség fentebb leírt követelményével.

Stabilitás. Ez a követelmény szervesen kapcsolódik a konzervativizmushoz, megfelelően elterjedt és szakmai közegbe beágyazott kifejezéseken nem szabad változtatni még akkor sem, ha egyébként valóban pontatlanok, helytelenül fejlődtek.³⁵⁵

Következetesség. A legfontosabb az egyezményes terminológia széleskörű alkalmazása. Az egyezményes terminológia használata normatív, azaz kötelező minden doktrínában. A szinonimákat lehetőleg kerülni kell, de az „elavult”, a „nem használatos” kifejezéseket kategorikusan tilos használni.

³⁵⁴ KRAJNC Zoltán - BERKOVICS Gábor: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere, p. 14.

³⁵⁵ Példa: „Supreme Headquarters Allied Powers Europe” (SHAPE), melynek magyar fordítása: Szövetséges Hatalmak Európai Legfelsőbb Parancsnoksága. A 2003-ban bekövetkezett NATO átalakítás után a helyes megnevezés „Headquarters Allied Command Operations” lenne, magyarul: Szövetséges Műveleti Parancsnokság. Ám az évtizedek óta elfogadott, bevált és elterjedt megnevezést is megtartották, mert jobban kifejezi a SACEUR kettős alárendeltségét, a nemzeti alárendeltségű amerikai erők NATO-hoz tartozását.

5.3. MEGHATÁROZÁS FEJLESZTÉSÉNEK ELVEI

A meghatározás, vagy definíció egy fogalom formális leírása, ami azt a minimális információt tartalmazza, ami megkülönbözteti minden mástól. Fejlesztése során a következő elveket kell alkalmazni: konzervativizmus, egyediség, következetesség, teljesség, tömörség, pontosság, behelyettesíthetőség.

Konzervativizmus. Hasonlóan a megnevezés fejlesztéséhez, a fogalom definiálása során is először adott fogalomra vagy kapcsolódó fogalomra vonatkozó már létező meghatározást kell leellenőrizni az elsődleges terminológiai forrásokban. Amennyiben azok alkalmatlanok, nem tükrözik megfelelően az adott katonai környezetben ismert fogalmat, meg kell vizsgálni a másodlagos forrásokat is és csak akkor szabad új meghatározás fejlesztésébe kezdeni, ha azok sem felelnek meg a fogalom szabatos leírására.

Egyediség. Adott szakterületen létező minden egyes fogalomhoz csak egyetlen meghatározás tartozhat. Egy fogalom többféle definíciója zavart és félreértéseket okozhat.

Következetesség. A meghatározást a fogalomra vonatkozó hierarchia alapján kell elkészíteni úgy, hogy a kapcsolat az alá-, fölé- és mellérendelt fogalmakkal világosan kiolvasható legyen.

Teljesség. A meghatározást úgy kell elkészíteni, hogy minden olyan információt tartalmazzon, ami megkülönbözteti a fogalmat minden más (mellérendelt) fogalomtól, de ne legyen túlságosan specifikus. A meghatározás nagyvonalú, hanyag készítése azt eredményezi, hogy a fogalomhoz nem tartozó dolgokra is vonatkozni fog. Indokolatlan szűkítése pedig odavezethet, hogy a fogalomba tartozó valamely egyedi példákat kizárunk.

Tömörség. A meghatározásnak rövidnek és velősnek kell lennie. Röviden, lényegre törően csak azt a minimálisan szükséges információt tartalmazza, mely egyedivé teszi, lehetőleg egyetlen mondat legyen.

Pontosság. A meghatározás elkészítésekor nagy gondot kell fordítani arra, hogy minél pontosabban és félreérthetetlenül írja le a fogalmat, teljes maradjon, ne legyen túlságosan szűkítő, ne hivatkozzon saját magára és ne hivatkozzanak körben egymásra. Ne legyen negatív meghatározás, azaz amikor a definíció csak a

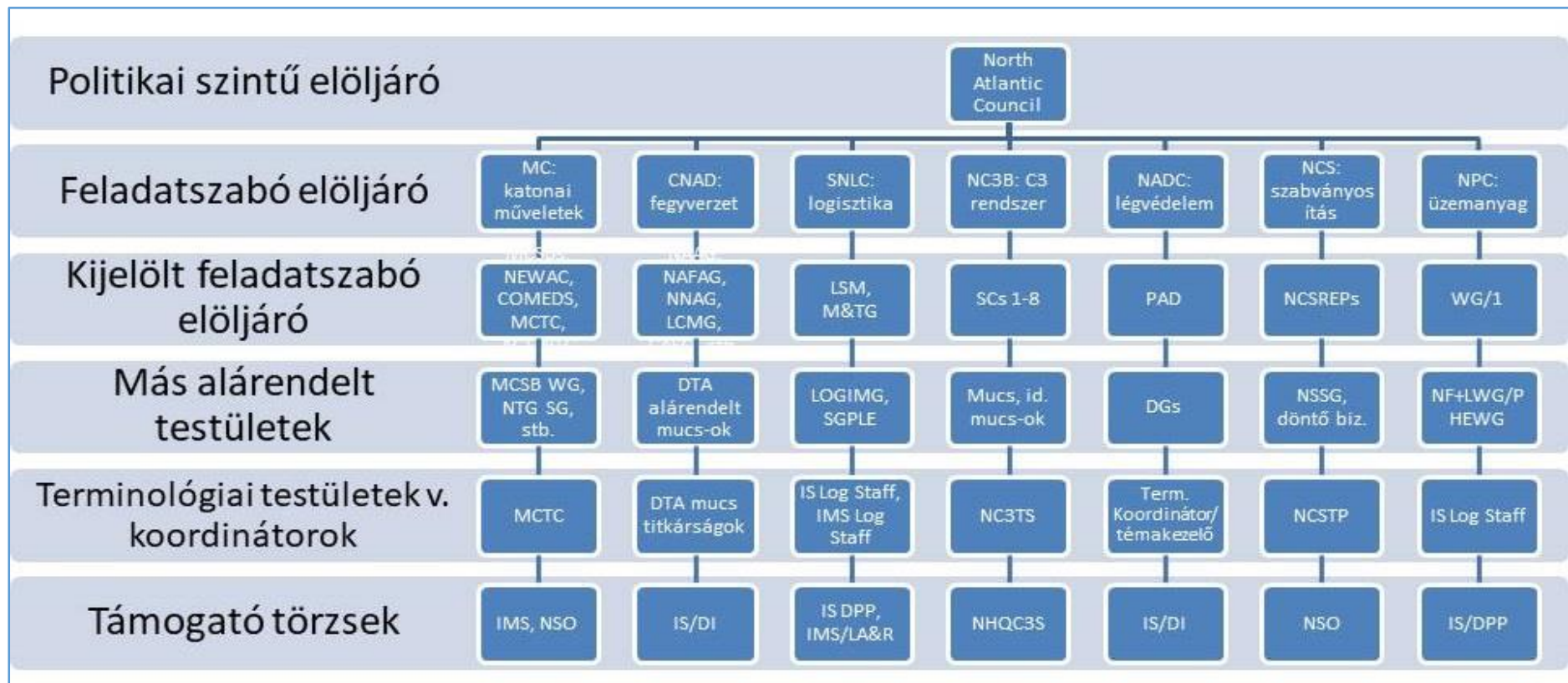
mellérendelt fogalmaktól igyekszik megkülönböztetni. A megnevezések között ugyan előfordulnak negatív megnevezések (pl. nem-kormányzati szervezet), de meghatározásként már ritkán fogadható el, hogy egzakt definíció helyett csak a kivételeket és nem odatartozó dolgokat sorolja fel.

Behelyettesíthetőség. A behelyettesíthetőség elve az elkészített meghatározás próbája. Az elkészített meghatározást egy önálló szakmai mondatba behelyettesítve tesztelhetjük, hogy vajon megváltozott-e a mondat jelentése. Amennyiben megváltozik a definíció miatt a mondat értelme, vagy éppen elveszti azt, akkor a meghatározás rossz volt. Ha a mondat megtartja eredeti értelmét, akkor megfelelően volt elkészítve.

5.4. A NATO TERMINOLÓGIAI EGYSÉGESÍTÉS RENDSZERE

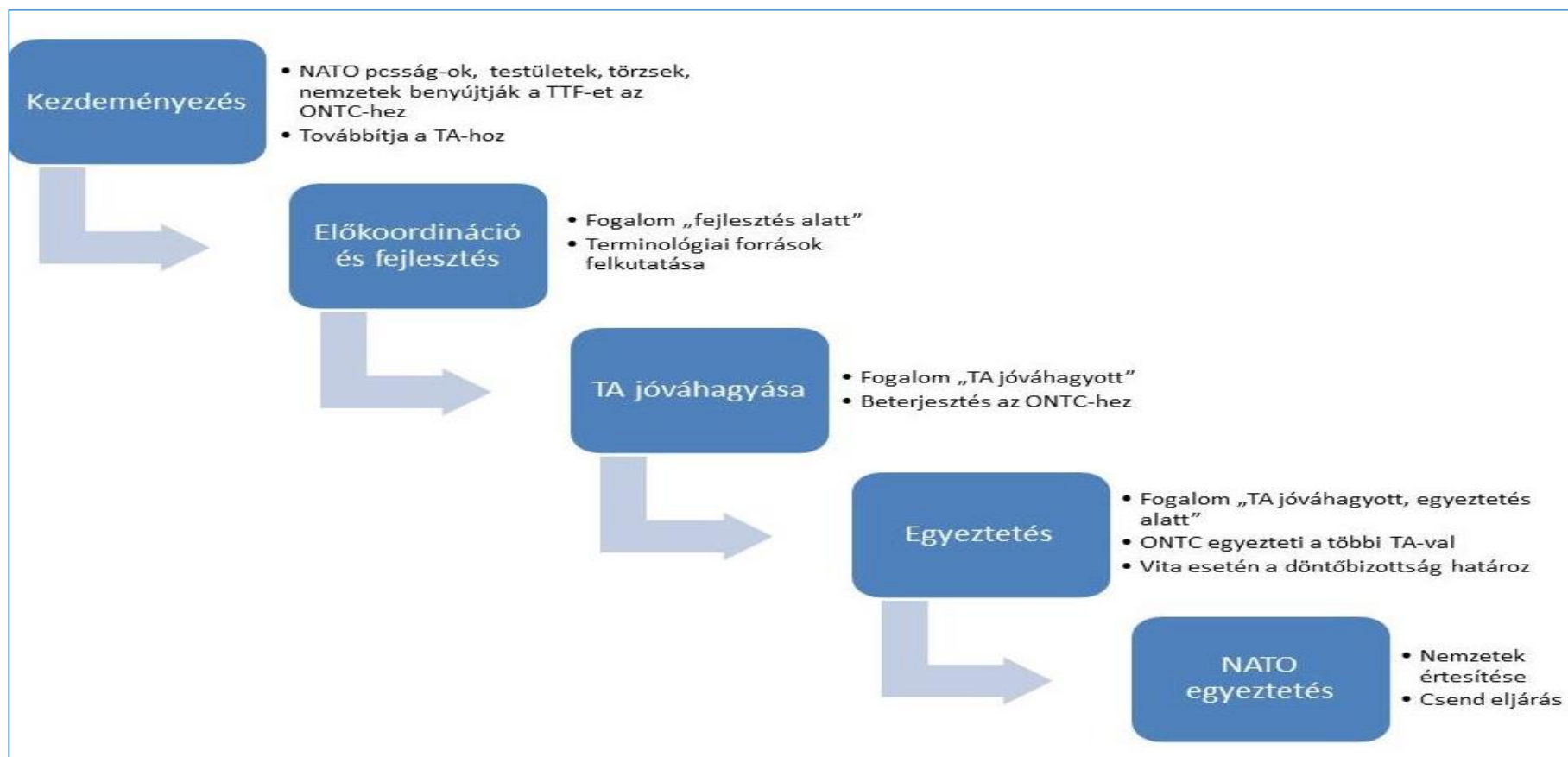
Résztevők. A résztvevők kapcsolatát bemutató fenti ábrából is látható, hogy a NATO Terminológiai Egységesítés folyamata mennyire összetett és sokrétű. A legfontosabb szereplők a Feladatszabó Elöljárók (Tasking Authority, TA), akik felelősségi területei átfogják a NATO tevékenységének szinte teljes spektrumát. A terminológiai egységesítéssel kapcsolatos érdemi munkát a TA-k tovább delegálják úgynevezett Kijelölt Feladatszabó Elöljáróknak (Delegated Tasking Authority, DTA), amelyek aztán más alárendelt és támogató törzsek közreműködését is igénybe veszik. A tényleges munkát pedig a terminológiai koordinátorok vagy munkacsoportok végzik. A folyamatot átfogóan koordinálja a NATO Terminológiai Iroda, amelyik a NTP teljes folyamatára rálátással van és koordinálja, menedzseli azt. A folyamat felügyeletét a NATO Terminológiakezelő Rendszer segíti, egy-egy kifejezés sorsának nyomon követését pedig a Terminológia Nyomkövető Formanyomtatvány (Terminology Tracking Form, TTF) teszi lehetővé.

A javasolt kifejezéshez tartozó szakterület és annak felelős TA-ja szintén konzervatívan közelíti meg az új kifejezés ügyét. Elsősorban átkutatja a NATO Terminology Database-t (NTDB), majd nemzetközi szervezetek és testületek (pl. ICAO) szakszókincsét azért, hogy megállapítsa valóban szükséges-e az új kifejezés vagy felhasználható-e egy már régebben megalkotott, bevált és bevezetett kifejezés.

24. ábra A NATO Terminológiai Egységesítés intézményrendszere (forrás: C-M(2005)0023)³⁵⁶

³⁵⁶ Az ábrán használt fontosabb rövidítések jelentése: MC: Military Committee, CNAD: Conference of National Directors, SNLC: Senior NATO Logisticians Conference, NC3B: NATO Consultation Command and Control Board, NADC: NATO Air Defence Committee, NCS: NATO Committee for Standardization, NPC: NATO Petroleum Committee, SC: Strategic Command.

25. ábra A NATO terminológiai egységesítés folyamata (forrás: C-M(2005)0023)³⁵⁷

³⁵⁷ Ábrán használt fontosabb rövidítések jelentése: ONTC: Office of NATO Terminology Coordination, TA: Tasking Authority (feladatszabó előljáró)

A terminológiai fejlesztés átlátható és folyamatosan nyomon követhető folyamat valamennyi NATO szervezet és a tagállamok számára, ugyanis a folyamat kezdetétől az új kifejezés szerepel a NTDB-ban olyan címkével, hogy "Fejlesztés alatt".

A TA a saját ügyrendjének megfelelően eljuttatja az új kifejezésre vonatkozó javaslatot a Terminológiai munkacsoportokhoz vagy koordinátorokhoz, akik megvizsgálják azt és megkeresik azokat a szakértőket, akik kompetensen tudnak nyilatkozni, állást foglalni az új kifejezéssel kapcsolatban. A folyamat során folyamatosan konzultálnak és tájékoztatják az NTO-t illetve azokat a testületeket, amelyeket érint az adott szakkifejezés. Amikor a TA saját belső testületeivel lefolytatta az egyeztetést, akkor kerül fel az adatbázisban a kifejezés mellé a "TA jóváhagyott".

A TA által jóváhagyott kifejezést a többi érintett szervezet is véleményezi. Egyetértésük esetén a kifejezés "TA jóváhagyott, egyeztetés alatt" címkét kap a NTDB-ban. Vita esetén egy választott döntőbizottság (Ad Hoc Working Group, AHWG) hoz döntést a kifejezésről. A NATO által egyeztetett kifejezés utolsó véleményezését a tagállamok végzik el csendeljárás keretében, majd ezt a formális egyeztetést követően válik egy kifejezés "NATO egyezményessé".

6. A DOKTRÍNAÍRÁS HUMÁNERŐFORRÁS IGÉNYE

Ebben a fejezetben a doktrínafejlesztés humán erőforrással kapcsolatos elvárásokat³⁵⁸ mutatom be, mely részleteiben kiválóan illeszkedik a doktrínafejlesztés eddig ismertetett módszereihez, de az alapvető hangsúlyokat nem a rendszerszerű működésre helyezi, hanem a doktrínaírók egyéni kvalitásait helyei előtérbe. Ennek a doktrínafejlesztési elgondolásnak egyetlen leírását Gulyás Zoltán³⁵⁹ tanulmányában találtam meg, ezért ez a fejezet egyedül az ő tanulmánya alapján készült, de számos ponton módosítottam elképzeléseit és terminológiáját is.

A külső és belső biztonsági környezet drasztikus változásai okán a haderőnek rendszeresen felül kell vizsgálnia, és át kell dolgoznia doktrinális irodalmát annak érdekében, hogy lépést tartson a globális változásokkal és trendekkel, a veszélyek realitásaival, a technikai változással, az új elgondolásokkal és a változó feladatokkal. Az új és a régi gondolatok összehangolása és a haderő kollektív bölcsességének pontos megfogalmazása végső soron mindig a doktrínaírókra hárul. A haderő képességeinek fejlesztése szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban van a haderő rendeltetésével, doktrinális elveivel, küldetéseivel és feladataival, a haderőátalakítások során kialakított katonai szervezetek alaprendeltetésével, feladataival és a biztosított költségvetési támogatásokkal. A katonai biztonság (védelempolitika) közvetlen operatív szintjén azonban továbbra is egyensúlyhiány tapasztalható a nemzeti fegyveres erő működtetése és működési szükségletei kielégítése között. A fejlesztések prioritási sorrendjének megállapítása ezért elengedhetetlen. A haderő képességei fejlesztésének alapja a doktrína, a szervezetek, célok, feladatok és eljárások összhangjának megteremtése és fenntartása. A haderő képességei fejlesztésének fókuszába az elérendő hadműveleti képességeket kell tartani.

A fejlesztések során első prioritási helyen célszerű kezelni a NATO-nak felajánlott és a NATO integrált rendszerében működő modulok további

³⁵⁸ GULYÁS Zoltán: A Magyar Honvédség doktrinális és kiképzési irodalma, fejlesztésének jövője, pp. 1-9.

³⁵⁹ GULYÁS Zoltán dandártábornok 2001-2004 között szabványosítási törzstisztként dolgozott NATO's Allied Forces Northern Europe Parancsnokságon Brunssumban. A beosztásban a szabványosítási és doktrinális kérdések koordinációjáért volt felelős a Közép-Európai Parancsnokságok irányába. Vezetése alatt alakult meg 2011-ben a doktrínafejlesztésért felelős MH Műveleti és Doktrinális Központ (később Vezetési- végül Kiképzési és Doktrinális Központ). Jelenleg a NATO Szabványosítási Iroda (NSO) igazgatója.

képességfejlesztését, második prioritási helyen pedig a rendszerméretű szabványosítást kell említeni a tervezés, vezetés, kiképzés területén a harcászati elvek, eljárások és módszerek adaptálásában, és nem utolsósorban a haditechnikai fejlesztés vonatkozásában.

A jövőbeni képességfejlesztést alapvetően befolyásolja, hogy a rendelkezésre álló erők mennyiségi csökkenése következtében megnő az erők összetételének, minőségének és készenléti állapotának fontossága. Megnő a jelentősége olyan képességeknek, mint például az erők helyzetének fenyegetettséghez igazodó gyors átalakíthatósága, készenléti helyzetük, szintjük fenyegetettséggel arányos és rugalmas változtathatósága. Fókuszba kerülnek a kiskötelékek, kisalegységek és az alkalmi harci kötelékek kialakításának, felkészítésének, alkalmazásának és vezetésének kérdései, a kapcsolódó képességek kifejllesztése.

Ez a módszer a doktrinális és kiképzési irodalom fejlesztéséhez szükséges, több forrásból származó, alapvető irányelvként szolgáló információkat dolgoz fel. Felvázolja a fontosabb doktrínairási, doktrínakezelési tevékenységeket, bemutatja a tevékenységi folyamatok kezelésének egy lehetséges módszertanát, a doktrínafejlesztés (kidolgozás) főbb résztvevőit.

Az elmélet súlypontja a doktrínák megalkotói, a doktrínairók, akik többek, mint egyszerűen tárgyi szakértők. Ők egyszerre kritikus gondolkodók és problémamegoldók. A haderők szabályzatainak szerzőiként a doktrínairók azzal a hatalmas feladattal szembesülnek, hogy megértsék a történelmet, felmérjék az ismeretek jelenlegi állapotát, és konszenzusos megoldásokat keressenek a doktrinális problémákra. Ezekhez a követelményekhez hozzáadódik a probléma-megoldási stratégia kidolgozása. A doktrína-írásban az író kifejti a feltételezéseit, az érveket, a forrásokat és a doktrína álláspontját. Az elgondolás szerint a doktrínafejlesztési folyamat az olyan íróktól függ, akik megkérdőjelezik, próbára teszik és feltárják a doktrína tekintélyének alapjait. A doktrínairás a technikai írás egyik válfaja, mert a doktrínairók számos képzett szakember erőfeszítéseit vezetik és irányítják a doktrinális szabályzatok kidolgozása érdekében. A haderő doktrínairásra vonatkozó szabványai különösen fontosak abból a szempontból, hogy közös felfogást alakítsanak ki a teljes felhasználói közösség körében. A doktrína olvasói egyenes kijelentéseket várnak arról, hogy hogyan működjön a haderő a doktrinális alapelvek, a harcászat, a módszerek és az eljárások értelmében.

Amint látható ez az elmélet szakít az eddigi elméletek szigorú rendszerszemléletével és a doktrínáírók egyéni képességeire és tudására alapozza a doktrínákat. Ez a szemlélet az egyéni véleményeknek enged teret („vélemény alapú”) szemben a szövetség „bizonyítékokon alapuló” szemléletével. Bemutatja ugyanakkor a doktrínafejlesztés alapvető forrását a koncepciófejlesztést is és több helyen utal a tapasztalatfeldolgozás szükségességére is, de következtlenül meghagyja a doktrínáírók szabadsági fokát. Miközben bemutatja ugyanis azokat a rendszereket, melyekből a doktrína származik, a doktrína szövevezését már nem köti olyan szigorúan az ezekből a rendszerekből származó eredményekhez, hanem sokkal inkább a doktrínáírókra hagyja.

Ez a rendszer is elismeri, hogy a doktrínának egyfajta közös alapot kell (-ene) biztosítani a haderő számára, mert a haderők doktrínája olyan igaznak tapasztalt, hitt, vagy érvekkel bizonyított alapelvek megtestesítése, amelyek alkalmazhatóak arra, hogy leírják és vezessék a katonai hadműveleteket, harc-tevékenységeket. A tanulmány szerint a doktrína természetes produktuma a háború megvívásával kapcsolatos *tapasztalatoknak* és a gondolkodásnak a haderőn belül, és azt tükrözi vissza, ami rendszerint a legjobban bevált. A doktrína vezérli az ítéletalkotást a hadműveletek során azáltal, hogy leírja az alapvető elveket és funkciókat, párhuzamosan a harci erő létrehozásának megközelítésével és módszereivel, valamennyi szinten. Közös nyelvet biztosít a katonai hadműveletek során, és mint útmutató, kereteket és eljárásokat biztosít a problémamegoldáshoz. A doktrína szolgáltatja az alapokat a követelmények megállapításához a haderővel szemben (azaz a kiképzést, a vezetést, a szervezeteket és a felszerelést illetően). A doktrínának jól kigondolt, tisztán tagolt megfogalmazása bizalmat ébreszt az egész haderőben. A publikált doktrína eszköz a legfelső vezetés bölcsességének és gondolkodásmódjának ismertetésére, közlésére. A vezetők irányvonalat mutatnak a hivatalos kidolgozási folyamat eredményét képező doktrínához és jóváhagyják azt, a harctéri parancsnokok pedig gyakorlatban ítélik meg a jóváhagyott doktrína saját helyzetükre való alkalmazásának konkrét esetét és eljárását. Valójában ezeknek a szép és igaz gondolatoknak nem sok lehetősége lesz érvényesülni egy a doktrínáírók által irányított doktrínafejlesztés során, ugyanis — a tanulmány állítás szerint— a doktrína megszövegezése során két jelentős szereplő van: a doktrína-kidolgozó törzs és a doktrína felhasználó a csapatoknál. Az elmélet nem veszi tehát figyelembe, noha utal

rá a tapasztalatfeldolgozást végző szervezeteket és a koncepciófejlesztés egész folyamatát.

A doktrínafejlesztés ilyen elgondolása szerint a doktrínakidolgozók egy új doktrína kidolgozásával, vagy egy *régi doktrína változtatásával kapcsolatos igények* útján érintettek a folyamatban. Az új doktrína kidolgozásával kapcsolatos igényeket rendszerint *új elgondolások* (valójában: koncepciók) vezérlik, amelyek a feladatokban, a technológiában, a fenyegetésekben stb. felmerült változásokat tükrözik. A létező doktrína megváltoztatását leginkább a (csapat-) felhasználók *igényei* befolyásolják. Bármely esetben is történik, lényeges, hogy a doktrína érthető legyen a felhasználók számára, akiknek kötelessége azt ellenőrizni a kiképzés során, és alkalmazni harcban. Ez a teória sajnos nem tisztázza, hogyan merül fel a régi doktrína megváltoztatásának igénye, a felhasználók (a csapatok) igényei alapján³⁶⁰ és azt sem, hogy miként keletkeznek ezek az új elgondolások.

A doktrínák kidolgozásához szükséges elvi iránymutatást általában szabályozóban publikálják, és az mind a doktrínára, mind a kiképzésre alkalmazható. Ez az alapelvet tartalmazó dokumentum rögzíti, hogy a haderő doktrinális irodalmának, majd azt követően a kiképzési szakirodalomnak egybehangzónak kell lenniük a jóváhagyott összhaderőnemi doktrínával. A szerző nem említi meg, hogy a MH-ben létezik ugyan a doktrínaelkészítésének folyamatát szabályozó dokumentum, de ez csak a technikai részletekre és koordinációra terjed ki és a doktrínaírásának, elkészítésének elvi alapjairól semmit sem árul el.

6.1. A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS RÉSZTVEVŐI

Eszerint az elmélet szerint a doktrínafejlesztési eljárásban a leglényegesebb az emberi tényező, a doktrína írója. A doktrína megírásához szükséges tudás több tudományterületet, képességet és jártasságot ölel fel. A doktrínaíró ismeretei a szakmai ismereteken túl számos más területre terjednek ki: nyelvismeret: a szövetség hivatalos nyelvének egyikén vagy mind kettőn folyékonyan olvas és ír, történelem: ismeri a hadtörténelmet, kiemelten a közelmúlt hadtörténelmét, számítástechnikai ismeretei, különösen szövegszerkesztői tudása átlagon felüli. Járatos filozófiában, logikában és a viselkedéstudományban is. Képes szövegeket elemezni, önállóan

³⁶⁰ „Ha a doktrína felhasználói hiányt, vagy gyengeségeket fedeznek fel a doktrinális irodalomban, azt feltétlenül a doktrínaírók tudomására kell hozniuk.” (forrás: GULYÁS: A Magyar Honvédség doktrinális és kiképzési irodalma, p. 4.)

kutatni, kritikusan gondolkodik, tekintettel van a rendelkezésre álló időre, jól kommunikál, gyorsan és precízen fejezi ki magát írásban és szóban egyaránt. A doktrínairó legfontosabb tulajdonsága, hogy a csapatmunkában készülő írás során összeütköző véleményeket képes összeegyeztetni, megtalálni a közös pontokat és elkerülve az elvtelen kompromisszumokat egységes álláspontot kialakítani.

Doktrínairó köteles felkutatni a vonatkozó szakirodalmat, más, a témára vonatkozó politikai-stratégiai kiadványokat, majd ezeket tanulmányozva javaslatot tesz doktrína szerkezetére, egyeztet a többi doktrínairóval a tartalom egységesítése és a lehetséges átfedések minimalizálása céljából. Vázlatot készít és egyeztet a szerkesztővel, műveleti és egyéb szakértőkkel annak biztosítása érdekében, hogy a jóváhagyott műveleti elgondolások és a folyamatban lévő koncepciófejlesztések is figyelembe legyenek véve. A doktrínairó ismeri a vonatkozó nemzetközi szabványosítási egyezményeket, gondot visel azok bedolgozására. Egyeztet a szükséges referenciákat biztosító szervekkel és személyekkel a következetlenségek, ellentmondások elkerülése és az aktuális információk figyelembevételének biztosítása érdekében. A doktrínairó a vonatkozó formai követelmények alapján készíti el a szöveget, azonosítja a szerzői joggal terhelt anyagokat és azokat helyesen használja fel a szövegben. A szükséges hivatkozásokat ellenőrzi, és a bibliográfiában felsorolja. Egyeztet a közreműködő szervezetek kidolgozóival, a vonatkozó tartalom ellenőrzése és jóváhagyása céljából. A kiadvány tervezeteit a jóváhagyott időrend szerint véleményezteteti és egyezteteti valamennyi szükséges szinten. Az egyeztetés során megállapított észrevételeket kiértékeli és bedolgozza, a keletkező nézeteltéréseket feloldja. Tájékoztatja az előljárókat és szakmai vezetőket a kiadvány helyzetéről és az észrevételek bedolgozásának vagy be nem dolgozásának okairól. Pontosítja a doktrína terminológiáját, az esetleges ellentmondásokat a szükséges terminológiai harmonizációs rendszernek jelzi. Megállapítja az illusztrációk, különösen a technikai illusztrációk forrásait, gondoskodik azok forrásának megjelöléséről.

A doktrinális szabályzat megírása komplex és kimerítő feladat a folyamat minden résztvevője számára. A doktrínairó felelős azért, hogy technikailag pontos, helytálló és megfelelően koordinált kéziratot készítsen elő. Ezért a doktrínairóknak el kell sajátítaniuk azt a sajátos technikát, stílust és analitikus kifejtést, amely azt célozza, hogy a szakértők tudását és tapasztalatait a leghatékonyabban tudják továbbítani a célközönség számára.

6.2. KONCEPCIÓFEJLESZTÉS

Gulyás Zoltán írása során következetesen „elgondolások” és az „elgondoláson alapuló követelmények” terminológiát használ és más hangsúlyokkal, de valószínűleg a koncepciófejlesztés és kísérletek folyamatára utal³⁶¹, ezért szóhasználatát módosítva ismertetem írását. Feltűnő, hogy a szerző már 2011-ben ismerte a koncepciófejlesztés és kísérletek és a doktrínafejlesztés kapcsolatát, ami rendkívül szerencsés helyzet, hiszen a megalakuló doktrínafejlesztési központ³⁶² vezetőjeként azonnal lehetősége is adódott a kapcsolat kihangsúlyozására a magyar doktrínafejlesztésben.

Az elmélet bemutatja a koncepciófejlesztést is, mint az új doktrína fejlesztésének alapját. Ezek a koncepciók új, vagy másféle gondolatokat testesítenek meg arra vonatkozóan, hogy miként lehet jobban vezetni különféle műveleteket, illetve jobban betölteni egyes összhaderőnemi funkciókat. A jóváhagyott koncepciók képezik az alapját új doktrína megírásának, új kiképzés kidolgozásának, új szervezetek kialakításának, új harci technika beszerzéseknek. A koncepciók lehetnek a jelenlegi doktrinális szabályzók nem megfelelő működésére adott válaszok, vagy születhetnek a haderő hatékonysága növelésében felismert lehetőségek alapján. A jóváhagyott koncepciók hivatalos vitairat, illetve értekezés formájában³⁶³ jelenhetnek meg, az koncepciók teljes rendszere hierarchikus felépítésű. A koncepciók kívánatos képességeket fogalmaznak meg a haderő jövőbeli alkalmazását illetően. A képességek elégséges részleteket tartalmaznak azon harcoló, harcbiztosító, kiszolgáló és más műveletek vonatkozásában, amelyek a műveleti alkalmazásához szükségesek.

A doktrína alapelveket és alkalmazandó harcászatot, technikákat és eljárásokat ír le a jelenleg meglévő képességek alkalmazására a mai konfliktusokban, a jóváhagyott koncepciók alkalmazása és elemzése viszont változtatásokhoz vezethet a doktrinális, kiképzési, vezetőképzési és harci fejlesztésekben!

A „koncepción alapuló követelmények rendszere” egy olyan folyamat, amelynek során az elgondolásokat azt megelőzően értékeli ki, mielőtt még hatást

³⁶¹ Ez egy újabb szemléletes példa, hogy miért kell egységesen használni a szabványos terminológiát. A cikk feldolgozásakor azt feltételeztem, hogy az összes általam eddig ismert teóriától eltérő elméletet találtam.

³⁶² 2011-ben alakult meg a Műveleti és Doktrinális Központ, majd ugyanabban az évben átalakult Vezetési és Doktrinális Központtá.

³⁶³ A koncepciófejlesztés elmélete szerint az ennyire kidolgozatlan koncepciókat analitikus koncepciónak hívjuk.

gyakorolhatnának a doktrínára, vagy bármi másra. Ezáltal is hangsúlyt kap az a szerep, amelyet a koncepciók játszanak a haderők képességeinek fejlesztésében, és a fejlesztési javaslatok megfogalmazásában a képességek olyan jelentős területein, mint a doktrína, a kiképzés, a vezetőképzés, a szervezetek és a harci technika. Rendkívül lényeges a doktrínairók számára, hogy megismerjék a koncepciókat, mivel azok vezérlik azt a tágabb környezetet, amelyben a doktrína fejlesztése lezajlik.

A „konceptión alapuló követelmények rendszere” a doktrinális és kiképzési irodalom fejlesztését támogatja. A rendszer kialakításának és működtetésének alapvető célja a haderő minisztériumának és vezérkarának azon erőfeszítésének támogatása, amely a jövő haderejének megtervezésére, építésére és működtetésére irányul. A minisztérium és a vezérkar munkáját oly módon segíti, hogy átfogó, koherens és következetes stratégiát épít fel a képességek fejlesztésére. Működtetését a haderőn belüli vezetői iránymutatások, a történelmi tapasztalatok indítják el. Az iránymutatásokat alapvetően befolyásolja a számba vehető fenyegetések és kockázatok nagyságrendje, a fenyegetést jelentő erők lehetőségei és képességei. Lényeges befolyást gyakorolhatnak az koncepciókra a globális politikai, gazdasági, kulturális és környezeti feltételek, valamint a konkrét helyi sajátosságok. Meghatározó a rendelkezésre álló és elérhető erők nagyságrendje, technológiai szintje, aktuális doktrínája, az erők készenléti állapota.

6.3. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS

A doktrinális és kiképzési irodalom programfejlesztési folyamata egyfajta térkép, amelyet a doktrínairóknak ismerniük kell. A doktrínafejlesztés öt fázist foglal magában: felmérés, tervezés, kidolgozás, kinyomtatás és elosztás, érvénybe léptetés és kiértékelés.

1. **Felmérő fázis.** A felmérő fázis célja, hogy megállapítsa az összes követelményt, amely az adott doktrinális fejlesztésre vonatkozik. Ez az a pont, ahol megkezdődik a doktrinális fejlesztés folyamata. Az „konceptión alapuló követelmények rendszere” folyamatának részeként le-folytatott elemzésekre alapozva néhány doktrinális fejlesztés azonosítható és beilleszthető a tervezési folyamatba. A fázis már mérlegelt, beérkező információkat, kiképzési gyakorlatokat, megszerzett tanulságokat, vezetői

iránymutatást, funkcionális területelemzést és rendszerprogram- áttekintést foglalhat magába. A haderő doktrinális követelményei származhatnak még magasabb szintű doktrínából is. Végezetül néhány doktrinális fejlesztési követelmény kezdeményezhető a rendszeres felülvizsgálat részeként is. Ez a fajta követelmény felfüggeszthető mindaddig, míg minden más (kapcsolódó) doktrínafejlesztési tevékenység végrehajtásra nem kerül.

2. **Tervezési fázis.** A tervezési fázisban minden olyan szervezet, amely doktrinális kiadványokat indítványoz, áttekinti doktrínafejlesztési igényeit és megvizsgálja a doktrínafejlesztési erőforrásokat, valamint meg kell tervezni a munka elvégzésének rendjét. A doktrinális szabályzatok áttekintéséhez és kidolgozásához kötődő munka-mennyiség nagyon változatos lehet, számos tényezőtől függ. Ezek a tényezők: új doktrína, vagy egy létező kiadás átdolgozása (mekkora az elvégzendő munka), a kutatások mennyisége (adott kérdés doktrinális megoldása létezik-e már, vagy még fel kell kutatni), a haderőn, haderőnemen belüli és azon kívül folytatandó összehangoló (koordináló) tevékenység mennyisége, többnemzeti doktrína esetén, a nemzetközi téren végrehajtandó koordináló tevékenység mennyisége, a kapcsolódó kiadványokban végzendő átdolgozások. Az egyes doktrínafejlesztési munkához kötődő munkamennyiséget fel kell mérni, még mielőtt az elvégezhető doktrínafejlesztési tevékenységeket a kidolgozó szervezet rövid távú (éves) tervében azt rögzítik. Az összes munkamennyiséghez hozzáadódhat az is, hogy az adott doktrínafejlesztési tevékenység korlátozott lehet abban az esetben, ha az adott doktrínafejlesztést kezdeményező szervezet nem képes a munkához megfelelő minőségű kidolgozókat, írókat biztosítani.
3. **Kidolgozói fázis.** A doktrína megírása a kidolgozói fázisban történik. Ez a fázis a kulcsa a teljes fejlesztési folyamatnak. Az íróknak a folyamatot munkájuk megtervezésével és a megírásra biztosított időnek megfelelő ütemezésével kell kezdeni. Ez a folyamat azon területek konkretizálásával kezdődik, ahol a jelenlegi doktrínában fejlesztéseket kell végrehajtani. A fejlesztéseknek összhangban kell lenniük más doktrínákkal, összhaderőnemi doktrinális kiadványokkal, a harcban, kiképzési gyakorlatokon, harc kiképző központokban szerzett dokumentált tapasztalatokkal, vagy mindezek kombinációjával. A kidolgozó folyamatban a következő lépés a doktrinális

kiadvány szerkezetének meghatározása. Ez az eljárás a kiadvány tartalmának átdolgozott vázlatát eredményezi. Ez magában foglalhatja a fejezetcímeket és a mellékleteket, sőt a fejezeteken belüli szerkezetet is. A folyamat során megállapítást nyerhetnek azok a kulcsfontosságú területek, ahol a tartalmat ki kell bővíteni, vagy meg kell változtatni. A doktrinális szabályzat szerkezetének kialakítását követően az íróknak meg kell állapítaniuk, milyen kutatásokat kell lefolytatni. A kidolgozói fázis magában foglalja: hadtörténeti, történelmi kutatásokat, bevetések utáni jelentések tanulmányozását, feldolgozott tapasztalatok tanulmányozását, tiszt-, altiszt és egyéb oktatási és kiképző központokban írt tanulmányok áttekintését, a koncepciófejlesztés során elvégzett kísérletek és szimulációk tanulmányozását.

- a. A kutatás magában foglalja a létező és kapcsolódó haderőnemi és egyesített (összhaderőnemi) doktrínák tanulmányozását is, ezáltal megteremthető az összhang valamennyi alkalmazható doktrínával. Szintén e folyamat során kell megállapítani azt is, kik azok a különböző tárgyi szakértők, akiket be kell vonni a megírásba.
- b. A következő lépés normatívák kidolgozása annak érdekében, hogy biztosítva legyen az összhang a haderő doktrínáival. Az összehangoló, koordináló tevékenységet nem lehet a doktrinális kiadvány tervezetének elkészülte utánra halasztani. Már akkor meg kell ezt a tevékenységeket kezdeni, amikor az írók változásokat jegyeztek fel a doktrinális területen. Az előző lépésben azonosított tárgyi szakértőket feltétlenül be kell vonni a doktrínafejlesztési tevékenységbe.
- c. Kulcsfontosságú a definiálandó terminológia. A következő lépés a terminológiához kötő tisztázandó, pontosítandó kérdések meghatározása. Különösen érzékeny területnek bizonyulhat ez abban az esetben, ha az adott probléma más fegyvernemeket, haderőnemeket, esetleg szövetségeseket is érint.
- d. Az íróknak és a doktrínakezelőknek ezt követően egy időrendet kell kidolgozniuk, mely során alapul veszik a fejlesztési tevékenység terjedelmét, a kérdések bonyolultságát, az elvégzendő kutatások mennyiségét, továbbá a koordináló tevékenységgel és a személyi állomány biztosításával kapcsolatos igényeket. Meg kell állapítaniuk a kulcsfontosságú koordinálandó pontokat a kiképzést irányító és

kiképzést tervező-fejlesztő állománnyal, különösen azon területeken, ahol a doktrinális és a kiképzési kiadványt egyidejűleg dolgozzák ki.

- e. A kidolgozó fázis kulcsfontosságú lépése a doktrinális szabályzat megírása. Ez magában foglalja a kulcsfontosságú doktrinális elgondolások kimunkálását, ezek bizonyítását az elképzelésben, az elgondolások- és azok alapjainak leírását, tárgyi szakértőkkel történő ellenőrzését, a szöveg finomítását és a bedolgozását a doktrinális kiadványba, illetve a kapcsolódó kiadványokba. Ha a doktrinális kiadvány tervezete elkészült, hivatalos és nem hivatalos úton egyeztethető a kidolgozásban érintett személyi állománnyal. A folyamat során célszerű gyűjteni a véleményeket, megjegyzéseket, és azokat be lehet dolgozni az anyagba. Ezt követően elkészíthető a végleges tervezet, és megszerezhető a jóváhagyás.
4. **Nyomtatási és elosztási fázis.** Ebben a fázisban az átdolgozott doktrinális kiadvány kéziratát előkészítik sokszorosításra, majd az anyagot továbbítják nyomtatásra.
5. **Érvénybeléptető és kiértékelő fázis.** Ezen a ponton a doktrína még csupán elmélet, érvénybe kell léptetni, hogy aztán az új doktrína gyakorlattá válhasson. Ez a kiképzésen keresztül valósul meg. Az érvénybe léptetéshez szükség lehet más, a haderő képességére vonatkozó területeken (pl. szervezetek, felszerelés, kiképzés) lezajlott fejlesztések figyelembevételére. Mihelyt a doktrínát érvénybe léptették, az új doktrínát ellenőrizni kell a gyakorlatokon, illetve műveletek során annak érdekében, hogy bizonyítást a doktrína érvényessége. Időre van szükség, míg a teljes megcélzott olvasóközönséget felkészítik az új doktrínában szereplő elvekre, módszerekre és eljárásokra. Ráadásul miután először a kiképző intézetek mutatják be az új doktrínát, azt a katonáknak még be kell gyakorolniuk a csapatoknál. Miután az új doktrínát érvénybe léptették, azt hitelesíteni kell. Miközben a kiképzőknek arra kell koncentrálniuk, hogy a csapatok és az egységek a doktrínával összhangban cselekedjenek, a doktrínafejlesztőknek arra kell koncentrálni, hogy a bevetések utáni jelentések és a megszerzett tanulságok alapján megállapítsák, hogy a doktrína úgy működik-e, ahogy azt elvárták. Nehéz megállapítani a doktrína hitelességét csapatpróba nélkül. Különösen több funkció együttes kölcsönhatása esetén nyújt nagy segítséget a

csapatpróba ahhoz, hogy felbecsülhessük az adott doktrína értékét. Valójában csapatpróba nélkül nem lehetünk biztosak az új doktrinális alapelvekben, harcászati, módszerekben, illetve eljárásokban.

6.4. KÖVETKEZTETÉSEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Gulyás Zoltán a jelenlegi magyar doktrínafejlesztést jóval megelőzve fedezte fel a koncepciófejlesztés, a kísérletek és a doktrínák kapcsolatát. Megállapításai még hét évvel tanulmányának születése után is helytállóak. A doktrinális és kiképzési irodalom fejlesztési folyamatának leírása és rendszerbe foglalása nem fejeződött be, kulcsfontosságú irányelvek és *útmutatások hiányoznak* a doktrinális és kiképzési dokumentumok teljes rendszerének kidolgozásához. A legégetőbb probléma, hogy a Magyar Honvédség *nem rendelkezik a minőségi doktrináirókkal* és hiányzik a szakértői felkészítés

Az MH 2011-ben létrejött doktrínafejlesztési központja sajnálatos módon azért nem tudott a követelmények szerint fejlődni, mert nem állt rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű humán erőforrás a feladat elvégzésére. A MH doktrínafejlesztési központ mára gyakorlatilag megszűnt³⁶⁴, ezért nagyon reális gondolat, hogy le kell számolni az önálló magyar doktrínafejlesztés lehetőségével. Ésszerű alternatíva a már „készen kapott” doktrínák egyszerű átvétele, azaz megfelelő minőségű fordítása és beillesztése a magyar viszonyok közé.

Figyelembe véve a MH súlyos szakemberhiányát, nem lehet arra számítani, hogy a jövőben új kapacitások jelentkezzenek a doktrínafejlesztés területén, de önálló magyar doktrínafejlesztés nemcsak a képzett és tudományosan felkészült doktrinairók hiánya miatt lehetetlen, hanem az önálló nemzeti koncepciókat fejlesztő központ hiánya miatt sem lehetséges. Magától értetődő ilyen helyzetben, hogy az erre a területre fordítható csekély nemzeti erőforrásainkat a NATO koncepció- és doktrínafejlesztési erőfeszítéseivel egyesítve kell az ott született eredményeket hazai környezetben hasznosítani. A szakemberek híján átvett koncepció- és doktrínafejlesztési eredmények nem csak kényszerűen rossz megoldás, hanem

³⁶⁴ A MH MDK (később: VDK, majd KDK, legutoljára HFKP) Doktrínafejlesztő Osztálya 13 fő volt 2011-ben, melyet több lépcsőben lecsökkentettek és végül összevonták a Szabályzatfejlesztő Osztállyal. Az így kialakult osztálylétszám a feladatok növekedésével is kisebb, mint az eredeti létszám volt. Mára a doktrínafejlesztést elméletileg egyetlen főtiszt koordinálja (végzi) az egész MH-ben.

azzal a nem csekély járulékos haszonnal járhatnak, hogy a tudományos együttműködés kialakíthat olyan humánkapacitást, amelyik megfelelő alapja lehet a jövőben önálló magyar doktrínák fejlesztésének is vagy a NATO doktrínafejlesztésben való proaktív részvételre.

7. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATAI

A doktrínafejlesztés gyakorlatával meglehetősen ritkán foglalkozik a szakirodalom, általában csak a már elkészült eredményeket mutatják be, a kész doktrínákat elemzik, rámutatnak a korábbi doktrínákkal való azonosságra és eltérésre, a sorok között kutatják azok kifejezett vagy rejtett üzenetét. Úgy vélem, hogy a doktrínák készítésének szervezeti keretei, a kidolgozó állomány összetétele, felkészültsége és a doktrínák kidolgozásának rendje fontos háttér lehet a doktrínák tartalmának és adott ország katonai gondolkodásában betöltött szerepének megértéséhez és fontos tanulsággal szolgál a magyar doktrínafejlesztési rendszer tökéletesítéséhez is. Ezért nagy örömmel üdvözöltem a lehetőséget, hogy meglátogassam két NATO tagállam doktrínafejlesztési központját és személyesen tanulmányozzam tapasztalataikat. Magától értetődő, hogy az ott gyűjtött megfigyeléseket össze kell vetni egymással, a Magyar Honvédséggel és egy szövetségen kívüli ország doktrínafejlesztésével is, amihez Oroszországot választottam példaként.

A doktrinális szakirodalom fejlesztésének kérdésköre Magyarország NATO csatlakozásával a hadtudományi kutatások egyik meghatározó témájává vált, hiszen a NATO-val való együttműködés szempontjából döntő volt, a szellemi kompatibilitás kialakítása. Ugyanis a humán terület interoperabilitásának legfontosabb elemeit, ajánlásait és követelményeit a hadműveleti-harcászati alkalmazással foglalkozó műveleti doktrínák tartalmazzák.³⁶⁵ Azt is látni kell, hogy a doktrínaalkotás feladata nem tisztán nemzeti ügy, hiszen a szövetségi rendszerben az együttműködés alapja, hogy más tagállamokéval egyező vagy azzal nagymértékben hasonló alapelveket valljunk, azaz doktrínarendszereink megfeleljenek egymásnak. Természetesen tárgyi, strukturális és formai különbségek egyaránt lehetnek, de alapvető követelmény, hogy azonos katonai gondolkodásmód és hadviselési filozófia mentén alkossák meg őket.³⁶⁶

³⁶⁵ KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. p. 4.

³⁶⁶ RUTTAI-KRAJNC: A katonai doktrínákról, p. 40.

Sajnos napjainkra a kezdeti idők lelkesedése jelentősen lecsökkent, az érdeklődés elmúlt és a doktrínafejlesztés jórészt rutinszerűen elvégzett törzsmunkává alakult át. Az elvégzett munka ennek ellenére *eléri kitűzött céljait*, hiszen megjeleníti a közös gondolkodás alapjait képező NATO doktrínák eredményeit, de még mindig nem alakultak ki a doktrínafejlesztés módszerei, nincs állandó eljárásrend, ezért a nemzetközi tapasztalatoknak nagy jelentősége van.

Tanulmányomban három ország doktrínafejlesztési gyakorlatát veszem górcső alá, amennyire lehetővé teszik vizsgálatukat a nyíltan elérhető, erre vonatkozó dokumentumaik, illetve a helyszíni tapasztalatgyűjtés. Vizsgálódásaimhoz egy NATO-alapító országot (Egyesült Királyság), egy Magyarországgal egy időben csatlakozó országot (Cseh Köztársaság) vizsgáltam meg. Látogatást tettem mindkét ország doktrínafejlesztést végző központjaiban, eredeti dokumentumokat tanulmányoztam és konzultáltam doktrínafejlesztési szakemberekkel is, akik ismertették a doktrínákkal kapcsolatos nemzeti álláspontot, a hivatalos eljárást, a szervezeti rendet és őszintén beszéltek a munka kihívásairól és buktatóiról is. Feltételeztem, hogy az Egyesült Királyság, mint a NATO egyik meghatározó tagállama, fejlett, korszerű és a NATO doktrínafejlesztési rendjére emlékeztető módszereket fog bemutatni, míg Csehország esetében arra számítottam, hogy a magyar rendszerhez és tapasztalatokhoz hasonló problémákkal fogok találkozni. A harmadik vizsgált országnak egy szövetségen kívülit (Oroszország) választottam. Előzetes ismereteim és feltételezésem szerint az orosz gyakorlat nem vág egybe a másik két ország doktrínafejlesztésével, de tanulmányozása mégis lehetővé tette, hogy általános és specifikus következtetéseket tudjak levonni a témakör vonatkozásában.

A doktrína latin szó, általános értelmezése szerint *tan, tudományos elmélet, elvek és nézetek rendszere, de szélesebb felfogásban egy tudományos szabályrendszert is jelent*. A doktrína katonai értelmezése bizonyos tekintetben szűkíti a szó jelentését, mert olyan elfogadott és alkalmazott dokumentumrendszert értenek rajta, amely alapján a nemzeti biztonsági és nemzeti katonai stratégiában meghatározott katonai célkitűzések, valamint a jogszabályi feladatok megvalósíthatóak. A doktrína tehát koncepciókat, eljárásokat és módszereket jelent a katonai célok megvalósítására, olyan elméleti és tapasztalati ismeretek összességét,

amelyet a haderő sikeres alkalmazása érdekében fel lehet és fel kell használni. Ugyanakkor ezt a fogalmat már nem szabad tovább szűkíteni,³⁶⁷ ugyanis a módszerek nem lehetnek kizárólagosan normatív, előíró jellegűek, a doktrína nem szabálykönyv, mert a benne foglalt alapelveket, iránymutatásokat és eljárásokat mindig az adott helyzet figyelembevételével, alkotó módon kell alkalmazni, ugyanis a doktrína a „... *katonai erőket célkitűzéseik elérésben irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges.*”³⁶⁸

7.1. BRIT DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MINT KIVÁLÓ PÉLDA

Az Egyesült Királyság stratégiai elképzeléseit a 2010-ben Nemzeti Biztonsági Stratégia foglalta össze, melyet rendszeresen felülvizsgál a brit parlament Közös Bizottsága. Nagy-Britannia Nyugat-Európa legerősebb katonai hatalma, de az ország biztonságának alapját mégsem önálló katonai erejükre, hanem a NATO-tagságra alapozzák. A Királyság legfontosabb stratégiai partnere az Egyesült Államok és Franciaország. A brit védelmi szektor a gazdasági válság hatására jelentős költségvetési forráselvonást szenvedett el, melynek következtében a kormányzat a fegyveres erők nemzetközi művelési ambíciószintjének csökkentésére kényszerült, de az expedíciós képességek fenntartásával Nagy-Britannia továbbra is vezető szerepet tölt be az európai államok között. A brit külpolitikai hagyományok és a globális szerepvállalás gyakorlata mellett Nagy-Britanniának fenn kell tartania a nemzetközi válságkezelő és stabilizációs műveletekben vállalt szerepét. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a brit fegyveres erők a jövőben fokozottan rászorulnak majd a partnerországok és intézmények, különösképp a NATO támogatására.³⁶⁹

A 2010-es brit Nemzeti Biztonsági Stratégia az elmúlt évtizedek legjelentősebb haderő-átalakítását indította be, miután egyértelművé vált, hogy a brit fegyveres erők működtetési mechanizmusai és gazdasági háttere a korábbi formában fenntarthatatlanok. Az ennek „előmozdítására” bejelentett védelmi költségvetés-csökkentés, majd a 2012-ben kidolgozott 2020-ra kialakítandó haderőmodell („Army 2020”) jelentősen csökkenti a brit haderő képességeit. Ám a kitűzött célok szerint a

³⁶⁷ A fogalom szűkítésével kapcsolatban lásd korábban megjelent írásomat. MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben. p. 148.

³⁶⁸ NATO Term online terminológiai adatbázis és MH Integrált Terminológiai Adatbázis

³⁶⁹ SELJÁN Péter: Mérlegen a NATO-tagállamok, Nagy-Britannia., pp. 2-5.

brit fegyveres erőknek a haderőreform után is képesek kell maradnia a műveletek teljes spektrumának végrehajtására az alacsony intenzitású békefenntartó műveletektől a közepes intenzitású stabilizációs műveleteken át a magas intenzitású harci műveletek teljes köréig (beleértve a hagyományos és a nukleáris hadviselést).³⁷⁰

A 2015-ös Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat megállapításai nyomán világossá vált, hogy amennyiben az Egyesült Királyság a jövőben is meg kívánja őrizni politikai befolyását, úgy növelnie kell a védelmi kiadásokat. A 2010-es Nemzeti Biztonsági Stratégia a gazdasági válság okozta deficit kiegyensúlyozása érdekében jelentős költségcsökkentést, átszervezéseket, valamint egyes beszerzések átütemezését irányozta elő, de az elmúlt évek negatív biztonságpolitikai tendenciái azonban arra sarkallták a politikai vezetőket, hogy – elsősorban a beszerzések terén – némileg növeljék a 2015-2020-as időszak katonai kiadásait.³⁷¹ A felülvizsgálat számos ponton kiemelte a NATO szerepét, sőt Egyesült Királyság kilépése az EU-ból lehet, hogy azt fogja eredményezni, hogy a csökkenő brit befolyás ellensúlyozására még fokozni is fogják szerepvállalásukat a NATO-ban.³⁷²

Összefoglalva, a brit stratégiai gondolkodásból két egymásnak ellentmondó impulzus érkezett a katonai doktrínafejlesztés irányába, az egyik a védelmi ambíciók csökkentésére, a másik a védelmi kapacitások visszaépítésére vonatkozott. A két stratégiai irányváltás között (2014-ben) megjelent doktrína azonban kiegyensúlyozottságának köszönhetően időtállóan bizonyult, sőt a 2017-ben megjelent Szövetségi Összhaderőnemi Doktrínának is értékes forrása volt. A brit stratégiarendszer szemléletében és koncepciójában olyan valóságos nagystratégia, melyet világosan kommunikál a kormányzat a nyilvánosság számára. Ezek alapján elmondható, hogy nemcsak az ország biztonsága fenntartásának feladatai és a nemzeti érdekérvényesítés célkitűzései derülnek ki a következő évtizedre

³⁷⁰ Így tehát a brit haderőnek képesnek kell lennie egy elhúzódo stabilizációs művelet végrehajtására, legfeljebb 6.500 főt telepítve; vagy két nem elhúzódo művelet végrehajtására 2.000 illetve 1.000 fővel; vagy három nem elhúzódo művelet végrehajtására kisebb erőkkel; vagy egy nagyméretű művelet végrehajtására korlátozott ideig maximum 30.000 katona telepítésével. (forrás: Csiki Tamás: A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére.)

³⁷¹ SZABÓ Márk: Növelik a brit haderő ütőképességét – az új Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat.

³⁷² CSIKI Tamás: Brexit- biztonság - és védelempolitikai vonatkozások. p. 123.

vonatkozóan, hanem a 2020-as új haderómodell (Army 2020) kialakításának lépései is.³⁷³

A brit katonai gondolkodás egyik sarokköve a doktrínák. A doktrínák biztosítják a közös katonai gondolkodás és egységes értelmezés kereteit, a doktrínák írják le a hadviselés állandó és változó természetét egyaránt. A brit doktrínák képezik az alapját a tisztek oktatásának és előmenetelének, valamint a haderő felkészítésének, kiképzésének. Ezeken túlmenően az Egyesült Királyság katonai ethosát, erkölcsi szokásait, gondolkodás- és cselekvésmódját. A doktrínák segítenek a civil szektor szakembereinek is megérteni, hogyan működik a hadsereg és hogyan lehet együttműködni a katonákkal a missziók során. Ez alapvető a napjainkban egyre elterjedtebb átfogó gondolkodásban és az összkormányzati megközelítés során.³⁷⁴

A brit doktrínafejlesztés stratégiai irányítását a vezérkarfőnök helyettesének elnöklétével ülésező *Összhaderőnemi Doktrinális és Konceptcionális Bizottság* (Joint Doctrine and Concepts Board, JDCB) végzi. Tagjai: vezérkari főnök két helyettese (műveletek és haderőfejlesztés), az Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka, a J1, J3, J4 főnöke, a védelempolitikai igazgató, a Beszerzési Igazgatóság igazgatója, a tudományos főtanácsadó, a Haditengerészeti, a Légierő, a Szárazföldi Vezérkar helyettes főnökei, a *Doktrína- és Konceptiófejlesztési Központ* (Development, Concepts and Doctrine Centre, DCDC) igazgatója. Az évente egyszer ülésező bizottság elvi útmutatást ad a doktrínafejlesztés számára. A részletesebb iránymutatást a központ igazgatójának irányítása alatt álló, félévente ülésező Összhaderőnemi Doktrinális Irányító Testület (Joint Doctrine Steering Committee, JDSC) adja. A testület tagjai a J4 főnökhelyettes, az Egészségügyi Központ képességfejlesztési osztályvezető-helyettes, az Összhaderőnemi Parancsnokság törzsfőnöke, a Tapasztalat-feldolgozó Osztály osztályvezetője, a J5 főnöke, valamint a Légi Szállítási Műveletek igazgatóhelyettese, a Katonai Hírszerzés igazgatóhelyettese, a NATO Gyorsreagálású Hadtest (ARRC) parancsnoka, a Védelmi Akadémia hadműveleti tanfolyam igazgatóhelyettese, az Akadémia hadműveleti törzstisztje, a Stratégiai és Politikai Igazgatóság igazgatóhelyettese, a

³⁷³ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. pp. 32-35.

³⁷⁴ Developing Joint Doctrine Handbook. pp. 1-2—5.

NATO és Európai Politikai Osztály osztályvezető-helyettese, a Haditengerészeti, a Szárazföldi és a Légierő Hadviselési Központ parancsnokai.³⁷⁵

Az Összhaderőnemi Doktrinális Irányító Testület a Doktrína- és Koncepciófejlesztési Központ állományán keresztül irányítja és felügyeli a stratégiai (első) szintű összhaderőnemi doktrínafejlesztési projektekre kijelölt doktrínaíró-csoportok tevékenységét. A projektek adminisztratív irányítását a projekt menedzserek és projekt tisztek végzik. Ez megfelel a NATO doktrínafejlesztési folyamatában a *doktrínafelelős (custodian)* szerepkörének. Ez utóbbiak általában tagjai a doktrínaírók csoportjának is. Ha a brit központ nem rendelkezik adott területen szakértelemmel bíró, felkészült szakemberrel, külső szakembert (szakembereket) kérnek fel a doktrína elkészítésére, de a felelősség továbbra is a **Doktrína- és Koncepciófejlesztési Központ** projekt tisztjét terheli. A doktrína elkészítéséhez civil szakember³⁷⁶ alkalmazására is sor kerülhet szerződéssel.

A haderőnemi doktrínák írását a haderőnemi hadviselési központok kijelölt törzstisztjei irányítják a központ szoros felügyeletével. Az összhaderőnemi hadműveleti- harcászati doktrínák fejlesztésének doktrínafelelősi teendőit az Összhaderőnemi Parancsnokság végzi.

A brit doktrínák szintjüknek megfelelően *stratégiai, műveleti*, illetve *harcászati szintű doktrínákra* oszthatóak fel. A legmagasabb szintű, stratégiai szinten elhelyezkedő doktrínák elsősorban az összhaderőnemi /haderőnemi gondolkodásmódot írják le és azok megvalósítását a műveleti területen tevékenykedő parancsnokra bízják, így nagyfokú cselekvési szabadsággal, kezdeményező képességgel ruházzák fel a katonai vezetőket. A hadműveleti szinten található műveleti doktrínák a stratégiai doktrínákhoz hasonlóan foglalkoznak az elvekkel, de már lényegesen több gyakorlati útmutatót is tartalmaznak a bevált gyakorlat³⁷⁷ és

³⁷⁵ Developing Joint Doctrine Handbook. p. 2A-2.

³⁷⁶ A DCDC kiadványainak elkészítésében rendszeresen közreműködik a brit Bristol University, Cranfield University, Oxford Research Group, Imperial College London, Oxford Analytica, University of Cambridge, University of Oxford, stb. Továbbá más külföldi kutató intézetek is megküldik bedolgozásait, javaslataikat: French Directorate of Strategic Affairs, Getulio Vargas Foundation, Brazil, RAND Europe és külföldi állami intézetek felkérésére is sor kerülhet: Norwegian Ministry of Defence, Saudi Arabia Armed Forces War College, Slovak Republic Institute for Security and Defence Studies Ministry of Defence(!), Swedish National Defence College, US Army Training and Doctrine Command, stb.

³⁷⁷ Bevált gyakorlat: az, amelyet kettő vagy több szervezet megerősített, mint egyértelműen hasznosítható és működőképés bevezetett tapasztalat. (forrás: Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv.)

eljárások tekintetében. Ezek a kiadványok már összekapcsolják a stratégiai elképzeléseket a legalsóbb (taktikai) szintű dokumentumokkal, melyek már egészen egyértelmű és konkrét útmutatóként szolgálnak.

A doktrínák rendszere tekintetében a brit álláspont elismeri a NATO viszonylag merevebb „építmény-jellegű” megközelítését is, vagyis azt a szemléletet, amikor a doktrínák nem hierarchikusan épülnek fel rendszerré, hanem inkább egymás támaszaként, mint ahogy a boltív kövei egymáshoz feszülve kölcsönösen támogatják egymást. Ezen a felfogáson kívül azonban a brit doktrinális szemléletben még további praktikus elrendezések is megfigyelhetők. A brit doktrínák ugyanis még csoportosíthatóak a törzsfunkciók, tematikus, valamint környezeti szempontok szerint is.

- A *törzsfunkciók* szerinti doktrínák a NATO J-G-S törzsstruktúra szerinti általános területeket írják le. Ide tartozik például az Allied Joint Publication (AJP)-4 (NATO) és a JDP 4-00 jelzésű Összhaderőnemi Logisztikai Doktrína. A két doktrína egymás mellett, egymást kiegészítve létezik a brit doktrinarendszerben. A szövetségi műveletek során csak az AJP-4-et veszik figyelembe, míg az önálló műveletek során mindkét doktrínát egyaránt alkalmazzák. Természetesen ez implicit azt is megköveteli, hogy a két dokumentum sehol sem mondjon ellent egymásnak.
- A *tematikus doktrínák* a funkcionális doktrínákat helyezik műveleti összefüggésbe. Ilyen például a nem V. cikkely szerinti válságreakáló műveleteket kifejtő doktrínasorozat, a béketámogató, a nem harcolókat kiürítő műveletek, felkelés-elleni műveletek stb.
- Végül pedig a *környezeti doktrínák* a törzsfunkciók szerinti és a tematikus doktrínákat a sajátos haderőnemi környezetnek megfelelően tovább specifikálják. Ide tartozik például a JDP 0-10 Brit Haditengerészeti Doktrína.

A brit doktrínairás nagymértékben formalizált és a NATO doktrínairás elemeire épül, melynek kiinduló pontja a tapasztalat. A hatékony doktrínafejlesztésnek és a doktrínáknak szigorúan gyakorlati (harci) tapasztalatokon kell alapulnia, világosan és egyértelműen kell kifejeznie a hadseregben általánosan elfogadott releváns szemléletet. Tekintetbe kell vennie az ország biztonságpolitikai környezetét, a rendelkezésre álló forrásokat, a technológia fejlődését, a hadtörténelem és a

folyamatban lévő műveletek feldolgozott tapasztalatait. A tapasztalatfeldolgozás egész rendszere csak akkor ér valamit, csak akkor beszélhetünk valóban feldolgozott tapasztalatokról, ha az úgynevezett „bevált gyakorlat” beépül a doktrínafejlesztés folyamatába.

A brit fegyveres erők folyamatban lévő, illetve a közelmúlt műveleteinek döntő többségét a NATO műveletek alkotják, és nagyon valószínű, hogy a szövetséggel történő együttműködés (a Brexit ellenére) erős lesz a jövőben is. Logikus gondolat, hogy a nemzeti doktrínáknak a szövetségi gondolkodást és felfogást kell tükröznie. A brit doktrínafejlesztés elkötelezettségét a NATO doktrínák alkalmazására a brit Vezérkar Főnök és a Közigazgatási Államtitkár együttes intézkedése egészen egyértelműen meghatározta: „...*(az UK) használjon NATO doktrínákat ahol csak lehetséges és biztosítsa az összhangot az UK doktrínái és a NATO doktrínák között, ahol ez nem lehetséges.*”³⁷⁸ Az iránymutatás alapján a brit doktrínák három különböző módon készülhetnek el.

- *A fenntartás nélkül elfogadott NATO doktrína nemzeti bevezetése.* A dokumentumot, mely átment a NATO teljes és rendkívül alapos doktrínafejlesztési és egyeztetési folyamatán, a brit hadsereg fenntartás nélkül bevezeti és végrehajtja. Például az AJP-3.4.9 NATO CIMIC doktrínája egyben brit nemzeti doktrína is Joint Doctrine Publication (JDP) 3-90-es jelzéssel. Ezeknél a doktrínáknál az adott szakterületen a britek nem fejlesztenek önálló doktrínát, hiszen felesleges.
- *A fenntartással elfogadott NATO doktrínát megjegyzésekkel, kommentárokkal egészítik ki.* Amennyiben egy NATO doktrínát brit fenntartással vezetnek be és ennek megfelelően hajtják végre, a NATO doktrína szövegét ún. „zöld oldalakkal” egészítik ki, melyet minden releváns és érintetlenül hagyott pont után zöld keretbe foglalt kiegészítéssel, kommentárral, diagrammal, ábrával látnak el, ahol a fenntartás pontos okát és részleteit kifejtik és értelmezik, pontosítják azt, és a vonatkozó, érvényes brit előírást (szabályzatot) is megadják. Például az AJP-3.8 doktrína 0103 paragrafusa meghatározza a CBRN fogalmát, mellyel az Egyesült Királyság fenntartást jelentett be. Véleményük szerint a fogalom

³⁷⁸ Idézi: Developing Joint Doctrine Handbook. pp. i, (Chief of the Defence Staff/Permanent Under Secretary Directive, Putting NATO at the Heart of UK Defence, 13 July 2012.)

magában foglalja a politikai szintnek nyújtott támogatást, fegyverzetellenőrzést, elrettentést, a fenyegetés megszüntetését, fegyverzet megsemmisítését is.³⁷⁹ A műveletek során előforduló ellentmondásokat úgy oldják fel, hogy a NATO műveletek során mindig a NATO szabványszöveget veszik figyelembe, míg az önálló brit műveleteknél a saját vonatkozó publikációt alkalmazzák iránymutatóként.

- *Önálló brit doktrína.* A brit doktrínafejlesztés a rendelkezésére álló forrásokat csak azokra a területekre fókuszálja, ahol a NATO doktrínákat nem tartják elegendően részletesnek és alaposnak, vagy egyáltalán nem áll rendelkezésre az adott területen doktrína. Például a brit felfogás szerint az AJP-4 (NATO jelzés) Összhaderőnemi Logisztikai doktrína, mint konszenzussal született minimális egyetértési dokumentum (a „legkisebb közös többszörös”) nem eléggé részletes, ezért ennek kiegészítésére a JDP-4-00 számmal saját nemzeti Logisztikai Doktrínát is megalkották. Az önálló nemzeti doktrínairás másik területe olyan témákat fed le, melyekre egyáltalán nem született NATO doktrína. Például a JDP-02 a brit hadsereg *határokon belüli* (katasztrófavédelmi és terrorizmus elleni harc) *alkalmazásáról szóló doktrína.* Ebben a témában nincs NATO doktrína, viszont nemzeti igény jelentkezett rá, ezért elkészítették azt. Az ilyen önálló doktrínákat témájától eltekintve minden más vonatkozásban igyekeztek az ilyen doktrínákat „NATO-konform” módon, a NATO-val összefüggő, annak nem ellentmondó módon elkészíteni.

A brit doktrínafejlesztés tehát nagymértékben felhasználja a NATO doktrínafejlesztés eredményeit, arra építkezik, sőt magának a NATO doktrínafejlesztésnek is alapvető motorja. Ezért tervbe vették a NATO Doktrínafejlesztési Kiválósági Központ létrehozását az Egyesült Királyságban. A NATO doktrínáinak kidolgozó állományában túlnyomórészt megtaláljuk a brit központ munkatársait, akik gyakran doktrínafelelőse, vagy doktrína kidolgozója alacsonyabb szintű doktrínáknak.

³⁷⁹ Részletesen kifejtik, hogy a NATO CBRN védelem fogalma csak egyetlen aspektussal az erők megóvásával foglalkozik, és ezért nem felel meg a „NATO átfogó, stratégiai szintű politikájának a tömegpusztító fegyverek elterjedésének megakadályozásáról.” (forrás: AJP-3.8(A), Chemical, Biological, Radiological and Nuclear (CBRN) Defence, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/628208/20130215-ajp3_8_A_cbrn.pdf, letöltés: 2017. 01. 10., pp. ix, 1-4.

Egy brit doktrínafejlesztési anekdota szerint Erwin Rommel tábornagy a 2. világháborúban kijelentette, hogy "A britek írják a legjobb szabályzatokat a világon. Hála istennek nem olvassák el őket." Ez a megfigyelés egybevág a britek saját tapasztalataival a doktrínák olvashatóságát illetően. A korábbi katonai doktrínák szövegei ugyanis olyan nehezen érthető és nehezen olvasható szövegek voltak, hogy még az iskolázott és művelt tiszti kar is alig értette, következésképpen alig olvasta. A jelenséget a „Flesch - Kincaid olvashatósági teszttel”³⁸⁰ is igazolták. A teszt szerint a brit Összhaderőnemi Doktrinális Publikáció (JDP)-01 doktrína például 12-es értéket kapott, tehát az alig olvasható és a nehezen követhető értékek közé esett. A cél az, hogy a doktrínák szövege egyetlen olvasással is felfogható legyen és lényeges pontjai felidézhetőek maradjanak jelentős iskolázottság nélkül is. Ennek érdekében részletesen előírták a pontos, rövid, világos stílus használatát.

A brit doktrínafejlesztés folyamatosan felülvizsgálja a doktrínarendszert, hogy érvényes és aktuális ismereteket nyújtson. A felülvizsgálat folyamata időigényes, ezért ha a védelmi politikában vagy a műveletek során olyan változások következtek be, melyek úgynevezett „doktrinális hiányt”³⁸¹ eredményeznek, gyorsított eljárásban készítik el az ideiglenes jellegű Összhaderőnemi Doktrinális Kiegészítést.³⁸² Az eljárás felgyorsítása miatt ezek a kiegészítések nem mennek át azon a szigorú és többszintű egyeztetésen, mint a doktrínák. A kiegészítések ezért sokkal kevésbé kidolgozottak, nyersek, inkább csak az új ötletek, koncepciók, elméletek felvetései és rögzítései, melyet a következő doktrínafejlesztés során felhasználnak, felhasználhatnak. A doktrinális gondolkodásnak nagy jelentőséget tulajdonít a brit katonai felső vezetés, ezért válságos helyzetben, amikor nagyon élesen jelentkezik doktrinális hiány, a folyamatot elképesztő mértékben képesek felgyorsítani. Afganisztánban az Operation Herrick során vált egyértelművé a korábbi brit doktrína

³⁸⁰ A tesztet az Egyesült Államok Hadserege és Haditengerészete számára készítették el, hogy a szabályzatok érthetőségét mérhetővé tegyék. A teszt a szövegben lévő mondatok számát veti össze a szavak számával és a szavak hosszúságával (szótagszámával) és egy matematikai formula alapján 0 és 100 közé eső értéket eredményez. A 100-90 közé eső értékű szöveget egy 11 éves gyermek is képes követni, a 90-80 közé esnek az egyszerű szövegek, az átlagos felnőtt olvasó a 60-80-as teszteredményű szöveget képes könnyűszerrel követni. A 60-50 értékű szöveg nehezen, az 50 alatti nagyon nehezen érthető, a 20 alatti pontszámú szöveg már annyira zavaros, követhetetlen, hogy felfogása már az egyetemi diplomás emberek számára is nehézséget jelent, a 10-es érték alatt alig olvasható a szöveg.

³⁸¹ Angol eredetiben: Doctrinal gap vagy void

³⁸² Angol eredetiben: Joint Doctrinal Note

„ikonikus” kudarc³⁸³. A doktrinális igény megjelenése nyomán a vonatkozó doktrínát egyik évről a másikra kicserélték és az új doktrína alapján képzett brit erőket azonnal harcba vetették, ezzel meggyőződve annak hasznosságáról.

A doktrínákkal kapcsolatos egyik negatív sztereotípiája, hogy olyan merev és rugalmatlan elvek rendszere, melyek alig alkalmazhatóak a gyakorlatban. Valójában a doktrína kétirányú kapcsolatban áll a műveletekkel. Egyrészt fejlesztésének egyik *forrása a folyamatban lévő műveletek tapasztalatainak feldolgoása*, ezért a doktrínák elveinek megismerése olyan alapot nyújt a műveletek parancsnokainak és a törzseknek, ami segít megérteni a hadviselés állandóan változó természetét és az új jelenségeket. Másrészt pedig pont azért, mert a legfrisebb műveletek tapasztalatain alapul a legfejlettebb NATO hadseregek nagy gondot fordítanak arra, hogy a *műveletre induló egységek a legfrissebb és legaktuálisabb elvek alapján legyenek felkészítve* és a doktrinális elveket alkalmazzák, átültessék a gyakorlatba is.³⁸⁴ Mellékletek között elhelyezett példa (Példa a gyors doktrinális adaptációra) a doktrinális tanulás, majd a *tanultak alkotó felhasználásának eklatáns példája*.

A brit hadsereg két alkalommal megvívott csatája Musa Qala-ban azt bizonyítja, hogy a korábban jól működő doktrinális elveket felül kell vizsgálni a tapasztalatok fényében és szükség szerint át kell írni. Tanulni kell a hibákból és a kudarcokból. Különösen igaz ez olyan hadsereg esetében, mint a Magyar Honvédség, amelyik nem rendelkezik jelentős harci műveleti tapasztalatokkal.

A doktrínák rendkívül fontos szerepet töltenek be mind a Szövetség, mind pedig a legfejlettebb tagállamok hadseregeinek mindennapi életében, mert a doktrína biztosítja, hogy az egymástól elszigetelten, különböző helyszíneken felkészített, egymást nem ismerő alakulatok és parancsnokok az adott hadszíntéren egységesen gondolkozzanak, erőiket összefogottan vessék be, egységes terminológiát használjanak és képesek legyenek többnemzeti környezetben is működni. Az egységes gondolkodás képessége azért is életbevágó, mert csak ezzel biztosítható a küldetésorientált vezetés,³⁸⁵ mely csak úgy működhet, ha az átruházott döntési

³⁸³ A brit védelmi minisztert— Des Brownt— idézi LOYNE David: Why the battle for Musa Qala matters.

³⁸⁴ PORKOLÁB Imre: Aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatai a nemzetbiztonsági tanácsadó szemszögéből, pp. 4-5.

³⁸⁵ Küldetésorientált vezetés: A jogkörök megosztásán alapuló vezetés révén a parancsnokok cselekvési szabadságot biztosítanak az alárendelteknek, hogy célszerűen cselekedhessenek, ha előre

jogkörrel kapcsolatban a különböző háttérű és esetleg más nemzetiségű parancsnokok is egyforma rendezőelvek mentén gondolkodnak.

A katonai doktrína a „*Katonai erőket célkitűzéseik elérésben irányító alapelvek. Mérvadó dokumentum, de alkalmazásához ítélőképesség szükséges.*”³⁸⁶ A doktrínák segítenek a parancsnokoknak a gondolkodásmód kialakításában, nem előírás, hanem szemlélet. Útmutatás egy nyitott, rugalmas felfogás elérésében, mely mindig az adott helyzetre adaptálható és segít az adott helyzethez történő alkalmazkodásban. „*A doktrína eligazít, a parancsnok eldönt.*”³⁸⁷ - tartja a brit mondás. A brit katonai gondolkodás nem egyszerűen elfogadja, de egyenesen bátorítja a törzstiszteket, hogy a doktrinális elvek adott helyzetben történő alkalmazásáról vitát nyissanak, egyéni meglátásaikat, észrevételeiket eltérő helyzetértékeléseiket, álláspontjaikat ütköztessék és a közös vita, az együttgondolkodás után több eltérő cselekvési változatot mutassanak be, melyek közül a parancsnok választhat.

Tény, hogy a különféle doktrinális elvek között gyakran ellentmondások fedezhetőek fel és egy-egy elv abszolutizálása vagy túlhangsúlyozása más elvek kárára műveleti kudarcokhoz vezethet. Például az előbb említett küldetésorientált vezetés és a vezetés egysége közt nyilvánvaló, hogy meg kell találni az egyensúlyt, az adott helyzethez illő összhangot és meg kell határozni, hogy milyen szabadsági fokot biztosít a parancsnok a konkrét műveletben az alárendeltjei számára, hogy a művelet továbbra is megőrizze kohézióját, ugyanakkor mégis megfelelő teret adjon az egyéni kezdeményezéseknek.

A doktrinális alapelveket a brit katonai gondolkodás nem elvont spekulációval, elméleti okoskodással vezeti le, hanem a hadtörténelmi tapasztalatokból, a híres hadvezérek, tábornokok és klasszikus katonai gondolkodók által kifejtett tételekből, a kiképzési gyakorlatok valamint a műveleti tapasztalatok feldolgozásának következtetéseiből. A doktrínákat azonban nem csak a katonai szakmai megfontolások alapján alakítják ki, mert szoros kapcsolatban állnak a Nemzeti Katonai Stratégiával (NKS). A NKS határozza meg a katonai végcélokat,

nem látható fejlemények merülnek fel, és ki tudják használni a kedvező lehetőségeket. (forrás: Összhaderőnemi Doktrína végleges tervezet, p. 5-3.)

³⁸⁶ Allied Administrative Publication (AAP)-06(2014) NATO Glossary of Terms and definitions, 2014., 2-D-9. o., NATOTerm

³⁸⁷ Angol eredetiben: „Doctrines guides commanders decide.”

melyek a nemzet magasabb stratégiai- politikai céljait szolgálják, és a cél elérésére dedikált eszközöket is. A doktrína pedig kifejti azokat a sajátos katonai módszereket, melyekkel a NKS céljai (a katonai végcélok) elérhetőek az rendelkezésre bocsátott katonai eszközök felhasználásával.

7.1.1.A BRIT ÖSSZHADERŐNEMI DOKTRÍNA BEMUTATÁSA

A brit doktrína rendszer csúcán az Egyesült Királyság Védelmi Doktrínája³⁸⁸ áll. A doktrína célja, hogy a védelemmel kapcsolatos a szélesebben értelmezhető brit elveket és filozófiát felvázolja. A doktrína képezi alapját valamennyi más nemzeti doktrína elkészítésének. Az ötödik kiadás a korábbi doktrínához képest, a politikai és műveleti tapasztalatok alapján aláhúzza az összkormányzati szemlélet fontosságát, a különféle kormányzervek és hivatalok együttműködésének szükségességét. A doktrína világosan mutatja a brit viszonyulás megváltozását a korábbi hadjárat-centrikus megközelítésről a védelmi elkötelezettség és az előre nem látott eseményekre való felkészülés irányába. A dokumentum világos kapcsolatot mutat a legtöbb brit nemzeti biztonsági dokumentummal,³⁸⁹ és nem csak a brit hadsereg tagjainak jelent igazodási pontot, hanem a védelmi szektor civil részének is. A doktrína olvasmányos és rövid (83 oldal), sok kiemelést, idézetet, összefoglalót és a megértést segítő ábrát tartalmaz, mindössze három fejezetből áll és az AJP-01(E)-vel³⁹⁰ is nagy hasonlóságot mutat.

1. fejezet: **Stratégia.** Áttekintést ad a stratégiáról, vázolja a biztonság fogalmát, a nemzeti érdekeket, elmagyarázza a stratégia és a politika közötti kapcsolatot. A fejezet leírja a nemzeti erő eszközeit (diplomáciai, információs, gazdasági, polgári, katonai) a műveletek szintjeit és a válságkezelési rendszer elemeit. A fejezet tartalmában egyezik a NATO megfelelő doktrínájának 3. fejezetével.
2. fejezet: **A katonai eszköz jellemzői.** A fejezet a nemzeti erő eszközei közül a katonai erő leírására, annak összetevőire és a vezetésre fókuszál. Rámutat az

³⁸⁸ Joint Doctrine Publication 0-01, UK Defence Doctrine (UKDD) (5th Edition), <https://www.gov.uk/government/publications/jdp-0-01-fourth-edition-british-defence-doctrine>, letöltés: 2017. 01. 10.

³⁸⁹ Nemzeti Biztonsági Stratégia (2010), Nemzetközi Védelmi Elkötelezettségi Stratégia, Új Műveleti Modell: Hogyan működik a védelem és a DCDC Globális Stratégiai Trendek. A doktrína kiadását követően 2015-ben jelent meg a Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat, mely néhány ponton korrigálta a NBS megállapításait.

³⁹⁰ A brit doktrína nem tartalmazza az AJP-01 szövetségi doktrínákról szóló (első) fejezetét, valamint a globális biztonsági környezet értékeléséről szóló (második) fejezetét.

összhaderőnemi, integrált és többnemzeti fellépés szükségességére. A fejezet a jogi és etikai aspektusok kifejtésével zárul le. A fejezet az AJP-01 (E) első fejezetének egyes elemeit és a negyedik, ötödik fejezet fő mondanivalóját tartalmazza egy másfajta tagolásban.

3. fejezet: **A védelem sokoldalúsága.** A védelem alapvető feladata, hogy elrettentse a biztonságra és a jólétre leselkedő veszélyeket. A fejezet bemutatja a kemény és a lágy erő (hard power and soft power) koncepcióját és azt, hogyan lehet alkalmazni ezeket védelemre, elrettentésre vagy kényszerítésre. A fejezet a fegyveres erők alkalmazását körvonalazza. A fejezet a NATO doktrínától eltérő terminológiával ugyan, de hasonló gondolatmenetet követ azzal, hogy a katonai erők műveleti környezetben elsősorban befolyásolásra kell törekedni (soft power), de készen kell állnia a hagyományos katonai képességek (hard power) teljes tárházának arra, hogy az ellenfelet elrettentse és rákényszerítse akaratát.

7.1.2. ÖSSZEGZÉS

A brit doktrínairás nem egyszerűen alkalmazkodik a NATO doktrínákhoz, hanem egyenesen egyik legfőbb megalkotója, a folyamat aktív résztvevője, kezdeményezője. Számunkra természetesen nem lehet követendő ez az aktív szerep, nemcsak nyelvi nehézségek miatt, hanem azért sem, mert a doktrínairás alapvető feltétele, a feldolgozott harci tapasztalatok is hiányoznak, illetve a tapasztaltfeldolgozó rendszerünk hiányosságai miatt erőtlenül jelennek meg. Hatékonyan működő tapasztaltfeldolgozás hiányában célszerű a NATO, vagy más tagállam szigorúan szabályozott és harci ismereteire építkező doktrínáira hagyatkozni.

7.2. CSEHORSZÁG: EGY KORÁNTSEM OLYAN JÓ PÉLDA.

Csehország kormánya több dokumentumot³⁹¹ dolgozott ki, melyek biztonság- és védelempolitikájának alapjait foglalják össze. A Nemzeti Biztonsági Stratégia

³⁹¹ A Cseh Köztársaság több állami stratégiai szintű elképzeléseket tartalmazó dokumentummal rendelkezik: A védelmi minisztérium hosszú távú koncepciója (2008), Védelmi Fehérkönyv (2011), Védelmi Stratégia (2012), A Haderő fejlesztésének programja (2014), Biztonsági Stratégia (2015), A védelem hosszú távú perspektívája 2030-ig (2015). (Forrás: BUDIK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování.)

(NBS), melyet két évente felülvizsgálat alá helyeznek és aktualizálnak,³⁹² a legfelsőbb szintű programot jelenti ezen a szakpolitikai területen.

Az ország védelmében az ország fegyveres erői döntő szerepet játszanak. Korábban a nyugati példának megfelelően kidolgozták a Cseh Köztársaság Katonai Stratégiáját (2008), melyet 2012-ben váltott fel a Védelmi Stratégia, melyet 2017. áprilisban új Védelmi Stratégia³⁹³ váltott fel. Jelenleg a cseh biztonságpolitikai dokumentumok közül *már teljesen hiányzik a katonai stratégia*, melynek hiányát a helyére lépő Védelmi Stratégia átfogóbb jellegével indokolnak. Ez a dokumentum ugyanis már nem kizárólag a hadsereg számára jelent stratégiai útmutatót, hanem kibővíti az ország védelmének feladatait ellátó szervezetekkel, a teljes, úgynevezett „Nemzeti Védelmi Rendszer”- el, és a hadsereget, mint annak része kezeli.³⁹⁴ A rendszer legfontosabb eleme természetesen továbbra is a cseh fegyveres erők (a hadsereg, a Palotaőrség,³⁹⁵ a katonai rendőrség és a katonai hírszerzés) és ezeken felül valamennyi állami és közigazgatási szervezet, valamint a törvény által meghatározott magán- és jogi személyek is.

A cseh biztonságpolitikai dokumentumok alapvetően konzisztensek. Szemléletük, megközelítésük azonos: nem korlátozódik csak a katonai megoldásokra és a fegyveres erőkre, hanem szélesebb, komplex felfogáson nyugszanak, a szövetségi együttműködés mellett a kormányzat és a társadalom felelősségére épít és a megelőzésre törekszik.³⁹⁶ A cseh stratégiarendszer szemléletében és koncepciójában a nagystratégiáknál szűkebb,³⁹⁷ dinamikájában azonban valóságos stratégia, melyet világosan deklaráltak a nyilvánosság számára.

A Cseh Köztársaság NATO tagságának kezdete óta létrehozta saját, önálló nemzeti doktrínarendszerét. A kidolgozás alapelve, hogy a NATO-doktrínák képezik a cseh fegyveres erők doktrínáinak alapjait, mivel ezek alapján történik a cseh

³⁹² KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. p. 4.

³⁹³ Defence Strategy of the Czech Republic 2017., <http://www.army.cz/assets/en/ministry-of-defence/strategy-and-doctrine/defencestrategy2017.pdf>, letöltés: 2017. 01. 09.

³⁹⁴ Ez a felfogás hazánkban is kezd uralkodóvá válni. Lásd: FARKAS Ádám, KÁDÁR Pál (Szerk): Magyarország katonai védelmének alapjai. SZENES Zoltán: Honvédelem - védelempolitika.

³⁹⁵ A Palota Őrség dandár szintű katonai szervezet ereje: 653 fő. Közvetlen alárendeltje a köztársasági elnök katonai irodájának.

³⁹⁶ KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. p.7.

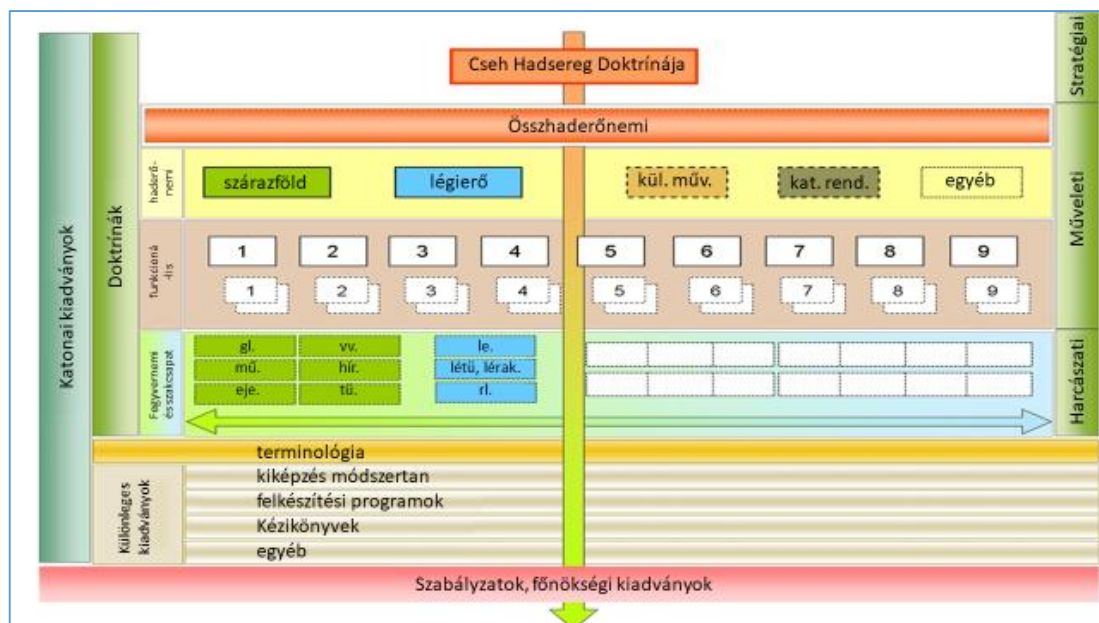
³⁹⁷ CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében. pp. 32-35.

fegyveres erők legtöbb és legfontosabb (missziós) műveletei, ezért a hazai doktrínáknak utat kell mutatniuk a haderő felkészítéséhez, az elméleti megalapozáshoz. A cseh fegyveres erők mérete és szerkezete nem teszi lehetővé sem a hadsereg, sem a haderőnemek önálló alkalmazását ezekben a feladatokban, ezért a doktrínák az összhaderőnemi és többnemzeti alkalmazásra, az erőfeszítések összehangolására fókuszálnak. A doktrínák fejlesztése során a közelebbről nem meghatározott nemzeti sajátosságok és az eltérő követelmények miatt a cseh nemzeti doktrínarendszer nem mutat teljes azonosságot a szövetséges doktrína rendszerrel, noha a cseh doktrínák fejlesztői egyértelműen erre törekednek.³⁹⁸

A doktrínarendszer kialakításánál célként tűzték ki, hogy a doktrínák struktúrája jobban közelítsen a stratégiákban megfogalmazott katonai célok (politikai-katonai ambíciók) támogatásához és egyben tegye egyszerűbbé a rendszert, szüntesse meg a felesleges ismétlődéseket, kevesebb kiadványból álljon, alapozza meg a kiképzést és felkészítést, a szervezeti változásokat és átalakításokat, a műveletek irányítását, és a haderő képességfejlesztésének folyamatát.

A cseh doktrína- és szabályzatrendszer négy hierarchikus szintre tagozódik: a fegyveres erők alapkörítínái, az elsődleges műveleti doktrínák, a funkcionális és haderőnemi kiadványok végül pedig a fegyvernemi-, szakterületi kiadványok és kézikönyvek. A rendszer ilyen kialakítása egyértelműen mutatja a haderő feladatrendszerének prioritásait, a multinacionális műveletekhez való moduláris, a szükséges képességekkel való hozzájárulás előkészítését.

³⁹⁸ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování, p. 54.

26. ábra A cseh doktrínarendszer (forrás: DLABAL előadás)

A cseh doktrínafejlesztés a bemutatott biztonságpolitikai dokumentumokkal ellentétben töredezett, decentralizált. Így a doktrinális hierarchia csúcsán álló doktrína kidolgozását politikai szinten irányítják, míg az alacsonyabb szintű (műveleti és harcászati) doktrínákat a vezérkari főnök irányítása alatt álló két, de inkább még több elkülönült szervezet végzi.

A cseh doktrínafejlesztés stratégiai irányítását a Védelmi Minisztérium államtitkára látja el. A védelempolitikai államtitkár alárendeltségébe tartozik a Védelmi Egyetem (Brno), illetve a formálisan az egyetem szervezetébe tartozó Biztonságpolitikai és Stratégiai Tanulmányok Katonai Központot találjuk. A központ részeként működik a Katonai Stratégia és Doktrína Osztály, amely a cseh fegyveres erők stratégiai doktrínájának kidolgozásáért felelős, de közreműködik a NATO STANAG 2347 (Allied Joint Doctrine AJP-01) kidolgozásában, valamint képviseli a Cseh Köztársaságot a Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína Munkacsoportban (Allied Joint Operational Doctrine Working Group) is. Felelős továbbá az összhaderőnemi doktrína terminológiai ellenőrzéséért is.³⁹⁹

Az egyetemi központ az összhaderőnemi doktrína fejlesztése tekintetében nem rendelkezik teljes szabadsággal, együtt kell működnie a cseh hadsereg vezérkarával, az ott működő Katonai Doktrínák, Szabályzatok és Segédkönyvek

³⁹⁹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 19.

Fejlesztésének Koordinációs Bizottságával. A bizottság vezetője a vezérkari főnök, titkára a Katonai Akadémia - Képzési Központ parancsnoka (Az akadémia egy időben az amerikai Training and Doctrine Command (TRADOC)-hoz hasonló funkciót látott el.). A testület tagjai a releváns csoportfőnökségek (J1-J7), valamint a minisztérium meghatározó szervezetei és cseh sajátosságként, a műveleti erők vezetői is. A műveleti területen tevékenykedő parancsnokok bizottsági tagsága elvileg azonnali visszacsatolást jelent a doktrínákra és a doktrínafejlesztésre egyaránt, de problémát jelent a bizottság munkájának koordinálása, a műveleti tapasztalatok „kiérlelt” bedolgozása. A vezérkari bizottság tanácsadó testületként működik, ülésein megvitatja a doktrínák fejlesztésének teendőit, éves tervet készít a doktrínák fejlesztésére, irányítja azok felülvizsgálatát, pontosítja a fejlesztés követelményeit, koordinálja a résztvevők munkáját és döntési javaslatokat terjeszt fel a vezérkari főnök részére.⁴⁰⁰

A második szintű és a műveleti doktrínák fejlesztését a Vezérkar Képességfejlesztési és Tervezési Osztálya (J5) látja el, amelynek osztályvezetője egyben a bizottság titkári feladatait is ellátja. A vezérkar felelős a hadműveleti művészet területét érintő doktrínák, publikációk, dokumentumok kidolgozásáért, valamint a szárazföldi és légi harcászati szintű kiképzéshez szükséges dokumentumok elkészítéséért, valamint a Cseh Köztársaság mozgósítási és hadkiegészítési terveiért, és az ország területének védelemre történő felkészítéséért egyaránt.

A cseh doktrína-felfogás szerint harcászati szinten is doktrínákat dolgoznak ki, melyekért a Katonai Akadémia - Képzési Központ szervezetében található Doktrinális Központ felel. A Vyskovban állomásozó központ 2013-ig valamennyi doktrína (stratégiai is) készítésének minden aspektusáért egyedüli szervezetként felelt, így az összhaderőnemi doktrína valamennyi korábbi változatát is itt készítették.

Az osztály feladata katonai kiadványok, szabályzatok és kézikönyvek kidolgozása a cseh hadsereg tábori- és kiképzési tevékenységének elősegítése céljából, illetve a kidolgozó csoportok számára szükséges adminisztratív feltételek biztosítása. Az osztály kizárólag a szárazföldi és a légi erőre koncentrál, nem tartozik

⁴⁰⁰ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. pp. 10 - 69.

portfóliójába sem a katonai rendőri, sem hírszerzői, gazdasági, logisztikai vagy személyügyi dokumentumok kidolgozása. A doktrína-kidolgozás feladatait ezeken a területeken - függetlenül a stratégiai, műveleti vagy harcászati szinttől - a szakmailag illetékes katonai szervezet végzi. A Doktrinális Központ további feladatai: szabályzatokat (cseh értelmezés szerint taktikai doktrínákat) készíteni, bedolgozni a NATO műveleti sztemderdeket a vonatkozó cseh szabályozókba, az elkészült szabályzatokat és egyéb publikációkat egységes formátumban megszerkeszteni, a régebbieket gyűjteni és archiválni, valamint elemezni, bedolgozni és terjeszteni a műveletek során keletkezett tapasztalatokat a katonai publikációkba és a kiképzésbe. Sajátos helyzete miatt, (minthogy szervezeti egysége a kiképzésért felelős egyetlen központnak) ezt azonnal és közvetlenül végzi. A Központ hivatott együttműködni más NATO országok doktrinális testületeivel, előkészíteni, adminisztrálni a vezérkari doktrinális bizottság üléseit, kezelni és frissíteni a műveleti katonai terminológiát. Az osztály szoros kapcsolatokat ápol az amerikai Kiképzési és Doktrinális Parancsnoksággal (U. S. Army Training and Doctrine Command (TRADOC)) és a szlovák, osztrák és szerb doktrínákat fejlesztő testületekkel. Az osztály eredményei közé tartozik egy online cseh katonai enciklopédia elkészítése és a *Doktrína („Doktrína”)* című periodika rendszeres kiadása.⁴⁰¹

A doktrínák megalkotásánál a vezérkari bizottság (az MH SZDT szervezetéhez hasonló) döntései meghatározóak. Doktrínákra vonatkozó döntéseik végrehajtásáért általában két szervezet: a J5 és a Katonai Akadémia - Képzési Központ felelős, de számos területen (katonai rendőri, információ-előállítási, gazdasági, logisztikai személyügy) független doktrínafejlesztés történik.

Amint látható, 2013 óta a cseh doktrínákat három jól elkülöníthető és öt további nehezen azonosítható szellemi műhelyben készítik, és közülük mindössze a *műveleti és a taktikai doktrínafejlesztés* tartozik a vezérkari főnök alárendeltségébe. A legfontosabb doktrína (DACR) fejlesztése során a vezérkari főnök mindössze konzultál és közreműködik a kutatóközponttal, aki az államtitkár közvetlen irányítása alatt végzi feladatát.⁴⁰² A cseh doktrínafejlesztés és kidolgozás folyamata

⁴⁰¹ DLABAL, Břetislav mk. őrnagy előadása a Magyar Honvédség Vezetési és Doktrinális Központ, a HVK Kiképzési Csoportfőnökség, a HVK Hadműveleti Csoportfőnökség és az MH Altiszti Akadémia képviselőinek a csehországi Vyskovban 2012. március 6-án. (forrás: VDK 79-13/2012 nytsz. útijelentése)

⁴⁰² BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. pp. 36.-54

pillanatnyilag nem megfelelő részletességgel szabályozott, így a doktrínák közötti konzisztencia könnyen megbomlik, véletlenszerűvé válik. Így például a cseh összhaderőnemi doktrínák eddigi kiadásainak elemzése kimutatta, hogy a különféle kiadások alapvető fejezetcímei, tartalma, kidolgozottságának színvonala kiadásról kiadásra rengeteget változott attól függően, hogy melyik szervezet dolgozta azt ki. A cseh doktrína rendszer töredezettsége alapvető problémának tekinthető és nyilvánvaló, hogy a megfelelő szabályozáson túl az eljárás újra központosítása elkerülhetetlen. További probléma, hogy a doktrínákat kidolgozó állomány gyakori változása, valamint hogy nincs szervezett kapcsolat a tapasztalatfeldolgozó rendszerrel, nincs visszacsatolása a doktrínákat alkalmazó állománytól a doktrínák kezelhetőségéről, hasznosságáról és gyakorlati értékéről.

A különféle független szakmai műhelyekben (katonai rendőr, hírszerzés) felismerték, hogy ésszerűtlen eltérni a NATO doktrínák struktúrájától és tartalmától ezért a viszonylag szabályozatlan rendszerben is ezek a cseh doktrínák igyekeznek teljesen igazodni a NATO vonatkozó doktrínáihoz.

A cseh doktrínarendszert meghatározzák az elfogadott biztonságpolitikai dokumentumok (a cseh védelmi minisztérium jövőképe, a cseh hadsereg transzformációs koncepciója) és a NATO doktrinális irodalom-rendszere, valamint a műveleti terminológiai szótár.⁴⁰³ Mindhárom determináns közvetlenül az interoperabilitás irányába hat és a szövetségi együttműködés fokozását szolgálják.

A jelenlegi cseh doktrínarendszer leírásánál teljes mértékben Budík mk. alezredes⁴⁰⁴ dolgozatára⁴⁰⁵ támaszkodtam. Véleménye, noha törekedett objektivitásra, sokszor meghökkenően őszinte, keresetlen és szubjektív. Tanulmánya szerint a cseh doktrínarendszer csúcán a Cseh Fegyveres (összhaderőnemi) Erők doktrínája⁴⁰⁶ áll, melynek korábbi kiadását 2004-ben angolul is megjelentették, és

⁴⁰³ KRAJNC: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése. pp. 10-11.

⁴⁰⁴ Tibor Budík alezredes 2015-17 között a 71. gl. z. parancsnoka volt, több alkalommal szolgált Afganisztánban, mint kontingens parancsnok. 2017-ben az UO CVBSS (Brno) folytatott biztonsági tanulmányai végén a Cseh Hadsereg doktrínafejlesztéséből készítette diplomamunkáját.

⁴⁰⁵ BUDÍK, Tibor, pplk. Ing.: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování, Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017. pp. 45- 50.

⁴⁰⁶ A cseh védelmi minisztérium honlapja elavult és helytelenül azt sugallja, hogy a doktrína 2004 óta változatlan formában és tartalommal érvényes.

érthetetlen módon még mindig elérhető a minisztérium honlapján.⁴⁰⁷ Időközben már két újabb kiadás látott napvilágot, 2010-ben és legutoljára 2013-ban jelent meg összhaderőnemi doktrína kizárólag cseh nyelven. A pillanatnyilag folyamatban lévő felülvizsgálat a doktrínák korábbi kiadásait hasonlítja össze, kimutatja a tartalmi eltéréseket, hiányosságokat. Szerkezetét az AJP-01 (E) szövetségi doktrínára fogják alapozni, de a Holland, a Brit és a Norvég (!) Fegyveres Erők összhaderőnemi doktrínáját is fontos igazodási pontnak tekintik.

7.2.1.A CSEH ÖSSZHADERŐNEMI DOKTRÍNA BEMUTATÁSA

Az előkészületben lévő DACR doktrína hét fejezetből áll valamint az előszó, a bevezetés és végkövetkeztetések, fogalmak és meghatározások valamint a rövidítések jegyzéke. A vezérkari főnöki előszót követő bevezetőben gyakorlatilag megismétlik az előszó alapvetéseit és egyetlen szóval sem utalnak a doktrína legfőbb hivatkozási forrására az AJP-01-re.

Az 1. fejezet: Bevezetés a Cseh Hadsereg katonai doktrínájába, ez a fejezet a doktrinális alapokat tisztázza (a katonai doktrína célját, helyét, szerepét, kapcsolódását a politikához, stb.) rengeteg párhuzamosságot tartalmaz más fejezetekkel is. Szó esik a fejezetben az államhatalom eszközeiről, a Cseh Köztársaság nemzeti védelmi feladatairól a biztonsági és védelmi politikáról, a válságkezelési átfogó megközelítéséről és a nemzetközi együttműködésről, konfrontációról és konfliktusokról. Ezen túl a fejezet teljesen redundáns módon beszél a harci szellemről, ami a katonai ethosz része, a katonai kötelezettségekről és megismétli a cseh katonai esküt is. Összességében a fejezet nagy mennyiségű állandó és magasabb biztonságpolitikai dokumentumban már kifejtett elmélet feldolgozása mellett olyan információkat tartalmaz, melyek egyáltalán nem illenek ide.⁴⁰⁸

A 2. fejezet: A katonai erő címet viseli és részletesen leírja a cseh hadsereg feladatait, a döntéshozatal, az erők és eszközök bevetésének rendjét, a hadsereg felépítését, feladatait, telepítését és a különböző szintű parancsnoki struktúrákat és

⁴⁰⁷ Krajnc Zoltán idézett tanulmányában dicsőően szól arról a gyakorlatról, hogy a cseh összhaderőnemi doktrínát webes felületen is megjelentetik, mellyel „transzparens, angol nyelven is elérhető ... információkat...” biztosítanak. (forrás: KRAJNC Zoltán és FORRAY László János: Csehország: egy jó példa a NATO-doktrinarendszerek nemzeti adaptálására, In. Hadmérnök, IV. évf. 3. szám, 2009. szeptember, p. 418.) Ugyanakkor az elavult katonai doktrínák ilyen hanyag kint fejejtése hivatalos web felületen inkább negatívan hat a cseh hadsereg nemzetközi megítélésére.

⁴⁰⁸ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 31.

egyéb komponenseket (regionális katonai parancsnokság, katonai rendőrség, stb.) A fejezet terminológiaiailag nem kidolgozott és megint felesleges ismétlésekbe bocsátkozik. A fejezet egyensúlya teljesen felborul: aprólékosan kidolgozott felesleges leírások váltakoznak semmitmondó általános ábrákkal.⁴⁰⁹

A 3. fejezet: a Stratégia és a politika kapcsolatáról szól, kétségtelenül fontos része a doktrínának, de a legtöbb esetben ez az elmélet ebben a formában a cseh hadsereg számára nem kezelhető. Ezt a fejezetet is irreleváns fotók illusztrálják.⁴¹⁰

A 4. fejezet: a hadműveleti művészet és a műveletek tervezése. A cseh doktrínák közül elsőként ez a doktrína foglalkozik ezzel a területtel, a korábbi doktrínák még a kifejezést is kerülték. Ugyanakkor az ábrák nem támasztják alá kellőképpen a szöveg tartalmát, a hadművelet szerkezetének felvázolása (operational design) alfejezet indokolatlanul részletes és alacsonyabb doktrínákba illő apróságokat fejt ki. Az olvasó a fejezet elolvasása után nem érti a döntési és tervezési folyamat fázisait és lépéseit, a parancsnoki és törzsmunka sorrendjét, nincsenek a vizualizációt segítő ábrák vagy diagrammok.⁴¹¹

5. fejezet a katonai műveletek és azok menedzselése. Ebben a fejezetben részletesen megismerjük stratégiai összefüggésben a műveleti funkciókat, a szövetséges összhaderőnemi és a multinacionális műveletek alapelveit, a műveletek során kialakítandó közös szemléletet, nemzetközi együttműködés és interoperabilitás elveit a cseh hadsereg műveleiben. A fejezetben találunk hiányosságokat, például egyetlen kép sem illusztrálja a szöveget. Terminológiai hiba, hogy néha definíció nélküli fogalmakat használ. Katonai stratégiai kérdéseket a politikai háttér című alfejezetben taglal, a műveleti funkciókra homályosan utal és mindössze felsorolja azokat. Bizonyos ábrák (pl: 6. ábra információs műveletek hatása az ellenségen) teljesen értelmezhetetlen és a szöveghez egyáltalán nem illeszkedik. Az 5.3 alfejezet „A szövetséges összhaderőnemi és multinacionális műveletek elvei” csak egy rövid felsorolása az elveknek magyarázat és kifejtés nélkül így az olvasónak meg kell elégednie egy táblázat tanulmányozásával.

⁴⁰⁹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 32.

⁴¹⁰ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. p. 32.

⁴¹¹ BUDÍK: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování. pp. 33-50.

6. fejezet: A műveletek vezetése és irányítása. A fejezet elmagyarázza a vezetés és irányítás alapelveit és alapfogalmait a különféle szinteken és műveletek során. A fejezet kétségtelenül a legszínvonalasabb fejezet. Apróbb szépséghibának tűnhet, hogy az egyértelműség céljából angol kifejezéseket használ széleskörűen.

7. fejezet: A műveletek tervezésének és végrehajtásának norvég (sic!) aspektusait írja le, ami az első fejezetének is meghatározó része volt. Elsősorban az AJP-5 doktrína alapvetéseit és az Átfogó műveleti Tervezési irányelvek (Comprehensive Operation Planning Directive) főbb gondolatait tartalmazza.

7.2.2. ÖSSZEGZÉS

A cseh doktrínák kiadásról- kiadásra erősen eltérő tartalma és heterogenitása arra vezethető vissza, hogy a cseh hadsereg sem rendelkezik egy olyan általános modellel, ami a doktrínafejlesztés folyamatát szabályozná. A doktrínafejlesztésért felelős koordinátor *gyenge pozícióban* van a bedolgozást végző szakemberekhez képest, így nem tudja megakadályozni azt, hogy minden szakma és szakterület túlhangsúlyozza saját véleményét és szempontjait. A kidolgozó munkacsoport összetétele, a résztvevők személyisége rendkívül erősen hat a doktrínára, ami azt jelzi, hogy a doktrína véleményeket tartalmaz, és nem elfogadott, bizonyított tényeken vagy a legutolsó műveletek feldolgozott tapasztalatain alapul. A kidolgozás folyamatában nincsenek beállítva motivációs elemek, ezért a kidolgozók munkájának minősége kiszámíthatatlan és esetleges, az őket delegáló szervezetek csak felszínesen vesznek részt a konzultációban. Tovább súlyosbítja ezt, hogy a kidolgozók a folyamat során gyakran cserélődnek és ezért gyakran elveszítik a fókuszot és egymást ismétlő vagy ellenkezőleg egymásnak ellentmondó bedolgozásokat küldenek.

7.3. OROSZ DOKTRÍNA A NATO-TÓL ELTÉRŐ FELFOGÁSBAN

Munkám eddigi részében törekedtem kizárólag a doktrínák készítésének gyakorlati tapasztalatait összegyűjteni, de a sajátos orosz doktrína-felfogás, annak szemlélete és elmélete annyira messze esik a NATO elméleti alapvetéseitől, hogy kénytelen vagyok a doktrínakészítés orosz történetét és elméletét is áttekinteni.

Az orosz katonai gondolkodás zárt, nehezen átlátható, ezért katonai a doktrínák kidolgozásának elveiről csekély információ állt rendelkezésre,⁴¹² ezért megvizsgáltam a szovjet és az orosz doktrínák eddigi történetét és ezekből együtt igyekeztem következtetni az orosz doktrínák haderőben betöltött szerepére és javaslatot teszek az orosz terminológia magyar megfeleltetésére.

Noha a „katonai doktrína” kifejezés szovjet eredetű, azonban a NATO terminológiában soha nem használják olyan általános és kiterjesztett értelemben, mint ahogy azt orosz katonai gondolkodók és az orosz biztonságpolitikusok teszik. A jelenlegi orosz felfogás szerint a katonai doktrína „...*az államban vagy államok koalíciójában hivatalosan elfogadott nézetek rendszere a katonai erő alkalmazásáról a politikai célok elérése érdekében, a katonai feladatok jellegéről és azok megoldási módjairól és a hadseregfejlesztés fő irányairól. A doktrína a nemzeti biztonsági alapelveket konkretizálja a katonai szakterület vonatkozásában, az állam katonai politikájának fő irányát az adott történelmi időszakban. A doktrínát az állam politikai és katonai vezetése alakítja ki és megállapításai normatív erejűek, azaz kötelezőek az állami szervek és a katonai állomány számára. A doktrína tartalma tükröződik a védelem-politikai nyilatkozatokban, a nemzeti biztonságot, országvédelmet és haderőfejlesztést érintő törvényekben és kormányhatározatokban, a fegyveres erők tevékenységét meghatározó dokumentumokban, az összhaderőnemi szabályzatokban, az alapparancsokban, intézkedésekben, utasításokban és kézikönyvekben, amelyek a fegyveres erők életét és tevékenységét szabályozzák békeidőben.*”⁴¹³ Már ebből a meghatározásból is azonnal világossá válik, hogy az orosz katonai doktrína egésze más szerepet tölt be a fegyveres erők életében, mint a szövetség tagállamaiban, hiszen eleve a legmagasabb állami (stratégiai) vezetés alakítja ki.

A korábbi szovjet felfogás is ehhez nagyon hasonlóan határozta meg és osztotta fel a katonai doktrínát. „*A doktrína a lehetséges háború jellegéről és céljairól, az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítéséről, valamint a fegyveres küzdelem módjairól egy államban vagy szövetségben, adott időben*

⁴¹² Az egyetlen az orosz doktrínafejlesztés elméleti hátterét boncolgató orosz nyelvű írás 1992-ben jelent meg Igor Rogyinov tollából a Voennaja Müszl című lapban. (forrás: РОДИОНОВ, Игорь: Основы военной доктрины России.)

⁴¹³ Большая Русская Энциклопедия, https://bigenc.ru/military_science/text/1922932, letöltés: 2017. 01. 11.

*elfogadott nézetek rendszere. A katonai doktrína rendszere meghatározza: milyen ellenséggel kell a lehetséges háborúban harcolni; a háború jellegét és céljait, melyben az államnak és fegyveres erőinek részt kell vennie; a háború megvívásához szükséges fegyveres erőket és azok fejlesztési irányait; az ország védelmére való felkészítés rendjét; a fegyveres küzdelem módjait. A katonai doktrínának két szoros kapcsolatban lévő és egymást kölcsönösen feltételező oldala van: a társadalmi-politikai és a katonai-technikai oldala. Ebben a relációban a vezető szerep a társadalmi-politikai részé. A katonai doktrína magában foglalja: a háború politikai jellegét és céljait érintő kérdéseket, ezek hatását a fegyveres erők fejlesztésére és az ország háborúra való felkészítésére (a védelemgazdaságra). A katonai-technikai oldal a fegyveres küzdelem módjait, a hadsereg fejlesztését, a technikai ellátást és a hadsereg harckészültségét foglalja magában.*⁴¹⁴

Az Orosz Föderáció katonai doktrínája az állam által hivatalosan elfogadott nézetek rendszere az Oroszország fegyveres védelmének felkészítésére és fegyveres védelmére. A doktrínában az Oroszország és szövetségesei érdekeit fenyegető katonai veszélyforrások és fenyegetések elemzése után határozzák meg az állam katonapolitikai és védelemgazdasági alapelveit. A doktrína jogszabályi alapját az Orosz Föderáció Alkotmánya, a nemzetközi jog általánosan elfogadott és elismert normái, Oroszország védelmi, fegyverzetellenőrzési és leszerelési nemzetközi megállapodásai, a szövetségi államok alkotmányos törvényei, a szövetségi törvények és az föderáció elnökének és kormányának normatív jogi szabályozásai jelentik.⁴¹⁵

7.3.1. AZ OROSZ FELFOGÁS A KATONAI DOKTRÍNÁRÓL

Az orosz katonai doktrína fejlesztését hatalmas figyelem övezi, mind civil, mind katonai szakértők részéről, hiszen történetileg úgy alakult, hogy ez foglalja össze tudományos igényességgel a polgári és katonai vezetők biztonságra vonatkozó gondolatait, álláspontját. Ez írja le az állami vezetők politikai nézeteit az ország szövetségi politikájáról, a jövő háborújáról, annak bekövetkezéséről, természetéről és

⁴¹⁴ A Szovjet Katonai Enciklopédiát idézi: PERJÉS Géza. In. A katonai doktrínáról. Az idézet megegyezik az 1985-ben kiadott Katonai Lexikon meghatározásával, feltehető, hogy a magyar szerző is a szovjet Enciklopédiát használta forrásnak (forrás: Katonai Lexikon p. 311.)

⁴¹⁵ Основы национальной безопасности России. М., 1998; Международная безопасность и обороноспособность государств. М., 1998; Военная доктрина Российской Федерации, Собрание законодательства Российской Федерации. 2000. № 17. Ст. 1852.

a szükséges honvédelmi politikáról, a hadsereg céljairól, a hadseregfejlesztésének kérdéseiről, valamint a katonai vezetők, hadtudósok gondolatait is a hadviselés módszereiről, a háború műveleti és harcászati (!) kérdéseiről is.⁴¹⁶ Fontos kiemelni, hogy a katonai doktrína nem tisztán a követendő katonai stratégiáról szól,⁴¹⁷ hanem foglalkozik a nemzetközi kapcsolatok és a belpolitika bizonyos nemzeti biztonságot érintő kérdéseivel is.

A doktrína két részét (társadalmi és technikai) megvizsgálva megállapítható, hogy a politikai vezetés állapítja meg a katonai doktrína alapvető elveit az adott orosz társadalmi-politikai rendszer, az ország gazdasági fejlettsége, a hadsereg tudományos és haditechnikai fejlettségének, valamint a lehetséges ellenfelek nézeteinek figyelembevételével. Nyilvánvaló, hogy a politikai szempont domináns és irányadó, de figyelemmel van a katonai-technikai realitásokra is. A technikai részben jelennek meg a fegyveres erők és a hadtudományi aspektusok, melyek a mi terminológiánk szerint a haderőfejlesztéséhez, és haderőtervezéshez sorolunk. A doktrína technikai része hat tényezőt dolgoz fel: a katonai fenyegetés jellegét és természetét, a jövő háborús konfliktusának természetét, a védelemre vonatkozó követelményeket (történelmi paradigmák, a háború kitörése és annak kezdeti időszaka, a technológia hatása a harcra), a fegyveres erők szükséges stratégiai telepítése, mozgósítása és harcbevételése, a szükséges erők, eszközök és a fegyveres erők felkészítése, kiképzése.

Az orosz katonai doktrína nem statikus, hanem folyamatosan változó elgondolás, mely állandóan igazodik az új politikai fejleményekhez, a gazdaság tényezőinek változásaihoz, a tudományos eredményekhez és a potenciális ellenség helyzetében bekövetkezett változásokhoz.⁴¹⁸

A vezérkar *a doktrínát használja fel a katonai stratégia elkészítéséhez (!)* és összhaderőnemi hadműveleti művészet fejlesztéséhez. Orosz értelmezésben a katonai stratégia (valójában hadászat) a hadművészet legfontosabb területe, elkülönült vagy egymással kapcsolatban álló katonai stratégiai hadszíntereken végrehajtandó stratégiai műveleteinek előkészítésével és végrehajtásával foglalkozik valamint azok

⁴¹⁶ SLAGLE, James H.: *New Russian Military Doctrine: Sign of the Times*, p. 90.

⁴¹⁷ KISS Annamária: *Az új orosz katonai doktrínáról*, p. 3.

⁴¹⁸ FELKER, Edward J.: *Oz revisited: Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm*.

sorrendjével, ütemezésével.⁴¹⁹ A hadművészet és a doktrína szoros összhangban vannak. Ez a szoros kapcsolat különösen egy háború kezdeti időszakában kritikus, mert az orosz katonai válaszoknak a lehető legpontosabban kell az orosz politikai szándékokat tükröznie. Ahogy M. A. Garejev⁴²⁰ hadseregtábornok megjegyezte: *„Noha a politika meghatározza a teljes háborút, de a politikai szempontok a háború kitörése előtt és annak kezdeti időszakában a leghangsúlyosabbak.”*⁴²¹

7.3.2. SZOVJET DOKTRÍNÁK

A fogalmat a szovjet hadtudományban Frunze⁴²² vezette be 1921-ben, de javaslata egyáltalán nem aratott osztatlan tetszést. Ő maga mondta egy előadásában: *„Egyes elvtársak a „doktrína” szót nem tartják különösen szerencsésnek, mert erről egyszeriben valami mozdulatlan, dogmatikus és sablonszerű fogalom jut az eszükbe... A katonai doktrínát... néhány elvtárs kísérletnek tekinti valamilyen sajtószerű katonai katekizmus, szabálykódex megteremtésére, melyből azután le lehetne vezetni a hadászatunkra, harcászatunkra és csapataink kiképzési rendjére stb. vonatkozó valamennyi többi következtetést.”* Trockij is a fogalom ellenzői közé tartozott például, szerinte a marxista gondolkodás a történelem és társadalmi tudományokra vonatkozik, a háborúnak pedig nincs tudománya, mert az gyakorlati művészet és szakértelem, azaz semmi szükség sincs katonai doktrínára.⁴²³

⁴¹⁹ Orosz Katonai Enciklopédiát (1986) idézi: HINES, John G., MAHONEY, Donald: Defense and Counteroffensive under the new Soviet Military Doctrine, RAND National Defense Research Institute, Santa Monica, CA 90407-2138, ISBN 0-8330-1084-0, p. 14.

⁴²⁰ Mahmut Ahmetocs Garejev tábornok (1923-) orosz történész, hadtudós. 2. világháborúban lövész századparancsnok, zászlóaljparancsnok. Harcolt a Belorusz Fronton, majd a Távól-keleten. Háborút követően több parancsnoki és törzsbeosztás betöltése után az egyiptomi elnök katonai tanácsadója, majd szintén elnöki katonai tanácsadó az afgán háborúban. Utolsó aktív beosztása vezérkari főnökhelyettes. Jelenleg az Orosz Hadtudományi Akadémia elnöke.

⁴²¹ FELKER: Oz revisited: Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm.

⁴²² Mihail Vasziljevics Frunze (1885-1925) orosz forradalmár, bolsevik politikus és hadtudós, az 1917-es októberi orosz forradalom jelentős katonai parancsnoka. 1917-ben a minszki civil milícia parancsnoka, majd a belorusz szovjet elnöke, később moszkvai munkás-hadsereg parancsnoka. 1918-ban a déli, majd a keleti front parancsnoka. Jelentősebb katonai sikerei: Kolcsak admirális és Vrangél tábornok csapatainak szétverése, a Krím visszafoglalása, az anarchista lázadás leverése Ukrajnában. 1921-től a Központi Bizottság tagja, 1925-ben a Forradalmi Katonai Tanács elnöke lett. Korai halálát sokan Sztálinnal való egyre erősebb konfrontációjának tulajdonítják.

⁴²³ PERJÉS Géza. In. A katonai doktrínáról. Beszélő online, 35. szám, 2. évfolyam, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>, letöltés: 2017. 11. 10.

A vitát végül Sztálin döntötte el, aki nem csak a két elkülönülő álláspont képviselőjével számolt le,⁴²⁴ hanem magát a katonai szakértelmet is száműzte⁴²⁵ rövid időre a Vörös Hadsereg irányításából. Sztálin ugyan nem adott ki egyetlen nyilvános katonai doktrínát sem,⁴²⁶ de személyisége nyilvánvalóan meghatározta és irányította a katonai gondolkodást, a katonai vezetést és a hadsereget így azt lehet mondani, hogy a sztálini idők katonai doktrínája a diktátor nyilatkozataiból, munkatársainak töredékes visszaemlékezéseiből és egy-egy rövidebb katonai írásából ismerhető meg. Sztálin katonai írásai azonban alig mentek túl a szovjet (polgárháborús és világháborús) győzelem feltételeinek magyarázatán: a hátszág stabilitásának biztosítása, a hadsereg szilárd erkölcsi állapota, a hadosztályok minőségi és mennyiségi fejlesztése, a modern fegyverzet és haditechnikai eszközök, a parancsnokok szervezőképessége.⁴²⁷ Írásaiban azonban figyelmen kívül hagyta a szovjet katonai kudarokat és a hatalmas emberveszteséget,⁴²⁸ amely minden győzelemhez társult valamint a haditechnika új minőségének megjelenését (ti. nukleáris fegyverek). Az atomfegyverkezést és a rakétatechnika fejlesztését, mint a nemzetközi presztízs és érdekérvényesítés eszközt találta figyelemre méltónak, de annak alkalmazásáról nem alkotott elméletet. Az Egyesült Államok légi- és nukleáris fölénye miatt a szovjet katonai gondolkodás az erős hagyományos hadseregekre és előretolt stratégiai védekezésre helyezte a hangsúlyt és elsöprő erejű ellentámadásban gondolkodott.⁴²⁹

Sztálin halálát követően az 1960-as években a Tisztek könyvtára sorozat részeként a jelent meg a szovjet katonai stratégia, mely egyértelműen a hadászati rakétacsapatokat, az általuk biztosított fenyegetést jelölte meg, mint a Szovjetunió

⁴²⁴ Frunze 1925-ben egy műtét következtében fellépő szövődményben halt meg, a gyanú szerint Sztálin parancsára megölték. Trockijt száműzték, majd 1940. augusztus 20-án Mexikóban ölte meg egy NKVD ügynök.

⁴²⁵ Az 1937-38 között lezajlott tisztogatás során 35 ezer katonatisztet tartóztattak le vagy távolítottak el a Vörös Hadseregből, többek között 3 marsall és 13 hadseregpáncsok, szinte az összes katonai körzet parancsnoka, a felső- és középfokú katonai tanintézetek számos oktatója, a hadtest-, hadosztályparancsnokok többsége, a dandár- és ezred parancsnokok több mint fele áldozatul esett a tisztogatásoknak, ezzel gyakorlatilag a katonai elitet semmisítették meg. (Forrás: GOSZTONYI Péter: A Vörös Hadsereg, p.118.)

⁴²⁶ A korabeli szovjet gondolkodást általában is áthatotta a titkolódzás és a bizalmatlanság, ami különösen érvényes volt a katonai hadműveleti szintű irodalomra, de nem voltak ritkák a titkos minősítésű harcászati szintű szabályzatok sem. Az átláthatóság ma sem érénye az orosz katonai gondolkodásnak és gyakorlatnak.

⁴²⁷ KIPP, Jacop W.: Russian Military Doctrine.,p. 80.

⁴²⁸ A 2. világháborúban győztes Szovjetunió 8,5 millió katonát veszített, míg a vesztes Németország két frontján összesen 3,250 millió katona halt meg.

⁴²⁹ FELKER, Edward J.: Oz revisited.

nemzeti biztonságának alapvető zálogát. A hruscsovi doktrinális gondolkodás alapvetően szakított a két világrend közötti *elkerülhetetlen háború gondolatával*, de nem is zárta ki teljesen azt. A hagyományos hadviselés tehát másodrendű szerepbe süllyedt, és ennek megfelelően a szárazföldi csapatok jelentős hányadát tartalékba helyezték, a légierő harcászati csapatait leépítették, ugyanakkor a nukleáris atomcsapásra képes erőket fejlesztették és modernizálták.

A Brezsnyev-korszak szovjet katonai doktrínája az amerikai stratégiai gondolkodás megváltozásával („tömeges megtorlás” helyett a „rugalmas reagálás”) alakult ki. A hatvanas-nyolcvanas évek katonai doktrínáját a hagyományos katonai erők újabb térnyerése jellemezte, a meglepetésszerű hadászati támadó műveletek és megelőző csapások kerültek előtérbe, melyek megfosztják az ellenséget nukleáris taktikai fegyvereinek alkalmazásától. A Szovjet Katonai Enciklopédia ebben a korszakban, 1977-ben vezette be ismét a szovjet katonai terminológiába a doktrína kifejezést.

A nyolcvanas évek elejének politikai változásai hozták a szovjet katonai doktrínába a legalapvetőbb változásokat. A politikai-katonai vezetés felismerte, hogy a korábbi doktrínák egy halálos paradoxont hordoztak magukban; minél gyorsabb és sikeresebb támadást (ellentámadást) indítanak, az annál gyorsabban fogja kiváltani az ellenség hadműveleti-hadászati nukleáris ellencsapásait, ami a szovjet állam megsemmisülését, végső soron az emberiség megsemmisítését jelenti. Az 1985-ben megjelent új „védelmi” doktrína szinte kizárólag a háború kezdeti időszakával foglalkozott: ideiglenes stratégiai védelem, amely elegendő időt biztosít a stratégiai tartalékok felvonultatásához, de a tartalékok ellentámadásával kapcsolatos nézeteket már nem tartalmazott a doktrína (1987-ben ez a doktrína lett az alapja a Varsói Szerződés védelmi doktrínájának). Így például arról sem esett szó, hogy az adott időszakban már nyilvánvalóan sem tűz-, sem légi fölény nem volt a szovjet hadsereg birtokában, nem rendelkeztek korszerű felderítő rendszerekkel, sem precíziós csapásokra alkalmas fegyverrendszerekkel, ezek hiányában pedig egy ellentámadás kudarcra volt ítélve. Hovatovább még az sem volt világos, hogy az ellentámadás műveleti szintű (eredeti helyzet visszaállítása) vagy stratégiai szintű lett volna. 1989 végén az előkészületben lévő utolsó szovjet katonai doktrínáról beszélve Jazov védelmi miniszter már egyértelműen leszögezte: *„Eddig az agresszió*

*elhárításában védelmi és támadó manőverekben gondolkoztunk. Most már azonban kizárólag a védekező műveleteket tekintjük az alapvető harctevékenységi formának.*⁴³⁰ Ezzel gyakorlatilag elismerte, hogy a Szovjetunió elveszítette a fegyverkezési versenyt, gazdaságilag megrendült, nem képes fenntartani még a látszatát sem annak, hogy a NATO-hoz hasonló méretű erőt mutasson fel.

A kommunista szovjet ideológia és az állam alapvető megrendülése, a rengeteg bizonytalanság, a katonai kérdések hirtelen háttérbe szorítása, a helyzet gyors változása az eredményezte, hogy a korabeli orosz hadművészet nem követte a katonai doktrína védelmi jellegét és továbbra is úgy gondolkodott, hogy a győzelem egyetlen módja a háborúban az ellenség legyőzése és ezt kizárólag támadó műveletek útján lehet elérni.

7.3.3. OROSZ KATONAI DOKTRÍNÁK

Írásomnak ebben a részében elsősorban az orosz katonai doktrínákra helyeztem hangsúlyt és csak röviden utalok a releváns biztonsági koncepciókra vagy biztonsági stratégiákra.

A doktrína és a hadművészet közötti ellentmondás folytatódott a Jelcin-érában is. Az 1993. november 2-án elnöki rendelettel elfogadott új orosz katonai doktrína Oroszország biztonságát fenyegető fő, illetve potenciális külső veszélyforrásként említi a „*katonai tömböknek és szövetségeknek az Orosz Föderáció katonai érdekeinek sérelmére megvalósuló bővítését*”.⁴³¹ A doktrína védelmi jellegének deklarálása mindössze politikai szándék volt, amelyet az ország romokban heverő gazdasági és politikai állapota miatt deklaráltak és nagyon kis hatással volt a vezérkari gondolkodásra, mely teljesen más logika alapján működött. Orosz katonai gondolkodók azt állították, hogy a doktrína és a hadművészet közötti ellentmondás feloldása nem az lesz, hogy a szovjet időkhöz hasonlóan fegyverkezési versenybe kezdenek a nyugattal és megpróbálják hasonló módon felfegyverezni és alkalmazni a fegyveres erőket, hanem valamiféle új aszimmetrikus megoldást kell keresni, amely a harci hatékonyságot a gazdasági teljesítménnyel (annak lehetőségeivel) ötvözi. Az első Öböl-háború tanulságai alapján felismerték, hogy a

⁴³⁰ FELKER: Oz revisited.

⁴³¹ TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára, p. 19.

modern háborúk természete gyökeresen más, mint azt korábbi elképzeléseik tartalmazták, rámutattak a légi fölény nélkülözhetetlenségére és leszámoltak azzal, hogy a mennyiségi fölény képes a minőségi előnyt kiegyenlíteni. Az első orosz „védelmi” doktrína tartalmát tekintve alig tért el a szovjet doktrínáktól, továbbra is támadó szellemiségű maradt, más vélemények szerint stratégiai értelemben védekezővé vált ugyan, de szellemében továbbra is (ellen-)támadó jellegű.

2000-ben Putyin első elnöki terminusának elején, három új, az orosz biztonságpolitikát meghatározó stratégiai dokumentumot fogadott el: a Nemzeti Biztonsági Konceptió⁴³² aláírása után elfogadta az új, ideiglenesnek⁴³³ szánt, katonai doktrínát végül a külpolitikai koncepciót. A doktrína alapvetően regionális nagyhatalomként definiálja Oroszországot és érdekeit, a rá leselkedő kihívásokat és fenyegetéseket is eszerint definiálta. A doktrína az Oroszországot fenyegető veszélyek és fenyegetések között említi a nemzeti és etnikai feszültségeket, a terrorizmust, a nemzetközi biztonsági intézmények szerepének meggyengülését, katonai szövetségek terjeszkedését és idegen csapatok és katonai rendszerek megjelenését⁴³⁴ az ország szomszédságában, orosz állampolgárok elnyomását külföldön. Ez utóbbi téma a korábbi doktrínából visszatérő elem, ami most kevésbé hangsúlyosan jelent meg.⁴³⁵ A doktrína kifejezte, hogy az Oroszországi Föderáció fenntartja jogát nukleáris fegyverek alkalmazására az ellene és szövetségesei ellen irányuló atom- és más tömegpusztító fegyver használata esetén, illetve – saját vagy szövetségesei biztonsága szempontjából kritikus (közelebbről nem meghatározott) helyzetben hagyományos fegyverekkel történő agresszióra válaszként. Új elem volt a doktrínában az orosz haditengerészet speciális szerepe⁴³⁶ a biztonság fenntartásában. A doktrína célul tűzi ki a haderőstruktúra⁴³⁷ átalakítását.

Putyin elnök 2007. február 10-én Münchenben tartott beszédében⁴³⁸ egyértelműen a szuperhatalmi státuszba visszatérni igyekvő Oroszország külpolitikai

⁴³² 2009-től Nemzeti Biztonsági Stratégiának hívják ezt a dokumentum típust.

⁴³³ A doktrína 10 éven át volt érvényben, ugyanakkor a sokkal rövidebb életű 2010-es doktrína nem kapott „ideiglenes” címkét.

⁴³⁴ Kockázatként jelölték meg az Egyesült Államok rakétavédelmi telepítési tervét. A Kreml a CFE szerződés moratóriumát is kilátásba helyezte.

⁴³⁵ HAAS, Marcel de: Russia's Military Doctrine development (2000-10). pp. 7-11.

⁴³⁶ Putyin elnök 2001-ben haditengerészeti doktrínát is jóváhagyott.

⁴³⁷ A haderőstruktúra átalakításának konkrét feladatait 2003-ban kiadott „Az Oroszországi Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai” című dokumentum konkretizálta.

⁴³⁸ <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, letöltés: 2017. 01. 02.

ambícióit fogalmazta meg. Hivatalosan Oroszország biztonságpolitikája többdimenziós és Nemzeti Biztonsági Stratégiája (NBS) tartalmazza politikai, társadalmi, gazdasági, demográfiai, egészségügyi és környezetvédelmi aspektusokat is. Ugyanakkor az elmúlt években Moszkva kül- és biztonságpolitikája egyre növekvő mértékben támaszkodott a nemzeti erő kemény eszközeire, nevezetesen a katonai eszközökre és a katonai beavatkozásra.⁴³⁹ 2007-ben a beszéd nyomán megkezdődött a következő katonai doktrína készítése, melynek kidolgozása a 2008. évi grúziai konfliktus miatt lelassult.⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ A 2010. évi katonai doktrína kidolgozásának elvi alapjául a 2000.évi katonai doktrína, a 2008. évi külpolitikai koncepció, a 2009-ben elfogadott és elvileg 2020-ig érvényes Nemzeti Biztonsági Stratégia,⁴⁴² valamint a tengeri doktrína szolgált. A dokumentum eltérően más orosz katonai doktrínáktól „profiltisztának” tekinthető, mivel szinte kizárólag a katonai jellegű veszélyekre és fenyegetésekre koncentrál. A doktrína ugyan eltérően a korábbi változattól nem deklarálja védelmi jellegét, de kifejezi a Föderáció elkötelezettségét amellet, hogy nemzeti érdekei védelme érdekében alkalmazza a rendelkezésére álló politikai, diplomáciai, jogi, gazdasági, katonai és más eszközöket. Figyelemre méltó, hogy a dokumentum nem tekinti közvetlen katonai veszélynek a NATO-t, sőt, a Szövetséggel való együttműködés kiszélesítésére törekszik. A Szövetség keleti irányú terjeszkedése és, katonai infrastruktúrájának az orosz államhatárokhoz való közelítését viszont alapvető külső katonai veszélyként említi. Az új katonai doktrína kidolgozása során felmerült a megelőző nukleáris csapás lehetősége is, de ez a kitétel végül kimaradt. Ennek hátterét nem lehet megismerni, hiszen a doktrínák kidolgozásnak folyamata nem nyilvános és nem átlátható.⁴⁴³ A doktrína deklarálja viszont az orosz haderő jogát atomfegyver alkalmazására, hagyományos fegyverekkel végrehajtott agresszió esetén. A katonai válaszlépések kapcsán új elemként tartalmazza a haderő külföldi alkalmazására vonatkozó kitétel, amely szerint az orosz haderő alakulatai az Oroszországi

⁴³⁹ FACON, Isabelle: Russia's national security strategy and military doctrine and their implications for the EU. p. 5.

⁴⁴⁰ DEÁK Anita: Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése. p. 14.

⁴⁴¹ Más források szerint a 2010-es orosz katonai doktrínával kapcsolatos első nyilatkozatok már 2002-ben napvilágot láttak, ami már önmagában is hosszú idő, egy évvel a mindenki számára stratégiai paradigmaváltást jelentő 2001. szeptember 11-i merényletek után, de az elkészítéséhez szükséges hét év egyszerűen megmagyarázhatatlan. (forrás: SVELJEV: Russian Defense Doctrine p. 158.)

⁴⁴² Meglepő módon 2015. december 31-én új NBS jelent meg.

⁴⁴³ Lehetséges, hogy a doktrína egyes részei titkos minősítést kaptak.

Föderáció érdekeinek, állampolgárainak, valamint a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében külföldön is bevethetőek.⁴⁴⁴

Oroszország legutolsó katonai doktrínáját 2014. december 25-én fogadták el. Szokatlan módon ez a katonai doktrína **nem támaszkodott a NBS-re,**⁴⁴⁵ mert megelőzte annak új (2015-ös) verzióját. A korábbi doktrína meglehetősen rövid ideig volt hatályban (2010 februárjától). Figyelembe véve azt, hogy az új katonai doktrínára vonatkozó elnöki felkérés már 2013 júliusában megérkezett az Orosz Föderáció Nemzeti Biztonsági Tanácsához (OF NBT), a 2010-es doktrína avult el a leggyorsabban, ami azt mutatja, hogy az orosz biztonsági felfogás drámai gyorsasággal változott meg az elmúlt időben. Dacára ennek a vehemens kezdésnek a 2010-es katonai doktrína szerkezetén lényegében nem változtattak, és ugyan ez mondható el a tartalomról is. Ugyan a pontosítások és a kiegészítések révén hangsúlyeltolódás figyelhető meg néhány kérdésben, de ezek nem jelentenek döntő változást. Elmondható, hogy megmaradt a doktrína védelmi jellege és az atomfegyverek bevetésének feltételein sem módosítottak (legalábbis a szöveg nyilvános változatában nem), azonban feltételezhető, hogy ennek is van titkos fejezete. Az új doktrína terminológiai részébe bekerült a „nem nukleáris elrettentő rendszer” definíciója, amelynek gyakorlati tartalma nem válik világossá.⁴⁴⁶ Egyértelmű, hogy a dokumentum inkább a veszélyek és fenyegetések forrásaként tekint a Nyugatra, miközben pedig más, eurázsiai szövetségeseket keres. A várakozásokkal ellentétben az „új típusú” avagy „hibrid” háború, mint fogalom, nem került be a doktrínába.

7.3.4. OROSZ DOKTRÍNA SZEREPE ÉS KÉSZÍTÉSE

A fiatal szovjet állam megszületése és az azt követő folyamatos fegyveres harc a mai napig rányomta bélyegét az orosz biztonságpolitikai gondolkodásra, mert a biztonság katonai szegmense messze a legfontosabbnak aspektus volt és maradt. A Frunze által nem csekély szakértelemmel megalkotott első katonai doktrína a politikai és katonai tartalmat marxista-leninista ideológiai megvilágításba helyezte⁴⁴⁷ és a Vörös

⁴⁴⁴ DEÁK Anita: Változások az orosz katonai doktrínában. pp. 14-23.

⁴⁴⁵ Érdekes körülmény, hogy a stratégia legalább egynegyedét a védelmi kérdéseknek szentelték.

⁴⁴⁶ KISS Annamária: Az új orosz katonai doktrínáról pp. 1-4.

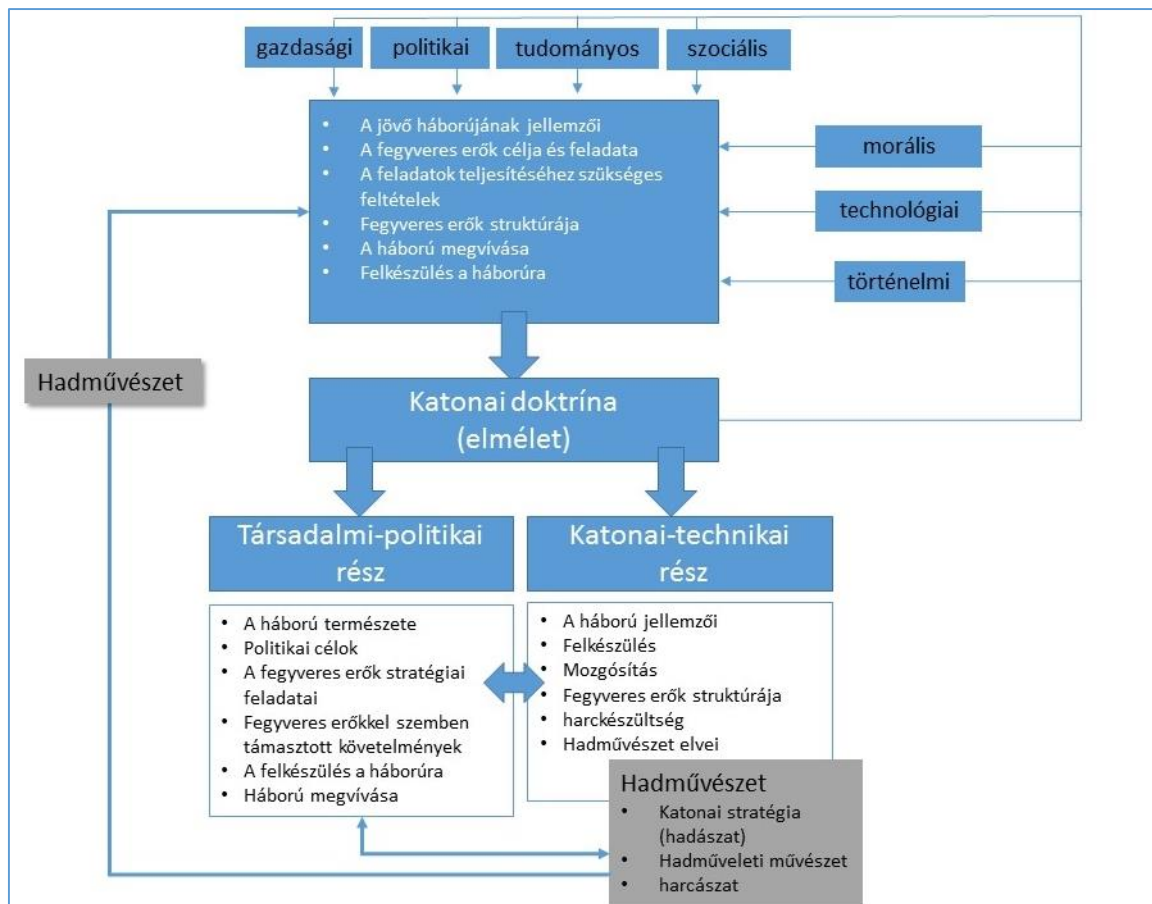
⁴⁴⁷ Frunze később született írásaiban igazat adott Trockijnak abban, hogy a marxizmusnak nincs válasza minden katonai kérdésre és nincs is mindent megalapozó, mindent helyére tevő szerepe.

Hadsereget, mint a fiatal szovjet állam nemzeti biztonságának egyetlen lehetséges eszközét írta le. Ennek az alapvetésnek köszönhető, hogy a szovjet és később orosz politikai és katonai gondolkodásban a katonai doktrína mindig felette áll a hadászati stratégiának. Ezt támasztja alá, a 2015-ös biztonsági stratégia is, amikor leszögezi, hogy a katonapolitika alapvető tételeit és az országvédelem hadigazdasági biztosításának feladatait az Oroszországi Föderáció *katonai doktrínája* [és nem a hadászati stratégia] határozza meg⁴⁴⁸. A doktrína mindig a gyakorlat és az elmélet közötti dialektikus ellentmondás során születik meg, fejlődését az ellentétek harca és egysége eredményezi és ezért a doktrína egyszerre változik biztonsági környezet változásaival.⁴⁴⁹ Ebben az értelemben a doktrína elsősorban nem a katonai szakértők véleményét, hanem az állam hivatalos nézeteit tükrözi az ország és a hadsereg háborúra való felkészüléséről (vö: doktrína orosz fogalma), a háború irányításáról és jellegéről. Ugyanakkor nem tekinthető végleges nyilatkozatnak, mert az objektív valóság külső körülményeinek változása megköveteli a nézetek belső megváltoztatását is.

Ilyenformán pedig a katonai doktrína sem nyújthat semmiféle kész, sablonos megoldást a hadvezér művészetéhez, ezért csak vezető, irányító elv lehet. (forrás: PERJÉS: A katonai doktrínáról.)

⁴⁴⁸ NAGY László, TÖMÖSVÁRY Zsigmond: Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai dokumentumai. p. 37.

⁴⁴⁹ M. A. Garejev-et idézi KIPP, Jacop W.: Russian Military Doctrine. p. 79.

27. ábra Az orosz katonai doktrína tartalma és készítésének rendje (forrás: FELKER⁴⁵⁰ alapján a szerző)

A fenti ábra 1992 májusában jelent meg az orosz fegyveres erők lapjában,⁴⁵¹ az Orosz Föderáció katonai doktrínáját ismertető cikkben. Az ábra egyszerre szemlélteti az orosz katonai doktrínák helyét az orosz katonai gondolkodásban, elkészítésének folyamatát és kapcsolatát az alacsonyabb szintű dokumentumokkal és mindössze ez az egyetlen ábra áll rendelkezésünkre a doktrínák fejlesztésének orosz elméletéről. Amint az ábráról leolvasható a katonai doktrína az orosz állami stratégiai gondolkodás alapvető kelléke, a legkülönbélebb szempontok figyelembevételével készül el azzal az igénnyel, hogy a kormányzat alapvető stratégiai útmutatójaként szolgáljon. A bedolgozások közül „természetesen” a katonai szakma, a hadművészet szempontjai jelennek meg legmarkánsabban. A doktrína meghatározza a modern háború lényegét, politikai céljait, tartalmát, a szükséges haderő struktúráját, a háború megvívásának törvényszerűségeit. Ezek együttesen meghatározzák az állam háborúra felkészülésének részletes feladatait és a

⁴⁵⁰ FELKER: *Oz revisited*, p. 50.

⁴⁵¹ РОДИОНОВ, Игорь: *Основы военной доктрины России*.

hadművészet elveit. Az ábra egyértelműen bizonyítja, hogy az orosz stratégiai dokumentumok rendszerében a doktrína magasabb helyen áll, mint a katonai stratégia (hadászat), de az is világos, hogy amit katonai stratégiának nevez az orosz szakirodalom *nem azonos a mi fogalmaink szerinti katonai stratégiával*, hanem inkább a magyar hadászat kifejezésnek felel meg. (ld: szövegdoboz)

Katonai stratégia: A nemzeti v. többnemzeti *stratégia azon összetevője*, amely megszabja a katonai erő fejlesztésének és alkalmazásának módját az ország v. országcsoport célkitűzéseinek elérése érdekében. (NATO egyezményes)

Hadászat: A *hadtudomány* [azon belül a hadművészet] *alkotó része*, annak meghatározó területe, a fegyveres erők szervezetére, felkészítésére és alkalmazására, a katonai felső vezetők elméleti és gyakorlati tevékenységére, valamint a fegyveres erők egészének jelenségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere. 2. A legfelsőbb katonai vezetőség gyakorlati

A katonai stratégia a nemzeti biztonsági stratégia része, a hadászat pedig, mint a hadművészet felső szintje, a hadtudományhoz tartozik. A két fogalom nem azonos tehát, noha gyakran még katonai szakírók is egymás szinonímájaként használják.

Tehát sem a korábbi szovjet, sem a jelenlegi orosz katonai doktrínák hivatalos szerepe nem határozható meg nyugati felfogásban. Az orosz katonai doktrínát az Orosz Föderáció Elnökének

normatív rendelete lépteti életbe, ezért a szakértők többsége, a nemzetközi közvélemény is, mint meghatározó stratégiai dokumentumra tekint rá. Ennek a nyilvánvalóan tekintélyes dokumentumnak elkészítését az Orosz Föderáció Nemzeti Biztonsági Tanácsa (OF NBT) végzi, széles körű társadalmi egyeztetéssel. Közreműködik az OF NBT Stratégiai Tanulmányok Intézete, a Védelmi Minisztérium, a vezérkar, a haderők vezetői, az Orosz Hadtudományi Akadémia és számos nem-kormányzati szervezet.⁴⁵²

Az orosz katonai doktrína első vázlatát formálisan a Nemzeti Biztonsági Tanács készíti el, és a Védelmi Minisztérium „csak” bedolgozik. Mellékes körülménynek tűnhet annak, aki nincs tisztában azokkal a hatalmi játszmákkal, melyek a háttérben folynak különféle érdekcsoportok között.⁴⁵³ Természetesen ez azt

⁴⁵² SÁVELJEV, Alexander G.: Russian Defense Doctrine. p. 154.

⁴⁵³ Például 2008-ban a katonai reformok egyik ellenzője Jurij Balujevszkij hadseregtábornok, vezérkari főnök volt. Konfliktusa a védelmi miniszterrel korai nyugdíjazásához vezetett, azonban nyugdíjazása után az OF NBT alelnöki beosztását kapta meg. Az ő alelnöksége idején készített katonai doktrína meg sem említette a katonai reformokat.

jelenti, hogy az OF NBT által elkészített doktrína-vázlat nem teljesen egyezik a minisztérium vagy a vezérkar álláspontjával, és így a dokumentum egészen határozott *előíró jelleget* kap, ellentétben a NATO felfogásával, ahol a doktrína csak útmutató. A doktrína első vázlatát a tanács hivatalosan közvetlenül a Federáció elnökének mutatja be, de nehéz elképzelni, hogy előzetes véleménycsere, szakmai egyeztetés nélkül kerüljön az elnöki irodába egy ilyen hangsúlyos dokumentum.⁴⁵⁴ Sőt tulajdonképpen néha maga a tanács is törekszik a lehető legszélesebb körben ismertté tenni a doktrínát, mielőtt elnöki jóváhagyást kapna.⁴⁵⁵ Ugyanakkor a nyilvános egyeztetést semmi sem írja elő és a doktrína konkrét megszövegezése, a színpalak mögötti egyeztetések eredményeképpen történik és gyakran még maga a végleges szöveg sem kap mindig teljes nyilvánosságot.⁴⁵⁶

A katonai doktrína elkészítésének szabályozatlansága, átláthatatlansága és egyes kapcsolódó dokumentumok titkossága elégedetlenséget szül azok között a szakértői szervezetek között, akiket felkértek véleményezésre, illetve bedolgozásra. Az Orosz Tudományos Akadémia és a Hadtudományi Akadémia szóvá tette, hogy javaslataikat nem, vagy alig találják meg a doktrína végleges változatában. Garejev tábornok pedig kijelentette, hogy a katonai doktrínának az állam biztonságra vonatkozó politikájáról szóló teljesen nyilvános nyilatkozatnak kellene lennie,⁴⁵⁷ ami segíti a nemzetközi közvéleményt az Oroszországgal kapcsolatos félelmek és aggályok eloszlatásában. A doktrína titkos részei teljesen ellentétes hatást keltenek, mert éppen a nemzetközi bizalmatlanságot segítik elő.

7.3.5. ÖSSZEZÉS

Az orosz katonai doktrína fogalma, annak szerepe és fejlesztése élesen eltér a NATO országok gyakorlatától. A katonai doktrína orosz értelmezésében a NATO katonai stratégia fogalmához esik a legközelebb, de korábbi szovjet felfogásában még annál is magasabb szerepet, a Nemzeti Biztonsági Stratégia szerepét töltötte be, mert a

⁴⁵⁴ SAVELJEV: Russian Defense Doctrine. p. 156.

⁴⁵⁵ Nyikolaj Patrusjev, az NBT titkára egy sajtótájékoztatón azt nyilatkozta, hogy a Tanács igyekezett a vázlatot mindenki számára elérhetővé tenni Oroszországban és külföldön egyaránt, hogy mindenki ismerje meg a tartalmát.

⁴⁵⁶ Az NBT titkárának fenti sajtótájékoztatóját követően Anatolij Nogovistin vezérkari főnökhelyettes bejelentette, hogy a stratégiai nukleáris fegyverek alkalmazásával kapcsolatos fejezet mégsem lesz nyilvános. Ez a nyilatkozat azt sugallja, hogy az orosz doktrinának általában vannak és voltak is minősített fejezetei.

⁴⁵⁷ SAVELJEV: Russian Defense Doctrine. p. 157.

hidegháború idején a biztonság még alapvetően a katonai biztonságot jelentette. Dacára annak, hogy az orosz doktrínafejlés nem lehet követendő példa mégis adódnak megfontolandó következtetések és tanulságok.

Az orosz doktrína normatív jellege a kielezi az egyébként is létező vitákat, de a viták nem elvi- tudományos jellegűek, hanem az adott csoport érdekein és hatalmi ambícióin nyugszanak. Az orosz doktrínák rendeltetés szerint a politikai és katonai gondolatmenetet, és logikát közvetítik szélesebb saját és nemzetközi közönségnek, ezért a doktrínához kapcsolódó intézkedések és tervek titkosítása kölcsönös bizalmatlanságot alakít ki. Az orosz katonai doktrína kialakításának titokzatos „bizánci” módszere megakadályozza, hogy a tudományos elit érdemben közreműködhessen készítésében.

7.4. KÖVETKEZTETÉSEK

E fejezetben három különböző példát vizsgáltam meg a nemzeti doktrínafejlés tapasztalatainak szempontjából. Az Egyesült Királyság doktrínafejlése fejlettebb annál, hogy teljes egészében alkalmazkodjon a NATO doktrinális gondolkodásának változásaihoz. Saját nemzeti doktrína központtal rendelkeznek, a rendelkezésükre álló hatalmas szellemi kapacitás és a megfelelően szabályozott doktrínafejlési modell alkalmassá teszi a brit katonai doktrínafejlést arra, hogy aktív kezdeményezője legyen a „közös bölcsesség” megfogalmazásának. A NATO-hoz Magyarországgal egy időben csatlakozott Cseh Köztársaság doktrínáinak fejlesztése más tanulságokat hordoz. A doktrínafejlés decentralizált, cseh módszere semmiképpen sem lehet követendő példa, hiszen még a cseh szakértők részéről is megfogalmazódott az igény arra, hogy a doktrínák egy központban egységes és szabványos eljárásrend szerint készüljenek el. A cseh tapasztalatok nagymértékben egybevágóak a magyar tapasztalatokkal. Az összhaderőnemi doktrína kihelyezése a világhálóra nagyon pozitív szemléletet tükröz, de a rendszeresen frissítés hiánya aláássa a cseh doktrínák hitelét a nemzetközi közösségben. Az orosz doktrína - rendeltetésénél, jellegénél és szerepénél fogva - nem sok tanulsággal szolgál a Magyar Honvédségnek, mert Oroszországban a katonaisztratégia-felfogás más, mint a NATO-ban, más fogalmi apparátussal dolgoznak. Azonban az orosz rendszer megismerése nem nehéz, hiszen következetesen viszik tovább a doktrínakészítés

hagyományait, így a régi VSZ-beli tapasztalatok és a kor magyar katonai szakirodalma segítenek a részletek megértésében.

A számunkra releváns két NATO-tagállam (Egyesült Királyság és Csehország) nemzeti doktrína-struktúrájának összehasonlítása után egyértelmű, hogy azonos katonai gondolkodásmód és hadviselési filozófia mentén alkották meg őket, és elsősorban a NATO doktrínarendszert tekintik igazodási pontnak. Megfigyelhetőek közöttük azonban tárgyi, strukturális és formai különbségek egyaránt. Ez egybe vág Krajnc Zoltán lényegesen korábbi tanulmányának⁴⁵⁸ megállapításával. Azonban mindkét nemzeti megoldásánál vannak formai és tartalmi eltérések, amelyek több okra vezethetők vissza. Az eltérés fakadhat az adott doktrína rendeltetéséből, hiszen eltérő katonai stratégián alapszanak, de differenciákat okozhatnak az úgynevezett nemzeti sajátosságok is, hiszen a NATO szuverén államok szövetsége, ezért vannak olyan fejezetek (részek), amelyeket valamely nemzet nem fogad el. Elképzelhető ezen kívül olyan doktrinális elem is, amelyet valamely nemzet a katonai hagyományai tiszteletéből (ld. a cseh katonai doktrínában elhelyezett katonai eskü szövege) tart meg, s helyezi azt még mindig a kurrens doktrína szintjére. Azt azonban fontos vonásnak tartom kiemelni, hogy a nemzeti sajátosságokra való hivatkozás ürügyén egyik doktrína sem tartalmaz az uralkodó (általánosan elfogadott) katonai kultúrától eltérő lényeges tartalmi vagy terminológiai elemet, mert azok beépítése a nemzeti doktrínába fogalmi káoszt, értelmezési nehézségeket okozhat.

Magyarország védelme a nemzeti önerő mellett a szövetségesi együttműködésre épít. Az együttműködés alapja a közös gondolkodás, a doktrínák elveinek egyeztetése. Ez a gondolat pedig alátámasztja a NATO doktrínák elsődlegességét és rámutat a nemzetközi trendektől elszakadó önálló doktrínafejlesztés nemzeti biztonsági veszélyeire is. A Magyar Honvédség számára nem egyszerűen a józan logika, az erőforrásokkal való takarékoskodás diktálja, hogy vegyünk át a már készen kapott doktrínákat, hanem a jog is. Szinte minden NATO doktrínát fenntartás nélkül elfogadtunk és bevezettünk. A bevezetésüket elrendelő joganyag száma az NATO Szabványosítási Iroda (NSO) honlapján felkutatható, alkalmazásuk pedig fontos részét képezheti a haderő modernizációjának.

⁴⁵⁸ KRAJNC: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák, p. 23.

8. DOKTRÍNAFEJLESZTÉS MAGYAR TAPASZTALATAI

A doktrína biztosítja a hadsereg közös filozófiáját, egységes nyelvezetét és az erőfelfejtések egységességét.”

(George H. Decker vezérezredes)

„A NATO-ba való tagozódásunkkal a doktrína fogalma, a doktrínafejlesztés kérdésköre a hadtudományi kutatások egyik központi témájává vált, hiszen fegyveres

erőink, azok alkotó részei interoperabilitási képességeinek egyik alapját a szellemi kompatibilitás képezi. E kompatibilitás döntő elemét a hadműveleti, harcászati alkalmazás legfőbb ajánlásait és elveit a szövetségben az ún. műveleti doktrínák tartalmazzák. Ezért, ha meg akarunk felelni a szövetséges elvárásoknak, akkor a szövetséges doktrínákat hatályba kell léptetnünk és belátható időn belül meg kell felelnünk a benne leírtaknak.” — írta 2009-ben, tehát majdnem 10 éve Krajnc Zoltán egy tanulmányában.⁴⁵⁹

A Varsói Szerződés országainak nem volt önálló, a Szovjetuniótól független nemzeti biztonsági koncepciója vagy katonai stratégiája, ezért sem Magyarország, sem pedig a Magyar Néphadsereg nem rendelkezett hivatalos katonai doktrínával. A Varsói Szerződés egész struktúrája, a hadseregek szervezete és kiképzése, de még a hadtudományi kutatások is alapvetően a szovjet katonai elképzelések szerint épült fel. A magyar katonai gondolkodásban ezért nincsenek jelentős hagyományai a doktrínáknak és a doktrínafejlesztésnek.

A Varsói Szerződés felbomlása, a rendszerváltozás hatalmas módosulásokat idéztek elő a magyar biztonságpolitikában és természetesen a magyar hadtudományi gondolkodásban is. A frissen keletkezett igény önálló magyar nemzeti biztonsági és katonai stratégiára a 90-es évek elején hatalmas társadalmi és szakmai vitát keltett.⁴⁶⁰ A vita többé-kevésbé eredménytelenül ért véget, és ennek egyik oka az volt, hogy a korabeli biztonságpolitikai gondolkodásban a *doktrína és a stratégia fogalma*

⁴⁵⁹ KRAJNC Zoltán: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése, OTKA 67890 Kutatási Zárójelentés, http://real.mtak.hu/2682/1/67890_ZJ1.pdf, letöltés: 2018. 05. 15., p. 4.

⁴⁶⁰ A vitát a Beszélő online webpage-n lehet végig követni. web-lap: <http://beszelo.c3.hu/search/node/katonai%20doktr%C3%ADna>

teljesen összekeveredett. A magyar katonákra és politikusokra nagymértékben hatott a korábbi szovjet felfogás, amely a doktrínát a stratégia fölé helyezte, mint afféle „mestertervet”. Ez a megközelítés az orosz katonai-politikai gondolkodásban a mai napig is fellelhető.

A NATO-hoz való csatlakozás bizonyos értelemben segítette megszüntetni a terminológiai káoszt azzal, hogy világosan definiálta a fogalmakat és meghatározta a doktrínák helyét, szerepét és rendeltetését: *“A doktrína a hadviselés elveinek olyan gyűjteménye, amely iránymutatást ad a harc, a hadműveletek megvívásához. Alapelve a csapatok állományának, kiképzésének, felszerelésének, vezetőképzésének a kialakításához. Olyan elméletek gyűjteménye, amely lehetővé teszi azt, hogy a katonai erő egységes szervezetként harcoljon.”*⁴⁶¹

Az első katonai doktrínával szemben támasztott követelmények és elvárások rendkívül magasak volt, de magával a doktrínák szerepével kapcsolatban, dacára a NATO felől érkező jelzéseknek, még mindig rengeteg volt a félreértés.⁴⁶² Az egyik uralkodó szemlélet szerint a doktrína egy olyan egységes szabályrendszer, melyben mind a politikai, mind a katonai-technikai elemek megtalálhatóak, és mint afféle „legfőbb harcszabályzat” „... a haderő alkalmazására, továbbá a háború megvívásának módjaira, a hadászati célok elérésének mikéntjére vonatkozna.”⁴⁶³ A doktrína tehát hadászati, műveleti követelményeket fogalmazott meg és még harcászati részletekre is kiterjedt.⁴⁶⁴ Ez a doktrínák szerepének teljes félreértését jelenti.

Egy másik – szintén általános – nézet szerint a doktrína olyan általános és merev elvek rendszere, egy katekizmus, melyből nehezen vezethető le bármilyen gyakorlatban hasznosítható tanulság.

⁴⁶¹ Az Egyesült Államok küldöttének szavait idézi 1999-ben ZAKARIÁS Győző és NAGY Sándor: A katonai doktrínák kidolgozásának helyzetéről, p. 46.

⁴⁶² A doktrínák szerepének félreértése nem csak a csatlakozás időszakát jellemezte. Még 2007-ben, az MH Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadásáról fennmaradt lektori vélemény is rámutatott, hogy a doktrína írói nem voltak tisztában a kiadvány céljával. Miközben a szerzők igyekeztek a NATO és a hazai nemzeti doktrinális felfogást és feladatokat összehangolni, valójában a szövetségi dokumentumtól teljesen eltérő szabályzó született, több harctámogató és kiszolgáló tevékenység nemzeti megfeleltetésével adós maradt a dokumentum, egy teljes fejezet pedig az akkor létező HM és MH szervezetek békeidőszaki kompetenciáit, szervezeti-működési rendjét taglalta anélkül, hogy a vezetés rendjének katonai-elméleti alapjait tisztázta volna. (forrás: SZENES Zoltán: Az MH Összhaderőnemi Doktrína véleményezése. ZMNE Biztonság- és Politikatudományi Tanszék. 2007. (Kézirat))

⁴⁶³ MÓRO CZ Lajos: Katonai doktrína, biztonságpolitika. in: Társadalmi Szemle, 1991. 8-9. szám p.43.

⁴⁶⁴ 2005-ben adták ki a harcászati szintet szabályozó (nytsz: 68/24/2005 HTF) Könnyű lövésraj-, szakasz doktrínát (!).

Mindkét megközelítés hibája, hogy rosszul határozza meg a doktrínák fókuszát. Az a feltevés, hogy a doktrína részletes szabályokat fektet le, ugyanúgy abszurd, mint az, hogy konzervatív és rugalmatlan, örökérvényű hitvallás (ld: a doktriner szó a magyar nyelvben pejoratív tartalmú: szabályokhoz, normákhoz ragaszkodó, egyoldalúan tudálékos személy; vaskalapos embert jelent).

A doktrína nem „ezüstgolyó”, amely a harc minden kérdésére megoldást nyújt és nem is a háborúról írott „végső igazság”.

8.1. A KATONAI DOKTRÍNÁK KIDOLGOZÁSÁNAK HELYZETE A NATO CSATLAKOZÁST KÖVETŐ ÉVEKBEN

A doktrínafejlesztés kezdeti problémáiról Nagy Sándor és Zakariás Győző számolnak be részletesen 1999-ben⁴⁶⁵ és tíz évvel később Krajnc Zoltán több írásában⁴⁶⁶ is utal erre az időszakra, egyes megállapításuk és következtetésük a mai napig érvényes a magyar katonai doktrínákra és azok szemléletével kapcsolatban.

Minden ország fegyveres erejének a politikai-társadalmi rendszerben elfoglalt speciális helyzete miatt szüksége van azokra az alapelvekre és szabályokra, amelyek a NBS-el és az NKS-el összhangban meghatározzák a mindennapi tevékenység végrehajtásához szükséges szellemi alapfeltételeket. A modern hadviselés követelményeinek megfelelően túl Magyarország NATO-tagsága megkövetelte egy új doktrínarendszer működését, amely összhangban van a szövetségben alkalmazott értelmezéssel és szisztémával. Gondot jelentett a doktrínafejlesztés számára ebben az időszakban, hogy nem kaptak a politikai szintről útmutatást, nem álltak rendelkezésre az elfogadott stratégiák, ezért a doktrínaalkotás ezen alapidokumentumok iránymutatásai nélkül kezdődött meg.

A magyar doktrínák fejlesztése tehát nem a klasszikus „felülről-lefele” módszerrel kezdődött meg, de nem volt járható az „alulról-fölfele” eljárás sem, hiszen az MH-nak nem állt rendelkezésre megfelelő műveleti tapasztalat és megfigyelés. A probléma áthidalására kézenfekvő eljárás volt a NATO doktrínák

⁴⁶⁵ ZAKARIÁS Győző és NAGY Sándor: A katonai doktrínák kidolgozásának helyzetéről, pp. 45-53.

⁴⁶⁶ RUTTAI - KRAJNC: A katonai doktrínáról, és KRAJNC Zoltán - BERKOVICS Gábor: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere.

egyszerű nemzeti adaptációja⁴⁶⁷. A közös szövetségi doktrínák integrálása a nemzeti doktrínákba nem volt kötelező ugyan, az első időszakban azonban a Magyar Honvédség vonatkozásában az tűnt a leggyorsabb és legcélravezetőbbnek, ha a már funkcionáló szövetségi doktrínákat a megfelelő kiigazításokkal átültetjük hazai viszonyokra, s a magyar katonai szervezetek vonatkozásában minél előbb hatályossá tesszük. Az így átültetett doktrína pontosítására, a fejlődés diktálta követelmények figyelembevételére, az időközben szerzett tapasztalatok bedolgozására a későbbiek folyamán számtalan lehetőség kínálkozott volna.

A helyes felismerést azonban nem követte helyes gyakorlat, mert a doktrínáról való korabeli gondolkodás minden pozitív kezdeményezés és erőfeszítés ellenére és — tegyük hozzá — stratégiai szintű útmutatások hiányában, megmaradt annak „szovjet” keretei között.⁴⁶⁸ A doktrínával való foglalkozást a katonai közvélemény a magasabbparancsnokságok szakértői belügyének tartotta és a felkészítés-kiképzés, az oktatás területén nem történt meg a doktrínaváltás. Ennek hiányában a doktrína nem tudta betölteni rendeltetését, a műveletek közös gondolati háttérének biztosítását, és nem alakult ki az a szakmai közvélemény sem, amely a hatékony doktrínafejlesztés alapja. Központi erőfeszítések hatására, nehézkesen bár, de beindult a doktrínák fejlesztésével kapcsolatos feladatok végrehajtása. Ugyanakkor az is észrevehető volt, hogy a doktrínakezelő (kidolgozó) szervek nem érezték magukénak a doktrínák elkészítésének szükségességét.

Krajnc Zoltán szerint a doktrínák elkészítését döntően az gátolta, hogy hiányzott a politikai útmutatás a koordináció és olyan alapvető dokumentumok, mint a nemzeti biztonsági- és a nemzeti katonai stratégia. A katonai szakmai körök ellenállását a politika közönye alakította ki, de természetesen az is befolyásolta, hogy az addig érvényes katonai ismeretrendszer sok területen szinte az alapokig kellett (volna) „visszabontani”.⁴⁶⁹

A kialakult rossz hozzáállás, negatív motiváció rövidesen megtalálta jelszavát, névleges indokát arra, hogy retrográd erőként léphessen fel. Nagy és

⁴⁶⁷ 1996. november 5-8. között Tiranában „NATO doktrínák adaptációja a nemzeti doktrínákba” címmel tartott konferencián feltehetően erre presszionálták a NATO csatlakozásra váró országok delegációit.

⁴⁶⁸ Krajnc idézett munkájában említi, hogy még 1997 februárjában is “A honvédelemmel kapcsolatos aktuális nézetek a Magyar Köztársaságban” – című (MH szintű) tudományos konferencia vitaanyaga a katonai doktrína fogalmát még a korábbi, a szovjet hadtudomány szerinti értelmezésben, használta. (forrás: KRAJNC Zoltán: A magyar légierő doktrínáját befolyásoló tényezők komplex vizsgálata, PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2000., p. 19.)

⁴⁶⁹ RUTTAI-KRAJNC: A katonai doktrínáról, pp. 38-45.

Zakariás szerint a hazai doktrínafejlesztést elsősorban a “nemzeti sajátosságokra” hivatkozva támadták és pontosan azok a szakmai körök nem vették tudomásul a szövetségi elvárásokat és a modern hadviselés alapelveit, akiktől leginkább elvárható lett volna (értsd: katonai felsőoktatási szakemberek, vezérkari tisztek), hogy a doktrínafejlesztés úttörői legyenek. Ezek a szakmai körök nem vették tekintetbe, hogy a NATO-doktrínák széles körű, körültekintő figyelembevétele nem hatott volna a nemzeti érdekek ellen, hanem éppen ellenkezőleg, elősegítette volna azok érvényesülését, mivel időt, energiát és pénzt és humán erőforrásokat takarított volna meg, nem is szólva a már megszerzett tapasztalatok felhasználásának előnyeiről. Nyilvánvaló, hogy a ragaszkodás személyes érdekeket szolgált, a nyelvtudás és a szakmai alkalmazkodás hiányát leplezte.

1995-ben alakult meg és a NATO csatlakozásig folytatta a tevékenységét a Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoportja, melynek alapvető rendeltetése volt a magyar katonák szellemi kompatibilitásának kialakítása és a vezérkar felkészítése a csatlakozásra. A munkacsoport, melynek vezetője Végh Ferenc, később Urbán Lajos volt, a feladatot a NATO, illetve a tagállamok doktrínáinak, szabályzatainak fordításával oldotta meg. A lefordított mintegy 140 kiadvány a NATO csatlakozásig biztosította a felsőoktatás számára a szükséges szellemi municiót. Sajnos 1999 után a munkacsoport megszűnt és az elkészült NATO kompatibilis tudás oktatásának sem tulajdonítottak többé szerepet.

A felsőoktatásban észlelték, hogy jelentős szakadék tátong a korábbi tananyag és a munkacsoport által lefordított tudás között. Átmeneti megoldásként az új tudnivalókat úgynevezett „NATO-orientációs” (törzstiszti és vezetői) tanfolyamokba gyömöszölték be és a hallgatókat változatlanul a korábbi tankönyvek, akorra már nyilvánvalóan meghaladott tudásanyagából vizsgáztattak le. Ez az átmenetinek szánt megoldás, azaz a „rendes” és a „NATO” tananyag elkülönítése nyomokban még mindig fellelhető⁴⁷⁰ és „kétnormás” kiképzésként számos más kutató is hivatkozott rá⁴⁷¹. Meghaladja disszertációm kereteit, hogy bebizonyítsam, de kézenfekvő, hogy párhuzamos tananyagok fejlesztése és tanítása az erőforrások pazarlása volt, egymást hiteltelenítették és alacsony hatásfokú tanítást

⁴⁷⁰ A 2013-tól felmenő rendszerben érvényes Tanóra-, kredit- és vizsgaterv katonai vezetői alapképzési szakokon minden szakirányban tartalmaz az orientációs modulon belül NATO katonai törzsmunka kiképzés tantárgyat. A tantárgy neve azt sugallja, hogy van egy magyar törzsmunka kiképzés is hazai használatra.

⁴⁷¹ BÁTHY Sándor-RÉGER Béla: A MAGLITE logisztikai oktatási program fejlődés útja és M. SZABÓ Miklós: Volt egyszer egy egyetem 1996–2007. Rektor a tűzvonalban

eredményeztek. Az oktatás zavaros, ellentmondásos tananyaga nem szolgálta az interoperabilitás, a szellemi kompatibilitás kialakítását.

A NATO-csatlakozás megtörtént, Magyarországnak és azon belül a Magyar Honvédségnek alkalmazkodnia kellett a szövetséghez, de ez javarészt csak névlegesen valósulhatott meg. Természetesen a NATO biztosított türelmi időt, de ez nem jelentette azt, hogy hosszútávon elodázható volna a rendszer kialakítása. A NATO-tagjaként nincs lehetőség arra, hogy a MH a főbb szövetségi alapelvektől jelentősen eltérő hadviselési és vezetési elvek alapján működjön. Természetesen bizonyos nemzeti fenntartások megfogalmazására volt és van is lehetőség a kölcsönösen elfogadott elvek és okok alapján, de ezek nem sérthetik a szövetség alapvető érdekét, az interoperabilitást.

A nemzeti doktrínafejlesztés természetesen nem volt kizárva a lehetőségek közül, de azzal már 1999-ben is szembe néztek, hogy teljesen önálló munkát ezen a téren csak nagyobb NATO-országok képesek a teljes doktrína hierarchia vonatkozásában elvégezni, annak jelentős humán erőforrás- és időszükséglete miatt. A többi tagállamnak meg nyitva áll az út egy-egy adott NATO-doktrínát "címlapcsere" útján nemzeti okmánnyá minősíteni, amennyiben elfogadhatóak számára az abban foglaltak és kizárólag azokra a nemzeti dokumentumokra koncentrálni, amelyekben valódi nemzeti tartalom fejeződik ki.

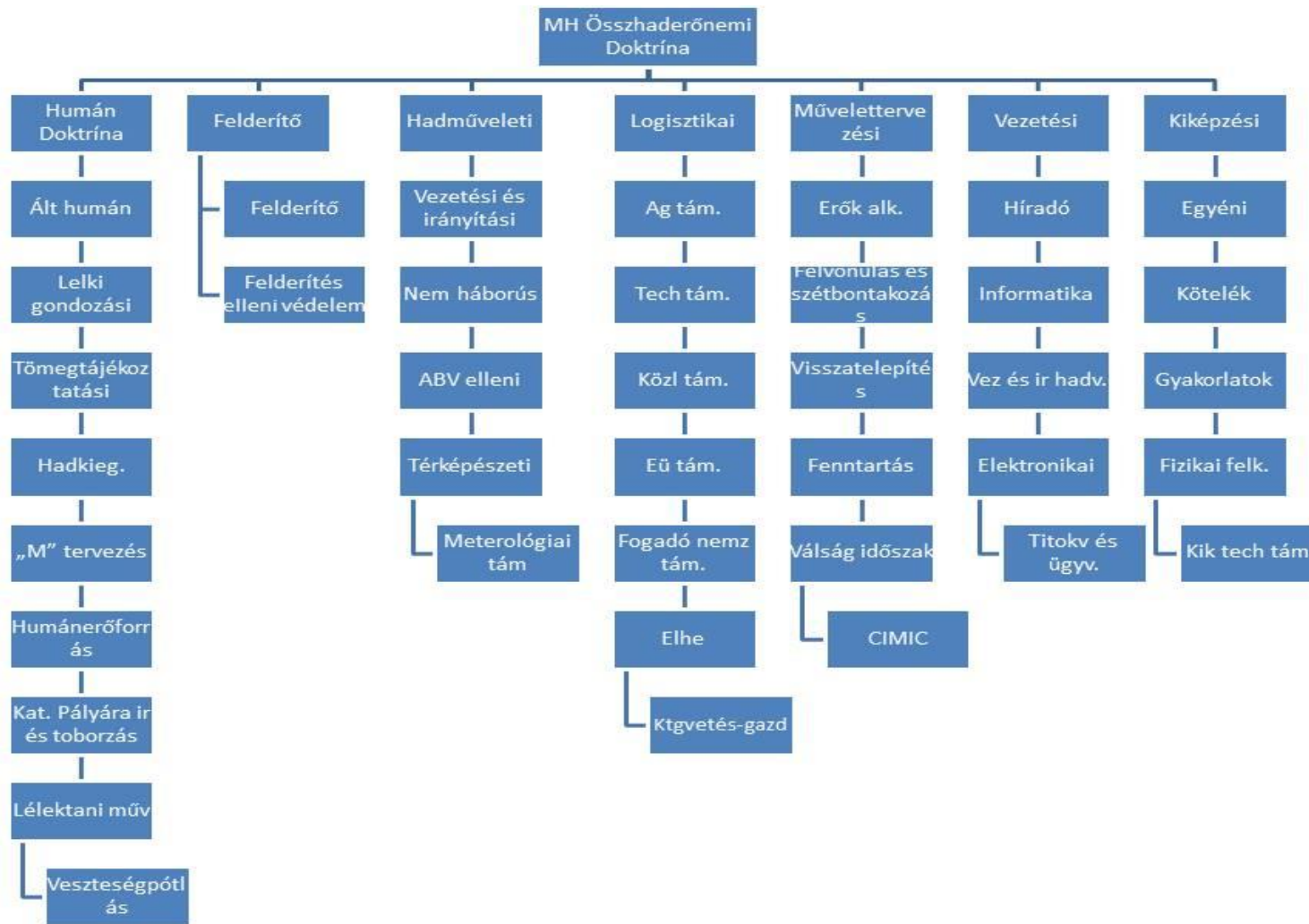
A döcögösen megkezdett magyar nemzeti doktrínafejlesztést nagymértékben akadályozta az is, hogy a különböző szervezetek által elkészített doktrínák egyáltalán nem illeszkedtek egymáshoz, jelentős ellentmondások voltak közöttük és ez súlyos működési zavarokhoz vezetett, nem utolsósorban a doktrinális irodalom tekintélyét erodálta.

Az ellentmondások megszüntetése érdekében még a csatlakozást megelőzően, 1998-ban létrehozták a HVK Doktrinális Tanácsot és a haderőnemi doktrinális tanácsokat is. Ezen az állandó szervezetek feladata volt a hazai sajátosságok figyelembevételével létrehozni egy NATO-konform rendszert, a Magyar Honvédség doktrínahierarchia-rendszerét. A rendszer célja az volt, hogy az MH összhaderőnemi doktrínái közötti kapcsolatokat markánsan megjelenítse és kizárja az egymásnak ellentmondó gondolatokat, megteremtse az összhangot a kapcsolódó doktrínák között és kompatibilis legyen a megfelelő NATO-doktrínákkal. Kialakítása során olyan dokumentumok lettek forrásként felhasználva, mint a NATO-, a brit- és az USA-doktrínák rendszere. Már maga a hierarchia is vitákat gerjesztett, mert még mindig

félreértették a doktrínák szerepét. A javaslattevő tanácsstagok némely esetben mereven ragaszkodnak saját katonai szervezeteik pillanatnyilag meglévő állománytáblájához, és minden tevékenységi területet egy-egy doktrínával kívánnak lefedni.⁴⁷² Csakhogy mindeközben elfelejtik, hogy a doktrína “...*iránymutatást ad a harc, a hadművelet megvívásához...*”, nem pedig a napi életet szabályozó jogszabályok, rendelkezések, intézkedések gyűjteménye. E félreértés következtében a korabeli doktrínahierarchia valamennyi törzsfunkciót megjelenítette, amint azt az alábbi ábra is szemlélteti.

A NATO doktrínák ebben az időszakban nem képezték részét a doktrínák struktúrájának, ezért a doktrínaalkotással párhuzamosan folyt a szintén meghatározó jelentőségű NATO-dokumentumok lefordítása és bevezetése a Magyar Honvédségnél. Ezek sorában a HVK Doktrinális Tanácsa elfogadta az AJP-01 (A) szövetségi összhaderőnemi, a NATO szárazföldi doktrína, az ATP-35 B doktrína bevezetését is. A NATO által megküldött “Haderőfejlesztési Célkitűzési Javaslatok (Target Force Proposals)” egyenesen azt határozta meg, hogy a csatlakozás időpontjára a szárazföldi csapatoknak az ATP-35 B, vagyis a szárazföldi csapatok harcának doktrínája alapján kell tevékenykednie.

⁴⁷² Az adott funkcionális területen, kvázi státuszszimbólumként, minden feladatot doktrínával igyekeztek lefedni. (forrás: KRAJNC Zoltán Dr. - BERKOVICS Gábor, dr.: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere, p. 22.)

28. ábra MH Összhaderőnemi doktrínák struktúrája 1999-ben (forrás: KRAJNC alapján a szerző)

A magyar nemzeti doktrínák kidolgozása ellentmondásosan valósult meg. A kidolgozás több egymással párhuzamosan működő (rivalizáló) szervezetnél történt: a Honvédelmi Minisztériumban, a Honvéd Vezérkarnál, a haderónemi vezérkaroknál (később haderónemi parancsnokságokon), Nemzetvédelmi Egyetemen és egyéb HM háttérintézményekben. Az első doktrínarendszer még hét funkcionális doktrínacsaládot különböztetett meg: összhaderónemi humán-, felderítő-, hadműveleti-, logisztikai-, tervezési-, vezetési- és kiképzési doktrínát. A hierarchia második szintjére tervezett okmányokat egyfajta kuszaság jellemezte: egyfelől a NATO doktrínarendszerében fellelhető doktrínák hazai változatait igyekeztek beépíteni (pl: Fogadó Nemzeti Támogatás doktrína⁴⁷³- AJP-4.5), másfelől pedig a MH napi életének (pl: titokvédelmi, ügyviteli doktrína), békevezetésének (pl: Katonai pályára irányítási doktrína) és harckészültség fokozásával kapcsolatos (pl: „M” tervezése és végrehajtása doktrína) dokumentumoknak igyekeztek helyet találni.⁴⁷⁴ Nincs átfogó képünk arról, hogy ezek a doktrinális irodalomtól kétségtelenül távol eső könyveket megírták-e végül, de ma már csak töredékük található meg, valószínű, hogy többségük sosem készült el.

2002-ben Sándor András ezredes foglalta össze a doktrínafejlesztés helyzetét tanulmányában.⁴⁷⁵ Megállapításai szerint a rendszer alapvetően félrecsúszott és nem az eredeti szándékok szerint és nem megfelelő módon működött. A doktrínákról való gondolkodás, ironikus módon annak hagyományosan dogmatikus keretei között maradt. A stratégia, a doktrína, a szervezet, a felszerelés és a felkészítés kölcsönös egymásra hatása és egymásból történő kialakítása nem tudatosult kellőképpen sem a stratégia felsővezetésben, sem a tisztképzésben. Így a doktrína nem tudta betölteni rendeltetését, a műveletek közös gondolati háttérének biztosítását, és nem alakult ki az a szakmai követelmény sem, amely a hatékony doktrínafejlesztés alapja. Ebben a helyzetben a MH szükséges NATO kompatibilitása merő álom volt. A doktrínákkal kapcsolatos alapvető dogma, és hangsúlyozom súlyos tévedés: „a nemzeti sajátosságok” dogmája. A dogma hívei nem bizonyítják állításukat, nem nevezik meg azokat a sajátosságokat, ami miatt nem zárkozunk fel a szövetség legfejlettebb országaihoz, egyszerűen hisznek benne. Sándor véleménye szerint a helyzetet az is

⁴⁷³ Később Befogadó Nemzeti Támogatás néven került be a magyar katonai szakszókincsbe.

⁴⁷⁴ KRAJNC Zoltán Dr. - BERKOVICS Gábor, dr.: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere, p. 17.

⁴⁷⁵ SÁNDOR András: A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági- és nemzeti katonai stratégiájának kialakítása a NATO csatlakozást követően, hatása a szárazföldi haderő doktrínájára, felkészítésére, doktori (phd) értekezés.

rontotta, hogy nagyon alacsony a szellemi potenciál a MH-ben: a doktrínákat „nem képesek megírni... összeállítani, lektorálni, kiadni”;⁴⁷⁶ azon kevesek, akik mégis alkalmasak rá, azok decentralizáltan helyezkednek el az apparátusban, nincs központi doktrínafejlesztő szerv. Pedig a doktrínákra már csak azért is szükség volt, mert a MH nem rendelkezett az abban az időben egyre gyakoribb békeművelési szerepvállaláshoz szükséges tapasztalatokkal. A megszokottól (értsd: alapvetően háborústól) eltérő eljárások, vezetési és parancsnoki munkarend, eltérő tervezési eljárások és módszerek, más adminisztrációs követelmények ismerete szükséges feltétele a misszióba induló katonák felkészítésének. A megfelelő felkészítés hiányában a Szövetség gyakorlatain résztvevő magyar alakulatokat folyamatos kudarc érthette a nemzetközi megmérettetések során. Ennek kapcsán ismét felmerült a modern hadviseléssel kapcsolatos tapasztalatok gyűjtésének, értékelésének és a megfelelő konzekvenciák levonásának fontossága. A továbbiakban már csak felsorolás jelleggel említem meg az általa összegyűjtött és kifejtett anomáliákat:

- A magyar és a szövetségi doktrínák közötti ellentmondások;
- a magyar doktrínák közötti ellentmondások;
- a terminológiai hiányosságok és diszharmóniák;
- a hiányzó doktrínák miatt kialakult kiképzési-oktatási káosz, a „kétnormás képzés” állandósulása;
- a hiányzó doktrínák következtében tervszerűtlen haderőfejlesztés és ötletszerű fegyverzet beszerzések;
- tapasztalatfeldolgozó rendszer hiánya.⁴⁷⁷

Javazlatai elsősorban a doktrínafejlesztés, tapasztalatfeldolgozás és kiképzés összpontosítására vonatkoztak egy „TRADOC-típusú” szervezetben és a szövetségi doktrínák legteljesebb átvételére és alkalmazására.⁴⁷⁸

2003-ban újabb doktrínarendszerről döntött a vezérkar Doktrinális Tanács jogutódjaként létrehozott Magyar Honvédség Művelési Szabványosítási és Doktrinális Bizottság (MH MSZDB). Az új hierarchia az előzőtől eltérően élesen megkülönböztette a doktrínák szintjeit, első szintre helyezte az MH Összhaderőnemi Doktrínát és az Összhaderőnemi Funkcionális Doktrínákat, melyek száma hétről kilencre emelkedett: összhaderőnemi-, humán-, felderítő-, művelési-, logisztikai-,

⁴⁷⁶ SÁNDOR i.m.: p 54.

⁴⁷⁷ SÁNDOR i.m.: pp. 51-65.

⁴⁷⁸ SÁNDOR i.m.: pp. 133-137.

vezetési- és kiképzési-, gazdálkodási-, környezetvédelmi doktrína. A tervezési doktrínát ironikus módon törölték a rendszerből. Az új szisztéma alapján elkészült MH Összhaderőnemi Doktrína több kívánnivalót hagyott maga után. A műveletek felosztásánál elszakadtak a NATO AJP-01 doktrínától és a szövetségesi hadműveleti struktúrától, ugyanakkor nem bírtak elszakadni a szovjet hadtudomány tovább nem örökíthető tételeitől, kategóriáitól a nemzeti sajátosságok beépítése ürügyén megpróbálták eltérni az alapvető NATO terminus technikusoktól.

Krajnc és Berkovics egy évvel később született írásában például megemlíti, hogy az alkotók a légi műveleti kategóriák kifejtésénél nem vették figyelembe a legfrissebb kutatási eredményekre támaszkodó, az Öböl-háború tapasztalatait széleskörűen felhasználó NATO doktrínákat, hanem az akkorra már elavultnak tekinthető⁴⁷⁹ (AP-3000) Királyi Légierő doktrínáját és az (ATP-33(B)) NATO harcászati légi doktrínáját használták fel.⁴⁸⁰

Kiemelt területként kellett kezelni a terminológiai tevékenység szervezését és koordinációját, mert a megfelelő terminológia kialakítása és alkalmazása nélkül a Magyar Honvédség képtelen volt a szövetség tagjaként együttműködni. *„Nem képzelhető el közös munka abban az esetben, ha a tevékenységekben részt vevők ugyanazon kifejezés alatt mást és mást értenek.”*- méltatlankodott a két kutató.⁴⁸¹ Csak példaként és felsorolásszerűen kívánkozik említésre, hogy a „légideszant” fogalom a NATO-ban ismeretlen volt, szintén nagy keveredés volt a „támogatás” és a „biztosítás” fogalompár használata körül. A hazai terminológiai feladatok fejlesztése érdekében elkészült az AAP-6 U “A NATO-szakkifejezések gyűjteménye”, amely segítséget nyújtott a NATO-szakkifejezések értelmezéséhez és később a MH Integrált Terminológiai Adatbázisának (ITAB) is alapját képezte.

Szomorú, de tény, hogy a NATO csatlakozást követő első három évben és azóta sem történt jelentős áttörés ezen a területen és a magyar szakmai kifejezések még mindig távol esnek a NATO szabványos terminológiától. Több, ebből az időből származó tudományos fórum és írás is beszámol róla, hogy a NATO-ban alkalmazott eljárásokra a MH jelentős része még mindig idegenkedve tekint, és a korábbi magyar

⁴⁷⁹ Mindkét doktrína 1986-ból származott, azaz a doktrínafejlesztésekor már 17 évesek voltak.

⁴⁸⁰ KRAJNC Zoltán Dr. - BERKOVICS Gábor, dr.: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere, pp. 21-23.

⁴⁸¹ ZAKARIÁS Győző-NAGY Sándor-MAGYAR László: A megújításra váró magyar katonai szaknyelv. pp. 26-34.

fogalmi rendszerrel nehezen írható le, a NATO terminológia pedig jelentősen eltér.⁴⁸²

A doktrínafejlesztés jelentőségét felismerték és hangsúlyozták, hogy a doktrínaváltás csak akkor eredményezhet teljes tudati fordulatot, szellemi kompatibilitást, ha együtt jár a személyi állomány átképzésével és sokoldalú felkészítésével, ami elsődleges minden más tényezővel szemben. Mindezt a kialakuló doktrinális irodalom teszi kézzelfoghatóvá. A stratégia, a doktrína, a szervezet, a felszerelés és a felkészítés kölcsönös egymásra hatása és a felsorolás sorrendje szerinti egymásból történő kialakítása nem tudatosult kellőképpen a MH vezetői és tisztjei körében. Nem igényel különösebb bizonyítást, hogy a doktrína csak akkor tudja kifejteni hatását, ha azt ismerik és oktatják, illetve a csapatok is gyakorolják alkalmazását, ezért célul tűzték ki, hogy a katonai tanintézeti oktatásban megszabaduljanak az úgynevezett „kétnormás”⁴⁸³ képzéstől. Ez egyrészt azt feltételezi, hogy az átvett szövetségi doktrínákat, illetve az elfogadott összhaderőnemi, funkcionális, műveleti, illetve haderőnemi doktrínákat minél előbb a tanintézetek és a csapatok (törzsek) rendelkezésére kellett (volna) bocsátani és az elavult szabályzatokat ki kellett (volna) vonni.⁴⁸⁴ Ennek érdekében egy “digitális doktrinális könyvtár” létrehozását tervezték, amelyhez mind a harcoló alakulatok, mind pedig az oktatási intézmények könnyen hozzáférnének.

Már 1999-ben is ismert volt a szakemberek előtt, hogy a doktrínáknak nem az írók véleményét kell tükrözniük, hanem tapasztalatokon kell alapulniuk, ezért a hadműveleti tapasztalatok és a kiképzés eredményeinek összegyűjtése teszi lehetővé a jövő sikeres hadműveleteinek megtervezését és végrehajtását. A tapasztalatgyűjtésnek ki kell térnie a doktrinális elvekre, a kiképzettségre, a vezetők felkészültségére is, a szervezeti elemek működésére és a felszerelés mennyiségi és minőségi mutatóira. A doktrínafejlesztés és a kiképzés tervezése és szervezése szorosan összefügg egymással — állapították meg.

⁴⁸² KOVÁCS Csaba: A „Doktrínafejlesztés 2002.” tudományos konferenciáról, pp. 115-117. és MEZŐ András: A szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszere. pp. 119-135.

⁴⁸³ A NATO-csatlakozást követő években kényszer szülte megoldásként tanították egyszerre a régi szovjet rendszerű katonai elméleteket és a korszerű NATO doktrínákat.

⁴⁸⁴ pl: (Ált./62) Ideiglenes Hadműveleti Utasítás vagy régi harcszabályzatok stb. Ezek indokolatlan rendszerben tartása, rosszabb esetben oktatása zavart kelt, értetlenséget okoz és főképezőleg hat az új elsajátítására. Sajnos ezek tényleges eltüntetése a könyvtárak polcairól a mai napig nem történt meg és gyakran friss egyetemi jegyzetek is forrásként tüntetik fel őket.

8.1.1. A POLITIKA ÉS A DOKTRÍNAFEJLESZTÉS KAPCSOLATA MAGYARORSZÁGON

Emlékeztetek rá, hogy a politikai szint sokáig negligálta a doktrínafejlesztést és nem gondoskodott arról, hogy időben elkészüljenek azok a dokumentumok, melyek meghatározzák a katonai doktrínafejlesztést.⁴⁸⁵ A politika határozza meg a katonai stratégia végcéljait és forrásait, a doktrínák pedig a kettő közötti összhangot teremtik meg. E három tényező közül először a Magyar Honvédség elé kitűzött célokat vizsgáljuk meg.

AZ MH céljait (is) meghatározó Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) az új alaptörvény szellemében készült el, tekintettel a NATO 2010-es Stratégiai Koncepciójára és a jelentősen megváltozott biztonsági környezetre. A stratégia tükrözi a biztonság mára teljesen elfogadott és általánossá vált „átfogó megközelítését”.⁴⁸⁶ Az NBS legfontosabb megállapítása egybecseng a korábbi stratégia kulcsmondatával: „*a hagyományos fenyegetések, ... katonai összecsapások veszélye és súlya csökkent. Annak valószínűsége, hogy Magyarországot ... katonai támadás érje, jelenleg elenyésző mértékű.*”⁴⁸⁷ Ehhez az alapvetéshez még hozzáteszi azt is, hogy az egyébként is elenyésző mértékű fenyegetés elhárításában a NATO- és EU-tagságunk kulcsszerepet játszik. A katonai veszélyek és fenyegetések ilyenformán inflálódott fontosságát még lejjebb szorítja az NBS eszközrendszeréről szóló fejezet, mely azonnal kiemeli a gazdasági szempontok elsődlegességét, és mindössze a társadalmi és az összkormányzati felfogás kifejtését követően, negyedik helyen részletezi az MH feladatait. Igaz, hozzá kell tenni, hogy a 2004.évi NBS-ben az MH még a hatodik helyen szerepelt a magyar külpolitika megvalósításának eszközrendszerében. Valószínű, hogy a kormányzat is érti a stratégiai dokumentumok több tételének elavultságát, hiszen 2016 óta napirenden van a nemzeti biztonsági és katonai stratégia felülvizsgálata, „frissítése”.

A 2012. évi biztonsági dokumentum – a katonai veszélyek leértékelése ellenére –mégis meghatározó eszközeként írja le a Magyar Honvédséget, és az ország függetlenségének alapvető intézményét látja benne. A magyar védelem- és biztonságpolitika régi dilemmáját, nevezetesen a „teljes képességű haderő” versus

⁴⁸⁵ Magyar Köztársaság első katonai stratégiája csak 2009-ben, 10 évvel a NATO csatlakozás és 20 évvel a rendszerváltozás után készült el.

⁴⁸⁶ KISS Petra: A magyar stratégiai gondolkodás változása a nemzeti stratégiák tükrében.

⁴⁸⁷ NBS 26. pont

„specializált képességű haderő” (vagy másképpen „területvédelem” vs. „érdekvédelem”, „missziós képességek” vs. „országvédelmi képességek”) polémiáját ez a stratégia azzal véli feloldani, hogy mindkettőt egyszerre előírja (!): „... rendelkeznie kell olyan korszerűen felszerelt és kiképzett erőkkel ... és képességekkel, amelyek lehetővé teszik az ország területének ... megvédését, továbbá a NATO keretei között folytatott kollektív védelemhez, valamint az ENSZ, a NATO, az EU és az EBESZ nemzetközi béketámogató, stabilizációs vagy humanitárius műveleteihez történő hozzájárulást.”⁴⁸⁸ A feladatok ilyen általános meghatározása azt jelenti, hogy az MH alakulatainak egyszerre kell készen állniuk valamennyi földrajzi térségben (Magyarország területe, a NATO tagországok területe és a NATO lehetséges műveleti területei), egymástól nagyon eltérő klimatikus (trópusi, sarkvidéki és közép-európai) viszonyok közepette, alacsony és nagy intenzitású műveletek végrehajtására összhaderőnemi keretekben, nemzetközi együttműködésben.⁴⁸⁹ „Mindehhez alapvető a szükséges erőforrások biztosítása...”⁴⁹⁰ – írja a stratégia, de az erőforrások feladathoz rendelésével vagy meghatározásával már adós marad.

A magyar Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) céljává teszi a haderő elismertségének növelését.⁴⁹¹ A 11. pont kiemeli, hogy „... a honvédelem nemzeti ügy”, de a valóságban az érdeklődés a társadalomban olyan alacsony, hogy az NKS elfogadása egyáltalán nem keltett társadalmi visszhangot, sőt még az NKS elfogadása után két évvel, a 2014-es választások során sem került felszínre ez a téma. A társadalom „semlegességének” viszont előnyei is vannak, mégpedig az, hogy nagyon széles mozgásszabadságot biztosít a kormánypártok számára a honvédelem területén.⁴⁹² Magyarország biztonsági környezete szilárd,⁴⁹³ ezért továbbra sem várható, hogy a honvédelem az elkövetkezendő években racionális okok miatt a kormányzati prioritási listára kerülne.

Az MH legfontosabb feladatát az NKS némi hangsúly-eltolódással határozza meg az NBS-hez képest:⁴⁹⁴ „A Magyar Honvédség alapfeladata – önállóan vagy szövetségi

⁴⁸⁸ NBS 44. pont

⁴⁸⁹ A feladatok ilyen interpretálását alátámasztja a NKS 41. pontja is.

⁴⁹⁰ NBS 44. pont

⁴⁹¹ NKS 4. és 17. pont

⁴⁹² SZENES Zoltán: „Honvédelem 2014 - Pártpolitikai programok a haderő-átalakításról” című előadása a Magyar Hadtudományi Társaság előadássorozatán 2014. április 14-én, Stefánia Honvéd Kulturális Központban. http://mhtt.eu/files/2014/Beszamolo_szenes.pdf, letöltés: 2016. december 7.)

⁴⁹³ NKS 20. pont.

⁴⁹⁴ NBS 26. pont vö. NKS 61. pont.

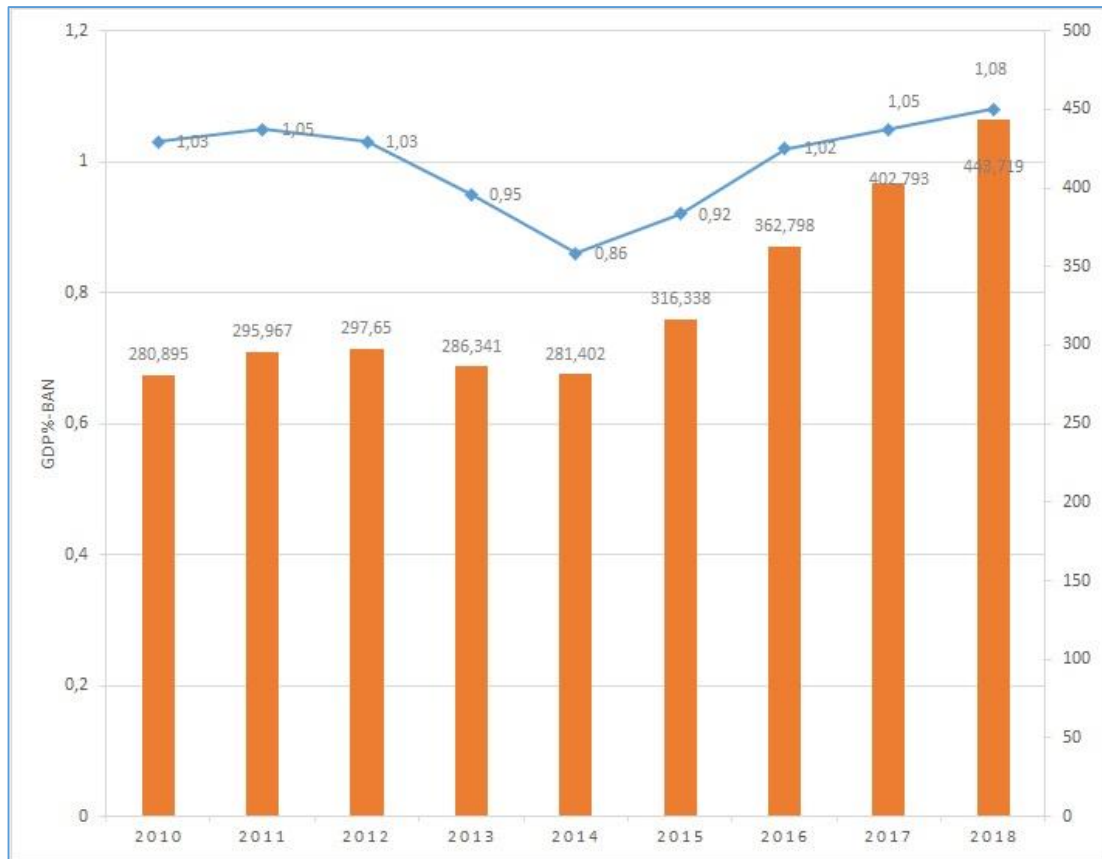
keretek között— – Magyarország ... fegyveres védelme”(NKS), míg a biztonsági stratégia ugyanezen feladatokat „...nemzeti önerőnkkel és (kiemelés tőlem) a NATO-ban folytatott kollektív védelmi együttműködéssel szavatolhatjuk.” (NBS). A 62. pont előírja: „Alapfeladatának ellátásával összefüggésben fontos feladat a szövetséges országok erői részére történő befogadó nemzeti támogatás megszervezése és biztosítása.”

8.1.2. FORRÁSOK: A VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS

Az MH szempontjából meghatározó jelentőségű dokumentumok (NKS, NBS) nem sok támpontot nyújtanak a rendelkezésre álló források szempontjából: homályos, kontúrok nélküli haderő, prioritások nélküli fejlesztési „kívánságlista”. Emiatt a végrehajtása bizonytalan és hitelessége is megkérdőjeleződik. A magyar biztonságpolitika a katonai biztonság, illetve a katonai erő jelentőségét általában alulértékeli, a katonai kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket általában alábecsüli vagy egyenesen tagadja, az alaptörvényben meghatározott alapfeladatot (ti. az ország katonai védelmét) csak elviekben, formálisan értelmezi.⁴⁹⁵

A honvédelmi tárca költségvetése radikálisan átalakult 2010-18 között. Miközben öt teljesen új feladat jelent meg a HM feladatrendszerében (Szent Korona őrzése, kijelölt létesítmények őrzése, hadisír-gondozás, közfoglalkoztatás, államhatár őrzése), pótlólagos forrásokról azonban nem gondoskodott a jogalkotó. Az alábbi ábra azt mutatja, hogy a védelmi költségvetés nominálisan alig változott 2014-ig, miközben GDP %-osan enyhén hanyatlott ebben az időszakban.

⁴⁹⁵ DEÁK János: A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése, p. 4.

29. ábra A HM költségvetésének változások 2011-2018 között⁴⁹⁶

A HM költségvetése a nominálisan 2015-ben, a GDP %-ában pedig 2017-ben haladta meg jelentősen a 2010-es értéket, ami a (védelmi) infláció miatt nem volt alkalmas az elmaradt fejlesztések bepótlására.

Az NKS elismeri, hogy az MH finanszírozása már a korábbi kormányok alatt is alultervezett⁴⁹⁷ volt, és a jelenlegi kormány „szilárd politikai elkötelezettsége” sem jelent konkrét költségvetési támogatást rövidtávon.⁴⁹⁸ Nagy előrelépés, hogy - hasonlóan a 2009.évi katonai stratégiához - konkrét számok hangzanak el az 55. pontban: „A 2013–2015-ös költségvetési évekre vonatkozóan legalább a 2012. évi tervezett költségvetési támogatás nominálértékén kerül biztosításra, a 2016-os költségvetési évtől kezdődően pedig a GDP részarány évi legalább 0,1 százalékpontos növelésével a támogatási főösszeg 2022-re – az európai NATO tagállamok átlagát közelítve – eléri a GDP 1,39%-át.” A Kormány 1273/2016

⁴⁹⁶ PR/CP(2018)091 Defence Expenditure of NATO Countries (2011-2018), 10 July, 2018., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf, és PR/CP(2018)16 Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017), https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf, letöltés: 2018. 08. 21.

⁴⁹⁷ NKS 54. pont

⁴⁹⁸ NKS 84. pont

(VI.7.) Kormány határozatában ezt az ígéretet további négy évvel toltta ki, így a 2017–2026 költségvetési évekre a GDP részarány évi legalább 0,1 százalékpontos növelésével a támogatási főösszeg 2026-ra a GDP 1,79%-át fogja elérni.

Ez a védelmi költségvetés-prognózis, dacára az impozáns számoknak és annak, hogy kis híján eléri a NATO ajánlásokban szereplő 2%-ot, valójában reálértéken csökkenést jelent az infláció függvényében. Az ún. „védelmi infláció” – azaz a haditechnikai eszközök esetében érvényesülő áremelkedés – ugyanis a normál inflációnál magasabb értéket jelent. A forrásbővülésre vonatkozó előrejelzés pedig politikai szándéknyilatkozaton alapul, így legfeljebb a végképp elavult rendszerek lecserélését tudja megoldani (pl. a helikopter-beszerzés), másrészt további két-három kormányzati ciklusra vonatkozik, így megvalósulása a gazdasági helyzet függvényében a politikai szándéktól függetlenül is kétséges lehet.⁴⁹⁹

A doktrínafejlesztés szempontjából a szűkös finanszírozási lehetőségek és az ambiciózus célok közötti szakadék valódi nemzeti sajátosság és komoly kihívás is egyben. A doktrínafejlesztés feladata, hogy ezt a szakadékot áthidalja, azaz olyan módszerekkel szolgáljon, melyekkel a kitűzött célok elérhetőekké válnak. A forráshiányos környezetben kívül megfigyelhető, kellően kifejtett és megalapozott magyar katonai vagy hadtudományi gondolat vagy korlát elvileg nem áll a NATO szabványok átvételének útjába.

A MH szempontjából meghatározó jelentőségű dokumentumok nem sok támpontot nyújtanak a legfontosabb feladat végrehajtása és a rendelkezésre álló források szempontjából: homályos, kontúrok nélküli haderő, prioritások nélküli fejlesztési „kívánságlista”, végrehajtása bizonytalan és ezért hitelessége megkérdőjeleződik. A katonai biztonság, illetve a katonai erő jelentőségét általában alulértékelik, a katonai kihívásokat, kockázatokat, a potenciális veszélyeket alábecsülik vagy egyenesen tagadják, az alaptörvényben alapfeladatot (ti. az ország katonai védelmét) csak szavakban, formálisan értelmezik.⁵⁰⁰

8.1.3. MAGYAR DOKTRÍNÁK, MAGYAR MÓDSZEREK

A célok (amit el kell érni), a források (melyek rendelkezésre állnak), elemzése alapján nincsenek irigylésre méltó helyzetben a módszereket (mellyel a célok

⁴⁹⁹ TÁLAS Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra, p. 27.

⁵⁰⁰ DEÁK János: A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése, p. 4.

elérhetőek) kitaláló katonai doktrínáirók. Lássuk, hogyan birkóznak meg a feladattal, miként látják a célokat megvalósíthatónak.⁵⁰¹

Az MH elé kitűzött célok elérésének tekintetében a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínája (3. kiadás) ambiciózus gondolatmenetet követ: egyrészt az euro-atlanti integrációt a biztonság „sarokkövének” nevezi, de közben a fókusz az önálló országvédelemre helyezi. Az erőforrás-hiány beismerését jelenti az a kiegészítés, hogy nem szükséges a haderő teljes körű felkészítése, mert elegendő mindössze az ország fegyveres védelmének „alapjaival” rendelkezni, illetve ezeket az országvédelmi alapokat jelentő nemzeti önerőt még a NATO-vállalásokkal is össze kell egyeztetni. Nem világos azonban, hogy ezek az alapok mit jelentenek.

Itt ugyanis két teljesen különböző haderő-fejlesztési célról van szó, nevezetesen arról, hogy az MH teljes képességű haderő vagy néhány képességre szakosodott fegyveres erő legyen-e? Azonban azt, hogyan lehet ezt a két, jelentősen eltérő fejlesztési irányt összeegyeztetni, nem részletezi a doktrína. Támpontot jelenthet egy-két elszórt és ellentmondásos konkrét megfogalmazás a dokumentumban : „... *A nemzetközi béketámogató műveletekben való részvétel sokrétű feladatot jelent, amelyhez – akár stratégiai távolságban is – képesnek kell lennünk hozzájárulni.*” Ez a követelmény már-már kormányokon átnyúló konszenzusos követelmény, de később hirtelen hangsúlyváltás történik: „*A katonai képességek alkalmazását a tevékenységek széles skáláján a békeidőszaki tevékenységektől a válságkezelő tevékenységeken keresztül a magas intenzitású műveletek végrehajtásáig lehet tervezni.*”⁵⁰² Ez teljesen irreális célkitűzés. Miközben a Honvéd Vezérkar Főnöke több alkalommal is elismerte, hogy még az Országvédelmi Terv végrehajtására is csak rövidtávon vannak meg az eszközök, teljességgel bizonytalan, hogy hogyan lehetne önállóan végzett magas intenzitású harctevékenységekre alkalmassá tenni a hadsereget.⁵⁰³

A doktrína a stabilizációs műveletek közül kiemeli az újjáépítési tevékenységet,⁵⁰⁴ ami a vonatkozó szövetségi doktrína⁵⁰⁵ alapján *alapvető*

⁵⁰¹ A célok megvalósítását jelentheti az is, hogy megfogalmazzuk az ügynevezett stratégiai képességhiányokat, azokat az elvárásokat és követelményeket, melyre fel kell készülni a távoli jövőben. A helyzet azonban katasztrofálissá válhat akkor, amikor rövidtávú katonai elképzelések nem létező katonai kapacitásokra épülnek.

⁵⁰² MH ÖHD (3) 1-1.-2-15. o.

⁵⁰³ Több interjú Benkő Tiborral: HVG 2013. március 26. http://hvg.hu/itthon/20130321_honvedseg_vezerkari_fonok_Benko (letöltés: 2016. január 24.), Forum Publicum III. évf., 8. szám, 2014. december, 16. o.

⁵⁰⁴ ÖHD 2-10. o.

közszolgáltatások elsődleges helyreállítását (ahhoz nyújtott támogatást) jelenti, azaz a mozgás szabadságának biztosítása, utak, hidak, repülőterek megjavítása, közvilágítás helyreállítása, víztisztítás, vízellátó rendszer helyreállítása, humanitárius segélyek célba juttatása, élelmiszer biztonság felügyelete, alapvető egészségügyi és elsősegély biztosítása a polgári lakosságnak, akna- és robbanószer-mentesítés, mezőgazdasági termelés elősegítése stb. E tevékenységek teljes skálájának végzése valóban nagyon hasznos lenne az ország számára, bizonyára még nemzetközi elismerést is kiváltana. Sajnos az MH ilyen jellegű képességekkel nagyon korlátozottan rendelkezik.

A politikai nyilatkozatokból, doktrínából és szakértők véleménye alapján is egyértelmű, hogy Magyarország katonai biztonsága csak a NATO szövetségben értelmezhető. Ez még akkor is így van, ha az országvédelem erősítésére (lásd pl. a Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program) a kormány 2016 után nagy figyelmet fordít. Így írt erről Deák Péter közel húsz évvel ezelőtt: *„Egy hozzánk hasonló méretű országtól csak az várható el, hogy a nemzetek közösségében erejéhez mérten részt vegyen a globális veszélyek katonai elhárítására irányuló közös gondolkodásban és cselekvésben. Ezzel szemben nyilvánvaló, hogy a regionális és a helyi-specifikus veszélyek feltérképezése a magyar biztonságpolitika feladata, bár leküzdésük úgyszintén elsősorban a NATO, az EU és más világ- és regionális szervezetek közreműködésével valósítható csak meg.”*⁵⁰⁶

Dacára a Zrínyi 2026 programban nagyon markánsan megfogalmazott önálló magyar haderő- és képességfejlesztési törekvéseknek, a doktrínafejlesztésnek nem szabad elszakadni a valóságos magyar haderő képességeitől. A doktrína ugyanis mindig az éppen aktuálisan létező hadsereg számára íródik és nem a jövő — egyelőre még nem létező képességű — haderejének.

Hazánk együttműködése a NATO-tagállamok hadseregeivel elsősorban a mi szempontunkból életbevágó, ezért az interoperabilitás kérdése mindenkifelett áll. A szövetséges erők együttműködésének hatékonysága békében, válsághelyzetben vagy konfliktusban függ a haderők azon képességétől, hogy mennyire tud koherens módon, egyöntetűen fellépni és cselekedni. A Szövetségnek úgy kell felkészülni és tervezni a műveleteit, hogy a leghatékonyabban használja fel a tagországok forrásait és képességeit. Emiatt az *interoperabilitás kulcsfontosságú összetevője* a hatékony

⁵⁰⁵ AJP-3.4.1.1

⁵⁰⁶ DEÁK Péter: A biztonság és változó tartalma, értelmezése a 21. század elején, pp. 3-20.

harci erőnek. Az MH együttműködés három szinten valósul meg: technikai (pl. kompatibilitás kritériumok), eljárási (pl. doktrínák), és humán kapacitás (pl. közös nyelv, terminológia, szimbólumok) szintjén.⁵⁰⁷ Így a közös együttműködési képesség szempontjából a közös NATO Szabványosítási megállapodások (STANAG) létfontosságúak nem csak a NATO-műveletek sikere, hanem a Magyar Honvédség szempontjából is.

Az MH súlyos hiányosságokkal küzd az interoperabilitás mindhárom területén. A Varsói Szerződés idejéből származó, 30-50 éves harci technikai eszközök cseréje folyamatosan elmaradt a pénzügyi lehetőségek hiányában. Ezek az eszközök szovjet szabványok szerint készültek, általában nem kompatibilisek korszerű hadseregek felszerelésével és a NATO szabványosítási előírásoknak sem felelnek meg. A Zrínyi 2026 keretében beszerzés alatt álló eszközök még nincsenek rendszeresítve, a csapatok nincsenek ellátva, sőt még a kiképzéshez nélkülözhetetlen magyar nyelvű szabályzatok összeállítása sem kezdődött meg. Az új képességek teljes harcértéküket a program célkitűzése szerint nyolc év múlva érik el. Az ezen a területen tapasztalt elmaradást a NATO kénytelen tudomásul venni. Ugyanakkor megmagyarázhatatlan, hogy a doktrinális és a humán területen megfogalmazott STANAG-ek miért nem jutnak érvényre a Magyar Honvédségben 19 évvel a csatlakozás után.

A magyar katonai doktrínafejlesztés elméletileg a NATO-val szoros összhangban épült fel, néhány jelentéktelennek tűnő, de fontos különbséggel. Az elmúlt 20 év permanens és drasztikus változásai okán a minőségi doktrinális és kiképzési irodalmat meghatározó követelményrendszer, maga a doktrinális és kiképzési irodalom a Magyar Honvédségen belül ekletikus állapotba került. A doktrinális és kiképzési irodalom fejlesztési folyamatának leírása és rendszerbe foglalása nem fejeződött be, kulcsfontosságú irányelvek és útmutatások hiányoznak a doktrinális és kiképzési dokumentumok teljes rendszerének kidolgozásához. A Magyar Honvédség nem rendelkezik doktrína- és kiképzési irodalom-fejlesztési tevékenységet menedzselő szervezettel, hiányoznak a minőségi doktrínairók, akik egyszerre tárgyi szakértők, kritikus gondolkodók és problémamegoldók is.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ AJP-01(E) Allied Joint Doctrine Study Draft, 2015, p. 1-2.

⁵⁰⁸ GULYÁS Zoltán: A Magyar Honvédség doktrinális és kiképzési irodalma, fejlesztésének jövője, pp. 2-3.

A magyar doktrínarendszer anomáliái több okra vezethetők vissza és az okozat szétválaszthatatlanul összekeveredik. Először is, sajnos a magyar doktrínák készítése nem élvez sem a politikai, sem a katonai vezetés figyelmét, ezért nyilván nem is tükrözheti a legfelsőbb stratégiai vezetés nézeteit. Másodsor, súlyos gond, hogy a doktrínafejlesztés nem a tapasztalatfeldolgozás eredményeire támaszkodik. A magyar tapasztalatfeldolgozó adatbázis mindössze négy stratégiai szintű feldolgozott tapasztalatot tartalmaz, egyik sem kapcsolódik műveleti tapasztalatokhoz.⁵⁰⁹ Harmadsor, a magyar doktrínák nem alkotnak összefüggő konzisztens rendszert, a rendszer számos ellentmondást tartalmaz, nem harmonizál a NATO doktrínákkal. Negyedsor, komoly hiányosság, hogy a magyar doktrínafejlesztésnek nincs visszacsatolása a felhasználói oldalról. A doktrínák olvasóinak és felhasználóinak nincs fóruma vagy lehetősége észrevételeik megtételére, nem lehetséges a jelentkező hiányosságok jelzése vagy nyílt megvitatása, amelyek segítenének a problémák artikulálásában, a hiányosságok feltárásában és kiküszöbölésében. Ilyen kezdeményezések hiányában az a vélekedés alakult ki, hogy a magyar doktrínák joggal nem kapják meg az őket megillető figyelmet és kidolgozásuk is hiábavaló fáradság.

2016-ban az MH Kiképzési és Doktrinális Központ jogutódjaként (MH KDK) megalakult az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság (MH HFKP), amelynek egyik osztálya, a Doktrinális Kidolgozó és Szabályzatfejlesztési Osztály (DKSZFO) felelős a szabványosítási feladatokért. Az új szervezeti egység látja el az MH felső szintű műveleti egységesítési (szabványosítási) és terminológia-harmonizációs feladatokat, végzi az MH (stratégiai és műveleti szintű) doktrinális és (harcászati szintű) szabályzatfejlesztési tevékenységével kapcsolatos tervezői, szervezői és a koordináló tevékenységet.⁵¹⁰ A DKSZFO *nem készíti vagy írja a doktrínákat, hanem adminisztrálja elkészítésüket*, és még elvileg sem feladata a magyar doktrínák közötti vertikális és horizontális, valamint a magyar és a NATO doktrínák közötti összhang megteremtése. *Ez minden esetben a doktrínákat kidolgozó munkacsoportok felelőssége (lenne).*

⁵⁰⁹ Az úgynevezett Központi Tapasztalati Adatbázis összesen 745 rekordot tartalmaz. A feldolgozott tapasztalatok legmagasabb minőségét a „bevált gyakorlat” jelenti, melyből hatot (négy az altiszt-avatással kapcsolatos) találunk az adatbázisban. Ezen kívül 308 bevezetett tapasztalat, 109 elfogadott tapasztalat, 211 azonosított tapasztalat szerepel az adatbázisban, a többi pedig csak megfigyelés. Az adatbázis 2016 őszi szűrései szerint egyetlen egy olyan tapasztalat sincs, ami a doktrínák módosítását igényelné.

⁵¹⁰ Az osztály szervezeti rendjének és állománytáblájának változtatása nélkül számos névváltozáson esett át, legutóbb: Doktrinális Szabályzatfejlesztési Osztály, (DSZO) (2018).

8.2. AZ INTEROPERABILITÁS KULCSA: A NATO DOKTRÍNÁK HAZAI BEVEZETÉSE

A Magyar Honvédség jelenleg az országvédelmi feladatokon kívül reálisan csak alacsony intenzitású nemzetközi béketámogató műveletekben tud részt venni többnemzeti kötelékben.⁵¹¹ Mindkét feladat megköveteli a kölcsönös bizalom kiépítését, a kompatibilitást, az interoperabilitást, ezért az MH álláspontja az, hogy a *magyar doktrínáknak a NATO közös álláspontját és elveit kell tükrözniük.* (Kérdésként vetődhet fel, hogy akkor egyáltalán minek írjuk őket.) Nagyszerű eredménynek nevezhető, hogy a NATO legfontosabb 44 doktrínáját ratifikáltuk és bevezettük, és mindebből csak négy doktrína bevezetése igényelt nemzeti fenntartást vagy kommentárt.⁵¹²

A jelek szerint az MH zökkenőmentesen átvette a NATO közös gondolkodásának eredményeit tartalmazó doktrínákat, ezért kicsit meglepő, hogy mégis úgy döntött, hogy *önálló magyar doktrínarendszert* készít. A magyar doktrínák rendeltetése ugyanis „... az interoperabilitás biztosítása, a szövetséges és magyar katonai gondolkodás eredményeinek összefoglalása ...”.⁵¹³ Tekintettel arra, hogy az MH mindössze négy alkalommal jelentette be fenntartásait a NATO doktrínákkal kapcsolatban, a NATO-val párhuzamosan létrehozott doktrína-rendszer mindenképpen túlzásnak tűnik.

Amint számos alkalommal utaltam rá a doktrínák interoperabilitása nem önmagában való, hanem szorosan kapcsolódik a szervezetek interoperabilitásához. Tekintettel arra, hogy nem csak az MH-ra, hanem a többi tagállam hadseregeire is a NATO tagság gyakorolta a legnagyobb hatást és haderőreformjainkat alapvetően a szövetségi rendszer determinálja, a NATO-tól független (értsd: azzal ellentmondó) magyar doktrínák komoly kétségeket ébresztenek, hogy vajon a haderőreformok valóban az együttműködési képesség fokozását szolgálják-e. Egy, a NATO csatlakozás után 10 évvel született tudományos dolgozatban még mindig azt fejtették ki, hogy a MH szervezeti rendjének kialakításakor a NATO doktrínákat mellőzték és

⁵¹¹ ÖHD (3) 2-10-16. o.

⁵¹² 42 doktrína elfogadva és bevezetve, kettő elfogadva jövőbeni bevezetéssel, három elfogadva és bevezetve fenntartással, egy elfogadva és bevezetve kommentárral.

⁵¹³ Magyar Honvédség Doktrínafejlesztési Terv (DOFT)

az abban foglalt elvekre egyáltalán nem voltak tekintettel.⁵¹⁴ Vajon mit fogunk írni a jövő évben, a NATO csatlakozás után 20 évvel? Azt, hogy még mindig nem vesszük figyelembe a NATO doktrínákat?

A magyar doktrínák rendszere

A magyar doktrínák a NATO doktrinális rendszeréhez hasonlóan hierarchiába szerveződnek. Időközben a NATO saját struktúráját architektúrába szervezte át, ami sokkal kevésbé szigorú alá- és fölérendeltséget sugall, bár a különbség nem jelentős, de a magyar doktrinarendszer még nem követte le ezeket a változásokat. A hierarchia pillanatnyilag a szabványos törzsrészlegek számozását követi úgy, hogy a számozás logikájából következtetni lehet a szakmai összetartozásokra és kapcsolatokra.

A hierarchia első szintjén az *Összhaderőnemi Doktrínát* (ÖHD(3)) találjuk, amelynek harmadik kiadása hatályos, felülvizsgálata megkezdődött, sőt 2017 októberében elkészült az új, minden tekintetben NATO interoperabilisnek mondható ÖHD(4), melyet felfoghatatlan módon e sorok írásáig nem jelentettek még meg.

Nem lévén új doktrína, dolgozatomban kénytelen vagyok a legutolsó érvényes doktrínát bemutatni és anomáliáit feltárni. A doktrína rendeltetése az, hogy a Nemzeti Katonai Stratégiában meghatározott végcélok és az MH számára biztosított források keretei között megtalálja azokat a megoldásokat, melyekkel a célok elérhetőek. Az ÖHD aggodalmát fejezi ki a szűkülő költségvetés miatt: „*A ... legtöbb európai országban csökkentek a védelmi költségvetések. Ez ... hozzájárulhat a transz-atlanti kapcsolatok meggyengüléséhez.*” De világos megoldások és koncepciók helyett a doktrína csak megismétli sok helyen az NKS alapvetéseit: „*... valószínűtlen egy hazánk ellen indított hagyományos támadás. Az MH-nak legnagyobb valószínűséggel alacsony intenzitású nemzetközi béketámogató műveletekben kell részt vennie, melyekre várhatóan hazánktól jelentős, akár stratégiai távolságban fekvő területeken kerülhet sor.*”⁵¹⁵ Ezért a Magyar Honvédségnek jól kiképzett, jól felszerelt, rugalmas, hatékony, telepíthető és fenntartható erőket kell létrehoznia.⁵¹⁶ Nyilvánvaló, hogy ezeket a sorokat a Zrínyi

⁵¹⁴ TOMOLYA János: A NATO új kihívásainak hatása a Magyar Honvédség szárazföldi haderő csapatainak vezetésére, irányítására és törzsek kialakítására, PhD értekezés, p.98.

⁵¹⁵ ÖHD(3) 2-10. o.

⁵¹⁶ ÖHD(3) 2-11. o.

2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési program már felülírta, de pillanatnyilag még ez az érvényes álláspont.

A második szinten helyezkednek el a törzsfunkciókat megjelenítő, átfogó jellegű doktrínák: *felderítés, műveletek, logisztika, híradó-informatika* stb. Ironikus módon, de hiányzik ezen a szinten a művelet-tervezési doktrína, amely a NATO struktúrában megtalálható, van viszont két olyan doktrína, amely nincs meg a NATO-ban, így nemzeti sajátosságnak tekinthető: a Kiképzési Doktrína és az Egészségügyi Doktrína.

A harmadik szinten már sokkal több eltérés figyelhető meg: két magyar doktrína, melynek a NATO-ban nincs párja (FD-2.4 Geoinformációs Támogatás és MD-3.3.1 Légi Szállítási Doktrína⁵¹⁷). Ugyanakkor a NATO doktrínák között *nagy számban találunk olyant, amelynek a magyar megfelelője hiányzik*. Ez akár logikus is lehetne, hiszen a többségüket fenntartás nélkül elfogadtuk és bevezettük, elvileg nincs szükség arra, hogy ugyanolyan magyar doktrínát készítsünk. Kérdésként vetődhet fel, hogy akkor a többi doktrína esetében miért készült a NATO doktrínáktól eltérő tartalmú magyar változat. A válasz valószínűleg az, hogy az angol nyelvű doktrínák gyakorlatilag elérhetetlenek, olvashatatlanok a magyar katonai közönség számára és így a magyar rendszerből hiányzó doktrínák – dacára a hivatalos jogi bevezetésnek – nem kerültek be a magyar katonai gondolkodásba, szabályzatokba, doktrínákba és az oktatásba. Ez súlyos kérdéseket vet fel a honvédség szellemi interoperabilitására nézve.

A magyar doktrína-rendszerben egyetlen egy olyan doktrínát találunk, melyet nagyon helyesen NATO-magyar közös doktrínaként vezettek be, a *Befogadó Nemzeti Támogatás Doktrínát*.⁵¹⁸ A közhiedelemmel ellentétben, jelenleg *ez az egyetlen(!) magyarra fordított érvényes NATO doktrína* a magyar Doktrína Hierarchiában (DH). Sajnos pont ez a doktrína az, mellyel kapcsolatban komoly jogi és pénzügyi kifogások merültek fel a tárcánál.⁵¹⁹

⁵¹⁷ Hasonló kiadvány sokkal alacsonyabb, harcászati szinten található a NATO szabványok között, a Taktika, technika és eljárás (TTP) STANAG 3998 Tactics, techniques and procedures for NATO Air Transport Operations - ATP-3.3.4.3 (A). Valószínűleg a mi doktrínáknak sem a második szinten lenne a helye.

⁵¹⁸ STANAG 2234 AJP-4.5 (Ed.B)

⁵¹⁹ 21/2015. (HK 1/2016.) HVKFKH szakutasítás A NATO egységesítési egyezmények nemzeti elfogadásáról és hatályba léptetéséről: „fenntartással: Magyarországnak aggályai vannak egyes pénzügyi kedvezményekkel és a beszállítók státuszával kapcsolatban. A Befogadó Nemzeti Támogatás

8.3. NEMZETI SAJÁTOSSÁG: ÖNÁLLÓ MAGYAR DOKTRÍNAFEJLESZTÉS

Amint dolgozatomban korábbi fejezetemben bemutattam, a NATO-tagállamok általában átveszik a NATO vagy más tagállamok doktrinális eredményeit és nem törekednek önálló doktrínák fejlesztésére.

Vizsgáljuk meg, milyen alapon nyugszik az önálló magyar doktrínafejlesztés. Korábban már tisztáztam, hogy tapasztalatfeldolgozó rendszer szolgáltatja azokat a műveleti tapasztalatokból leszűrt következtetéseket (legjobb gyakorlat), melyeken a doktrínák fejlesztése alapszik. Az MH tapasztalatfeldolgozó rendszere ilyen értelemben nem vesz részt a doktrínák kidolgozásában, nem szolgál következtetésekkel vagy javaslatokkal. Mivel a jelek szerint a Magyar Honvédségnek nem keletkezett semmiféle releváns műveleti vagy missziós tapasztalata, mely a doktrínafejlesztést vitalizálná, bölcs gondolat a NATO közös tapasztalatait felhasználni és a NATO doktrínákra alapozni.

A magyar doktrínafejlesztést (ellentétben a nemzetközi tapasztalatokkal) nem szabályozza semmilyen előírás, szabályozó. Az MH HFKP DSZFO működteti a Szabványosítási és Doktrinális Tanácsot (MH SZDT), mely az MH hivatalos véleményező, döntéshozó szerve doktrinális kérdésekben, elnöke a vezérkari főnök helyettese (HVKFFH). Az MH SZDT rendeltetése a NATO egységesítési egyezmények (STANAG) feldolgozása; ezzel kapcsolatos feladatok koordinálása; az MH Doktrína Hierarchia (DH) és az MH Doktrína Fejlesztési Terv (DOFT) elnevezésű okmányokban előírt feladatok felső szintű irányításával kapcsolatos tevékenységek végzése, végül pedig a hatályba léptetés előtt a nemzeti katonai doktrínák véleményezése és elfogadása. Minden második hónapban ülésezik és a hosszú távú DOFT alapján rendszeresen felülvizsgálja, és igény esetén újraírja a doktrína-kidolgozó szervezetekkel a releváns doktrínákat. A doktrína-kidolgozó

Egyetértési Megállapodása jelenleg még egyeztetés alatt áll a SHAPE-pel. A tárgyalások eredményétől függően Magyarország fenntartja a jogot a Befogadó Nemzeti Támogatás Doktrínát érintő későbbi fenntartások bejelentésére.” Időközben megjelent a Befogadó Nemzeti Támogatási Memorandum of Understanding-et kihirdető törvény (MK 203. szám), melynek 3.3 pontja szerint „A vonatkozó NATO doktrínákat és irányelveket a Befogadó Nemzet által azokhoz tett fenntartások és nyilatkozatok figyelembe vételével kell alkalmazni.”

szervezet olyan HM vagy MH szervezet, melynek szakterületét érinti az adott doktrína és az ad hoc doktrínakidolgozó munkacsoport tevékenységében részt vesz.

A doktrínafejlesztés tervező szakaszát követően az *előkészítő szakaszban* a DKSZFO összeállítja a doktrína megírására vonatkozó HVKF intézkedést, majd a munkacsoport vezetője elkészíti a *dokumentum szinopszist*. Gyakorlatilag ezen a ponton eldől minden, mert a szinopszis tartalmazza a kiadvány szerkezeti felépítését: előszó, bevezetés, fejezetek, kidolgozandó kérdések, kidolgozásért felelős szervezet, illetve személy, kidolgozás határideje, fogalomjegyzék, rövidítések gyűjteménye, referencia kiadványok megnevezése. Innovatív alkotó munkának, egyeztetéseknek, vitáknak ezek a keretek nem kedveznek.

A *kidolgozó szakaszban* a megszólított (kijelölt) szervezetek a számukra kijelölt fejezeteket kidolgozzák és elkészítik az első tervezetet. A konkrét ki- vagy bedolgozói munkát nem erre a feladatra elkülönített állomány végzi, nem mentesítik őket egyéb teendőik alól, hanem saját napi munkájuk mellett kell még erre a – nagy elmélyültséget igénylő – munkára is időt szakítaniuk. Szó sincs itt szakmai, különösen nem politikai egyeztetésekről, horizontális vagy vertikális harmonizációról, és a NATO doktrínák figyelembevétele is csak esetleges.

2005-ben⁵²⁰ és 2009-ben⁵²¹ az Állami Számvevőszék HM-et vizsgáló jelentése külön kitért a katonai doktrínák helyzetére. A 2005-ös jelentés rámutatott, hogy a szövetségi doktrínák megismerése alapvető jelentőségű a 10 éves terv készítésének megalapozásában és az, hogy ez elmaradt, akadályozta az alakulatok haderő-fejlesztési törzskönyveinek megfelelő tartalommal történő kitöltését, másrészt nem tette lehetővé a tervezésnél figyelembe vehető képességi követelmények költségeinek teljeskörű kimutatását.⁵²² A MH elfogadott 35 doktrínájából csak 10 készült el (2009-ben), több doktrína kidolgozása el sem kezdődött, pl. összhaderőnemi hadműveleti, válságkezelő és béketámogató műveletek, többnemzetiségű műveletek.⁵²³ A doktrínák fontossága miatt a jelentés felhívta a honvédelmi miniszter figyelmét, hogy gondoskodjon a hiányzó doktrínák

⁵²⁰ Állami Számvevőszéki Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2005. augusztus, <https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2005/0535j000.pdf?ctid=758>, letöltés: 2014. 03. 11.

⁵²¹ Állami Számvevőszéki Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2009. április, <https://asz.hu/storage/files/files/%c3%96sszes%20jelent%c3%a9s/2009/0905j000.pdf>, letöltés: 2014. 03. 11.

⁵²² Jelentés 2005. p. 11.

⁵²³ Jelentés 2005. p. 25.

elkészítéséről. A jelek szerint javaslatuk süket fülekre talált, mert a 2009-es visszaellenőrzés nem sok előrelépésről számol be. A jelentés a doktrínafejlesztés jelentős elmaradásának okát abban látta, hogy a doktrínák, szabályozó okmányok megalkotói feladataikat elsődleges szolgálati feladataikkal párhuzamosan látják el.⁵²⁴

Ahogy már jeleztem, és a számvevőszéki jelentés is mutatja, a munkát nem kíséri az előjárók figyelme, semmiféle elismerés, dicséret vagy megbecsülés nem jár a sok terhet jelentő munkával. Nem csoda, hogy a feladatot igyekszik mindenki a lehető legalacsonyabb szintre delegálni, ahol még kevesebb rálátás van doktrinális vagy stratégiai kérdésekre és még kevésbé van lehetőség konzultációra a Nemzeti Katonai Stratégiát készítő szakpolitikusokkal, szakértőkkel vagy tekintélyes katonai gondolkodókkal. A munkacsoport tagjai számára a doktrínakidolgozás nem a szakmai munkájuk elismerését jelenti, hanem újabb terhet, ezért igyekeznek mindenhol a dolog könnyebb végét fogni. Ahol csak lehet, a korábbi doktrínák, elavult tankönyvek, szabályzatok idejétmúlt bekezdéseit másolják, munkájukat nem egyeztetik sem a felettes doktrínákkal, sem az egyezményes terminológiával. Az elkészült *első tervezetet* a releváns katonai szervezetek között megköröztetik ugyan, de a probléma még mindig ugyanaz: túlterhelt törzstisztektől várják el, hogy munkaidejükben, feszes határidővel olvassák el az egyes esetekben több száz oldalnyi doktrínát, és fogalmazzanak meg kompetens kommentárt vagy véleményt. És természetesen nekik sincs megfelelő rálátásuk a doktrína-hierarchia többi tagjára, így ez sem javítja a koherenciát az egyes elemek között. Az esetleges beérkezett vélemények feldolgozásának nincs meg a NATO-ban létező kifinomult módszere, a „vélemény- mátrix”, azokat vagy figyelembe veszi a kidolgozó csoport vezetője vagy elveti.

A *végleges tervezetet* az SZDT véleményezi és a tagok egyszerű többségi szavazata alapján a *hatályba léptető szakasz* következik. Az egyszerű többségi szavazás ugyan felgyorsítja az ügyintézést, egyszersmind aggodalmat is kelt a doktrínarendszer koherenciájával kapcsolatban. Ha ugyanis csak egyetlen szervezet is ellenzi a doktrína hatályba léptetését, akkor – akármilyen nyomós szakmai, jogi, biztonságpolitikai vagy terminológiai érveléssel teszi is – véleményét figyelmen kívül hagyhatják, és azt kockáztatják vele, hogy az így megszavazott doktrína ellentmondásba fog kerülni a hierarchia más tagjaival.

⁵²⁴ Jelentés 2009. p. 28.

8.3.4. A KIHÍVÁSOK

A magyar doktrínarendszer *súlyos belső ellentmondásokat* hordoz és a NATO-szabványokkal is ellentétes. Egyetlen példa a teljesség igénye nélkül: látszólag elméleti kérdés a csapatok tevékenységének osztályozása, de valójában az alapfogalmakat tisztázza.⁵²⁵ A NATO egyértelműen négy kategóriát állít fel: *támadó, védő, stabilizáló és kiegészítő* tevékenységek. A magyar doktrínarendszerben ugyanerről három helyen három egymásnak és a NATO osztályozási rendszernek is ellentmondó kategóriát találunk. (Dőlt betűvel emeltem ki az eltéréseket.) A magyar ÖMD⁵²⁶ szerint a felosztás: *támadás, védelem, különleges és harccal kapcsolatos tevékenység*, az SZMD⁵²⁷ szerint: *támadás, védelem, halogatás, különleges és harccal kapcsolatos tevékenységek*. A doktrínának alárendelt harcsszabályzatban⁵²⁸ ismét eltérően: *támadás, védelem, nem-háborús és kiegészítő* tevékenységek szerepelnek. Ezek nem marginális eltérések, ugyanis ezek alapfogalmak. Az, hogy még az alapfogalmak szintjén sem szabványos a terminológiánk és nem egységes a doktrinális szemléletünk azt jelenti, hogy a Magyar Honvédségen belül még az alapokban sincs egyetértés és nincs közös nyelv.⁵²⁹

A csapatok szárazföldi harcászati tevékenységének fogalomrendszerében számos további súlyos ellentmondás fedezhető fel. A magyar katonai szakma releváns és mérvadó dokumentumaiban alkalmazott szakszókincs sokszínű és a NATO-szabványoktól teljesen független. A NATO-csatlakozás óta jelentős idő telt el, de az akkoriban feltárt terminológiai hiányosságok és ellentmondások jelentős része még mindig nem lett megoldva, sőt még feltárva sem.⁵³⁰

Meglepő módon a felfedett ellentmondások senkit sem zavarnak, sőt még annak sincsen sok jele, hogy bárki észrevette volna a doktrínák között feszülő ellentéteket. Ez is azt sugallja, hogy a felhasználók érdemtelenül háttérbe szorítják a doktrínákat a napi munka, az oktatás és a kiképzés során.

⁵²⁵ Részletesen kifejtve: MEZŐ András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról cikk.

⁵²⁶ Ált/38 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveletek Doktrína (1. kiadás), MH DOFT: MD 3(1) Magyar Honvédség Kiadványa, 2013.

⁵²⁷ Ált/29 Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína (1. kiadás), MH DOFT-code: MD 3.2(1) Magyar Honvédség Kiadványa, 2015.

⁵²⁸ Ált/59 Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcsszabályzata IV. rész, Magyar Honvédség Kiadványa, 2013.

⁵²⁹ vö: Decker vezérezredestől származó idézettel.

⁵³⁰ Bővebben lásd: MEZŐ András alezredes: A szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszere, és Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban cikkek.

A 2017-ben elkezdődött és 2020-ig tartó felülvizsgálati ciklusban a tervek szerint a teljes doktrínahierarchiát felül kell vizsgálni, azaz *27 doktrína felülvizsgálata történik meg*. A hátra maradt két évben ez a munka reálisan már nem fejeződik be, ugyanis csak *három doktrína felülvizsgálata történt meg két év alatt*. Az ÖHD (3) felülvizsgálata megállapította, hogy a doktrína súlyos ellentmondásokat tartalmaz, ezért 2017 októberére elkészült az új ÖHD (4). A LOGD 4.5 Befogadó Nemzeti Támogatási doktrína szintén 2017. októberben készült el az egyetlen (!) angol nyelvből magyarra fordított doktrínaként. A fordítás során megfogalmazódott magyar fenntartásokat a brit módszerhez hasonlóan zöld színű szövegdobozban illesztettük be. A Kiképzési Doktrína, a felülvizsgálat megállapításai szerint még mindig érvényes ismereteket tartalmaz, ezért nem készült újabb változat. Jelenleg a 27 magyar doktrínából öt doktrína súlyosan elavult (8-13 éves), kilenc közepesen elavult, mert a doktrínák élelciklusát (4 év) kitöltötték, felülvizsgálatuk nem történt meg. 10 olyan doktrína van érvényben, melyek négy évnél fiatalabbak és elvileg aktuális nézeteket tartalmaznak. A súlyos elmaradások ellenére a közelmúltban igény merült fel a területvédelmi tevékenységgel kapcsolatos doktrínára is.⁵³¹

8.3.5. MAGYAR TERMINOLÓGIAI HARMONIZÁCIÓ

A magyar hadtudomány fejlődésének hatalmas lendületet adott a 90-es évek elején a Varsói Szerződésből történő kilépésünk, a szakítás a szovjet-orosz katonai doktrínákkal, majd a NATO csatlakozás az évtized végén. A biztonságpolitikai és katonai környezet óhatatlanul magával hozta a magyar szakmai nyelv fejlődését is.

Sajnos meg kell állapítanunk, hogy a 90-es évek közepén beindult intellektuális folyamatoknak, melynek az Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport⁵³² volt a zászlós hajója, nem sikerült elérnie azt, hogy a magyar katonai szakmai nyelvben éppen gyökeret verő angol eredetű meghatározások egységesen kerüljenek

⁵³¹ A HFKP parancsnoka által kiküldött információ-igénylő kérdőívet és a beérkezett válaszokat a melléklet tartalmazza. A megszólított közel 50 szervezet többsége, köztük a HFKP saját alárendeltjei sem méltatták válasza a kezdeményezést. Ennek ellenére a HFKP érvényes és jóváhagyott koncepció nélkül is folytatja a doktrína előkészítését.

⁵³² A Magyar Honvédség és a NATO közötti együttműködés kérdéseinek - a már megkötött szerződések és az esetleges csatlakozás katonaszakmai szempontjainak - vizsgálatára a HVKF 1995. október 15-én létrehozta az akkor HVK Ideiglenes Munkacsoport névre keresztelt, majd 1996. január 1-től HVK Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport megnevezésű szervezeti elemet. A Munkacsoport számos tanulmánnyal járult hozzá a NATO jobb megismeréséhez. Fontos forrást jelentettek a Stratégiai Védelmi Kutatóintézetben zajló kutatásokat bemutató publikációk, cikkfordítások. 1999-ben, a NATO-hoz történt csatlakozás után, megszüntették. (forrás: SZENES Zoltán: A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása, pp. 132-134.)

magyar nyelven alkalmazásra. Miközben a régi katonai kultúra kifejezéseit elavulttá tette az, hogy a régi szabályzatokat hatálytalanították, nem egységesítették a bevezetett újakat és így nem alakult ki NATO-orientált katonai szókészlet.

A magyar terminológiai egységesítés legnagyobb gondja az, hogy fiatal tisztek egész korosztálya úgy nőtt föl, hogy a régi, képzésük idején már hatálytalan szabályozó rendszert és az ezzel összefüggő terminológiát *már nem*, az új szabályozó rendszer hiányában pedig az új kifejezéseket *még nem ismerték meg egységesen és egyöntetűen*.⁵³³

A második akadály pedig a magyar katonai fordítás objektív nehézsége: az, hogy a fordítók vagy *profî fordítók és amatőr katonák* vagy *amatőr fordítók és hivatásos katonák*. Bárki, aki foglalkozott valaha angol katonai szöveg fordításával, találta már magát szemben azzal a problémával, hogy egy-egy angolul rendkívül találó, frappáns — és legfőképpen régóta bevett, egységes — kifejezés vagy rövidítés magyarra fordítása, magyarra ültetése nem jár sikerrel és ezért bírálat éri őt, fordításának hitelességét és magának a szövegnek a szakmaiságát is megkérdőjelezi. Ha tükörfordítással készül egy kifejezés, akkor nem értik annak tartalmát, ha pedig a tartalma világos, akkor a hozzátartozó rövidítés nem lesz olyan jól megjegyezhető, mint az eredeti (pl. METT-TC—EHINTS-IC⁵³⁴), végül pedig ha ha pontos a fordítás és jó, a hozzátartozó rövidítés is szellemes (pl. AAR—BUM⁵³⁵), akkor viszont nem egyezik mások ízlésével és ezért használatát elvetik.

A MH szabványosítási tevékenysége során, az angol nyelven született doktrínák fordításakor jelentkezett elsőként az igény arra, hogy a régi, elsősorban szovjet-országi szakszavak és az új NATO terminológiák közötti kapcsolatot meg kell teremteni, azokat aktualizálni és egységesíteni kell. A MH terminológiai egységesítését elősegítette az, hogy a NATO-ban is felismerték annak veszélyét, amit a kifejezések különböző értelmezése jelent. A felismerés nyomán —a NATO

⁵³³ Az egyik leggyakrabban használt angol katonai kifejezés (SOP—Standing operating procedure) egészen a közelmúltig hét (!) különböző magyarításban keringett a szakirodalomban: Hatályos Eljárás, Hatályos Működési Elvek, Egységes Műveleti Szabályok, Állandó Érvényű Utasítás, Állandó Érvényű Működési Eljárás, Hatályos Műveleti Utasítás, Hatályos Műveleti Eljárás.

⁵³⁴ METT-TC: Mission, Enemy, Terrain, Troops and support, Time available, Civil considerations, magyar fordítása: EHINTS-IC: Ellenség, Harcfeladat, Időjárás, Napszak, Terep, Saját erők, Rendelkezésre álló Idő, Civil tényezők

⁵³⁵ AAR: After Action Review, magyar fordítása: BUM: Bevetés Utáni Megbeszélés — azonban a MH Tapasztalatfeldolgozó Szabályzata szerint helyesen: Feladatzáró Megbeszélés (FZM)

egységesítési eljárásainak mintájára— elkészültek a terminológiák megalkotásához szükséges útmutatások, feladatszabások és egy nagyon részletesen leíró szabályzat is.

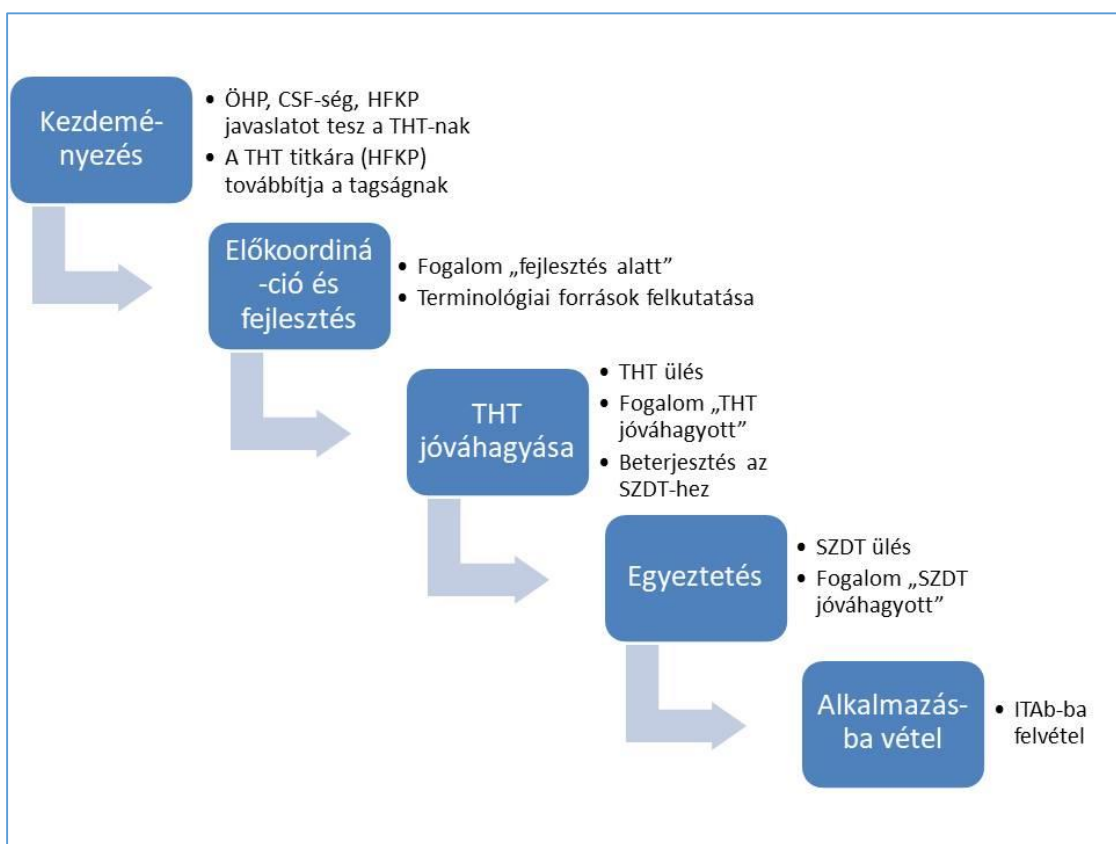
A MH 2012-ben hozta létre a Doktrínális és Szabályzatfejlesztő Bizottság (MH MSZDB)⁵³⁶ albizottságaként működő Terminológiai Harmonizációs Testületet (THT), mely a kifejezések és meghatározások készítésének és egységesítésének új motorja, a szabványosítás egyik sikertörténete lett. A testület hatalmas lendülettel kezdte meg munkáját és már a kezdet kezdetétől alapelve volt a NATO terminológiai munkával való teljes összhang, az egyszerűség és a szakmai szervezetek között elérendő teljes konszenzus. A testület kéthavonta tart üléseket. Az üléseken valamennyi csoportfőnökség, az ÖHP, a NKE HHK Nyelvi Központja, valamint az adott terminológiával leginkább érintett szakmai szervezet is képviselteti magát. Tekintettel arra, hogy a megalakításkor nem lehetett előre látni a testület elé kerülő problémákat és kifejezéseket, nyitva maradt a lehetőséget más szakértő szervezetek alkalomszerű meghívására is. Az üléseken nem csak a szűkebben vett szakmai álláspontot, hanem a NATO egységesítési és a magyar nyelvhelyességi szempontokat is górcső alá veszik. A testület csak akkor hoz határozatot, ha azzal minden tagja 100%-osan egyetért és azonosulni tud. A határozat az SZDT elé kerül, ahol a MH valamennyi döntéshozó és meghatározó szervezete jelen van, és megfontolt döntésük hitelesíti a kifejezést, mely ezt követően terminológiai forrásokba kerül be.

A napirendre, a megvitatandó kifejezésekre a THT állandó tagjai tehetnek javaslatot. A javaslat vonatkozhat a NATO-ban alkalmazott angol terminológia magyar megfeleltetésére, angol szakkifejezések magyar fordításának pontosítására, kezdeményezésre a NATO Terminológiai Testület felé, illetve új szócikk felvételére az elavult magyar katonai szakkifejezések tartalmának pontosítására, újra definiálására, kiváltására vagy törlésére, új szakkifejezések meghonosítására és egységes meghatározására és a NATO terminológiai kiadványok magyar nyelven történő alkalmazásba vételére.

A javaslatot tevő nem csak a szó magyar fordítására, hanem egyben a kifejezés értelmezésére is javaslatot tesz. A THT ülésein a testület állandó és meghívott tagjainak teljes konszenzusra kell jutni és csak a teljes konszenzus alapján

⁵³⁶ Időközben megnevezése Szabványosítási és Doktrínális Tanácsra (SZDT) módosult.

született döntéseket terjeszti az MH SZDT elé. Konszenzus hiányában a kifejezés nem kerül a magasabb fórum elé. Így az ülések hatékonysága növekedni fog, hiszen a terminológiával érintett szervezetek már egyeztetett álláspontjukat viszik tovább. Amennyiben az MH SZDT a THT javaslatát elfogadja, a terminológiát alkalmazásba veszik, azaz megjelentetik az Integrált Terminológiai Adatbázisban (ITAb). A Terminológiai Adatbázis a MH Központi és Doktrinális Adatbázisán elérhető az MH STN hozzáféréssel és regisztrációval rendelkező állománya számára, nyomtatott formában Katonai terminológiai értelmező szótár néven 2015-ben jelentette meg a Zrínyi kiadó.

30. ábra A Magyar Honvédség Terminológiai egységesítésének folyamata (forrás: THT működési rendje)

A terminológia fejlesztés feladatait a NATO a szervezeti sokrétűségének és összetettségének megfelelően mélyen tagolt és viszonylag nagy szervezettel, rendkívül kifinomult rendszerben valósítja meg úgy, hogy minden kifejezés teljes konszenzussal jöjjön létre. A NATO terminológiai rendszere elemeiben modellként szolgált a MH SZDT THT számára is.

A Magyar Honvédség terminológiai harmonizációja eddig egymástól elszigetelt és rendszertelen vállalkozások sora volt. A THT létrehozásával olyan fórum jött létre, mely állandó működésével lehetővé teszi a különféle szak kifejezésekkel kapcsolatos érdemi viták artikulálását, megfelelő csatornába terelését és a szakszókincs folyamatos fejlesztését. A létrehozott testület tevékenységével elsősorban a Magyar Honvédség Doktrína Rendszerének fejlesztését kívánja szolgálni.

A MH Terminológiai Szabványosítás folyamata láthatóan előremozdította a doktrínák fejlesztésének folyamatát is. A doktrínák fejlesztését szétválasztották az alapfogalmakat tisztázó terminológiai munkától, ez leegyszerűsítette a szakmai munkát és felgyorsította a dokumentumok kiadásának folyamatát is. Amint látható, a MH eddig elhanyagolt és mintegy mellékesen végzett tevékenysége, a terminológiai harmonizáció mára már az egységesítés húzó ágazatává vált és elősegíti a doktrínák és szabályzatok fejlesztését egyaránt.

A terminológia egységesítésének folyamata felhívta a figyelmet arra is, hogy a különféle STANAG-ek magyar nyelvű bevezetése már nem halogatható tovább. A DSZO állományán belül létrejött a kifejezetten NATO STANAG-ek fordítására szakosodott részleg az úgynevezett STANFOR (STANAG Fordító részleg). A STANFOR állományát azok a közelmúltban leszerelt, magas színvonalon képzett és angolul kitűnően beszélő főtisztek adják, akik vállalták az önkéntes tartalékos szolgálatot a hadseregben. Az állomány munkáját egy fordítószoftverrel (TRADOS Studio 2014) erősítették meg, mely jelentősen emelte a fordítások színvonalát és hatékonyságát.

8.4. KÖVETKEZTETÉSEK

A doktrína a modern katonai alapelvek összegzése, ezek az alapelvek vezérlik a szövetség nemzeti haderőinek tevékenységét a közös célok elérésére és a nemzeti célok támogatására. Így tehát a szabványos NATO doktrínákon nyugvó magyar katonai gondolkodás Magyarország biztonságának egyik alapvető pillére. A doktrinális gondolkodás elhanyagolása megfosztaná a hadsereget a módszeres gondolkodástól, a szövetségi együttműködés lehetőségétől, a haderő konzisztens fejlesztésétől. A doktrínák nem a magasabb parancsnokságok szűk szakértőinek

belügye, hanem a kiképzés, az oktatás elengedhetetlen eszközei, biztosítják a katonai gondolkodás alapjainak megismerését nem csak katonáknak, de biztonságpolitikai szakértőknek és a civil szféra szakembereinek egyaránt. A doktrínák ugyanis megkerülhetetlenek, mert kapcsot jelentenek a politika és a hadműveleti szint között, a célok és az eszközök közötti viszonyt, a célok katonai megvalósításának módszereit írják le. A doktrínák és a politika közötti ilyen kapcsolat jelenleg nem szabályozott, meglehetősen gyenge és esetleges. Ennek eredménye, hogy a politikai élet meghatározó szereplői nem ismerik a MH doktrinális elveit és képességeit, ezért elvárásaik sok tekintetben túlzóak és meghaladják a lehetőségeket.

A magyar doktrínák kidolgozásának rendszere jól olajozott gépezetként működik. A kidolgozás a kisebb-nagyobb döccenők és a szabályozás hiánya ellenére is megfelelő mennyiségben készíti el az MH igényei szerinti doktrínákat. Komoly problémának tartom, hogy a kidolgozás folyamatát sem megfelelő szakmai, sem előjárói érdeklődés nem követi, így a doktrínák *nem tartalmazzák a hadsereg vezetésének álláspontját* és nem harmonizálnak egymással. Ennél nagyobb kihívás, hogy kifejezett céljukat, az *interoperabilitás elérését sem biztosítják megfelelően*, mert még az alapfogalmak szintjén is vannak eltérések a NATO doktrínáktól. A hazai doktrínafejlesztés további nehézsége az a sajátos szemlélet, amely láthatatlan nemzeti sajátosságokra hivatkozva *megakadályozza a szövetségi elvárások és a modern hadviselés szövetségben elfogadott elveinek érvényesülését*. A NATO doktrínáinak megismerése és elfogadása nem a nemzeti érdekek ellen hat, hanem éppen ellenkezőleg, elősegíti alapvető érdekeink érvényesülését, hazánk biztonságának garantálását. Reményeim szerint ez már a múlté és a MH doktrínafejlesztése a jövőben összhangba fog kerülni a NATO doktrínahierarchiával.

A magyar katonai gondolkodás nem mondhat le a doktrínákról, mert az elvileg azt jelentené (Decker vezérezredes szavaival), hogy a Magyar Honvédségnek nincs közös filozófiája, egységes nyelvezete és így az erő kifejtései sem egységesek.

9. KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A disszertáció elsődleges célja a stratégia és a doktrína terminológiai kereteinek részletes kidolgozása, mert feltételeztem, hogy a két fogalom között erős összefüggés és kölcsönhatás van. A kutatás kezdetén kézenfekvőnek látszott azon feltevés is, hogy a nagyjelentőségű stratégiák és doktrínák kialakítása nem kizárólag intuitív módon történik, hanem megfelelően strukturált, alapos elméleti, intézményi és módszertani háttérrel valósul meg. Ez kétségkívül bebizonyosodott.

A stratégiaalkotás elmélete nem volt teljesen ismeretlen előttem az egyetemi biztonság- és védelempolitikai tanulmányaimból és a doktori képzésből, azonban az eredeti angol nyelvű tanulmányok kutatása és feldolgozása számos új részlettel bővítette eddigi ismereteimet. A vizsgálataim azt bizonyítják - és ez a kutatás eredményének nevezhető -, hogy a nemzeti stratégiafejlesztésre vonatkozó elméletek nem egymással versengő teóriák, hanem egymást szervesen kiegészítik és tovább bővítik. A stratégiafejlesztés módszereinek látszólagos sokszínűsége ellenére jól *illeszkednek egymáshoz és egymást kölcsönösen alátámasztják*, megerősítik. Így például a Lykke-féle stratégiai fogalom könnyen illeszthető a Bartlett-féle modellbe, melynek további finomítását és részleteit látjuk kifejtve a Lloyd-, Yarger-, Cunningham- és az US Haditengerészeti Egyetem stratégiafejlesztési módszertanában. A stratégiafejlesztés elmélete tehát rendkívül logikusan felépített és egymást támogató koncepciók rendszere, melynek használatával nem csak a stratégiai dokumentumokat lehet racionálisan és koherensen egymásba illeszteni, hanem megfelelő alapokat biztosít a haderő átalakítására, a jövő kihívásainak megfelelő hadsereg kialakítására is. A doktrínafejlesztés azonban nem csak ezekből a stratégiai dokumentumokból meríti a szükséges jövőbeni képességcélokat, hanem a tudományos igényű jövőkutatásból és az aktuális műveletek tapasztalatainak feldolgozásából is. A feltárt képességhiányok mentén tudományos igényű koncepciókat dolgoznak ki, melyek hasznosságát kísérletekkel igazolják. Végül a koncepciók alapján új képességeket alakítanak ki, melynek doktrinális összetevőjét készítik el, szövegezik meg a doktrínafejlesztő szellemi műhelyek.

A doktrínafejlesztés területén viszont a kutatás nem várt eredményekre vezetett, melyek áttörést jelenthetnek ezen a területen. A doktrínák kialakítása

mögött feltételezett módszertan sokkal mélyebb és gazdagabb volt, mint a kutatás elején látszott. Eleinte kizárólag a doktrínák stratégia és hadtörténelem általi determináltsága látszott világosan, de a kutatások feltárták, hogy a doktrínafejlesztés nagyon mélyen gyökerezik a folyamatban lévő műveletek tapasztalatainak feldolgozásában és a tudományos igényű koncepciófejlesztésben. A doktrínafejlesztés nem egyszerűen egy l'art pour l'art tevékenység a legfrissebb hadtudományi elméletek összefoglalására, hanem komplex képességfejlesztési folyamatok része, és mint ilyen, lényegesen szélesebb alapokon nyugszik és több tényező szintézise alakítja ki. A doktrínafejlesztésnek ez a széleskörű megalapozottsága lehetővé teszi, hogy ne csak a stratégiafejlesztés eredményeire épüljön a doktrínafejlesztés („felülről-lefele” módszer), hanem *a folyamat fordítva is működjön*: a doktrínafejlesztés eredményeivel táplálja a stratégiafejlesztést („alulról-felfelé” módszer) is. Ez nagyon lényeges következtetésre ad alapot a magyar doktrínafejlesztés vonatkozásában: a katonai doktrínafejlesztésnek nem szükséges bevárnia a tervezhetetlenül érkező politikai impulzusokat, a biztonsági- és katonai stratégiákat, hanem folyamatosan haladhat előre, és ritmusát kizárólag a folyó műveletek beérkező tapasztalataihoz, illetve a jövőkutatás eredményeihez kell igazítani. A disszertáció kutatási eredménye, hogy *bizonyította, a stratégia- és doktrínafejlesztés között nemcsak egyirányú, egymásnak alárendelt kapcsolat van, hanem a két elmélet és rendszer között kölcsönös, kétirányú egymásra hatás van, a doktrínák is befolyásolják a stratégiaalkotást*. Az interdependencia feltárásával, mely szerint a doktrínák fejlesztése egy nagyobb rendszer, a haderőfejlesztés és a transzformáció része, *új dimenzióba került* a doktrínafejlesztés eddigi elmélete és gyakorlata is.

A stratégiák (NBS, NKS) irányelvei meghatározzák a politikai célokat és feladatokat, megadják a prioritásokat, költségvetési szempontokat és leírják azokat a kívánatos katonai képességeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a haderő képes legyen a stratégia által megszabott feladatokat ellátni. Ugyanakkor a doktrínák visszafelé hatásuk során a katonai módszerek és kompetenciák tisztázásával a *védelempolitikai szint számára is útmutatást nyújtanak*⁵³⁷ a stratégia fejlesztésében.

⁵³⁷ Az iraki és afgán műveletek egyik fontos tapasztalata volt, hogy a háborús-harci környezet nem különül el a válságkezelő-békefenntartó környezettől, hanem egyszer létezik. Egy földrajzi térségben, egy időben a katonáknak egyszerre kell helytállniuk nagy intenzitású tűzharcban és válságkezelő- vagy békeműveletben. Ezt a megfigyelést egyébként a magyar műveleti tapasztalatok is

A kutatás legfontosabb eredménye, hogy a stratégia és a doktrína milyen kapcsolatban áll egymással és az, hogy milyen módszeres tevékenység eredménye az a tudás (a doktrína), ami táplálhatja a stratégiai gondolkodást.

A MH számára hasznosítható következtetések levonását megkönnyítette más országok tapasztalatainak összegyűjtése, feldolgozása és összehasonlítása a magyar tapasztalatokkal. A gyakorlat azt mutatja, hogy a teljes stratégia- és doktrínafejlesztési folyamat viszonylag hosszú időt vesz igénybe, noha nyilvánvaló okokból mindig sürgetően jelentkeznek a képességihiányok megszüntetésére irányuló igények. A folyamat időszükséglete mellett az egyes elemek humán (törzsállomány, szakértők, doktrínairók és egyéb szellemi kapacitás) erőforrás igénye is igen nagy. A közreműködő hatalmas törzsállomány ellenére, vagy talán éppen azért, kiemelkedően gyors doktrinális adaptációról is vannak információink: a brit hadsereg által követett stratégiát és a kapcsolódó doktrínákat 2006. április és 2007. december között nemcsak kicserélték, de sikerrel tesztelték is harci körülmények között. A NATO tagállamok közül három állam doktrínafejlesztését vizsgálva megállapítható, hogy kétségtelenül a szövetség egyik legfejlettebb tagja, az Egyesült Királyság élenjáró a közös bölcsesség, az összhaderőnemi doktrínák fejlesztésében is. Lehetőségei ezen a téren messze meghaladják a kisebb tagállamok képességeit, mert képes a doktrínafejlesztési gépezet valamennyi elemét teljes mértékben feltölteni megfelelő szellemi kapacitású szakértőkkel és törzstisztekkel és képes hatékonyan működtetni azt. A rendelkezésre álló nemzeti kapacitás eredményeit megosztják a szövetségi doktrínafejlesztést végző testületekkel. Önálló, kizárólag brit műveletekre vonatkozó doktrínákat csak a legkritikább esetekben készítene. Csehország esetében a kisebb-nagyobb anomáliákat és szabályozatlanságokat leszámítva is uralkodónak látszik, hogy a NATO és más tagállamok doktrinális eredményeit igyekeznek átvenni és alkalmazni. A cseh doktrínafejlesztés nem rendszerszemléletű, azaz nem illeszkedik a transzformációs folyamatokba, a doktrínák színvonala és tartalma kiadásról-kiadásra jelentősen eltér, magánvéleményeket tartalmaz a bedolgozó állomány

alátámasztották: egyik órában béketámogatás és CIMIC feladatok, majd váratlan leszállás, vagy IED támadás. A 2007-ben született AJP-01 (C) változata szögezte le először („Operations are operations fejezetében), hogy a műveletek a konfliktus teljes spektrumában zajlanak úgy, hogy az átmenetek egyáltalán nem észlelhetőek. A 2012-ben született magyar Nemzeti Katonai Stratégia már ezzel a koncepcióval operál, amikor nem háborúról és nem háborús műveletekről beszél, hanem feladatul szabja: „haderő bevetésére a lehetséges alkalmazás teljes spektrumában sor kerülhet az alacsony intenzitású műveletektől kezdve a magas intenzitású műveletekig.” (forrás: NKS 40. pont)

összetételétől függően. Ezek a rendellenességek aláhúzzák a doktrínafejlesztési szakterület és általában az egész transzformáció (jogi) szabályozásának szükségességét. A magyar doktrínafejlesztés nagyfokú függetlenséget mutat a szövetségi doktrínafejlesztési folyamatoktól és nincs szervezett kapcsolatban a transzformáció többi elemével. Ennek oka egyrészt az, hogy egyelőre (Csehországhoz hasonlóan) teljesen hiányzik a transzformációs rendszer, mely az egész folyamatot egy új viszonyrendszerbe helyezhetné és részleges hiányzik a doktrínafejlesztés szabályozása is.

A teljes folyamat intézményesítésére és megfelelő forrásokkal ellátására a MH-ben további erőfeszítésekre van szükség. Nyilvánvaló, hogy kis tagállamok, mint Magyarország, racionális módon aligha működtethetnek önálló (értsd: nemzetközi trendektől független) doktrinális szervezetet. Ésszerű alternatíva az lehetne, ha a kisebb tagállamok szűkös erőforrásaikat egyesítve, együtt, közös szervezetben végzik el a doktrínafejlesztés komplex folyamatát, átveszik, adaptálják, hasznosítják, validálják a nemzetközi eredményeket és a saját tapasztalat-feldolgozás nyomán visszacsatolást nyújtanak egymás és a szövetség számára.

A doktrínafejlesztésének első lépése a képességhiány azonosítása, melyet a stratégia által megszabott feladatok teljesítéséhez szükséges és/vagy a tapasztalatfeldolgozó rendszer azonosított, mint olyan anomáliát, melyet javító folyamatnak kell alávetni. A műveletek során feltárt hiányosságokra, vagy a stratégiai feladatszabás alapján képességhiányra leggyakrabban nem lehet a gyors választ találni, nincsenek kész megoldások, és a javító folyamatok sem hoznak mindig megnyugtató eredményeket. Ezért alaposabb, komplexebb és tudományos igényű folyamatra van szükség ahhoz, hogy választ találjanak a műveleti kihívásokra. Ezt az újszerű, innovatív folyamatot *konceptiófejlesztés és kísérletek* néven vezették be a korszerű katonai gondolkodásba. A folyamat eredménye egy olyan átfogó jellegű koncepció, mely a képességhiány elhárításának minden aspektusával⁵³⁸ foglalkozik, azaz

- megnevezi a felülvizsgálandó doktrínákat, szabályzatokat (doktrinális komponens),

⁵³⁸ Angol rövidítéssel: DOTMLPFI, azaz doctrine, organisation, training, material, leadership, personnel, facilities and interoperability.

- meghatározza a szükséges szervezeti változásokat és átszervezéseket,
- megszabja az új kiképzési szabványokat vagy normákat,
- megállapítja a szükséges technikai beszerzéseket vagy megkötendő haditechnikai megállapodásokat és együttműködések,
- előírja a vezetés és irányítás szükséges korrekcióját,
- meghatározza az intézményi változtatásokat,
- és előírja a szabványokat és interoperabilitási egyezményeket stb.

Látható, hogy a felsorolt területek egymást támogatják, egymás hatását megsokszorozzák. A doktrínafejlesztés mindig csak a képességhiány megoldására nyújtott *egyik* válasz, de a többi tényező változtatása nélkül csak alacsony hatásfokkal érvényesül, és az erőforrásokat vesztegeti.

Összességében a disszertáció kiragadja a doktrínafejlesztést eddigi tisztán katonai stratégia általi determináltságából és a transzformáció összefüggésébe helyezve, teljesen új távlatokat teremthet.

A kutatás **fő céljait** az alábbiak szerint teljesítettem:

Első célom az volt, hogy *olyan stratégiaalkotási módszertant találjak, amely átfogóan veszi figyelembe a nemzet értékeit, érdekeit, veszélyeztetettségét, lehetőségeit és életképes, megvalósítható katonai stratégiát eredményez.* Ezt a célkitűzésemet elértem, mert az amerikai stratégiaalkotás irodalmának feldolgozása során olyan univerzális módszereket találtam, melyek egymásra épülnek és egymást kiegészítik, biztosítják a hazai és a nemzetközi környezet lehetséges hatásainak értékelését, a nemzet nagy stratégiájának érvényesülését, megteremtik az összhangot a nemzeti erő elemei közt és végül az elfogadott koncepció megvalósításához szükséges forrásokat is kijelölik.

Második célom *olyan doktrínafejlesztési módszertant találni, amely koherens doktrinarendszert eredményez, megakadályozza a rendszertelen, egymástól függetlenül létrejövő és nagyjából a doktrínairók személyes nézeteit tükröző dokumentumok megalkotását.* A NATO transzformációs dokumentumainak elemzésével feltártam, hogy a doktrínafejlesztés egyik alrendszere a szövetség átalakítási tevékenységének, együttműködésük koherens rendszert eredményez. Az alrendszer többi eleme (pl. jövőkutatás, koncepciófejlesztés stb.) további

tanulmányozást érdemelne, de saját disszertációm kereteiben csak egy-egy fejezet erejéig tekintettem át őket.

A disszertáció harmadik célja az volt, hogy *megtaláljam azokat a nemzetközi tapasztalatokat, melyeket a magyar doktrínarendszer kidolgozása során figyelembe lehet venni*. Ez a célkitűzés is teljesült, mert a NATO és az Egyesült Királyság közötti kooperáció rámutat arra, hogy a nemzetközi együttműködés kölcsönös előnyökkel jár.

A kutatásaimat a következő **hipotézisekre** építettem:

Első hipotézisemben azt feltételeztem, hogy *a stratégia és doktrínafejlesztés egymással összefügg, de egymásra gyakorolt hatásuk nem egyirányú, hanem kölcsönös, azaz a doktrínák is hatnak a stratégiai gondolkodásra*. Ezt a hipotézist teljesen alátámasztottam azzal, hogy bemutattam, hogyan építi be a stratégiaalkotás a doktrínákban összegyűjtött tapasztalatokat és koncepciókat.

Második hipotézisem az volt, hogy *a stratégia- és doktrínafejlesztésnek léteznek sajátos és általánosan elfogadott elvei, összefüggései és módszertana*. Kutatásaim mind a stratégia-, mind a doktrínafejlesztés területén összefüggő és koherens módszertant tártak fel. A Szövetségen kívüli Oroszország stratégia- és doktrínafejlesztési elmélete és gyakorlata az egyetlen, mely jelentősen eltér a NATO rendszerétől. Itt azonban világossá vált számomra, hogy az eltérés a különböző terminológiából fakad: az orosz gondolkodás számára a doktrína valójában az orosz nagystratégiát jelenti és ezért az eltérések nem relevánsak dolgozatom szempontjából. Így tehát ez a hipotézisem is bebizonyosodott.

A harmadik hipotézisem szerint *a stratégia- és doktrínafejlesztés egyetemes elveinek alkalmazása a NATO tagállamok doktrínáinak koherenciáját eredményezi, amely az interoperabilitás elengedhetetlen része*. A hipotézis második fele minden kétséget kizáróan igaz, hiszen a NATO doktrínák rendeltetése a közös gondolkodás, az együttműködés kialakítása. Ugyanakkor számos anomáliát fedeztem fel a NATO tagállamok doktrínáinak egyöntetűsége területén: a magyar és a cseh rendszer csak véletlenszerűen (értsd: nem szükségszerűen) eredményezi ugyanazokat a doktrinális gondolatokat (dokumentumokat). Az eltérések nem mindig jelentősek, de a magyar doktrínahierarchia esetében gyakorlatilag annak teljes diszfunkciójáról kellett

beszámolnom. Vizsgálatom megállapította, hogy ezek a rendellenességek a vizsgált terület szabályozatlanságára vezethetők vissza, azaz arra, hogy nem létezik egységes intellektuális folyamat, ami kizárná a ki- és bedolgozók szubjektív véleményét. Szükséges, hogy a folyamatban garanciák legyenek arra, hogy a doktrínákban megfogalmazott elvek objektív tapasztalatokon, tudományos kutatásokon és kísérleteken nyugodjanak. A hipotézis teljes vizsgálatához célszerű lenne további kutatásokat folytatni, melyet az ajánlásban fogok megtenni.

Negyedik hipotézisem szerint a *magyar doktrínarendszer koherens a szövetségi doktrínákkal*. Ez a hipotézis félig bizonyosodott be. Egyfelől a magyar doktrínafejlesztés szervezeti és tervezési keretei emlékeztetnek a nemzetközi gyakorlatban tapasztaltakra, de a magyar doktrínafejlesztés mégsem kellően szabályozott. A magyar rendszer hatalmas teret ad a kidolgozóknak egyéni véleményeik megjelenítésére és ezért a doktrínák kiadásról kiadásra eltérő tartalommal jelennek meg. Az egyszerre érvényes magyar doktrínák súlyos ellentmondásokat tartalmaznak, ami teljesen fölöslegessé teszi őket és az elkészítésükre, fejlesztésükre fordított erőforrásokat is elpocsékolja. Súlyosbítja a helyzetet, hogy a véletlenszerűen felbukkanó progresszív doktrinális gondolatokkal szemben a szervezeti ellenállás még mindig nagyon jelentős. Ezért a magyar doktrínafejlesztés inkább csak sodródik és esetleges eredményei ugyanúgy rejtve maradnak, mint ahogy a feltárt súlyos hiányosságok is következmények nélkül maradtak. Úgy tűnik, hogy az elkészült doktrínákat nem veszik figyelembe az oktatás-kiképzés során, ezért alkalmazásukkal rendszer szinten a műveletek során sem lehet számolni.

Új kutatási eredményeim:

1. A stratégiafejlesztési elméletek összegyűjtésével és elemzésével elsőként mutattam rá, hogy az eddig is ismert stratégiafejlesztési módszerek egymást kiegészítik és komplex alkalmazásuk átfogóan veszi figyelembe a nemzet értékeit, érdekeit, veszélyeztetettségét, lehetőségeit, és életképes, megvalósítható katonai stratégiát eredményeznek.
2. A szövetséges doktrínafejlesztési elmélet és gyakorlat tanulmányozásával feltártam egy olyan doktrínafejlesztési módszertant, amely koherens doktrínarendszert eredményez, megakadályozza a rendszertelen, egymástól

függetlenül létrejövő dokumentumok megalkotását. A doktrínák megfogalmazásához nem elegendő a stratégiai útmutatás, támogató rendszerekre (tapasztalafeldolgozás, transzformációs tervezés és jövőkutatás) is szükség van.

3. Igazoltam, hogy a doktrínák hatással vannak a stratégiákra, de a doktrínák fejlesztésének ciklusa a stratégiáktól függetlenül is történhet. Feltártam, hogy a terminológiafejlesztés a doktrínafejlesztés szerves része, azzal párhuzamosan történik. A magyar doktrínafejlesztésben támaszkodni kell a szövetségi doktrínákra.
4. Bebizonyítottam, hogy a NATO doktrínarendszerének adaptációja ésszerű és erőforrástakarékos módja hazánk szövetséges együttműködésének biztosítására.

10. AJÁNLÁSOK

Dolgozatom felhasználására több lehetőség is kínálkozik. Elsősorban Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának folyamatban lévő elkészítése során praktikus modellnek kínálkoznak az egymást kiegészítő stratégiaalkotási elméletek. Fontos lenne, hogy az eddigi szinopszis-típusú megírás helyett valódi stratégiai gondolkodás valósuljon meg a tárcánál. A magyar nemzeti érdekek körvonalazása során egyformán figyelembe kell venni fizikai biztonságunkat, valódi nemzeti értékeinket és a teljes társadalom gazdasági jólétét. Helyes lenne, ha a nemzeti érdekekből levezetett célok nem mutatnának jelentős ingadozást kormányzati ciklusok között, ezért teljes politikai konszenzusra kell törekedni a célok meghatározása során. Szigorúan kell vizsgálni azt is, hogy a kitűzött célok és a megvalósításukra kijelölt eszközök egyensúlyban legyenek azokkal a kockázatokkal, melyek valóban fenyegetik nemzeti értékeinket. Figyelembe kell venni azt is, hogy a magyar nemzet biztonsága szempontjából a katonai biztonság csak az egyik tényező és ennek megfelelően a nemzeti biztonságuk a nemzeti erő más elemeire is támaszkodnia kell. A kialakított magyar „nagystratégia” a nemzeti erő mindegyik területe számára kijelöli a célokat és a felhasználható forrásokat. Így egyszerre kap szerepet Magyarország biztonságának biztosításában a gazdasági, a diplomáciai, az információs-kommunikációs és a katonai stratégia. Ezek a stratégiák egymás mellett képesek kifejteni hatásukat és bármelyik hiányában a katonai stratégia üressé és tartalmatlanná, vagy máshogyan megfogalmazva, megvalósíthatatlanná és céltalanná válik.

Másodsorban ajánlásokat fogalmazok meg további tudományos kutatásokra. Javasolom megismételni Krajnc Zoltán kutatásait (OTKA 67890 Kutatás) a doktrínafejlesztési stratégiák összehasonlító vizsgálatáról. Ez a kutatás értékes lehet abból a szempontból is, hogy az elmúlt 10 évben bekövetkezett változásokról is egy új kép rajzolódjon elénk. Folytatni lehetne tovább a vizsgálatokat a fejlettebb NATO hadseregek (francia, német, amerikai) doktrínafejlesztésének elméleti és gyakorlati kérdéseinek vizsgálatáról. E területen részemről is történtek olyan próbálkozások, részleges anyaggyűjtések, amelyek nem kerültek be a disszertációba terjedelmi okok miatt. Fontosnak tartom felülvizsgálni a doktrínák hasznosítását, validálását. Ezen a

téren dokumentálni kell a magyar gyakorlatot és szembe kell állítani a hozzánk hasonló méretű országok és hadseregek tapasztalatával, különös tekintettel arra, hogy a magyar doktrínafejlesztést a közeljövőben újraszervezik, de a korábbi tapasztalatok rögzítése és feldolgozása nélkül az új szervezeti rend sem eredményezhet hatékony megoldást.

A disszertáció harmadik, sokkal praktikusabb felhasználása a magyar doktrínafejlesztés új összefüggésbe helyezésére (ti: a doktrínafejlesztés a transzformáció részeként valósul meg) vonatkozik. Célszerű lenne, hogy a tárcánál és Magyar Honvédségnél (MH) széttagoltan jelentkező transzformációs funkciókat összefogni egy szervezet keretében. Ha a transzformációs funkciók egy szervezetbe csoportosítása nem lenne lehetséges, akkor is meg kell teremteni az egyes elemek közötti szervezett és jogszabályokon alapuló kapcsolatot és szinergiát. A disszertáció gyakorlati felhasználása kiterjedhet a fejlődő transzformációs terület jogi szabályozásának megteremtésére, illetve a szervezeti intézményrendszer átalakítására is.

Kutatásaim bebizonyították, hogy a doktrínafejlesztés vonatkozásában is igaz az a régi keletű szólás: „*Úgy ég a tűz, ha tesznek rá.*” A magyar doktrínafejlesztés csak akkor tud eredményeket felmutatni, ha táplálja a tapasztaltfeldolgozás és a jövőkutatás, és megfelelő szakemberek állnak rendelkezésre, hogy koncepciókat készítsenek és a jóváhagyott koncepciókat megfelelően megszövegezzék és doktrínákat készítsenek belőlük. Ennek hiányában ésszerű lenne csekély forrásainkkal más nagyobb tüzeket táplálni és azok melegénél és fényénél alakítani a magyar doktrínarendszert.

11. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AAP	Allied Administrative Publication
ACO	Allied Command for Operations
ACT	Allied Command for Transformation
AHWG	Ad Hoc Working Group
AJDA	Allied joint doctrine architecture
AJDCP	Allied Joint Doctrine Campaign Plan
AJODWG	Allied Joint Operations Doctrine Working Group
AJP	Allied Joint Publication
ALP	Allied Logistics Publication
AP	Allied Publication
ATP	Allied Tactical Publication
CBRN	Chemical, Biological, Radiological and Nuclear
CD&E	Concept Development and Experimentation
CoE	Center of Excellence
COP	Close Observation Platoons
CPX	command post exercise
DACR	Doktrína Armády České Republiky
DCDC	Development, Concepts and Doctrine Centre
DF	datafusion
DH	Doktrína Hierarchia
DKM	Doktrína Kidolgozó Munkacsoport
DKSZFO	Doktrinális Kidolgozó és Szabályzatfejlesztési Osztály
DOFT	Doktrína Fejlesztési Terv
DOFT	Doktrína Fejlesztési Terv
DOTMLPFI	doctrine, organisation, training, material, leadership, personnel, facilities and interoperability
DSZHKVÁLE	doktrínák, szabályozók, szervezet, kiképzés,

	haditehnikai anyagok, eszközök, vezetés, irányítás, személyi állomány, létesítmények, együttműködési képesség
DSZO	Doktrinális és Szabályzatfejlesztési Osztály
DTA	Delegated Tasking Authority
EHINTS-IC	Ellenség, Harcfeladat, Időjárás, Napszak, Terep, Saját erők, Rendelkezésre álló Idő, Civil tényezők
ÉKsz	Értelmező Kéziszótár
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
HAME	hatályos műveleti eljárás
HTCSF	Haderőtervezési Csoportfőnökség
HUMINT	Human(-source) Intelligence
HVK	Honvéd Vezérkar
ICAO	International Civil Aviation Organization
IED	Improvised Explosive Device
IMS	International Military Staff
ISO	International Organization for Standardization
ITAB	integrált terminológiai adatbázis
JALLC	Joint Analysis and Lessons Learned Centre
JDCB	Joint Doctrine and Concepts Board
JDP	Joint Doctrine Publication
JDSC	Joint Doctrine Steering Committee
JFTC	Joint Force Training Centre
JSB	Joint Standardisation Board
JTF	Joint Task Force
JWC	Joint Warfare Centre
KTA _b	központi tapasztalat-adatbázis
LIVEX	live exercise
LL	lessons learned
MC	Military Committee
METT-TC	Mission, Enemy, Troops, Terrain, Time available, Civil consideration.

MH	Magyar Honvédség
MH HFKP	MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NATOTerm	NATO Terminology Database
NBS	Nemzeti Biztonsági Stratégia
NKS	Nemzeti Katonai Stratégia
NORDEFECO	Nordic Defence Cooperation
NSO	NATO Standardisation Office
NTO	NATO Terminology Office
NTP	NATO Terminology Program
OF NBT	Orosz Föderáció Nemzeti Biztonsági Tanács
ÖHD	Összhaderőnemi Doktrína
PSYOPS	psychological operations
RFF	Request for feedback
RFI	request for information
RoE	Rules of Engagement
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SOP	standing operating procedure
STANFOR	STANAG Fordító részleg
SVKK	Stratégiai Védelmi Kutatóközpont
SZDT	Szabványosítási- és Doktrinális Tanács
TA	Tasking Authority
TAFE	tapasztalatfeldolgozás
TFO	Tapasztalatfeldolgozó Osztály
TKH	tudományos kutatóhely
TRADOC	Training and Doctrine Command
TTF	Terminology Tracking Form
TTP	tactics, techniques and procedures

12. MELLÉKLETEK:

12.1. PÉLDA AZ INFORMÁCIÓIGÉNYLŐ ÍVRE

Területvédelmi Doktrína kérdőív⁵³⁹

1. Az 1. oszlopot kérjük, hagyja üresen! A DSZO munkatársai minden rekordnak egyedi azonosítószámot fognak adni.
2. A 2. oszlopban katonai szervezetének HM TKF által kiadott rövidítését használja.
3. A 3. oszlopban kérjük, adja meg javaslatának minősítését:
 - a. **kritikus bírálat:** lényeges hiányosságra, pontatlanságra, ellentmondásra vagy következtelenségre hívja fel a figyelmet. Ezek a megjegyzések annyira lényegesek, hogy figyelmen kívül hagyása a doktrína bevezetését veszélyezteti.
 - b. **fontos észrevétel:** lényeges kérdésben járul hozzá a dokumentum minőségének javításához.
 - c. **szerkesztési megjegyzés:** a szöveg vagy az ábrák stílusára, szerkesztésére, tagolására vagy a helyesírására vonatkozó hozzászólások.
4. A 4. oszlopban a javaslatához felhasznált, hivatkozott források megnevezését kérjük feltüntetni.
5. Az 5. oszlopban a paragrafus, oldal vagy bekezdés azonosításához szükséges információt tüntesse fel.
6. A 6. Javaslat oszlopban kérjük, hogy véleményét, javaslatát fejtse ki.
7. A 7. Indoklás oszlopban kérjük, indokolja meg a javaslatát! Az indoklás ne tartalmazzon általános véleményt, és lehetőleg konkrétan nevezze meg a megoldandó problémát.
8. A 8. DKM döntés oszlopot kérjük, hagyja üresen, ez a DKM ülés döntéséhez van fenntartva.
9. Kérjük, ne módosítsa a táblázatot, mert a vélemények összegzéséhez, összevetéséhez ugyanezt a formátumot használjuk.
10. Az 1.-5. sorszámú pontokat gondolatébresztő példaként írtuk be, de ezek a pontok is tovább bővíthetők.

⁵³⁹ Kidolgozást indító megnevezés, a doktrína nevét a Doktrína Kidolgozó Munkacsoport (DKM) javaslata alapján az MH Szabványosítási és Doktrinális Tanács határozza meg.

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
Általános kérdések							
1. Miért szükséges a doktrína kidolgozása? Mi a doktrína célja?							
	DSZO	F	52-18/2016 Korm előterjesztés	1.2	A biztonsági környezetben bekövetkezett változások igénylik a területvédelem komplex feladatrendszerének újragondolását, valamint az állampolgárok honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretanyagának szélesítését.	Az előterjesztés nem taglalja részletesen az Önkéntes Területvédelmi Tartalék (ÖTT) kapcsolatát a biztonsági környezet változásaival. A doktrínának kell választ keresni erre.	
	DSZO	F	NKS jóváhagyott tervezet	4.	A nemzeti önerő folyamatos fejlesztése elengedhetetlen annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség eleget tudjon tenni az Alaptörvényben és a honvédelmi törvényben lefektetett, valamint hazánk NATO-szövetségi voltából és európai uniós tagságából fakadó kötelezettségeinek.	A stratégia nyitottan hagyja a nemzeti önerő egyéb eszközeinek (gazdasági, diplomáciai, információs) és az ÖTT kapcsolatát.	
	DSZO	F	NKS jóváhagyott tervezet	81.	A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszere megújításában a területi alapú szervezésnek kiemelt jelentőséget kell tulajdonítani.	A stratégia alapján tisztázni kell, hogy az önkéntes tartalékos rendszer és a területi alapú szervezés kapcsolatát.	
2. Mi a javasolt doktrína tárgya/tartalma/fókusza/témakörei?							
	DSZO		52-18/2016 Korm előterjesztés	8.o.	<ul style="list-style-type: none"> • ÖTT a Védelmi feladatok ellátásában • ÖTT és a társadalom közötti összekötő szerep • hibrid hadviselés katonaszakmai feladatainak ellátása 	A doktrínának ki kell fejteni hogyan képes a ÖTT ezeket a feladatokat ellátni. Definiálni kell a hibrid hadviselés katonaszakmai feladatait.	

540 Kritikus (K): olyan észrevétel, ami figyelmen kívül hagyása esetén a beküldő szervezet el fogja utasítani a doktrínát. Fontos (F): olyan észrevétel (tény, adat, elmélet), ami a beküldő szervezet szerint lényegesen módosítja a doktrína minőségét. Szerkesztési (SZ): nyelvtani, stilisztikai, egyéb észrevételek.

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
	DSZO		52-18/2016 Korm előterjesztés	9. o.	ÖTT irányítási rendszere	A doktrínának meg kell válaszolnia, hogyan irányítják az ÖTT-t békében és különleges jogrendben.	
3. Mi a javasolt doktrína szerepe/rendeltetése? Hogyan kapcsolódik az összhaderőnemi műveleti doktrínákhoz?							
	MH LK				Az ÖTT szerepének, jövőbeli feladatrendszerének meghatározása. A MH és az ÖTR kapcsolódásának elvi és gyakorlati megvalósulása a béke és a különleges jogrend eseteire.	A jelenlegi szabályzók csak részben fedik le a javaslatban szereplő feladatokat.	
4. Milyen más szakterületekkel van kapcsolatban a javasolt doktrína? Hol szükséges további doktrinális harmonizáció?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
5. Mely területeken segít (nyújt útmutatást) a javasolt doktrína a összhaderőnemi műveletek vezetése során parancsnokoknak és tőrzseknek?							
	MH LK				Rávilágít azon feladatokra, amelyek végrehajtásáért eddig a parancsnok felelt(objektum őrzés, terület zárás, területről való kimenekítés, tűzoltási-, rom eltakarítási-, megfigyelési-, kutatási feladatok végrehajtása helyismerettel rendelkező, saját életkörünyezetét védő személyek bevonásával).	A feladat végrehajtás, hatáskörök pontos letisztázása a fő feladatot végrehajtó parancsnok, tőrzsek számára humán- és anyagi- technikai megtakarítást eredményez.	
6. Milyen hatással van a javasolt doktrína az összhaderőnemi műveletek tervezésére és a kiképzésre?							

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
	MH LK				Az ÖTR saját logisztikai ellátó rendszerrel rendelkezzen.	A területi széttagoltság következtében a logisztikai szervezetek rendkívüli időszakban az ország területén egységesen nem tudnak mindenhol megfelelő hatékonysággal jelen lenni.	
7. Mi korlátozza a Magyar Honvédséget területvédelmi összhaderőnemi műveletek végrehajtásában?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
8. Megváltoztatják-e a műveletek (szárazföldi/légi/tengeri/űr/kiber) jellegét a területvédelmi műveletek?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
9. Milyen szabályzatok/doktrínák relevánsak a területvédelmi műveletekre? Milyen egyéb irodalmat tart relevánsnak a doktrína kidolgozásához?							
	HVK LOGCSF		MH ÖHD		A Területvédelmi Doktrína elkészítésével javasolt megvárni az MH ÖHD folyamatban lévő 4. kiadásának elkészültét.		
	HVK LOGCSF		MH ÖLD (3. kiadás)		A Területvédelmi Doktrína logisztikai fejezetének (amennyiben lesz) összhangban kell lennie az MH ÖLD-vel.	Az ÖLD összefoglalja a haderő-alkalmazás logisztikai támogatás tervezésének, szervezésének és végrehajtásának, a logisztikai támogatás vezetésének és irányításának alapelveit és követelményeit. Alapot nyújt a	

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
						nemzeti és szövetségi műveletekben részt vevő magyar katonai erők logisztikai támogatásához. Fontos szerepet tölt be az alapelvek, általános szempontok és eljárások megismertetésében, valamint segítséget nyújt a műveletek logisztikai támogatásának előkészítésében és a tevékenységek végrehajtásában, az MH teljes személyi állománya, különös tekintettel a logisztikai támogatásban részt vevő parancsnoki és törzstiszti tagjai részére.	
10. Szükséges-e létező doktrína módosítása a javasolt doktrína nyomán?							
	HVK LOGCSF		MH ÖLD (3. kiadás)		Elképzelhető.	Amennyiben a Területvédelmi Doktrína az ÖLD-ben nem, vagy másként szereplő logisztikai elveket, eljárásrendeket fogalmaz meg és az elfogadásra kerül, akkor szükséges az ÖLD átírása.	
11. Milyen stratégiai-politikai dokumentumok relevánsak a javasolt doktrínával kapcsolatban?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
12. Vannak-e olyan területei a javasolt doktrínának, melyeket érintene a politika megváltozása?							

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
	HVK LOGCSF				Igen.	2018. évi országgyűlési választások eredménye.	
13. Mi a szerepe/felelőssége a különféle vezetési szinteknek és szervezeteknek (HM, HVK) az ÖTT működtetésében?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
14. Van-e olyan stratégiai-politikai dokumentum, ami megfelelően részletezi a stratégiai parancsnokság, az összhaderőnemi vagy többnemzeti parancsnok szerepét és felelősségét az ÖTT működtetésében?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
Részletes kérdések							
1. A javasolt doktrína nyomán fog-e kialakulni bármilyen doktrína harmonizációs (ellentmondás/átfedés/ismétlődés) probléma az első két szinten? Nevezze meg!							
	HVK LOGCSF		MH ÖLD 3. kiadás		Elképzelhető.	Amennyiben a Területvédelmi Doktrína az ÖLD-ben nem, vagy másként szereplő logisztikai elveket, eljárásrendeket fogalmaz meg és az elfogadásra kerül.	
2. A javasolt doktrína nyomán fog-e kialakulni bármilyen doktrína harmonizációs (ellentmondás/átfedés/ismétlődés) probléma a harmadik szinten? Nevezze meg!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
3. A javasolt doktrína nyomán fog-e kialakulni bármilyen szabályzat harmonizációs (ellentmondás/átfedés/ismétlődés) probléma a szabályzatok szintjén? Nevezze							

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
meg!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
4. Van-e a javasolt doktrína tárgyát érintő feldolgozott tapasztalat, megfigyelés? Nevezze meg!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
5. Van-e a javasolt doktrína tárgyát érintő képességfejlesztési projekt? Nevezze meg!							
	HVK LOGCSF				Zrínyi-2026	Zrínyi-2026	
6. Van-e a javasolt doktrína tárgyát érintő koncepciófejlesztési projekt? Nevezze meg!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
7. Nevezzen meg olyan ábrát/dokumentumot, ami a javasolt doktrína mondanivalóját jól demonstrálja!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
8. Nevezzen meg bármilyen (doktrínákon és politikai stratégiai dokumentumok kivételével) írást, publicisztikát, tanulmányt, mely segít a doktrína kidolgozásában!							
	NEM ÉRKEZET T						

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
	VÁLASZ!						
9. Mely terminológiát szükséges tisztázni a doktrínafejlesztés során és a „Fogalmak és meghatározások” fejezetbe szerkeszteni?							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
10. A rendes doktrína felülvizsgálati ciklus (5 év) során kell-e felülvizsgálni?							
	MH LK				Igen.	A tapasztalatok függvényében a doktrína is felülvizsgálatra szorulhat.	
11. Tudomása van-e bármilyen más a doktrínát érintő szempontról vagy tényről? Kérem, ismertesse!							
	NEM ÉRKEZET T VÁLASZ!						
Adminisztratív kérdések							
1. Részt kíván-e venni a Doktrína Kidolgozó Munkacsoport (DKM) munkájában?							
	HVK LOGCSF				NEM. A HVK LOGCSF csak a doktrína tervezet(ek) véleményezésében vesz részt.	A HVKF LOGCSF kidolgozta az MH ÖLD-t, amely doktrína alapján a Területvédelmi Doktrína logisztikai fejezetét a kidolgozásért felelős (véltetően az MH HFKP) szervezet önállóan is végre tudja hajtani.	
	MH LK				Nem.	A Doktrína kidolgozása, és a rendszer működtetése nem a logisztikai ellátó rendszer feladata.	

sorsz.	beküldő szervezet	minősítés ⁵⁴⁰	hivatkozott dokumentum	para. vagy oldal	Javaslat	Indoklás	DKM döntés
2. Melyik szervezetet javasolja Doktrínakezelőnek?							
	HVK LOGCSF				MH HFKP	A doktrína kidolgozását az MH HFKP parancsnoka kezdeményezte.	
	MH LK				MH HFKP	Az MH ÖTT rendszer működtetését legjobban átlátó szervezet az MH HFKP.	

12.2. MELLÉKLET: PÉLDA A GYORS DOKTRINÁLIS ADAPTÁCIÓRA

A brit „Alamo”⁵⁴¹

A brit hadsereg számára a két Musa Qala-i csata nemcsak a brit katonák hősiességének és elszántságának igazolása, hanem a felkelés elleni műveletekkel kapcsolatos doktrinális gondolkodás kezdeti kudarcának látványos bizonyítéka. A britek azonban tanultak saját hibáikból és a tapasztalatok feldolgozása után alkalmazkodtak, új doktrínát készítettek majd sikeres alkalmazták is azt.

Amikor a brit hadsereg 2006 áprilisában megérkezett az afganisztáni Helmand tartományba, magukat a nyugati világ felkelés elleni műveletekre legjobban felkészített és legtapasztaltabb haderejének vélték. Harci tapasztalatokban valóban nem volt hiány, Észak-Írország, Malájföld, Kenya, Áden, Ciprus stb. Mindegyik felkelés elleni művelet sok értékes tanulsággal szolgált, de az afgán helyi viszonyokkal egyáltalán nem voltak tisztában és ezért az sem volt világos, hogyan alkalmazhatóak a korábbi tapasztalatok. A brit csapatok előtt Helmandban szolgáló amerikai egységek maguk sem tulajdonítottak túl nagy jelentőséget a tartománynak és szórványos tapasztalataik átadása sem történt meg. Az afgán kormányzat jelezte ugyan a tartomány fontosságát, de figyelmüket elsősorban a tartomány népességének 2/3-át magában foglaló tartomány székhely, Lashkar Gah biztonsága kötötte le. A britek az afgán kérésnek megfelelően a nagynépességű székhely közelében hozták létre a 2. világháború óta legnagyobb műveleti bázisukat, Camp Bastion-t. A bázisról a 16. Légi Rohamdandár, majd később páncélos felderítő erők nagytávolságú járőrözéssel igyekeztek a tálib térnyerést megakadályozni, ezzel párhuzamosan a könnyű fegyverzetű (ejtőernyős és tengerészgyalogos) erők előretolt műveleti bázisokat (Forward Operating Base) és úgynevezett „szakasz-házak”-at hoztak létre tartomány szerte.⁵⁴²

⁵⁴¹ Alamo ostroma (1836. február 23.–március 6.) a texasi forradalom egyik legfontosabb eseménye volt. A tizenhárom napos ostrom után a mexikói csapatok elfoglalták Alamót, ahol mintegy 200 texasi védekezett. A támadás során csaknem az összes texasi katona elesett, a többieket kivégezték.

⁵⁴² BABCOCK-LUMISCH, Brian: Whom to Obey?: Dilemma for the NATO ISAF Commander, May 2006-February 2007, http://resmilitaris.net/ressources/10236/55/res_militaris_article_babcock-lumish_whom_to_obey_in_multinational_operations.pdf, letöltés: 2017. december 15., p. 5.

A műveletek ilyen kialakításával megvalósult minden brit parancsnok rémálma, amikor az összhaderőnemi doktrinális elvek közül az erő kifejtések egysége és az erők összpontosítása helyett az elégtelen erőket a tartomány minden pontján egyszerre, elszigetelten vetik be, hogy ezzel nagy láthatóságot biztosítsanak a műveletnek és nagyobb katonai jelenlétet demonstráljanak a valóságos erőknél. Az elképzelés jól működött Észak-Írországból, ahol ezek a „szakasz-házak” képesek voltak pozitívan befolyásolni a lakosságot, de Helmandban nem tudtak érvényesülni és miközben a szétszórt erők egyáltalán nem voltak képesek sem biztonságot teremteni, sem a lakosságot befolyásolni, hatalmas kockázatot jelentettek. A bázison hátramaradt erők ugyanis általában nem voltak elégségesek arra, hogy egyszerre több helyszínen beavatkozzanak vagy segítséget nyújtsanak és különösen nem voltak alkalmasak a bázistól nagy távolságra tevékenykedni. A tartomány sajátos viszonyai és a települt erők szétszórtsága miatt egy légi csapás vagy helikopteres sebesült hátraszállítás átlagosan 90 percet⁵⁴³ vett igénybe, még akkor is, ha prioritást kapott.

Az Észak-Írországból sikeresen alkalmazott Közel Figyelő Szakasz⁵⁴⁴ (Close Observation Platoons, COP) műveletek⁵⁴⁵ lényege az volt, hogy a rendelkezésre álló könnyűlövész zászlóaljokat decentralizáltan, szakaszonként vetették be. A szakaszok rejtve-fedve elfoglaltak egy-egy a brit hadsereg által kibérelt házat, majd ott a helyi lakosság megfigyelésével, fényképezésével, kapcsolatok kiépítésével⁵⁴⁶ (HUMINT) és a kapcsolati háló megrajzolásával értékes felderítési információkra tettek szert, melyeket a rendőrségi és katonai műveletek során felhasználtak.⁵⁴⁷ A brit doktrínák általában nem bátorítanak a szakaszok önálló alkalmazására, mert egy szakasznak nincs elegendő embere és tüzereje saját megvédésére és napi munka, pihenés megszervezésére, ennek ellenére ez a harcászati szintű elképzelés ragyogóan bevált Észak-Írországból, mert a COP-nak nem kellett közvetlen támadástól tartania. Musa

⁵⁴³ 90 perc csak a légi erő megérkezéséig. Ha sebesült hátraszállításról volt szó, akkor a sebesült első orvosi szaksegélyben részesítéséhez legalább három-négy óra kellett. A katona sérülését követő időszaknak a honvéderőstől különleges jelentőséget tulajdonít: ezt tükrözik a triázssal kapcsolatos szakkifejezések: „platina percek”, „arany óra”.

⁵⁴⁴ magyar terminológiában nincs megfelelője, de a figyelőőrs (FIŐ) fogalom esik hozzá a legközelebb.

⁵⁴⁵ Ezek a műveletek „szakasz-ház stratégia” néven váltak közismertté. A kifejezés terminológiailag pontatlan és félrevezető, nem stratégiai szintűről van szó és szabványos katonai kifejezésnek sem felelt meg.

⁵⁴⁶ humán felderítési információ (human(-source) intelligence, HUMINT): a felderítési információ egyik kategóriája, mely humán erőforrások által, humán forrásokból gyűjtött információkból származik. (forrás: Katonai Terminológiai Értelmező Szótár, p. 275.)

⁵⁴⁷ Operation Banner, An analysis of military operation in Northern Ireland, Army Code: 71842 p. 5-1.

Qala-ban azonban egy ház észrevétlen elfoglalása, a katonák rejtett tevékenysége, netán HUMINT tevékenysége teljesen kivitelezhetetlen volt, viszont a közvetlen támogatástól megfosztott, magányos szakasz igen vonzó célpontnak bizonyult a felkelők szemében.

A Musa Qala-ban kibérelt ingatlant egy 24 fős brit ejtőernyős szakasz foglalta el június 14-én, Nick Wight-Boycott őrnagy parancsnoksága alatt. Szinte megérkezésük első pillanatától folyamatosan támadás alatt állt a ház 52 napon keresztül, ezért a figyelőőrs gyorsan kiérdemelte az „Alamo” becenevet. A város központjában álló „szakasz-ház” egy épület komplexum volt, mely magában foglalta helyi rendőrség épületét, egy fogda épületet és egy amerikaiak által épített klinikát. Mindhárom épület tetejére épült egy-egy homokzsák fedezék,⁵⁴⁸ a szakasz egyetlen .50 cal géppuskáját a legmagasabb épület, a fogda tetejére épített fedezékben helyezték el.

A komplexum területén helyezkedett el még egy 80 fős afgán rendőrőrs is. A rendőröket gyűlölte a város lakossága, nem tartoztak egyik helyi törzshöz sem és ezért ők maguk is tartottak a helyiektől, rendőri feladataikat hanyagul látták el, de a tálibok ellen lelkesen harcoltak, valószínűleg saját életüket védték ezzel. Parancsnokuk Abdul Wulley „Coco” a 30 éves afgán háború veteránja, korábban tálib parancsnok könnyen szót értett a felkelőkkel és ismerte mozgásukat, terveiket és erről néha tájékoztatta a briteket is. Egyik brit tiszt véleménye szerint „rendkívül veszélyes és nagyszerű fickó” volt.

A tálibok a környező házak fedezékét kihasználva rendszeresen 100-200 m távolságra felzárkóztak és naponta többször is váratlanul tűz alá vették a házat aknavetővel, gránátokkal és automata fegyverekkel. Az ejtőernyősök képtelenek voltak feladatukat elvégezni, mert még elhagyni sem tudták a házat. Tudniillik, ha egy raj erejű járőr elhagyta volna az épületet, a maradék két raj már képtelen lett volna az ingatlant hatékonyan megvédeni és egyszerre készen állni, hogy a bajba jutott járőrnek is segítséget nyújtson. A városon belül lévő ingatlan területén sebesültszállító helikopterek leszállása is kockázatos volt a tálibok sorozatlövő fegyvereinek hatásos lőtávolságában, ezért helikopteres sebesült hátraszállításról általában szó sem lehetett. A bázis, Camp Bastion, mintegy 100 km-re volt és az út

⁵⁴⁸ angolul: sangar

egyáltalán nem volt biztonságos, folyamatosan kellett számolni lesállításokkal és rögtönzött robbanószerkezetek, aknacsapdák alkalmazásával, ezért a COP támogatása még gép- vagy harcjárművekkel is bonyolult volt. A szakasz tehát gyakorlatilag be volt kerítve és el volt vágva saját csapataitól.

Július folyamán a harcokban több felkelőt is megöltek és számos alkalommal kértek légi és tüzérségi csapásokat a város területére. Egy hónap folyamatos harc után a szakasz élelmiszer- és lőszerkészletei rohamosan fogyatkoztak, ezért nem lehetett halogatni a szakasz felmentését és leváltását. Július 21-én a britek megkísérelték a betörést és „Alamo” felszabadítását. A „Griffin” dán könnyű páncélosokkal (140 fő Mowag Eagle harcjárművekkel) megerősített brit oszlop négynapos kimerítő menet után Musa Qala város előterében elakadt egy tálib lesállításban. A tálibok három oldalról egyszerre megindított támadása annyira heves volt, hogy a dán és brit erők képtelenek voltak kitörni a tűzősszpontosítási körletből. Amerikai légicsapást kértek a tálibok állásaira, melynek eredményeképpen elhagyhatták a tűzszakot, eközben egy páncélozott harcjármű aknára futott és három dán katona megsebesült. A légicsapás elegendőnek bizonyult arra, hogy a brit és a dán csapatok kivonják magukat a tálibok közvetlen tűzhatása alól, újracsoportosítsák erőiket és ismét megkíséreljék Alamo felszabadítását. Öt nappal a felszabadító művelet megindítása után az oszlop végre elérte a bekerített ejtőernyős szakaszt, átadta a szükséges ellátmányt és lőszert, de az ejtőernyősök leváltása mégsem történt meg. A parancsnokságot a dán Lars Ulslev Johannesen őrnagy vette át. Július 27-én egy támadás elhárítása érdekében közvetlen légicsapást kért, mely során megsemmisült a város egyetlen mecsete és ezért mind a város lakói, mind az afgán rendőrök megvonták támogatásukat a körülzárt NATO erőktől.

Augusztus 1-én újabb brit páncélos oszlop (Household Cavalry ezred „D” század) érkezett a városhoz, ezúttal az ejtőernyős szakasz a páncélostámadással összehangoltan kitörést kísérelt meg. A tálibok egy Spartan és több Scimitar harcjárművet megsemmisítettek meg, valamint megöltek számos brit katonát, köztük a művelet parancsnokát is. Az amerikai légicsapások mentették fel ismét a brit erőket.

A britek számára világossá vált, hogy a tartományban nem lehetséges önállóan bevetni páncélos erőket vagy egyszerű „járőrözéssel” megakadályozni a

tálib térnyerést, ezért összhaderőnemi harccsoportokat állítottak össze és a továbbiakban ezek manővereivel vették fel a harcot a városi és a hegyek közötti harchoz nyilvánvalóan jobban alkalmazkodó felkelőkkel.

Augusztus 6-án egy kanadai páncélos oszlop kísérelte meg a betörést a városba déli irányból, miközben a nyugati oldalon egy ejtőernyős század és két szakasz Royal Irish ranger deszantolt és megrohamozta a várost. A művelet lehetővé tette a teljesen kimerült ejtőernyős szakasz leváltását és elszállítását. Alamót ezután 38 ír ranger és 140 dán könnyűpáncélos katona védte. A dán nehézgéppuskákat az épületek tetején lévő homokzsák fedezékekben helyezték el úgy, hogy 360 fokos kilövést biztosítsanak, a dán harcjárművek számára pedig rámpákat építettek, amelyre felhajtva át tudtak lőni az objektumot körülvevő döngölt földből készült kerítés fölött. A rangerek aknavetőikkel képesek voltak belőni a házak közötti holttereket, ezzel megnehezítve a felkelők manővereit a házak takarásában.

A probléma azonban változatlanul megmaradt: a körbekerített brit erők semmilyen kapcsolatot nem tudtak létesíteni a helyi lakossággal, hovatovább ellenőrzésük hatóköre is mindössze a városközpontban lévő „Alamó”-ra és az onnan belőhető térre szűkült. Az időközben kinevezett ISAF új parancsnoka David Richards vezérezredes hivatalosan is bejelentette a „szakasz-ház” műveletek⁵⁴⁹ kudarcát, de Musa Qala feladása olyan információs-PR győzelemhez segítette volna a tálibokat, melynek komoly stratégiai következményei lettek volna, ezért magát a COP-t nem szüntették meg.⁵⁵⁰

A dán páncélos század nehéz fegyverzetével egy ideig elriasztotta a tálibokat a közvetlen támadásoktól, de négy héttel később kivonták őket Musa Qalából és felváltotta őket a Royal Irish ezred „E” százada, melynek parancsnoka Adam Jowett őrnagy volt. A körbe zárt erődben mindössze két nehéz és kilenc könnyűgéppuska maradt. A nyilvánvalóan elégtelen tüzerő felébresztette a felkelők harci kedvét és ezt követően fokozódott a tálib támadások intenzitása. A harcok hevességére jellemző adat, hogy az „E” századharccsoport az ostrom hátralévő részében ellőtte a teljes brit kontingens éves géppuskalőszer-ellátmányának 1/3-át. A brit harccsoport rendszeresen kért és kapott légicsapásokat a városban felderített célokra, melyek

⁵⁴⁹ A bejelentésben Richards tábornok is stratégiként utal rá.

⁵⁵⁰ BABCOCK-LUMISCH, Brian: Whom to Obey?: Dilemma for the NATO ISAF Commander, May 2006-February 2007, http://resmilitaris.net/ressources/10236/55/res_militaris_article_babcock-lumish_whom_to_obey_in_multinational_operations.pdf, letöltés: 2017. december 15., pp. 6- 17.

következtében valószínűleg sok civil áldozat is volt, ezért a britek támogatása a lakosság részéről teljesen megszűnt. A rohamok egyre hevesebbekké váltak és a táliboknak számos alkalommal sikerült feljutni már az erőd falaira is és onnan nyitottak tüzet az épületek között lévő brit katonákra. Szeptember 2-ára a brit veszteségek megnöttek: egy halott (aknavető közvetlen találat), kettő súlyos sebesült (aknavető repesztől), négy további könnyű sebesült, de elszállításuk helikopteren nagy nehézségekbe ütközött a sűrű tálib géppuskatűzben. Szeptember 8-ára az aknavető lőszerkészlet kritikus szintre süllyedt és a hevederezett golyószóró lőszer teljesen elfogyott.⁵⁵¹ A tálibok felfigyeltek arra, hogy az „E” század ellátása teljesen egészében a helikopterektől függ és géppuska tüzüket az érkező ellátó helikopterekre koncentrálták, amelyek így nem tudták teljesíteni feladatukat.

Szeptember 12-én a város öregeinek delegációja azzal az ajánlattal kereste fel a brit parancsnokot, hogy hagyják el a várost, mert a további ostrom már értelmetlenné vált a britek számára, elviselhetetlen a lakosság számára és kínos a táliboknak is. A város belső része teljesen megsemmisült, a lakosság elhagyta a várost és a környező falvakba húzódott, ugyanakkor a tálibok is hatalmas veszteséget⁵⁵² szenvedtek. A brit parancsnok csak azzal a feltétellel egyezett bele a visszavonulásba, hogy legalább egy hónapos tűzszünet előzi meg és azt követően a városi tanács (jirga) veszi át az irányítást a városban és nem a talibánok, ezzel igyekezett elkerülni a brit presztízsveszteséget. A különbéke tárgyalások a tálibokkal hatalmas negatív visszhangot keltettek mind a kabuli kormányzat,⁵⁵³ mind a nemzetközi élet más szereplői köreiben.⁵⁵⁴ Ezzel nem csak katonailag veszítették el a műveletet, de az információs térben is vereséget szenvedtek.

Október 13-án a britek a helyiek által biztosított marhaszállító teherautóikon elhagyhatták a helyőrséget és a sivatagban kapcsolatba léptek a brit 3. tengerészgyalogos dandárral, amelyik biztosította biztonságos kiemelésüket és elszállításukat. A város elhagyása után a felkelők azonnal kihirdették saját győzelmüket és 2007. februárban ténylegesen is hatalmukba kerítették a várost,

⁵⁵¹ A brit golyószórók képesek voltak a dánok által hátrahagyott NATO szabványos lőszerrel tüzelni, de azokat a széteső tagú brit hevederekbe kellett betölteni.

⁵⁵² Brit becslések szerint 200 felkelőt öltek meg a három hónapos ostrom alatt.

⁵⁵³ GALL Carlotta, Wafa Abdul Waheed: Taliban Truce in District of Afghanistan Sets Off Debate, <http://www.nytimes.com/2006/12/02/world/asia/02afghan.html>, letöltés: 2017. december 26.

⁵⁵⁴ COGHLAN, Tom, MCELROY, Damien: US envoy attacks British truce with Taliban, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1532358/US-envoy-attacks-British-truce-with-Taliban.html>, letöltés: 2017. december 26.

lefegyverezték, majd feloszlatták a rendőrséget, letartóztatták, házi őrizetbe helyezték a törzsi vezetőket, majd kivégezték a jirga vezetőjét, és bevezették a sariját.⁵⁵⁵ A város környékén folyó máktermesztés fellendítette a kábítószer termelést, mely közvetetten vagy közvetlenül biztos anyagi alapot teremtett a tálib felkelők számára. A tálibok adót vetettek ki, bevezették a sorozást és a városban egyes hírek szerint 2000 afgán és nemzetközi felkelő tartózkodott. A tálibok nyilvánosan kivégezték azokat, akiket az ISAF-el való együttműködéssel gyanúsítottak. Az erős pénzügyi háttér és megfelelő emberi erőforrások birtokában az innen kiinduló tálib műveletek már Helmand más körzeteit is veszélyeztették.

A tapasztalatok feldolgozása

A kudarc nyomán a britek számára nyilvánvalóvá vált, hogy a felkelés elleni doktrínájukat sürgősen felül kell vizsgálni, mert az nagyjából még korábbi tapasztalataikat tükrözte. Saját megfigyeléseiken kívül felhasználták az amerikaiak Irakban és az izraeli hadsereg 34 napos háború során gyűjtött tapasztalatait.

A probléma gyökerét abban a szemléletben találták meg, ami általában jellemzi a katonai gondolkodást, vagyis azt, hogy mindig az ellenségre gyakorolt fizikai hatás szempontjából vizsgálják meg a műveleteket. Ez, a közismertebben „halott számlálgatásnak” hívott szemlélet a műveleteket aszerint tartotta eredményesnek illetve eredménytelennek, hogy hány felkelő holttestét tudták a művelet után megszámlálni. Ugyanakkor ez a megközelítés nem fordított kellő figyelmet a lakosság megnyerésére és olyan nem-kinetikus hatásokra, melyek úgy teszik tönkre az ellenség erőfeszítését, hogy nem igénylik közben a hagyományos katonai képességek felhasználását: civil-katonai kapcsolatok,⁵⁵⁶ pszichológiai hatások, információs műveletek, kommunikációs műveletek stb.

Az izraeli és az iraki műveletek tapasztalatai azt mutatják, hogy a felkelés leveréséhez, noha a katonai eszközök fontosak, de önállóan, a nemzeti erő más

⁵⁵⁵ TATHAM, Steve: Tactical Strategic Communication! Placing Informational Effect at the Centre of Command, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pm99q4Z512YJ:smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/290-tatham.pdf+%&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>, letöltés: 2017. 12. 15., p. 13.

⁵⁵⁶ A Civil-katonai kapcsolatok (Civil Military Interaction) olyan tevékenységeket foglal magába, melyeket a NATO katonai szervezetei végeznek nemzetközi és helyi nem-kormányzati szereplőkkel a NATO műveletek előkészítése és végrehajtása során, és amelyek hatékony kommunikáción, közös tervezésen és koordináción alapulnak. Ezek az egyeztetések kölcsönösen növelik egymás hatékonyságát és eredményességét a vonatkozó válságkezelés során.

eszközei nélkül alkalmatlanok és nem érnek célt. A katonai erőt csak akkor nevezhetjük döntő tényezőnek, ha alkalmazása közvetlenül a kívánatos végcélok eléréséhez vezet. A műveleti tapasztalatok szerint azonban a katonai hozzájárulás egyszerűen csak lehetővé teszi vagy támogatja a végcélok elérését. Az aszimmetrikus kihívások kezeléséhez átfogó megközelítésre van szükség, beleértve a katonai és nem katonai résztvevők, valamint minden kormányzati tényező egyidejű és koordinált tevékenységét. Az összkormányzati, átfogó megközelítés a résztvevők részéről közös szándékot igényel, de a siker eléréséhez ezeket az elveket stratégiai, műveleti és harcászati szinten egymást kiegészítő módon kell alkalmazni és ki kell egészíteni sikeres propaganda-hadjárral is, különösen olyan ellenséggel szemben, aki annyira sikeresen használja fel a modern média és kommunikáció lehetőségeit, mint a tálibok.⁵⁵⁷

A kudarc másik kézenfekvő tanulsága az volt, hogy a nem ismerték kellően a műveleti környezetet és nem csak a fizikai (földrajzi, éghajlati stb.) környezetet, hanem a konfliktus legfontosabb szereplőit, a lakosságot sem értették. A műveletek humán tartományának megértése a felkelés leverése során fontosabb, mint bármilyen más műveletben, hiszen a műveletek során „*az emberek az utcán, a házakban, a földeken – tehát a nép maga alkotja a harcteret*”,⁵⁵⁸ vagyis a konfliktus a lakosság között zajlik. Ennek komoly jelentősége van a NATO erők számára. Egyfelől a célok megbízható (pozitív) azonosítása a sűrűn lakott területeken nagy nehézségekbe ütközik és a nép között folyó harcok megnövelik a járulékos károk, veszteségek és véttlen civilek megölésének kockázatát, különösen az egyébként is védtelen és sebezhető rétegek és csoportok körében. Másfelől pedig nem elegendő pusztán nem megfélemlíteni a lakosságot, de ki kell bennük alakítani azt a pozitív attitűdöt, mely támogatja a biztonsági erőket és a központi kormányzatot.

Fontos tapasztalat volt az is, hogy a brit erők pontatlan helyzetértékelése miatt nem csak a bevetett erők céljai (ti. a lakosság megfigyelése, információk gyűjtése) volt irreális, hanem a létszáma elégtelen volt még sikeres fegyveres harcra is. A tények azt mutatják, hogy a biztonsági erők valószínűleg kudarcot fognak

⁵⁵⁷ MACKAY, Andrew: The Art of influence, <http://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-ff9a9c01-faa4-4038-b4e9-83e619460e1f>, letöltés: 2017. 12. 16.

⁵⁵⁸ Smith, General Sir Rupert, *The Utility of Force – The Art of War in the Modern World*, Penguin, London, idézi: Ilana Bet-El: We are the battlefield, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/jul/26/thedominanceofwaramongstt>, letöltés: 2017. december 16.

vallani, ha létszámuk nem ér el egy kritikus tömeget: egyszerűen nincs elég katonai erő a terület ellenőrzésére, uralására.⁵⁵⁹ A brit erők aránya a műveletek első fázisában 1:800-hoz alakult⁵⁶⁰ és a csak a lakosság tömeges elmenekülése illetve jelentős erősítések után javult 1:10-re, majd az ostrom végére, a dán század távozása után hanyatlott 1:14-re.

Összevetésként az 1980-as években Észak-Írországon a brit biztonsági erők és lakosság aránya 1:65 volt és ezzel az aránnyal (és az alkalmazott eljárásokkal) sikerült az ír felkelő szervezeteket a tárgyalóasztalhoz kényszeríteni. Bászrában 2003 és 2007 között az 5 000-6 000 fős brit erő (1:300 arány) fokozatosan elveszítette az ellenőrzést Bászra fölött és kiszorult a városból. Bagdadban 2007. február és november között az iraki és koalíciós erők 110 000-140 000 fős erőkkel (1:50 arány) állították helyre a rendet és biztonságot. Koszovó megszállásakor (1999. június) a NATO erők és lakosság aránya 1:50 volt, a megszálló csapatok mégsem tudták megakadályozni a leszámolásokat és a szerbek tömeges kiűzését. Lényegesen többről van tehát szó, mint számokról: a kritikus tömeg mellett szükség van politikai akaratra és a nemzeti erő valamennyi eszközének bevetésére is, valamint a katonai komponens számára reálisan teljesíthető feladatokra.⁵⁶¹

A Musa Qala körzetében indítandó következő művelet parancsnoka Andrew Mackay vezérőrnagy maga is részt vett a tapasztalatok feldolgozásában egy tanácsadó misszió élén a 2006-os „34 napos” háború után Libanonban. Összegzett következtetése az volt, hogy a katonai erőt a műveletek során a nemzeti erő más komponenseinek is ki kell egészíteni (gazdasági segélyprogramok, újjáépítés, diplomáciai tárgyalások), el kell kerülni a tüzérv alkalmazását lakott körzetekben és fokozni kell a helyi kulturális sajátosságok ismeretét és megértését. *„Musa Qala valóban ikonikus sok fajta negatív ok miatt. Mi most megpróbáljuk [Musa Qala-t] ikonikussá tenni, de ezúttal pozitív módon — újjáépítéssel és fejlesztésekkel.”*— mondta.⁵⁶²

⁵⁵⁹ KISS Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, 2011., p. 126.

⁵⁶⁰ Csak a brit erőket (24 ejtőernyős katona) és a becslések szerint eredetileg 20 ezer fős lakosságot figyelembe véve. A harcok során a lakosság gyakorlatilag elhagyta a várost.

⁵⁶¹ KISS Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai, pp. 125-126.

⁵⁶² BUSSEY, Katrine: NATO 'making progress' in Afghanistan, <https://www.theguardian.com/world/2008/apr/13/afghanistan.nato>, letöltés: 2017. december 16.

Musa Qala visszafoglalása

Musa Qala stratégiai jelentősége két tényezőből tevődik össze: az Afganisztánban nagy létszámúnak számító (20 ezer fő) lakossága nagyobb részt az Alizai törzsből származik, amely Helmand legnagyobb pastu népcsoportja. Afganisztán törzsi viszonyai rendkívül bonyolultak és nyugati észjárással alig érthetőek, de ezek a kötelékek sokkal fontosabbak az afgánok számára, mint a formálisan viselt tisztség, beosztás vagy szervezet. Az Alizai törzs, mely hat klánból áll, alapvetően tálib szimpatizánsnak számít, tagjai könnyen és olcsón felbérelhetőek fegyveres harcra, a törzs maga pedig hagyományosan fegyver- és kábítószer-csempészetből él. A tálibok bukását követően a város az ópium csempészet szállítási útvonalainak középpontjába került, ami nem csak a törzsnek, de a tálib felkelésnek is biztos jövedelmet nyújtott.

A britek tervbe vették a tartomány legjelentősebb vízerőművének, a közelben elhelyezkedő Kajaki erőműnek a felújítását. A projekthez egy 220 tonnás turbinát kellett úttalan utakon átszállítani a felkelők által megszállt területeken. A gigászi konvoj művelet érdekében stabilizálni kellett a környék biztonságát és az utak minőségét is javítani kellett.⁵⁶³

Musa Qala visszafoglalására Mullah Salam tálib parancsnok váratlan átállása és szövetségre lépése befolyásos törzsekkel és a Karzai kormánnyal adott jó alkalmat. Az akkori — később kiderült túlzott — várakozások szerint a tálibok elvesztették legfontosabb parancsnokukat, aki az újonnan létrejött Helmand északi részén élő törzsekkel szövetségre lépve felkelést fog kirobbantani a tálibokkal szemben és a szövetségeseeknek mindössze támogatniuk kell ezt az anti-talibán mozgalmat. Ez a helyzetértékelés végül nem bizonyult megalapozottnak, mert sem Mullah Salam, sem az északi törzsek nem vettek részt Musa Qala visszafoglalásában, de már a pusztán lehetőség elégséges volt ahhoz, hogy a brit diplomaták azonnal a helyszínre utazzanak, és intenzív tárgyalásokba kezdjenek a törzsek és klánok vezetőivel. Ha mást nem is, annyit elértek a tárgyalásokkal, hogy a tálibokat egyetlen törzs sem támogatta a művelet ideje alatt és Mullah Salam parancsnoksága alatt álló korábbi tálibok sem vettek részt a műveletben.

⁵⁶³ DONNELLY, Thomas, SMITH, Gary J.: Musa Qala: Adapting to the realities of modern counterinsurgency, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/musa-qala>, letöltés: 2017. december 16.

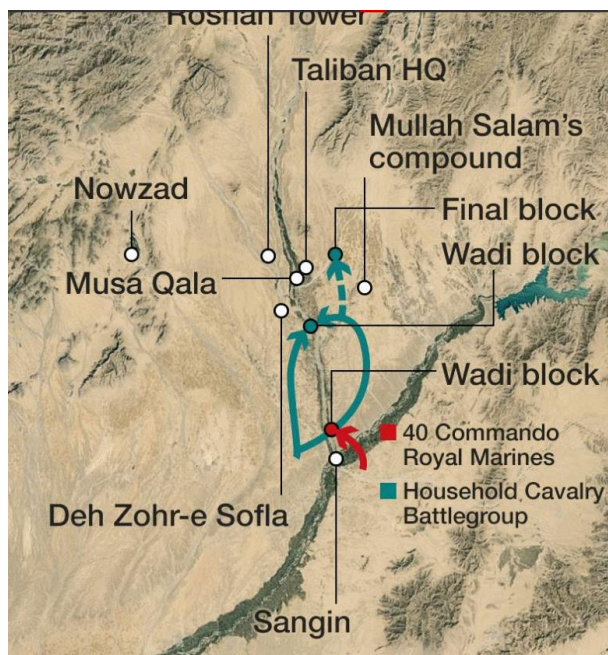
A helyzetértékelés során kiemelt figyelmet fordítottak arra a tényre, hogy az Alizai törzs nem ideológiailag kötelezte el magát a tálibok mellett, fegyvereseik, melyeket törzsi és családi szálak sokkal szorosabban fűznek a klánjaikhoz, mint a tálibokhoz, elsősorban a kábítószerek kereskedelmét biztosítják, és csak másodsorban harcolnak a tálibok oldalán zsoldosként.⁵⁶⁴ Ez a tény kombinálva azzal a reménnyel, hogy az északon élő Alizai törzsek átállnak az afgán kormányzat oldalára a brit diplomaták erőfeszítései nyomán, arra a feltételezésre vezetett, hogy elegendő lesz felvonultatni egy zászlóalj harccsoportot a város ellen és biztosítani, hogy az afgán törzsek és az afgán hadsereg vegye vissza a várost.

A műveletben részt vett az afgán 3. dandár Muhaiyodin Ghori dandártábornok vezetésével. A dandár a Karzai kormány elképzelése szerint elegendő erőt képviselt ahhoz, hogy egyedül is visszafoglalja Musa Qala-t, de a brit értékelések szerint harcértéke erősen kétséges volt. Az afgán katonák kétségtelenül fegyelmezettek és jól képzettek, de a dandár nem volt összekovácsolva és ebben a formációban még nem harcolt együtt. A britek Műveleti Tanácsadó és Összekötő Csoportjai a 2. Yorkshire ezredtől folyamatosan kapcsolatban álltak az afgán dandártörzsszel és nem tartották a dandárt alkalmasnak, hogy komolyabb harcokban vegyenek részt, de arra igen, hogy a brit parancsnok megossza velük műveleti elképzeléseit.⁵⁶⁵

A Musa Qala-i csata gyakorlatilag a várostól 20 km-re déli irányban lévő Sangin városánál kezdődött el, amikor éjszaka a 40. tengerészgyalogos (Commando) zászlóalj harckocsikkal és harcjárművekkel átkelt a Helmand folyón. A tengerészgyalogosok biztosításával átkelt a folyón a Skót Dragonos Gárda és a Királyi Huszár zászlóalj egy-egy századharccsoportja (Household Cavalry harccsoport) majd megtámadta és birtokba vette De Zohr-e Sofla falut, majd Musa Qala kelet irányba továbbtámadt.

⁵⁶⁴ MACKAY i.m.

⁵⁶⁵ MACKAY i.m.

31. ábra A tengerészgyalogosok erőszakos folyóátkelése és a Household Cavalry harccsoport támadása (forrás: MACKAY)

jelentős katonai erővel rendelkeztek, de hozzájárulásuk a sikerhez inkább stratégiai-kommunikációs és nem műveleti-harcászati előnnyel járt volna. Mullah Salam-nak láthatólag nem volt sem támogatása a törzsek részéről, sem befolyása nem volt közöttük. Annál nagyobb befolyással rendelkezett viszont Kabulban, ahol a Karzai kormányzat úgy tekintett rá, mint Helmand biztonsági problémáinak megoldására.

A Mastiff és Warrior harcjárművekkel felszerelt századok támadása elakadt az üzemanyag és lőszer hiánya miatt, de az egyetlen biztonságos logisztikai bázis Camp Bastion 120 km távolságra volt, ezért a parancsnok légi úton kiszállított utánpótlást kért. A harccsoport valamennyi járművének üzemanyag ellátmányát és 50 harcjárművének lőszer- és a többi ellátmányát ejtőernyővel juttatták célba, C-130-as repülőgépekkel mintegy 50 légi bevetésben. Amíg a harccsoport a feltöltéseket végezte, a tálibok ellentámadást indítottak Sangin-nál az átkelőhelyet biztosító tengerészgyalogosok ellen. Több katona megsebesült, néhányan súlyosan. A harccsoportot a bekerítés veszélye fenyegette.

A parancsnok súlyos dilemmával szembesült: eredeti feladata az volt, hogy támogassa az afgán hadsereget és a helyi anti-talibán erőket a város

⁵⁶⁶ Ekkor még Mullah Salam szerepe nem volt világos. A brit nagykövet Sir Sherard Cowper-Coles úgy látta, hogy elérkezett a pillanat a konfliktus „átfogó afgán megoldására”, azaz az afgán helyi erők fokozottabb részvételére a háborúban.

visszafoglalásában, de nem volt olyan afgán erő, amit támogatni lehetett volna. A harccsoport visszavonulási útja mentén egyre súlyosabb harcok bontakoztak ki. Ha az egyetlen völgybe vezető utat elzárják és nem képesek nyitva tartani, akkor, a visszavonulás közben is további súlyos harcokra kell számítani és harccsoport utánpótlás híján sebezhetővé válik. A dandár törzs azt javasolta, hogy vonják vissza a páncélosokat és erősítsék meg a tengerészgyalogosokat, akik a völgy bejáratát és a Helmand folyó átkelőhelyét biztosították. A brit parancsnok szemrevételezésekor felfigyelt arra, hogy a városkörnyéki mákültségvények betakarítás előtt állnak, a mákból készített ópium és heroin a tálib felkelésnek újabb pénzügyi támogatást adott volna, ezért saját törzse javaslataival ellentétben (és a küldetesközpontos vezetés szellemében) a támadás felújítása mellett döntött. Azonnal intézkedett, hogy a város keleti oldalán mobil könnyű fegyverzetű felderítő erőket és drónokat vessenek be a tálib mozgások és védelmi előkészületek pontos felderítése érdekében. A zászlóaljharccsoport megkezdte a művelethez szükséges átcsoportosításokat.

A támadás felújítására vonatkozó döntésnek súlyos stratégiai-politikai kihatásai is lehettek, ezért Mackay elhatározását politikai és stratégiai szinten is jóvá kellett hagyni. A felmerült kockázatok között szerepelt az intenzív tűzharc lehetősége a városon belül, ami nagyszámú civil áldozattal járt volna, ami a média érdeklődése miatt mindenképpen hatalmas nemzetközi visszhangot váltott volna ki és aláásta volna a szövetség hitelességét.

A másik szempont a brit miniszterelnök — Gordon Brown — küszöbön álló látogatása volt.⁵⁶⁷ Ha a műveletek kudarcba fulladnak, akkor a látogatás még fel is nagyítja a veszteségek jelentőségét és az rendkívül negatívan hatott volna a december 12-én bejelentendő brit Afgán-stratégiára. Ez a forgatókönyv végső soron a brit csapatok azonnali kivonását is jelenthette volna. Másfelől a látogatás miatt hatalmas politikai és diplomáciai nyomás alá került a parancsnok, míg katonai vonalon szünni nem akaró tájékoztatást kértek az előljáró parancsnokságok, ami nagyon megterhelte a harcban álló zászlóaljharccsoport törzsét.

A harmadik szempont Harry herceg⁵⁶⁸ jelenléte volt. A herceget a lehető legnagyobb titokban vetették be Helmand-ban hadnagyi rendfokozatban előretolt

⁵⁶⁷ Gordon Brown végül december 10-én a művelet utolsó napján érkezett meg Camp Bastionba, kommunikációs szempontból a legjobb időben, mert ő jelenthette be a győzelmet.

⁵⁶⁸ Prince Henry of Wales (Henry Charles Albert David) (1984-)

légiirányítóként. A sajtónak félrevezető tájékoztatást adtak, azt állították, hogy Irakban szolgál. Az iraki felkelőcsoportok azonnal bejelentették szándékukat, hogy a herceget elrabolják. Ezt követően sajtóközleményben arról számoltak be, hogy a herceg Kanadába ment egységével kiképzésre, majd eltitkolták, hogy valójában ez az alakulat a kanadai kötelékkiképzést követően azonnal Afganisztánba került.⁵⁶⁹ Ez a látszólag jelentéktelen körülmény nagyon fontos lehetett volna. Ha a herceg megsebesül, meghal vagy fogságba esik, ez mindenképpen negatívan érintette volna a brit lakosság harci szellemét és teljesen háború-ellenes hangulatot teremtett volna. Ezzel egyidejűleg a tálibok kezében egy olyan propaganda fegyver került volna, aminek hatásait nem lehet alábecsülni. Azzal, hogy sikerült a brit és kanadai hatóságok információs művelete és titokban tartották a királyi család tagjának bevetését, a britek oldalán hatalmas kommunikációs fölény jelent meg.⁵⁷⁰ Megfigyelhető mindhárom megfontolás esetében, hogy a stratégiai-politikai, a hadműveleti és a harcászati szint nem különíthető el egyértelműen és a szintek általában átfedik egymást.⁵⁷¹

Mackay tábornokon fokozódott a politikai nyomás, hogy a műveletet szakítsa félbe. Végül felhívta őt Nick Houghton, a brit Állandó Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnoka is Northwood-ból, aki meghallgatta a tábornok jelentését, és noha elrendelhetette volna a művelet elhalasztását a miniszterelnöki látogatás utánra, de végül a küldetésorientált vezetés elveinek megfelelően alárendeltjére hagyta a döntést. Mackay terve készen állt, csapatai elfoglalták a szükséges állásokat, már nem akarta elhalasztani a rohamot.

A tábornok elgondolását ismertette a törzsével és az alárendelt parancsnokoknak kiadta az előzetes intézkedését:

1. Az elgondolás lényegi mozzanata az volt, hogy az afgán 3. dandár fogja bevenni a várost azért, hogy a művelet legitim és hiteles legyen. A tábornok ezzel az összhaderőnemi műveletek elvei közül egyszerre többet is figyelembe vett: hitelesség, egyetértés, kölcsönös tisztelet és

⁵⁶⁹ A brit hadsereg hivatalosan csak az után erősítette meg, hogy a herceg is részt vett a Musa Qala-i csatában, amikor német és ausztrál lapok már amúgy is megszéllőztették az információt és a herceget már kivonták a műveleti területről.

⁵⁷⁰ A hercegről a művelet idején gurka katonákkal készített képek bejárták a világsajtót és az üzenet, hogy egy herceg is közvetlenül részt vett a harcokban, még nemzetközi szinten is növelte a királyi ház népszerűségét és a műveletek támogatottságát.

⁵⁷¹ Az elvet részletesen kifejti az Összhaderőnemi Doktrína (4) végleges tervezet p. 1-7.

megértés, átláthatóság és stratégiai kommunikáció;⁵⁷² és néhányat megsértett: biztonság és meglepés. Mackay tábornok nem csekély kockázatot vállalt azzal, hogy a művelet döntő mozzanatának a kérdéses harcértékű afgán dandár tevékenységét nevezte meg. A brit törzs részéről felmerült, hogy a dandártól idő előtt kiszivároghatnak a támadás részletei a tálibokhoz, de Mackay tábornok tisztában volt ezekkel a kockázatokkal, de azt is értette, hogy a dandár bevetése az egész művelet eredményeit megsokszorozza a kommunikációs térben. Ahogy annak idején a város elvesztése ikonikus brit vereség volt, most ikonikus afgán győzelemmé akarták azt átváltoztatni, még akkor is, ha a brit és amerikai erőfeszítések ezzel háttérbe szorulnak.⁵⁷³

2. Másfelől a város küszöbönálló megrohamozása valószínűleg már nyilvánvaló volt a tálibok előtt is,⁵⁷⁴ ezért Mackay tábornok szakított a meglepés összhaderőnemi elvének alkalmazásával és inkább az egyszerűséget alkalmazta és lélektani hatást törekedett elérni azzal, hogy a műveleteket szándékosan lassan bontakoztatta ki. Az üzenet egyértelmű volt: JÖVÜNK, HOGY ELKAPJUNK TITEKET!⁵⁷⁵ Ugyanakkor felismerte azt is, hogy a városba beszorított ismeretlen számú⁵⁷⁶ felkelő a végsőkig fog harcolni, ezért gondoskodott a tálibok számára nyitott folyosókról, melyen keresztül elmenekülhetnek a városból.
3. Mackay elképzelésének további fontos mozzanata a lakosság védelme és visszatérésének elősegítése volt. Ennek egyik összetevője az ún. „járulékos veszteségek” elkerülése azzal, hogy a városra és közvetlen környékére egyetlen tűzcsapást sem terveztek, sőt azt tűztilalom alá eső területnek jelölték meg. Ezt kiegészítették azzal, hogy december 5-én röplapokat szórtak a városra, melyben felszólították a lakosságot lakhelyük ideiglenes elhagyására.⁵⁷⁷ A másik mozzanat pedig az, hogy

⁵⁷² Az elveket részletesen kifejti az Összhaderőnemi Doktrína (4) végleges tervezet p. 1-13.

⁵⁷³ MACKAY im.

⁵⁷⁴ Helmand kormányzója már december 5-én bejelentette a koalíció támadását.

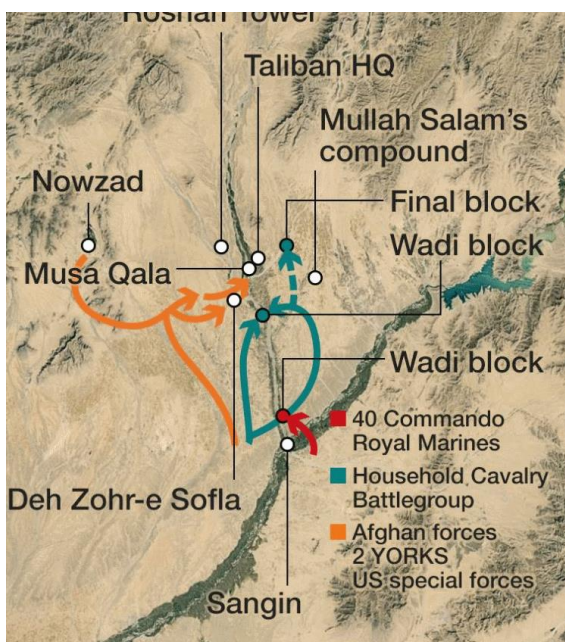
⁵⁷⁵ MACKAY: im. Angol eredetiben: WE. ARE. COMING. TO. GET. YOU.

⁵⁷⁶ A tálibok parancsnoka november 29-én egy riportban azt állította, hogy 2500 tálib harcos felett rendelkezik.

⁵⁷⁷ DUPEE, Matt: A chronology of the Musa Qala dilemma,

https://www.longwarjournal.org/archives/2007/12/a_chronology_of_the_1.php, letöltés: 2017. december 16.

a gurka műszaki csapatokat második lépcsőben tervezték bevetni, hogy közvetlenül a város elfoglalása után hozzákezdjenek a stabilizálás és újjáépítés, valamint helyreállítás műszaki feladataihoz és ezzel elősegítsék a harcok miatt elmenekült lakosság visszatérését.⁵⁷⁸ Sajnálatos módon ezen a ponton kibicsaklott az összkormányzati együttműködés, mert a brit Külügyi és Nemzetközi Fejlesztési Intézetnek nem voltak a helyszínen bevethető civil szakemberei, ezért Mackay tábornok kénytelen volt saját törzséből kijelölni törzstiszteket a fejlesztések és a civil közigazgatás beindítására.

32. ábra A 3. afgán dandár és a 2. Yorkshire OMLT elterelő műveletei a várostól nyugatra (forrás: MACKAY.)

A zászlóalj törzs hozzákezdett a művelet dokumentációjának kidolgozásához, miközben a csapatok máris elfoglalták kijelölt állásaikat, a parancsnokok eligazították az állományt és már a szükséges begyakorlásokat⁵⁷⁹ és együttműködést is megszervezték.

December 7-én a városba bevezető utak mentén a páncélosok keletről és délről lezárták a várost, miközben a várostól nyugatra elterelő műveleteket hajtottak végre a 3. afgán dandár egységei brit és amerikai alegységekkel megerősítve.⁵⁸⁰ Ezzel egyidejűleg brit, amerikai, észt és dán

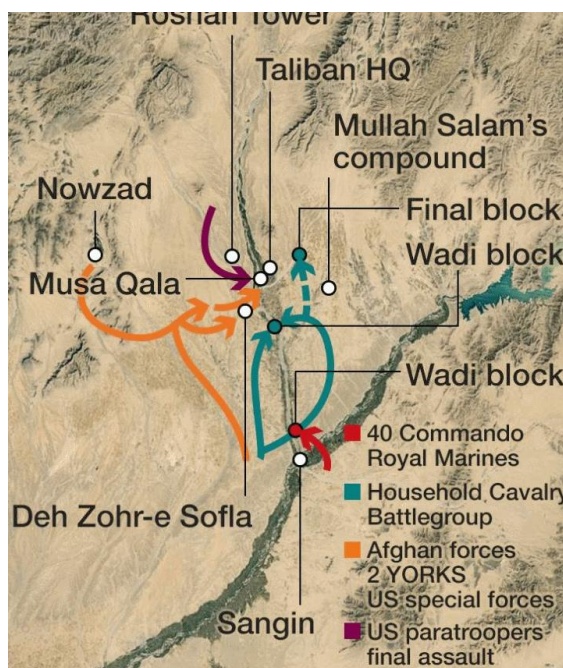
légideszantcsapatokat raktak ki szállítóhelikopterekből közvetlenül a város előterében, akik felszámolták a tálib védelem első vonalát.

⁵⁷⁸ Negatív példa volt Mackay előtt, hogy a közeli Nozwad-ban a sikeres műveletek után a porig rombolt városba sosem tért vissza a lakosság.

⁵⁷⁹ angolul: rehearsal

⁵⁸⁰ A művelet során egyetlen bizonyított „járulékos veszteség” itt —Deh Zoh- Sofla-ban történt, amikor a tálibok egy családot kényszerítettek egy NATO ellenőrzőpont megközelítésére autóval. A szövetséges katonák öngyilkos merénylőnek hitték őket és tüzet nyitottak.

December 8-án a város előterében folyó harc során találat ért egy házat, ami felrobbant. A robbanás erejéből arra lehetett következtetni, hogy egy tálib fegyver- és lőszerraktárt ért találat. December 9-én a tálib erők megkezdik a kivonást (menekülést) a városból. December 10-re a tálibok ellenállása látványosan gyengült, ezért a brit parancsnok megállította a NATO-csapatok előretörését és a városközpont megtisztítására előreküldte az afgán 3. dandárt. A dandár két napon keresztül vizsgálta át a városközpontot, érdemi ellenállással már nem találkozott. December 12-én kitűzték az afgán lobogót a város szimbólumának számító mecset romjaira. A harcok véget értek. A tálib erők elmenekültek, 200-an megadták magukat.

33. ábra Ejtőernyős roham a város előterében (forrás: MACKAY)

A béke megnyerése

Mackay tábornok számára világos volt, hogy a katonai műveletek sikere csak megteremtette a lehetőséget a felkelés leverésére, de az igazi cél a lakosság megnyerése, a központi kormányzati hatalom helyreállítása, a béke helyreállítása. A második lépcsőben érkezett utászok hozzákezdtek az épületek lőszer, robbanóanyagtól való mentesítéséhez, majd az épületek és a közüzemi szolgáltatások helyreállításához.

Pár nappal később a lakosság is visszatért, az üzletek kinyitottak, megérkezett Mullah Salam, a Karzai elnök által kijelölt új kormányzó, korábbi tálib parancsnok. Mackay tábornok az egyik törzstisztjét jelölte ki összekötőnek az új kormányzó mellé. A feladat rendkívül összetett volt: fel kellett állítani a polgári közigazgatás intézményeit és fel kellett éleszteni a korábban szoros törzsi szövetségeket és meg kellett győzni őket arról, hogy a központi kormányzatot támogassák, ugyanis a kétkulcsos politika — ez többször bebizonyosodott a konfliktus során — afgán nemzeti sajátosság.⁵⁸¹

⁵⁸¹ MACKAY im.

Össze kellett gyűjteni a feloszlott rendőrség korábbi tagjait, a közrendet helyre kellett állítani, de a legfontosabb probléma: meg kellett szüntetni a helyi gazdaság ilyen nagymértékű függését a kábítószer termeléstől. A döntés ellentmondásos volt, megsemmisítették a betakarított mákot, és több tonna lefoglalt ópiumot és heroint, de a lakosságnak csak ideiglenes munkát tudtak kínálni a város helyreállítása során az építkezéseken. A brit hadsereg által kért munkáért fizetett pénz valóban fellendítette a helyi gazdaságot, de ez nyilvánvalóan csak ideiglenes megoldás lehetett a hagyományosan fegyver- és kábítószer-csempészetből élő törzsek számára.

A hosszú távú megoldások érdekében szükséges lett volna nemzetközi segítség is, de az Európai Unió helyszínre érkező képviselőjét, Michael Semple-t, aki több uniós pénzforrással és felzárkóztatási tervvel érkezett Helmandba, a Karzai kormányzat kiutasította állítólagos tálib kapcsolatai miatt.

A NATO csapatok viszonylag alacsony létszáma nem tette lehetővé, hogy a várost hosszabb ideig tartsák megszállva, ezért rövidesen elhagyták a várost. A NATO erők nyújtotta biztonság nélkül a civil hatóságok kísérletei a gazdaság és a közbiztonság megszilárdítására hiábavalónak bizonyultak, ezért Musa Qala rövidesen megint tálib befolyás alá került.

2008 áprilisában az amerikai 2. tengerészgyalogos zászlóalj érkezett a városba azzal a feladattal, hogy segítsenek a város feletti befolyás visszaszerzésében és a helyi biztonsági erők kiképzésében. Az agresszív amerikai járőrözések és légi támogatás következtében sikerült ismét megszilárdítani a biztonságot a városban, sőt sikerült a tálibokat a közeli Nozwad elhagyott városból is kiűzni, de az amerikai csapatok sem tudták véglegesen stabilizálni a helyzetet és kivonulásuk után a város megint tálib befolyás alá került.

Összegzés

A hatékony brit és amerikai *tapasztalatfeldolgozás az első Musa Qala-i csata után képes volt olyan eredményeket biztosítani a doktrínák fejlesztéséhez, mely megteremtette az alapot a győzelemre. A második Musa Qala-i csata eredményei azért voltak csak ideiglenesek, mert a kormányzati szektor nem értette meg azt, hogy csak a nemzeti erő valamennyi tényezőjének összehangolt és kitartó alkalmazásával lehet a hosszú távú célkitűzéseket stabilizálni. A katonai erő szerepe mindössze arra*

korlátozódik, hogy megteremtse és fenntartsa azokat a feltételeket a kormányzati szervezetek számára, amelyek az összkormányzati tevékenységekhez szükségesek a konfliktus megoldására, de önállóan nem képes elérni azt. A jövőben egyre kevésbé valószínű, hogy konfliktusokban és válságokban kizárólag katonai tevékenységgel érhető el a kitűzött politikai cél.

Csak a kormányzati kitartás biztosíthatja a szükséges elkötelezettséget a végcél elérésére. Az összkormányzati műveletek éveket vehetnek igénybe, hogy elérjék végcéljukat. A válságok kiváltó okai pedig lehet, hogy olyan nehezen megfogható, összetett dolgok, amelyek megnehezítik, hogy látható fejlődést érjenek el. A politikai végkifejlet elérése a célok türelmes, eltökélt és kitartó követését igényli. Az átfogó hadjárat kontextusában szükség lehet rövidebb távú célok kitűzésére és elérésére.

13. IRODALOMJEGYZÉK

13.1. KÖNYVEK, MONOGRÁFIÁK

BARAKONYI Károly: Stratégiai döntések, Strategy-XL Bt., Pécs, 2004.

BARTLETT, Henry C., HOLMAN, G Paul, SOMES, Timothy E.: A stratégia és a haderőtervezés művészete, In. Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet, ZMNE, Budapest, 1999.

BERKÁNÉ DANESCH Marianne (szerk.): Katonai Terminológiai Értelmező Szótár, első kiadás, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, ISBN 978 963 327 646 4

BERNÁTH László-RÉVÉSZ György(szerk): A pszichológia alapjai Budapest, 1997. ISBN 963 85129 6 2

BICKEL, Keith B.: Mars Learning, The Marine Corps' Development Of Small Wars Doctrine, 1915-1940, New York, 2001, eBook ISBN 9780429967597

BUZAN, Barry– WAEVER, Ole: Regions and Powers. University Press, Cambridge, ISBN-13: 978-0-511-07663-3 (eBbook) [http://ebook.umaha.ac.id/E-BOOK%20OF%20SOCIAL%20SCIENCES/GLOBAL,%20REGIONAL%20_%20INTERNATIONAL%20STUDIES/REGIONS%20_%20POWERS,%20THE%20STRUCTURE%20OF%20INTERNATIONAL%20SECURITY%20\[Barry%20Buzan,%20Ole%20W%27ver\].pdf](http://ebook.umaha.ac.id/E-BOOK%20OF%20SOCIAL%20SCIENCES/GLOBAL,%20REGIONAL%20_%20INTERNATIONAL%20STUDIES/REGIONS%20_%20POWERS,%20THE%20STRUCTURE%20OF%20INTERNATIONAL%20SECURITY%20[Barry%20Buzan,%20Ole%20W%27ver].pdf), letöltés: 2016. november 20.

CARROL, Lewis: Aliz kalandjai Csodaországban és a tükör másik oldalán, Ford: Varró Zsuzsa, Sziget Könyvkiadó, 2009., Debrecen, ISBN 978 963 7268 75 5

CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról, M. SZABÓ Miklós (szerk.), Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013. ISBN 978 963 327 599 3

DOUGHTY, Robert Alan: The Seeds for disaster: The development of French Army Doctrine 1919-1939, Archon Books, Hamden Connecticut, 1985. ISBN 0208020969

FUERTH, Leon S.: Grand Strategy In. Forging an American Grand Strategy: Securing a path through a complex future (Editor: Sheila R. Ronis), US Army War College, Carlisle Barracks, 2013.

GOSZTONYI Péter: A Vörös Hadsereg, Európa Kiadó, Budapest, 1993.

HUNTINGTON, Samuel P.: A Katona és az Állam, A civil és a katonai szféra viszonyának elmélete és politikája, Zrínyi Kiadó- Atlanti Kutató és Kiadó, Budapest, 1994., ISBN 963 327 221 1

HUNTINGTON, Samuel P.: The Soldier and the State Cambridge, Massachusetts, 1985.

JABLONSKY, David: Why is strategy difficult? 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992.

KENNEDY, Paul: Grand Strategies in War and Peace. Yale University Press, New Haven., 1991.

KURTA Gábor, Dr: Légierő-hadművelet elmélete (szerk), Egyetemi tankönyv, ZMNE, Budapest, 2000., <http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/legiero/1.html>, letöltés: 2018. május 21.

LAWRENCE, Craig, Major General (Retired) (Ed.): Getting Strategy Right (Enough), The Royal College of Defence Studies, https://www.da.mod.uk/Portals/0/Documents/RCDS/20170904-RCDS_Getting_Strategy_Right_Enough_Final.pdf?ver=2017-09-08-090748-807, letöltés: 2018. április 30.,

LIDDELL HART, Basil Henry: Stratégia. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002.

LIDER, Julian: Az Egyesült Államok katonai doktrínája (Ford: Pálos Tamás), Kossuth Könyvkiadó, 1966.

LIPPAI Péter: A küldetésorientált vezetés történelmi tapasztalatai, <https://archive.is/ScVeM#selection-199.0-215.24>, letöltés: 2018. 07. 31

LYKKE, Arthur F.: Toward an understanding of military strategy. In. Military Strategy: Theory and Application. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050.

M. SZABÓ Miklós: Volt egyszer egy egyetem 1996–2007. Rektor a tűzvonalban, Zrínyi, Budapest, 2014., ISBN 9789633276303

PARET, Peter: Clausewitz, In. A korai stratégiai gondolkodás, Tanulmányok, Szerk: Veszprémy László, Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6

POSEN, Barry: The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the Wars, Ithaca: Cornell University Press, 1984.

PUSZTAI Ferenc (főszerk.): Magyar Értelmező Kéziszótár, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. 2003.

SHY, John: Jomini. In. A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok (Szerk: VESZPRÉMY László), Zrínyi Kiadó, 2005.

STOLBERG, Allann G.: How a nation-states craft National security strategy documents U.S. Army War College, Strategic Studies Institute Carlisle Barracks, PA 17013-5050, ISBN 1-58487-550-X, <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/2201.pdf>, letöltés: 2016. szeptember 18.,

SZABÓ József (főszerk.): Hadtudományi lexikon I–II. Budapest: Magyar Hadtudományi Társaság. 1995.

SZENES Zoltán: Honvédelem - védelempolitika. Kormányzati tanulmányok. NKE, Dialóg Campus Kiadó, 2017., ISBN: 978 615 5680 94 6

ZUBER, Terence amerikai történész. Tanulmány magyarul: A Schliffen-terv — újragondolva, In. Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás, Tanulmányok, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005., ISBN 9633273986

13.2. CIKKEK, TANULMÁNYOK

BABCOCK-LUMISCH, Brian: Whom to Obey?: Dilemma for the NATO ISAF Commander, May 2006-February 2007, http://resmilitaris.net/ressources/10236/55/res_militaris_article_babcock-lumish_whom_to_obey_in_multinational_operations.pdf, letöltés: 2017. 12. 15.,

BALI József: Nemzeti Katonai stratégia 2012- új jövőkép kérdőjelekkel, In. Hadtudomány, XXIII. évf., 2013/3-4, ISSN 1215-4121

BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr (ed.): U.S. Army War College guide to national security policy and strategy, July 2004

BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr (ed.): U.S. Army War College guide to national security policy and strategy, 2nd Edition, June 2006. ISBN 1-58487-244-6, <https://www.comw.org/qdr/fulltext/0606bartholomees.pdf>, letöltés: 2018. 07. 27.

BARTHOLOMEES, J. Boone, Jr. (editor), "Appendix I: U.S. Army War College Guidelines for Strategy Formulation," U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy, (July 2004), <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/app1.pdf>, letöltés: 2017. 01. 06.

BARTLETT, Henry C., HOLMAN, G. Paul, SOMES, Timothy E.: Art of Strategy and Force Planning, <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3188&context=nwc-review>, letöltés: 2017. 01. 06.

BÁTHY Sándor-RÉGER Béla: A MAGLITE logisztikai oktatási program fejlődés útja, http://epa.oszk.hu/02700/02735/00050/pdf/EPA02735_katonai_logisztika_2004_2_194-204.pdf

BJERGA, Kjell Inge és HAALAND, Torunn Laugen: Development of Military Doctrine: The Particular Case of Small States, BJERGA, Kjell Inge és HAALAND, Torunn Laugen: Development of Military Doctrine: The Particular Case of Small States, letöltés: 2018. 04. 11.

BODRÓCZKI János: Hadmérnök, IX./2 sz., 2014. június, http://hadmernok.hu/142_15_bodoroczki_2.pdf, letöltés: 2018. 04. 11.

BONHARDT Attila: Major Jenő vezérőrnagy jelentése a M. kir. Gyorshadtest 1941. évi oroszországi hadjáratának tapasztalatairól. Hadtörténelmi Közlemények, 104. évf. (1991) 2. sz. 1.

BUDIČ, Tibor: Doktrína Armády České republiky a proces jejího zpracování , Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

BUSSEY, Katrine: NATO 'making progress' in Afghanistan, <https://www.theguardian.com/world/2008/apr/13/afghanistan.nato>, letöltés: 2017. 12. 16.

CHAPPLE, Mike and SEIDL, David: Cyber warfare: Information Operations in a connected world (information Systems Security & Assurance), Jones and Bartlett Publishers, 2014. ISBN-10: 1284058484, ISBN-13: 978-1284058482

CODNER, Michael: Purple Prose and Purple Passion, In. RUSI Journal, Volume 144., Issue 1, 1999.

COGHLAN, Tom, MCELROY, Damien: US envoy attacks British truce with Taliban, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1532358/US-envoy-attacks-British-truce-with-Taliban.html>, letöltés: 2017. 12. 26.

CZEGLÉDI Mihály, százados: A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban, In. Honvédségi Szemle, 144. évf., 2016/5. szám, https://honvedelem.hu/files/files/59308/hsz_2016-5.pdf, letöltés: 2018. 04. 24.

CZEGLÉDI Mihály: A küldetésorientált vezetés kialakulása, http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_3/15_3_tt_czegledi.pdf, letöltés: 2018. 07. 31.

CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely: Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra, In. Nemzet és Biztonság 2012/4. szám., <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=566>, letöltés: 2018. január 28.

CSIKI Tamás – MOLNÁR Ferenc – VARGA Gergely: Az Egyesült Államok védelmi stratégiai irányváltásának háttere, elemei, valamint hatásai Európára és Magyarországra, In. Nemzet és Biztonság 2012/4. szám., <http://www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=566>, letöltés: 2018. 01. 28.

CSIKI Tamás: A gazdasági válság hatása Magyarország és egyes szövetséges államok védelmi reformjaira és stratégiai tervezésére III. SVKK Elemzések, 2013/11. http://nit.uni-nke.hu/downloads/Elemzesek/2013/SVKK_Elemzesek_2013_11.pdf, letöltés: 2017. 01. 02.

CSIKI Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere, In. Nemzet és Biztonság, I. évfolyam, 8. szám, 2008. szeptember.

CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében., In. Hadtudomány, XXIII. évf., 2013/3-4., ISSN 1515-4121

CSIKI Tamás: Az új nemzeti katonai stratégia a nemzetközi tapasztalatok tükrében, In. Nemzet és Biztonság, 2014/2. szám

CSIKI Tamás: Brexit- biztonság - és védelempolitikai vonatkozások, Nemzet és Biztonság, 2016/2. szám,
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_12_csiki_tamas_-_brexit-biztonsag_es_vedelempolitikai_vonatkozasok.pdf, letöltés: 2017. 01. 02.

DAMÓ László, dr. (főszerk.): Katonai Lexikon., Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1985, ISBN 963 326 178 3

DAVENPORT, Coral: Climate Change Deemed Growing Security Threat by Military Researchers, New York Times, 2014. május 13.
<https://www.nytimes.com/2014/05/14/us/politics/climate-change-deemed-growing-security-threat-by-military-researchers.html?smid=pl-share>, letöltés:2017. 10. 09.

DEÁK Anita: Változások az orosz katonai doktrínában: a veszélyek és a fenyegetések értékelése., In. Felderítő Szemle, IX. évfolyam 1. szám, 2010. március, HU ISSN 1588-242X

DEÁK János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. Hadtudomány, 2008/1. sz.

DEÁK János: A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése. Honvédségi Szemle, 2012/6. szám

DEÁK Péter: A biztonság és változó tartalma, értelmezése a 21. század elején, Külpolitika, 2001. 7. évf., 1-2. sz.

DLABAL, Břetislav őrnagy, előadás: Training Command Military Academy, Department of Doctrines (powerpoint)

DONELLY, Thomas, SMITH, Gary J.: Musa Qala: Adapting to the realities of modern counterinsurgency, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/musa-qala>, letöltés: 2017. 12. 16.

DREW, Dennis M: Inventing a Doctrine Process, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a529751.pdf>, letöltés: 2017. 12. 16.

DUPEE, Matt: A chronology of the Musa Qala dilemma, https://www.longwarjournal.org/archives/2007/12/a_chronology_of_the_1.php, letöltés: 2017. 12. 16.

EBERHART, Paul B.: Grand Strategy of the United States: A Study of the Process. Master's Thesis, Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, 7800 Hampton Blvd., Norfolk, VA 23511-1702.

FACON, Isabelle: Russia's national security strategy and military doctrine and their implications for the EU, Directorate-General For External Policies Policy Department, Belgium, ISBN: 978-92-846-0583-5

FARKAS Ádám, KÁDÁR Pál (Szerk): Magyarország katonai védelmének alapjai. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016., ISBN: 978 963 327 700 3

FELKER, Edward J.: Oz revisited: Russian Military doctrinal reform in light of their analysis of Desert Storm, Thesis to the Faculty Of The School Of Advanced Airpower Studies, Air university, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1994., <https://www.globalsecurity.org/military/library/report/1994/felker.htm>, letöltés: 2017. 11. 13.

GALL Carlotta , WAFI Abdul Waheed: Taliban Truce in District of Afghanistan Sets Off Debate, <http://www.nytimes.com/2006/12/02/world/asia/02afghan.html>, letöltés: 2017. december 26.

GERŐFI Szilárd: A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere alkalmazásának lehetőségei a XXI. századi kihívások tükrében, In. Hadtudomány, 2017/3-4.

GOWEN, Timothy E.: A proposal to rethink the way we develop National Military Strategy: More science, Less Art, Strategy Research Project.US. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, US War College, 2005. (AD-A431-832) <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a431832.pdf>, letöltés: 2016. 05. 05.

- GRAY Colin. S.: The strategy bridge: theory for practice, Oxford University Press, 2010., ISBN-13: 978-0199579662
- GULYÁS Zoltán, ezredes: A Magyar Honvédség doktrinális és kiképzési irodalma, fejlesztésének jövője, Honvédségi Szemle online, 1. évf. 1. szám (2010. augusztus)
- HAAS, Marcel de: Russia's Military Doctrine development (2000-10), In. Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: BLANK, Stephen J.), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute
- HINES, John G. and MAHONEY, Donald: Defense and Counter offensive under the New Soviet Military Doctrine, RAND National Defense Research Institute, ISBN: 0-8330-1084-0, Santa Monica, CA, www.rand.org/dam/rand/pubs/reports/2007/R3982.pdf, letöltés: 2015. december 21.
- HINES, John G., MAHONEY, Donald: Defense and Counteroffensive under the new Soviet Military Doctrine, RAND National Defense Research Institute, Santa Monica, CA 90407-2138, ISBN 0-8330-1084-0
- KIER, Elizabeth: Culture And Military Doctrine: France Between The Wars, In. International Security, volume 19, Number 4, Spring 1995.
- KIPP, Jacop W.: Russian Military Doctrine: Past, Present, and Future, In. Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: BLANK, Stephen J.), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute
- KISS Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, doktori értekezés, 2011.
- KISS Annamária: Az új orosz katonai doktrínáról., NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2015/4, Budapest, ISSN 2063-4862
- KISS Petra: A magyar stratégiai gondolkodás változása a nemzeti stratégiák tükrében. Hadtudomány, 2012. 3-4.szám. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2012/3_4/HT_2012_3-4_Kiss_Petra.pdf (Letöltés: 2016. 12. 18)
- KOMJÁTI-GARDÓ Simona: A geopolitika mint tudomány haszna az államok számára,

http://epa.oszk.hu/02600/02692/00002/pdf/EPA02692_politanulmanyok_2014_087-097.pdf, letöltés:2016. 09. 10.

KOVÁCS Csaba: A „Doktrínafejlesztés 2002.” tudományos konferenciáról, In. Hadtudomány, 2002. 4. sz.

KRAJNC Zoltán Dr. - BERKOVICS Gábor, dr.: Alakulóban a Magyar Honvédség doktrinális irodalom-rendszere, ZMNE, Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 2003/3.

KRAJNC Zoltán, Dr. habil.: A doktrinális irodalom fejlesztésével kapcsolatos lehetséges stratégiák elemzése, OTKA 67890 Kutatási Zárójelentés, 2009., http://real.mtak.hu/2682/1/67890_ZJ1.pdf, letöltés: 2018. 05. 15.,

KRAJNC Zoltán, FORRAY László János: Csehország: egy jó példa a NATO-doktrínarendszerek nemzeti adaptálására, In. Hadmérnök, IV. évf. 3. szám, 2009. szeptember.

LIOTTA, P.H. and LLOYD, Richmond M.: From here to there, The Strategy and Force Planning Framework, Naval War College, 686 Cushing Road, Newport, RI, 02841-1207, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a520379.pdf>, letöltés:2017. 01. 04.

LIPPAI Péter: A küldetésorientált vezetés történelmi tapasztalatai, <https://archive.is/ScVeM#selection-199.0-215.24>, letöltés: 2018. 07. 31.

LISZNYAI Lajos: Hadtörténelmi tapasztalatok feldolgozása és alkalmazása a Magyar királyi Honvédségben 1939-1941 között, In. Aetas, 26. évf., 1. sz., 2011., http://epa.oszk.hu/00800/00861/00052/pdf/aetas_2011-01_044-055.pdf, letöltés: 2018. 03. 16.

Lovelace, Jr , Douglas C ; Young, Thomas-Durell: Joint Doctrine Development: Overcoming a Legacy, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a528852.pdf>, letöltés: 2017. 12. 13.

LOYN David: Why the battle for Musa Qala matters, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7137041.stm, letöltés: 2017. 12. 13.

LOYN, David: Why the battle for Musa Qala matters, http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7137041.stm, letöltés: 2017. 12. 13.

LYKKE, Arthur F., Jr.: A methodology for developing a military strategy, In. Military Strategy Theory and Application, Ed: Colonel Arthur F. LYKKE, Jr. USA Retired, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050

LYKKE, Arthur F., Jr.: Toward an understanding of military strategy, In. Military Strategy: Theory and Application, Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050

MACKAY, Andrew: The Art of influence, <http://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-ff9a9c01-faa4-4038-b4e9-83e619460e1f>, letöltés: 2017. 12. 16.

MÓRO CZ Lajos: Katonai doktrína, biztonságpolitika. In. Társadalmi Szemle, 1991. 8-9. szám

MRÁZ István: A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben. Repüléstudományi Közlemények, 2000/2. sz., 12. évf. 30. sz.

MURINKÓ Attila, Dr., mk. alezredes–RÓTH Zoltán, alezredes: A kiképzés és a tapasztalat-feldolgozás kapcsolata a haderő képességeinek fejlesztésében és hatékonyságának növelésében, In. Honvédségi Szemle, 140. évf., 2012/2. szám.

NAGY László, Prof. dr., TÖMÖSVÁRY Zsigmond, dr.: Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai dokumentumai (összehasonlító elemzés), In. Felderítő Szemle, XV. évf. 3. sz., 2016. november, KNBSZ, Budapest, HU ISSN 1588-242X

PEKÓ József: A katonai doktrína-korszerűsítés elvi háttéréről, <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/1999/ht-1999-1-6.html>, letöltés: 2015. 12. 05.

PERJÉS Géza: A katonai doktrínáról, Beszélő Online, 35. szám, Évfolyam 2, Szám 38., <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-katonai-doktrinarol>, letöltés: 2016. január 24.

PORKOLÁB Imre, dandártábornok: Aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatai a nemzetbiztonsági tanácsadó szemszögéből, Honvédségi Szemle, 2017/4, http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_003_015.pdf, letöltés: 2017. 12. 25., pp. 4-5.

RESPERGER István, Dr., alezredes: A stratégiai tervezés alapjai (tanulmány), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok Tanszék, Budapest, 2004.

RILEY, Don T., LYKKE, Arthur F., Jr.: A National Military Strategy process for the future, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania 17013, 1994., <http://oai.dtic.mil/oai/oai?verb=getRecord&metadataPrefix=html&identifier=ADA279522>, letöltés:2017. 01. 03.

ROMSICS Gergely-UGRÓSDY Márton-WAGNER Péter: Amerika és a világ Donald Trump első száz napja után, <http://kki.hu/assets/upload/RG-UM-WP.pdf>., letöltés:2017. 10. 23.

RUTTAI László-KRAJNC Zoltán: A katonai doktrínákról, In. Nemzet és biztonság, 2008. június

SAVELJEV, Alexander G.: Russian Defense Doctrine, In. Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine (Ed: Stephen J. Blank), U. S. Army War College, Strategic Studies Institute

SAWYER, David A.: The joint development system, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, 260 Fifth Ave SW Fort Lesley J. McNair, Washington, DC, 20319, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a529645.pdf>, letöltés: 2018. 01. 11.

SELJÁN Péter: Mérlegen a NATO-tagállamok, Nagy-Britannia, http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/NATO-NETto_UK_Final.pdf, letöltés: 2017. 01. 11.

SLAGLE, James H.: New Russian Military Doctrine: Sign of the Times, U.S. Army War College, ATTN: Parameters, 122 Forbes Avenue, Carlisle, PA, 17013-5238, 1994.

SMITH John F.: A practical guide for developing and writing military concepts, working paper, Hicks and Associates Inc, 1710 SAIC Drive, Suite 1300, MacLean, VA 22101, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/writing/dart_paper_writing_mil_concepts.pdf, letöltés: 2018. 01. 28.

SMITH, General Sir Rupert: The Utility of Force – The Art of War in the Modern World, Penguin, London, idézi: BET-EL, Ilana: We are the battlefield, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/jul/26/thedominanceofwaramongstt>, letöltés: 2017. 12. 16.

STOLBERG Allann G.: How a nation-states craft National security strategy documents, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute Carlisle Barracks, PA 17013-5050, ISBN 1-58487-550-X, <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/2201.pdf>, letöltés: 2016. 09. 18.

SZABÓ Márk: Növelik a brit haderő ütőképességét – az új Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat, <http://biztonsagpolitika.hu/cikkek/novelik-a-brit-haderou-tokepesseget-az-uj-strategiai-vedelmi-es-biztonsagi-felulvizsgalat>, letöltés: 2017. 01. 02.

SZENES Zoltán: A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása, In. Hadtudomány, 2014/1-2., <http://real.mtak.hu/19205/1/szenes.pdf>, letöltés: 2018. 05. 20.

SZENES Zoltán: NATO Security Challenges and Standardization. Hadmérnök, XI. évf. 3. sz.2016.szept.

SZÉP László, ezredes- JUHÁSZ Mihály, alezredes: Konceptiófejlesztés és kísérletek a NATO-ban és a Magyar Honvédségben, In. Honvédségi Szemle, 2010/1

SZN: Az ágazati stratégiaalkotás folyamata, valamint az egyes ágazati vezetői információs rendszerek bevezetésének tapasztalatai, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/AVIR/agazati_strat_alkotas_agazati_vir.pdf

TÁLAS Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra, Hadtudomány 2013/3-4

TATHAM, Steve: Tactical Strategic Communication! Placing Informational Effect at the Centre of Command, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pm99q4Z5l2YJ:smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/290-tatham.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>, letöltés: 2017. 12. 15.

TÓTH Gergely: Tábormokok vették át a hatalmat a Fehér Ház felett, http://index.hu/kulfold/2017/10/17/mattis_mcmaster_kelly_amerikai_tabornokok_ur_alma_trump/, letöltés:2017. 10. 23.

YARGER, Harry R.: Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation in the 21st Century, Westport, CT: Praeger Security International, 2008.

ZAKARIÁS Győző és NAGY Sándor: A katonai doktrínák kidolgozásának helyzetéről, Hadtudomány, IX. évf, 3-4. szám, 1999.

ZAKARIÁS Győző-NAGY Sándor-MAGYAR László: A megújításra váró magyar katonai szaknyelv. Új Honvédségi Szemle, 54. évf., 2000., 5. sz.

РОДИОНОВ, Игорь: (май 1992 г.). «Основы военной доктрины России (проект)». Военная мысль. Москва (опубликовано 1992-06-16). 1992 год (специальное издание): 2. ISSN 1938-257X. JPRS-УМТ-92-008-L

13.3. DISSZERTÁCIÓK

BODORÓCZKI János: A különleges erők logisztikája, PhD értekezés, http://archiv.hhk.uni-nke.hu/uploads/media_items/bodoroczki-janos-a-kulonleges-erok-logisztikaja-a-magyar-honvedseg-logisztikai-rendszerenek-korszerusitese_-integritasanak-fokozasa-figyelembevetelevel-1.original.pdf, letöltés: 2018. 04. 11.

BUDÍK, Tibor, pplk. Ing.: Doktrína Armády České Republiky a proces jejího zpracování, Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

EVANS, Nick: From drill to doctrine, Forging the British Army's tactics 1897-1909, PhD War Studies, King's College London

KRAJNC Zoltán mk. őrgy: A magyar légierő doktrínáját befolyásoló tényezők komplex vizsgálata, PhD-értekezés, ZMNE, Budapest, 2000.

LONG, Jeffrey W.: The Evolution of U. S. Army Doctrine from active defense to Airland Battle and beyond, Thesis, Faculty of the U. S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 1991., <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a241774.pdf>, letöltés: 2018. 01. 28.

PAP Andrea őrnagy: A Honvédelmi Minisztérium gazdálkodásának aspektusai a 2005-2011 közötti időszakban. Doktori (PhD) értekezés. NKE Hadtudományi Iskola,

2013. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2014/pap_andrea.pdf
(letöltés 2016. 12.18)

SÁNDOR András, ezredes: A Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági- és nemzeti katonai stratégiájának kialakítása a nato csatlakozást követően, hatása a szárazföldi haderő doktrínájára, felkészítésére, doktori (phd) értekezés, ZMNE, Budapest, 2002.

TOMOLYA János mk. alezredes: A NATO új kihívásainak hatása a Magyar Honvédség szárazföldi haderő csapatainak vezetésére, irányítására és törzsek kialakítására, PhD értekezés, ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009.

TÖMÖSVÁRY Zsigmond: A NATO és Oroszország kapcsolatai, e kapcsolatok hatása Közép-Európa, s benne Magyarország biztonságára. Doktori (PhD) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2003.

VENEKEI József alezredes: A katonai logisztikai ellátási lánc koncepció fejlesztésének és alkalmazásának lehetőségei a Nemzeti Közszerológati Egyetem alap és mesterszerológainak multinacionális szerológai képzési szerológajaiban, doktori (PhD) értekezés (tervezet), Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2014., http://archiv.hhk.uni-nke.hu/uploads/media_items/venekei-jozsef-a-katonai-logisztikai-ellatasi-lanc-koncepcio-fejlesztesenek-es-alkalmazasanak-lehetosegei-az-nke-alap-es-mesterszerológainak-multinacionalis-gyerológai-kepzesi-programjaiban.original.pdf, leöltés: 2018. 02. 11.

13.4. NATO SZABÁLYOZÓK, DOKTRÍNÁK, KÖZLEMÉNYEK

AAP – 03 (J) Joint Implementation Guide Ed 1 Rev 2, NSO honlap:
http://nso.nato.int/nso/zzLinks/AAP3%28J%29_Related.html, letöltés 2015. 02. 17.

AAP-47 (A) Allied Joint Doctrine Development Supplement to AAP-3 (J),
September 2011., Edition A Version 2, letöltés 2015. 02. 17.

AAP-47 (B) Allied Joint Doctrine Development, Edition B Version 1, letöltés: 2016.
07. 17.

AAP-47 (C) Allied Joint Doctrine Development Supplement DRAFT., Edition C
Version 1, letöltés: 2018. 08. 11.

AAP-6 (2014) Allied Administrative Publication NATO Glossary of Terms and definitions, NATO, 2014.

AJP-01 (D) Allied Joint Doctrine, Edition D, NATO, 2010.

AJP-01(E) Allied Joint Doctrine Study Draft, Edition E, NATO, 2015.

AJP-2(A) Allied Joint Doctrine For Intelligence, Counter-Intelligence and Security, Edition A, Version 2.

AJP-3(B), Allied Joint Doctrine for conduct of operations, Edition B, NATO, 2011.

AJP-5 Allied Joint Doctrine for operational level planning, Edition B, NATO, 2013.

AJP-5 (A) Allied Joint Doctrine for operational level planning, Edition A,Version 1, DRAFT, NATO, 2017.

Bi-SC 075-003, Collective Training and Exercise Directive, 2014. december 11.

Closing the Loop, The Lessons Learned Capability in Support of NATO Transformation, NATO JALLC, Monsanto, Lisboa, Portugal, 2015.

C-M(2003)37 NATO Policy for the Standardization of Terminology

C-M(2005)0023 Directive on the NATO Terminology Programme

C-M(2007)0023 Guidance for the Development and Publication of NATO Terminology

Concept Development and Experimentation Handbook, Allied Command Transformation, 2013.

Joint Analysis Handbook, 4th Edition, Joint Analysis and Lessons Learned Centre, Monsanto, Lisbon, Portugal 2016., http://www.jallc.nato.int/products/docs/Joint_Analysis_Handbook_4th_edition.pdf, letöltés: 2018. 03 17.

MC 0583 „Policy for NATO Concept Development and Experimentation (Change 1)

MCM-077-00, Military Committee Guidance on the Relationship between NATO Policy and Military Doctrine.

PR/CP(2018)091 Defence Expenditure of NATO Countries (2011-2018), 10 July, 2018.,

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_07/20180709_180710-pr2018-91-en.pdf, letöltés: 2018. 08. 21.

What is Transformation? An Introduction to Allied Command Transformation, http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2015/NATO_Introduction_AlliedCommand_Transformation_Jan2015.pdf, letöltés: 2018. 02. 23.

13.5. EGYÉB NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÓ, DOKTRÍNA

CD&E Method Description, Version 2.0, Danish Defence Forces, Finnish Defence Forces, Norwegian Armed Forces, Swedish Armed Forces, 2012. https://blogg.forsvarsmakten.se/utvecklingsbloggen/files/2012/06/CDE_Method_Description_I-1_0_INT.pdf, letöltés: 2018. 02. 11.

Defence Strategy of the Czech Republic 2012., <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/strategy-and-doctrine/defence-strategy-of-the-czech-republic-5819/>, letöltés: 2017. 03. 22.

Developing Joint Doctrine Handbook, 4th Edition, The Development, Concepts and Doctrine Centre, UK Ministry of Defence, Shrivenham, Swindon, November 2013., <https://www.gov.uk/government/publications/developing-joint-doctrine-handbook>, letöltés: 2014. 11. 15.

DOCTRINE OF THE ARMED FORCES OF THE CZECH REPUBLIC, Prague 2004., http://www.army.cz/images/id_5001_6000/5766/ACR_Doctrine2004.pdf, letöltés: 2017. 04. 01.

Global Strategic Trends –Out to 2045” (forrás: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/348164/20140821_DCDC_GST_5_Web_Secured.pdf, letöltés: 2016. 11. 20.

JDP 0-01 (UK) Defence Doctrine, (5th Edition) UK MOD, DCDC, 2014.

JP 1-02 (UK) Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms, Joint Electronic Library, 2010. (Amended: 2014.),

http://www.dtic.mil/doctrine/search.html?zoom_query=JP+1-02+&x=17&y=14,
letöltés: 2014. 05. 01.

JWP 0-01 British Defence Doctrine, Joint Warfare Publication, First Edition, 1999.

Katonai Műveletek tervezése – a Brit Katonai Doktrína, Army Code: 71451, 1996. A Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Integrációs Munkacsoport kiadványa (magyar fordítás)

Operation Banner, An analysis of military operation in Northern Ireland, Army Code: 71842

Our Security, our Rights, National Security Green Paper, 2016.,
<https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsres/pblctns/ntnl-scrtn-grn-ppr-2016/ntnl-scrtn-grn-ppr-2016-en.pdf>, letöltés: 2017. 10. 21.

Red Teaming Guide, 2nd Edition, The Development, Concepts and Doctrine Centre, Shrivenham, Swindon, Wiltshire SN6 8RF, 2013,
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/142533/20130301_red_teaming_ed2.pdf, letöltés: 2018. 08. 11.

The Conduct of Land Operation, Canada Department of National Defence (B-GL-300-001/FP-001), 1998.

U.S. DOD Dictionary of Military and Associated Terms, 2018.,
<http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>, letöltés: 2018. 08. 11.

United States Army War College Department of National Security and Strategy National Security Policy and Strategy, Course Directive, Academic year 2018.,
<https://www.armywarcollege.edu/documents/Directives/AY18%20National%20Security%20Policy%20&%20Strategy%20Core%20Course.pdf>, letöltés: 2018. 07. 27.

13.6. MAGYAR STRATÉGIÁK, DOKTRÍNÁK, SZABÁLYOZÓK, ÁLLAMI DOKUMENTUMOK

Állami Számvevőszéki Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2005. augusztus,

<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2005/0535j000.pdf?ctid=758>, letöltés: 2014. 03. 11.

Állami Számvevőszéki Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről, 2009. április,
<https://asz.hu/storage/files/files/%c3%96sszes%20jelent%c3%a9s/2009/0905j000.pdf>, letöltés: 2014. 03. 11.

Ált/24 Magyar Honvédség Kiképzési doktrína (1. kiadás), MH DOFT-code: KIKD 7 Magyar Honvédség Kiadványa, 2012.

Ált/27 MH Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadás., Budapest: MH. 2007.

Ált/29 Magyar Honvédség Szárazföldi Műveletek Doktrína (1. kiadás), MH DOFT-code: MD 3.2(1) Magyar Honvédség Kiadványa, 2015.

Ált/38 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveletek Doktrína (1. kiadás), MH DOFT: MD 3(1) Magyar Honvédség Kiadványa, 2013.

Ált/43 MH Összhaderőnemi Doktrína (3. kiadás), MH kiadványa, 2012., MH DOFT kód: ÖHD (3)

Ált/44 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 4. kiadás, DOFT kód: ÖHD (4), Magyar Honvédség kiadványa, 2017 (megjelenés alatt)

Ált/59 Magyar Honvédség Szárazföldi Haderőnemének Harcshabályzata IV. rész, Magyar Honvédség Kiadványa, 2013.

Ált/62. A Magyar Honvédség ideiglenes hadműveleti utasítása. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1994.

EÜ/7 Magyar Honvédség Összhaderőnemi Egészségügyi Doktrína (2. kiadás), MH DOFT-code: EÜD 4 Magyar Honvédség Kiadványa, 2012.

Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájára (2073/2004. sz. kormányhatározat),

Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiája (tervezet, 2017. május 24.).

Nemzeti Biztonsági Stratégia (2012), 1035/2012 (II.21.) Korm. hat. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf, letöltés: 2015. 12. 07.

Nemzeti Katonai Stratégia (2012),
http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
letöltés: 2015. 12. 07.

Tapasztalat-feldolgozó kézikönyv, Magyar Honvédség Műveleti Központ
Kiadványa, 2010 Nyt. szám: 18/965

Transzformációs elgondolás a Magyar Honvédségben, Honvédvezérkar
Haderőtervezési Csoportfőnökség, vitaanyag, 2018.

14. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

MEZŐ András: A brit doktrínafejlesztés rendszere. Honvédségi Szemle, 143. évf,
2015/6. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/54257/hsz_6.pdf,
letöltés: 2017. november 1.

MEZŐ András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról. Honvédségi Szemle,
2013/4, https://honvedelem.hu/files/files/39409/honvedsegi_szemle_2013_3.pdf,
letöltés: 2018. 07. 10.

MEZŐ András: A doktrínafejlesztés nemzetközi tapasztalatai. Felderítő Szemle,
XVI. évfolyam, 2017/3-4. szám. <http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2017-3-4.pdf>,
letöltés: 2018. 01. 25.

MEZŐ András: A doktrínák és a tapasztalatfeldolgozás kapcsolatának példája.
Felderítő Szemle, XVII. évfolyam, 2018/1. szám.
<http://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2018-1.pdf>, letöltés: 2018. 03. 25.

MEZŐ András: A szárazföldi harcászati tevékenységek fogalomrendszere.
Honvédségi Szemle, 2014/1.
https://www.parbeszed.hm.gov.hu/sites/kulso/aktualitasok/honvedsegiszemle/Documents/2014/1/HSz%201_beliv_119-135.pdf, Letöltve: 2016. 01. 25.

MEZŐ András: Az amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései. Honvédségi Szemle,
144. évfolyam, 2016/3. szám (forrás:

http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/56013/hsz_2016-2..pdf,
letöltés:2016. 12. 1.

MEZŐ András: Doktrínafejlesztés a Magyar Honvédségben. Honvédségi Szemle, 2017/4,
www.honvedelem.hu/container/files/attachments/64203/hsz_2017_4_beliv_148_166.pdf, letöltés: 2017. 11. 01.

MEZŐ András: Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban. Hadtudomány, XXV. évfolyam, elektronikus szám, 2015.
http://mhtt.eu/hadtudomany/2015/2015_elektronikus/9_MEZO_ANDRAS.pdf,
letöltés: 2016. 01. 25.